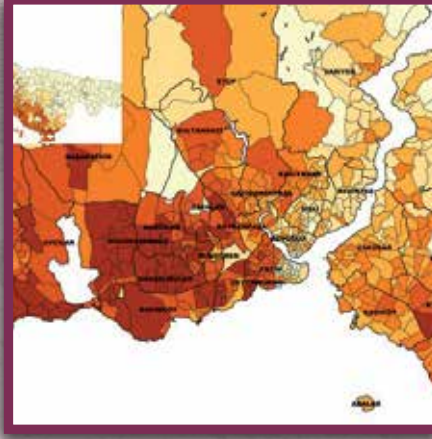

Deprem Karşısında Deneyimlerden Öğrenmek

T. Gül Köksal • Fevzi Özlüer • Ahmet Suvar Aslan • Zeynep Eres • Umut Almaç • Mehmet Özdoğan • Tuğçe Tezer • Ercan Koç • Ali Kılıç • Berna Dikçınar Sel • Ayfer Yazgan • Zafer Kütüğ

Katılımcı Mimarlıkta Bir Arketip

%500 Esneme Özelliğine Sahip
İthal EPDM Membran

EU Strips

Mayıs 2023 • Yıl: 23 • Sayı: 77 Yayın Türü: Yerel, süreli

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi adına
Esin Köymen

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz İncedayı

Yayın Koordinatörü

Fatma Öcal Al

Yazı İşleri Sorumlusu

Metin Karadağ

Yayın Kurulu

Zafer Akay, Zafer Akdemir, Esra Akbalık, Oya Akın,
Gül Cephanecigil, Ayşen Ciravoğlu, Burcu Selcen Coşkun,
Tores Dinçöz, Zeynep Eres, T. Gül Köksal, Derin Öncel,
Gülşen Özaydın, Mücella Yapıcı

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Behiç Ak, Nur Akın, Ali Artun,
Acar Avunduk, Çelen Birkan, Hasan Çakır (Almanya),
Candan Çıtak, İsmail Doğanyılmaz, Nur Esin,
Nuran Zeren Gülersoy, Zeynep Günay, Ersen Gürsel,
Yücel Gürsel, Figen Kafescioğlu, Ruşen Keleş,
Esin Köymen, Mehmet Küçükdoğan, Eyüp Muhcu,
Derya Oktay, Sabri Orcan, Deniz Erinsel Önder,
Hasan Cevad Özdiil, Aslı Erim Özdoğan, Mehmet Özdoğan,
Yıldız Sey, Simla Sunay, Betül Şengezer, Afşar Timuçin,
Bülend Tuna, Rüksan Tuna, Hülya Turgut, Yıldız Uysal,
Alper Ünlü, Zekiye Yenen, Emre Zeytinoğlu

Yayın Yönetim Yazışma Adresi

Kemankş Cad. No.31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 251 49 00 Faks: (212) 251 94 14
e-posta: dergi@mimarist.org
www.mimarist.org/yayinlar/mimarist

Mali Koordinasyon

Mürsel Selçuk

Grafik Tasarım

Zehra Şenoğuz

Grafik Uygulama

Ebru Laçın Kilci

Baskı-Gilt

Metro Basım Hiz. AŞ.
Yahya Kemal Beyatlı Cd. No.94 35400, Buca - İzmir
Tel: (232) 290 33 11
Sertifika No: 70839

Baskı Tarihi

Temmuz 2023

Dağıtım

Zip Dağıtım

Ofset Hazırlık, Reklam ve Yapım Organizasyonu

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Kemankş Cad. No. 31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 244 86 87 pbx Faks: (212) 244 86 88
Sertifika No: 64516

Fiyatı: 7.50 TL

Yıllık abone ücreti: 26.00 TL

Öğrencilere % 50 indirim uygulanır.

Mimar.ist dergisi Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi üyelerine
ücretsiz olarak gönderilir. Yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu
yazarlarına aittir. Dergi adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

5 Haziran Dünya Çevre Gününü Kutladık...

Her yıl olduğu gibi, bu yıl da 5 Haziran'da Dünya Çevre Günü'nü kutladık. Bu yıl ayrıca Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından 1973'ten bu yana kutlanan bu anlamlı günün 50. yıldönümüydü. 50 yıllık süreçte gündem ve vurgular doğal olarak farklılaştı, çeşitlendi. Ancak, amaç aynıydı: Çevreyi sağlıklı ve sürdürülebilir olarak korumak, farkındalıkları, duyarlılıkları ve önlemleri artırmak.

Bu yılın teması, 'Plastik Kirliliğini Yen' (Beat Plastic Pollution) olarak belirlenmişti. Bu başlıkla uluslararası alanda plastik tüketimi ve kirliliği karşısında ortak kararlar ve önlemler alarak bunların uluslararası yasal anlaşmalarla uygulanmaya konulması hedefleniyor. Yönetimlerin, hükümetlerin, sivil toplumun destekleyeceği yeni düzenlemeler ve farkındalıklarla plastik kirliliği konusunda önemli adımlar atılması hedefleniyor.

Dünyada her yıl sadece bir kez kullanılmak üzere 400 milyon tondan fazla plastik üretiliyor. Bunun yaklaşık olarak % 10'u geri dönüştürülüyor. Büyük miktarda ise su kaynaklarımıza, toprağa kanşarak sağlıklı çevre açısından ciddi tehditler oluşturuyor. 11 milyon ton plastik atık okyanuslara katılıyor ve bu miktarın 2040 yılında üç katına çıkması bekleniyor. * Özellikle de küresel ölçekte salgın, kirlilik ve kuraklık sorunlarıyla karşı karşıya kaldığımız bir dönemde bu sorun çevre ve halk sağlığı açısından kat kat fazlasıyla ciddiye kazanmış durumda. Bu çerçevede, BM tarafından hazırlanan rapor, plastik kirliliğinin nedenlerini azaltmaya yönelik bir sistem araştırması öneriyor. Raporda hedefe ulaşmada temel değişiklikler kilit noktada: Tekrar kullanım, dönüşüm, yeni yönlendirmeler ve plastik kirliliği yasası. "Kullan-at" ekonomisi yerine 'yeniden değerlendirme' politikalarını benimseyen toplumsal bir farkındalık hedefleniyor, ayrıca plastik geri kazanımı konusunda dönüştürme mekanizmasının çok daha avantajlı bir yatırım olduğu konusu vurgulanıyor. Özellikle sistemde yaratılacak değişikliklerin çok sayıda ekonomik yarar, hasar azaltma, çevre ve insan sağlığı, iklim değişikliği vb. gibi konularda önemli kazanımlar sağlayacağı da raporda vurgulanıyor.

Bu adımlar ülkemiz açısından da kuşkusuz çok önemli. Ancak Dünya Çevre Gününü kutlarken ne yazık ki, doğal ve kültürel sit alanlarımız, ormanlarımız ve kıyılarımız bilimi ve evrensel planlama ilkelerini reddeden bir imar çılgınlığına teslim olmuş durumda. Son günlerde çeşitli bölgelerimizde sadece yoğun yağışlar nedeniyle yaşanan su baskıları, önlenemeyen seller ve can kayıplarımız da bunu belgeliyor ne yazık ki. Dirençli yaşam çevrelerinin desteklenmesine yönelik politikaları, altyapı ve ıslah çalışmalarını, bilimsel ve denetimli yapılaşma ilkelerini uygulamaya geçirmekte oldukça geç kalmış durumdayız...

Yaşadığımız büyük deprem felaketi sonrasında bu sayımızda "Deprem Karşısında Deneyimlerden Öğrenmek" başlıklı dosyamızı açıyoruz. Korkunç afetin ardından öğrenilecek, tartışılacak çok sayıda başlık var. Toplum hizmetindeki mimarlığın en temel ilkesi sağlam, güvenli ve sağlıklı çevrelerde yaşam ortamlarını yaratmak ve desteklemek. Ancak bu yaşamsal konuyu daha uzun süreler tartışmaya açmaya, uzun soluklu ve sürekli bir değerlendirme platformuna gereksinimimiz olduğu kesin. Dosyamızda da sayfalarımız elverdiğince, konuya ilişkin uzmanlar, araştırmacılar değerli birikimlerini ve düşüncelerini bizlerle paylaşıyorlar.

Diğer başlıklarımızda da farklı kentsel, mimari konulardaki araştırmaları, incelemeleri, mesleğe dair değerlendirmeleri okuyabilirsiniz.

Daha önce de duyurduğumuz gibi, 2023 Güz sayımızı özel bir sayı olarak planlıyoruz. Değerli Cumhuriyetimiz ikinci yüzyılına girerken kente, çevreye, mimarlığa ve insana yüzyılın birikimleriyle yeniden bakarak önemli bulduğumuz başlıklarda farklı inceleme ve düşünceleri dosyamızda sunmayı amaçlıyoruz. Davetli yazarların değerli katkılarıyla oluşturulacak dosyamız zengin bir içerikle Cumhuriyetin 100. yılında sizlerle buluşacak.

Her sayımızda özverili emeklerini sunan, meslektaşlarla paylaşan değerli yazarlarımıza, Danışma Kurulu üyelerimiz ile siz kıymetli okurlarımıza Yayın Kurulumuz adına tekrar teşekkür ederim.

Sağlıklı çevrelerde yaşamın, en önemli insan hakkı olduğunu tekrar vurgulayarak, Dünya Çevre Gününüzü kutluyor; güvenli, sağlıklı ve mutlu günler diliyorum.

Saygılarımla,

Deniz İncedayı

* Kaynak: <https://www.un.org/en/observances/environment-day>

Mimar.ist Mayıs 2023/2
ISSN 1302-8219

4	GÜNDEM	
	Gurur Duyuyoruz!.....	4
5	HABER - ETKİNLİK	
	TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 4 Mart 2023	
	Deprem Etkisinde Kültürel Miras: Şimdi ve Sonrası / <i>Mustafa Sayan</i>	5
	"Dünya Mirası Tarihi Yarımada'yı Korumak II" Paneli Düzenlendi / <i>Merve Arslan Çinko</i>	7
	31. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu	
	"Kentsel Tasarımda Türkiye Gündemi ve Güncel Tartışmalar"	9
	UIA Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık Ödülleri Sahiplerini Buldu... / <i>Deniz İncedayı</i>	10
	İstanbulSMD Depremden Etkilenen Mimarlık Öğrencilerine Staj Programı Başlatıyor	11
	UIA Uluslararası Yaratıcı Sağlık Tasarımı Ödülü Verildi / <i>Deniz İncedayı</i>	12
	UIA 2023 Kongresi Programı Açıklandı!	13
14	KÜTÜPHANE	
	<i>Spektrum</i> Deprem Özel Sayısı Yayımlandı / <i>Kumru Çılğın - Serim Dinç - İnci Olgun</i>	14
	Restorasyon İşlerinde Metraj ve Maliyet Hesaplanması / <i>Dr. Erkan Kambek</i>	15
	Bu Mekân Artık Bu Yer Değil Modern/izm/i Tartışmak / <i>Gülşen Özyaydın</i>	15
	Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye'den Deneyimler ve Tartışmalar	16
	Mimarlar İçin Doğal Taş Rehberi	17
	"KANAL İSTANBUL Projesi"ndeki Türkiye / <i>Eylem Can</i>	17
18	ANMA	
	Ülkü İzmirligil (1941-2023) / <i>Zeynep Ahunbay</i>	18
	Robert G. Ousterhout'ın Ardından / <i>C. Brian Rose, Çeviren: Bilge Ar</i>	19
	Hocam Işık Aydemir / <i>Ömür Barkul</i>	20
	47 Yılın Ardından Kardeşim Metin Arıkan'ın Anısına / <i>Bilge Arıkan</i>	22

25 DOSYA: DEPREM KARŞISINDA DENEYİMLERDEN ÖĞRENMEK

Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Çabaların Gerekliliği Üzerine: 6 Şubat Depremi ve Sonrası / T. Gül Köksal.....	26
Deprem ve İkili Hukuk / Fevzi Özlüer.....	33
Depremle Açığa Çıkan Yeni Mağduriyetlerden Biri: İpotekli Konut Kredileri / Ahmet Suvar Aslan.....	38
Deprem Bölgesinde Kültür Varlıkları ve Sit Alanları Üzerinden Bir Değerlendirme / Zeynep Eres - Umut Almaç - Mehmet Özdoğan.....	45
"Geri Döneceğiz Antakya!" / Tuğçe Tezer.....	55
Ülkemizde Değişmeyen Görsel ve Senaryolar Bağlamında İstanbul'un Deprem Riski / Ercan Koç - Ali Kılıç.....	62
Afet Sonrası Yerinden Edilme ve Göç Bağlamında İstanbul / Berna Dikçınar Sel - Ayfer Yazgan.....	71
Kamusal Alan Politikasının Yansıması Olarak Deprem Toplanma Alanları ve Ataköy Örneği / Ali Kılıç - Ercan Koç.....	77
Türkiye Deprem Gerçeğinde Bilinmesi ve Yapılması Gerekenler / Zafer Kütüğü.....	85

89 ELEŞTİRİ - KURAM

2000 Sonrası Türkiye Mekân Siyasetinde "Başka Türlü" Mimarlık ve Planlama Pratikleri / Öncül Kırılancık - Murat Cemal Yalçın.....	89
---	----

97 İNCELEME

Dom Narkomfin: Katılımcı Mimarlıkta Bir Arketip / Murat Berk Evren.....	97
---	----

108 ÇİZGİ

Behiç Ak.....	108
---------------	-----

Gurur Duyuyoruz!

Gezi'nin onuncu yılında, şehir şehir dalga dalga yayılan, yasaklara, hukuksuz cezalara, baskıya, ranta, talana, yalana, tüm ayrıştırma politikalarına karşı yan yana durduğumuz, sesimizi çığa dönüştürdüğümüz o şanlı direnişten hâlâ ilk günkü gibi gurur duyuyoruz!

"GEZİ'de ben de vardım" diyenlerle... "GEZİ bizim demokrasi çılgınlığımızı, O çılgılık bu ülkenin semalarında dolaşmaya devam ediyor ve edecek" diyenlerle...

GEZİ'yi ömrünün en renkli, en coşku-lu, en heyecanlı ve en güzel günleri arasında anımsayanlarla...

Ülkeyi karanlığa boğan rantçı, piyasacı, kadın düşmanı siyasetin karşısında GEZİ Parkı'nın; eşitlikçi, paylaşımcı, doğayı ve emeği koruyan ve kadınların önde saf tuttuğu "başka bir dünya mümkün" diyenlerin yanında duranlarla...

Bunca ötekileştirme, düşmanlaştırma çabalarına rağmen GEZİ'nin o bir aradayız ruhundan da güç alarak birlikte yaşama iradesini, taleplerinden ve haklarından en ufak bir geri adım

atmadan sürdürme kararlılığını gösterenlerle...

Tek bir kızkardeşlerini bile yalnız bırakmayan kadınlarla, yok sayılmaktan öte siyasi iktidar sahipleri tarafından nefret objesi haline getirilmelerine rağmen "buradayız ve burada var olmaya devam edeceğiz" kararlılığını gösteren LGBTİ bireylerle...

"Gündüz işte, gece direnişteyiz" diyen beyaz yakalılarla, şehrin bütün parklarını Gezi parkına dönüştüren işçilerle, işsizlerle, emeklilerle...

Coşkusu, enerjisi ve kararlılığıyla bu ülkede haksızlıklara, hukuksuzluklara, adaletsizliklere her zaman karşı çıkanlar olacağını gösteren gençler ve ruhu hep genç kalanlarla...

Gurur duyuyoruz!

Bu memleket aydınlığa kavuşsun diye gencecik yaşlarında hayatlarını kaybeden, bizden ayırdıkları Berkin'imizin, Ali İsmail'imizin, Abdöcan'ımızın, Mehmet'imizin, Ethem'imizin, Ahmet'imizin ve Hasan Ferit'imizin anılarıyla gurur duyuyoruz.

Gezi direnişinde gözünü kaybedenlerin, yaralananların, yargılananların, işsizliğe, sürgüne mahkûm edilenlerin, ödetilen her bedele karşın Gezi'nin anısına toz kondurmamayan tavırlarıyla gurur duyuyoruz!

Tüm ülkeyi şehir şehir "Her yer Taksim her yer direniş" sloganıyla inleyen, haklarına, kentine, doğasına, memleketine sahip çıkan milyonlar adına, bütünüyle haksız, hukuksuz, delilsiz, mantıksız ve vicdansız tutum ve kararlarla 5,5 yıldır hapiste tutulan Osman Kavala ile Gezi'nin onurlu bakiyesini bizler adına taşıyan, tutuklulukları bir yılı aşan Mücella Yapıcı, Tayfun Kahraman, Hakan Altınay, Çiğdem Mater, Can Atalay ve Mine Özerden'le gurur duyuyoruz!

VE

Ülkemizin; adaletsiz, hukuksuz, farklı görüşlere tahammül edilmeyen,

demokratik talep, tepki ve eylemlerin doğrudan doğruya suç kapsamına alınan bir anlayışla yönetilmesine, Yargının bağımsızlığının ortadan kaldırılmasına, dosyaları okumayan, delillere bakmayan, direktifle kararlar veren mahkemelere, Hak arayanın biber gazına boğulmasına, polis şiddetine maruz bırakılmasına, ülkenin gençlerinin, eğitilmiş, kültürlü kesiminin, muhaliflerin, emeği sömürülen işçilerin; baskı, ekonomik kriz, geleceksizlik, liyakatsizlik yüzünden bir nefes, bir huzur arayışı ya da hayatta kalabilme çabasıyla kalbini memleketinde bırakıp bu ülkeden göç etmek zorunda bırakılmasına

KARŞIYIZ!

Karşı olmak pasif bir tutum değil bizler için aktif bir tavrıdır.

Bu Pazar;

Cehennem kapılarını kapatmak için, Gezi'de kapısını araladığımız o coşku-lu, heyecanlı, bir arada, umutlu, paylaşımcı, dirençli "bir başka dünya"ya bir adım yaklaşmak amacıyla sandık başında ve sandık nöbetinde olacağız. Seçimin sonucunda hangi ittifak, hangi koalisyon, hangi hükümet gelirse gelsin;

Bilsinler ki bizim pusulamız Gezi'dir. İnsanca, özgür, adil, refah içinde, demokratik bir yaşam talebimiz ve hak arayışımız hep sürecek.

Onuncu yaşında da, Gezi'yi hep genç kılan, bizi hep ayakta tutan, tüm hayallerimiz gerçek olana kadar dilimizden düşmeyecek olan sloganıyla anıyoruz Gezi Direnişini.

Ve bu sloganla karşılıyoruz önümüzdeki dönemi.

Bu daha başlangıç, mücadeleye devam!

Bu gurur hepimizin!

Taksim Dayanışması
27 Mayıs 2023

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 4 Mart 2023 Deprem Etkisinde Kültürel Miras: Şimdi ve Sonrası

Çok geniş bir coğrafyayı ve milyonlarca insanımızı etkileyen 6 Şubat depremlerinin kültür varlıkları üzerinde yarattığı tahribat, hiç kuşkusuz acılarımızı bir kat daha artırdı. Karşı karşıya kaldığımız yıkım tablosunun tespitini yapabilmek ve üretilebilecek çözümleri tartışmak üzere TMMOB Mimarlar Odası Genel Merkezi ve İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından “Deprem Etkisinde Kültürel Miras: Şimdi ve Sonrası” isimli bir panel düzenlendi. Doç. Dr. Zeynep Eres’in moderatörlüğünde 4 Mart 2023 Cumartesi günü gerçekleştirilen etkinlikte, Prof. Dr. Zeynep Ahunbay’ın yanı sıra deprem bölgesinde Mimarlar Odası adına gözlemlerde bulunan Doç. Dr. Koray Güler ve ICOMOS Türkiye ve Vakıflar Genel Müdürlüğü adına alanda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Umut Almaç konuşmalarıyla katkı verdiler. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nin Youtube kanalından çevrimiçi olarak da yayımlanan etkinliğe yüz yüze katılımın yoğunluğu, bir yandan depremden etkilenen kültür varlıkları konusundaki endişenin büyüklüğüne işaret ederken, bir yandan da geleceğe dair umut kaynağı oldu.

Panel, moderasyonu üstlenen **Zeynep Eres**’in açılış konuşması ile başladı. Öncelikle depremden etkilenen UNESCO Dünya Mirası kesin ya da geçici listesindeki miras alanlarına değinen Eres, bölgedeki asıl kayıpların kentsel ve kırsal sit alanlarında yaşandığına dikkati çekti. “Depremi değil, bilimin reddedilmesinin sonuçlarını” yaşadığımızı vurgulayarak “kimliğimizin tapusu olan kültürel mirasımızın” geleceğini tartışmak üzere etkinliği başlattı.

Bu bağlamda ilk sözü alan **Umut Almaç**, depremin anıt yapılar üzerinde yarattığı hasarları incelemek üzere ICOMOS Türkiye’nin bölgede görevlendirildiği yedi koruma uzmanından oluşan

ekibin bir üyesi olarak 16-19 Şubat tarihlerinde gerçekleştirdikleri tespitleri aktardı. Vakıflar Genel Müdürlüğü ile koordineli gerçekleştirilen bu çalışmada müdürlüğün hızlı bir refleks gösterdiğini belirten Almaç, görev aldığı Diyarbakır’da kendilerine eşlik eden şube uzmanlarına özellikle teşekkür etti. Bir yapıda en fazla yarım saat vakit geçirilerek yapılan bu incelemelerin ancak bir ön tespit olabileceğini vurguladı.

Sunumunda hasar gören birçok anıtsal yapıya yer veren Almaç, özellikle bu hasarların nedenleri ve çalışma mekanizmaları üzerinde durarak bazı temel sorunlara işaret etti. Sunumda yer verilen tarihi yapıların özgün yapı sistemlerindeki eksiklikler bir kenara bırakılırsa, bu yapılara son yüzyılda yapılan uygunsuz müdahaleler, betonarme ekler ve nitelsiz işçilikle gerçekleştirilen restorasyonlar depreme karşı sorumluluğumuzu bizlere tekrar hatırlattı. Tamamen göçen Adıyaman Ulu Camisi ve Antakya Habibi Neccar Camisi ile birlikte, camilerin hemen hepsinin minaresinde meydana gelen hasarlar depremin büyüklüğü ve yaygın etkisi hakkında fikir verdi. Anıt yapılarda meydana gelen bu hasarların nasıl önlenilebileceğine dair çeşitli noktalara değinen Almaç, kâgir yapı sistemli yapılarda özellikle gergi / hatıl sistemlerinin önemi üzerinde durdu.

Ardından sözü devralan **Koray Güler**, Mimarlar Odası Kültür Mirasının Korunması ve Yaşatılması Komitesi’ni temsilen 11-17 Şubat tarihlerinde bölgede gerçekleştirdiği ziyaretlerde edindiği izlenimleri aktardı. Adana, Belen, Osmaniye, Antakya, Samandağ, Gaziantep, Islahiye, Nurdağı, Pazarcık, Adıyaman, Malatya, Kahramanmaraş, Payas ve İskenderun’da tespitlerde bulunan Güler, bu il ve ilçelerin geleneksel dokularında meydana gelen kayıpları özellikle sivil mimarlık örnekleri üzerinden aktardı.

Tarihi yapıların depremedelerinin hayata geri dönüşleri için ne denli önemli olduğuna bu ziyaretler sırasında şahit olduğunu belirtti ve afet durumunda uygulanabilecek bir risk yönetim planının olmayışının en temel eksikliklerden biri olduğuna değindi. Ziyaret ettiği kent merkezlerindeki önemli birçok yapının deprem sonrasındaki durumuna sunumunda yer veren Güler, kırsal yerleşimlerdeki kültürel mirasımız açısından tablonun çok daha vahim olduğunu dile getirdi. Bu noktadaki en büyük eksikliğimizin hâlâ tamamlamadığımız ulusal envanter olduğunu hatırlattı ve bu sebeple içinde bulunduğumuz durumda kaybımızın ne olduğunu tespit etme imkânımızın dahi olmadığını belirtti. Yaşadığımız depremlerin bu anlamda bir milat olması ve ulusal envanterimizin en kısa zamanda tamamlanması gerektiğini dile getirdi.

Panelin son konuşmasını yapan **Zeynep Ahunbay**, sunumunun başında kısaca deprem bölgesindeki bazı anıtsal yapıların durumlarına değindi. Yakın zaman önce ciddi çalışmalar sonucunda restore edilen Diyarbakır Ulu Camisi ve On Gözlü (Dicle) Köprü ile Payas Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi’nde önemli bir hasar meydana gelmemesini sevindirici haberler olarak paylaştı. Diyarbakır Dört Ayaklı Minare’de yeni bir çatlak oluştuğunu belirterek bu narin yapının dikkatle incelenmesi gerektiği uyarısında bulundu.

“Deprem Etkisinde Kültürel Miras: Şimdi ve Sonrası”,
4 Mart 2023

Sunumunun geri kalan kısmında deprem sonrasında kültür varlıklarının nasıl ele alınması gerektiğine değinen Ahunbay, benimsenmesi gereken yaklaşımları kendi tecrübe ettiği uygulamaları da dahil ederek birçok anıt yapı üzerinden örneklendirdi. Afet sonrasında tarihi yapıların yıkıntıları üzerinde yapılacak belgeleme ve tasnif çalışmaları ile hasarsız tespit yöntemleriyle (NDT) hazırlanabilecek analitik değerlendirmelerin önemine değindi. Bosna'daki çatışmalar sonrası restorasyonu yapılan Foça Alaca Camisi ve Mostar Sivri Hacı Hasan Camisi'nde edindikleri tecrübeleri aktardı. Edirne Üç Şerefeli Cami, İstanbul Ayasofya, Binbirdirek Sarnıcı ve Rüstem Paşa Camisi gibi yapılarda gerçekleştirilen çeşitli güçlendirme uygulamalarına değinerek, depreme hazırlık aşamasında ne gibi önlemlerin alınabileceğini de örneklendirmiş oldu. Bunların yanı sıra, bazı anıt yapılarda gerçekleştirilmiş olan ve gelecekteki olası bir depremde bu yapıların statik performansını etkileyecek kötü uygulamalardan da örnekler vererek çeşitli uyarılarda bulundu. İstanbul'un en önemli kültür varlıklarından biri olan Aya İrini özelinde başlayan ancak çeşitli sebeplerle sekteye uğrayan güçlendirme projesi çalışmalarını hatırlatarak, beklenen İstanbul depremi öncesi yapılması gereken birçok acil çalışma olduğuna da dikkat çekmiş oldu.

Bu sunuşların ardından konuşmacılar, moderasyonun yönettiği soruları kısa-

ca yanıtlayarak depremin ardından yapılması gerekenleri ve yapılabilecekleri özetlediler. Bu bağlamda Umut Almac, anıt yapılara deprem sonrasında olası ikincil hasarlara yönelik acil müdahalenin nasıl yapılması gerektiğini örneklerle açıkladı. İtalya'da İç İşleri Bakanlığına bağlı İtfaiye Dairesi tarafından hazırlanan ve halihazırda ilgili personel tarafından uygulaması yapılan deprem sonrası acil eylem kılavuzuna değinen Almac, benzer bir metne ve daha da önemlisi, bu metni uygulayabilecek bir planlamaya ve personele ihtiyaç duyduğumuzu vurguladı. Deprem bölgesi için gündeme gelen "bir senede ayağa kaldırma" gibi söylemlerin tehlikeli olduğuna dikkat çeken Koray Güler ise, korumaya dahil bir planlama ve iyi düşünülmüş bir yol haritası ile hareket edilmesi gerektiğini yineledi. Genel bir değerlendirme için sözü alan Zeynep Ahunbay ise, 1999 depremleri sonrası edinilen tecrübelerin çok çabuk unutulduğuna değinerek çok temel eksiklerimizin olduğunu hatırlattı. Afetlere karşı her an hazır olabilmek ve sistemli çalışabilmek adına çok çalışmamız gerektiğini vurguladı. Konuşmacıların ardından söz alan katılımcılar, farklı bakış açıları sunarak panele derinlik kazandırdı. Bu anlamda ilk söz alan Prof. Dr. Deniz Mazlum, doktora tezi kapsamında incelediği 1766 İstanbul depremleri sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun olaya yaklaşımının, şaşırtıcı şekilde kaderci bir bakış açısı taşıdığını ve depreme yönelik teknik bir yenilik çabasına tanık olmadığını dile getirdi. Buna karşılık, hemen hemen aynı yıllarda 1755'te Lizbon'da meydana gelen deprem sonrası Portekiz Krallığı'nın yaklaşımının tamamen farklı olduğuna dikkat çekti. Burada öncelikle hasarlı binaların ve yapı molozlarının incelendiğini, araştırmalar sonucunda yeni bir yapım teknolojisinin (Gaiola Pombalina) geliştirildiğini ve çok tanımlı yapılaşma kuralları ve kararlı bir planlama ile birlikte depre-

me dayanıklı bir yeninden inşa sürecinin başlatıldığını dile getirdi.

Ardından söz alan ve özellikle deprem bölgesinden olan katılımcılar çeşitli sorunlara işaret edip kaygılarını dile getirdiler. Bunlar arasında Antakyalı Mehmet Yazıcı'nın konuşması, kaybettiğimiz kültürel mirasın sadece fiziki çevre olmadığını acı bir şekilde hatırlattı. Antakya'nın çok katmanlı kültürel mirasının büyük oranda mimariye yansıdığını dile getiren Yazıcı, toplu konut söylentilerinden duydukları endişeyi dile getirdi ve sürecin Sulukule'de yaşananlara benzememesini temenni etti. Benzer bir noktaya değinen Neziha Başgelen de, Antakya'da somut miras unsurları kadar somut olmayan miras unsurlarının da düşünülmesi gerektiğini ve asıl olarak bu çok kültürlü ortamın nasıl geri getirileceği üzerine düşünmemiz gerektiğini hatırlattı. Bölgedeki Musevi ve Ortodoks cemaatten çok ciddi kayıpların ve terk edişlerin yaşandığı bilgisini paylaştı.

Panelin bu bölümünde söz alan katılımcıların hemen hepsi benzer kaygıları dile getirdi. Özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığının şeffaflıktan uzak ve tek merkezli karar verici pozisyonu nedeniyle ilerisi ile ilgili pek çok risk unsurunun olduğu dile getirildi ve Diyarbakır Sur'da yaşanan süreçler hatırlandı. Panelin moderatörlüğünü yapan Zeynep Eres bu bağlamda, yürütülecek sürecin mutlaka katılımcı bir şekilde ele alınması gerektiğini hatırlattı. Deprem bölgesinde akılcı planlama için kamu kurumlarının yanı sıra, yerel yönetimler, meslek odaları, üniversiteler, ICOMOS gibi bilimsel kuruluşlar ve yerel sivil toplum kuruluşlarının her birinden katkı alınması gerektiğini belirtti. Ayrıca bölge ile ilgili akademik çalışmaların, üniversite arşivlerinin bir "eski belgelik" gibi tek merkezde toplanması ve ulaşılabilir bilgi olarak koruma çalışması yapacakların hizmetine sunulması gerektiğini vurguladı.

Mustafa Sayan

Antakya Kurtuluş Caddesi çevresinde girilemeyen sokaklar (Fotograf: Koray Güler).

“Dünya Mirası Tarihi Yarımada’yı Korumak II” Paneli Düzenlendi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından düzenlenen Dünya Mirası Tarihi Yarımada'daki koruma ve planlama çalışmalarının aktarıldığı, uzman görüşlerinin paylaşıldığı panel serisinin ikincisi 15 Nisan 2023 günü gerçekleşti. İki oturum olarak planlanan panelde Prof. Dr. İclal Dinçer, açılış konuşmasını yaptı. Doç. Dr. Zeynep Eres'in moderatörlüğünde yürütülen ve Tarihi Yarımada'da karşılaşılan sorunlar, yenileme alanlarındaki yaklaşımlar ile uygulama örneklerinin aktarıldığı ilk oturumda Doç. Dr. Oya Akın, Öğr. Gör. Yeşim Erdal ve Doç. Dr. Mine Esmer; Prof. Dr. Asuman Türkün'ün moderatörlüğünde gerçekleşen ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin (İBB) Süleymaniye'de yürüttüğü çalışmaların aktarıldığı ikinci oturumda ise Dr. Esra Kudde, Dr. Ebru Ülgen Şendil ve Aslı Sarıoğlu konuşmacı olarak yer aldı. Panelin sonunda, Prof. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından Dünya Mirası Süleymaniye'nin geleceği üzerine değerlendirmeler yapıldı.

Panelin açılış konuşmasını yapan Prof. Dr. İclal Dinçer, koruma ve planlama çalışmalarının kavramsal çerçevesini çizdi. Konuşmasını beş ana başlık altında toparlayan Dinçer, koruma ve planlama çalışmalarına yönelik çeşitli söylemlere yer verirken geçmişten çıkartılması gereken derslere örnekler verdi. Bu bağlamda II. Dünya Savaşından büyük ölçüde etkilenen Varşova örneğini paylaşan Dinçer, kentin yeniden ayağa kalkmasının 17 yıl sürdüğünü belirtti. Afet, hızlı kentleşme, savaş ve çatışmalar sonrasında kentlerde iyileşmenin uzun sürdüğünü, sürecin doğru planlanması ve adım adım ilerlenmesi gerektiğini vurguladı. Kentsel müdahaleler bağlamında iyileşme ve yeniden yapılanmanın esasında sadece bina bazında olması yerine, sosyal, ekonomik ve fiziki yapılanmayı da içermesi gerektiğini belirtti. Süleymani-

ye'nin ise hızlı kentleşme sonrası iyileşme ve yeniden yapılanma sürecine girme aşamasında olduğunu ifade etti. Travma sonrası yeniden yapılaşmaya odaklanan ilkesel metinleri aktaran Dinçer, 2018 yılında UNESCO tarafından yayımlanan “Kültürel Mirasın İyileşmesi ve Yeniden İnşasına ilişkin Varşova Tavsiyesi”nin önemini vurguladı. Bu tavsiye kararında da yer verildiği üzere toplumsal yapının önemsendiği, katılımcı bir sürecin yönetildiği, sosyal adalet ve mülkiyet haklarının dikkate alındığı, sürdürülebilir kalkınmanın hedeflendiği bir koruma ve planlama çerçevesinin çizilmesi gerektiğini belirtti. Süleymaniye'deki durumu özetleyen Dinçer, 1940'ların ortası itibarıyla başlayan hızlı kentleşmenin etkisiyle sorunların sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel miras bileşenleri bağlamında ciddi oranda arttığını ifade etti. Süleymaniye'nin 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmesinden sonra yapılan parçacıl uygulamaların ise sosyal, ekonomik hatta altyapıyı iyileştirme çalışmalarından uzak olduğunu, sadece yapı ölçeğinde fiziki müdahaleleri içerdiğini belirtti. Dünya Miras Alanı Süleymaniye'de yapılacak uygulamalarda bölgenin tarihi kent peyzajı kavramı çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurguladı. Sorunların doğru tespit edilip bütüncül bir koruma yaklaşımıyla ayağa kaldırma çalışmalarının yapılabileceğini, yeni mimaride ise geleneksel morfolojinin takip edilmesi ve zitliklardan uzak durulması gerektiğini belirtti.

Doç. Dr. Zeynep Eres'in moderatörlüğünde gerçekleşen birinci oturumdaki ilk konuşmayı Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi şehir plancısı Doç. Dr. Oya Akın yaptı. Akın, Tarihi Yarımada'nın demografik yapı, ekonomik ağlar ve kentsel katmanlarına yönelik sorunlarını planlama perspektifiyle değerlendirdi. Fonksiyonel, toplumsal ve

mekânsal çeşitliliğin çok olduğu bölgede nüfus kaybı yaşandığını, kalan nüfusun profilinin ise değiştiğini, bununla birlikte yapı mülkiyetlerinin sıkça el değiştirdiğini ve terk edilen yapı stokunun da arttığını belirtti. Bölgenin tarihi kentsel peyzaj alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Akın, değişimin kaçınılmaz olduğunu, değişimin yönetimi konusunda çok dikkatli olunması ve sınırlarının doğru tanımlanması gerektiğini ifade etti.

Birinci oturumda söz alan Haliç Üniversitesi öğretim görevlisi koruma uzmanı mimar Öğr. Gör. Yeşim Erdal ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi öğretim üyesi koruma uzmanı mimar Doç. Dr. Mine Esmer, Tarihi Yarımada'daki yenileme alanı uygulama örneklerini paylaştı. Yeşim Erdal, 2006 yılında yenileme alanı ilan edilen Sulukule'deki fiziksel değişimi ve dönüşümü aktardı. Kara Surları koruma bandında yer alan çok katmanlı bu yerleşimde, koruma ilkeleri ile bağdaşmayan uygulamalar sonucunda somut ve somut olmayan kültürel mirasın büyük oranda kaybedildiğini vurguladı. 2012 yılında tamamlanan uygulamalar sonucunda kentsel, sosyal ve mimari dokunun zarar görmesinin yanı sıra Kara Surları'nın üstün evrensel değerinin de zarar gördüğünü, bu durumun uluslararası platformlarda da dile getirildiğini aktardı. Mine Esmer ise Ayvansaray kentsel dönüşüm süre-

Fotoğraf: Koray Güler

cini koruma disiplini çerçevesinde değerlendiren bir konuşma yaptı. Semtin tarihsel gelişim sürecini detaylı olarak aktaran Esmer, kentsel dönüşüm kapsamında ele alınan bölgedeki ahşap yapıların basit veya kapsamlı onarım ile ele alınabilecekken yıkılarak rekonstrüksiyonla tekrar yapıldığını, parsel birleştirmeleri yapılarak yapı kütlelerinin büyütüldüğünü belirtti. Uluslararası koruma ilkeleri ile bağdaşmayan bu uygulamalarda, alanda kaybedilen en önemli şeyin “yerin ruhu” olduğunu vurguladı. Son olarak çeşitli önerilerde bulunan Esmer, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Kullanılması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’un iptali ve bütün koruma alanlarının tek bir koruma yasası ile ele alınması gerektiğini, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun da bazı revizyonlara ihtiyaç duyduğunu söyledi. Yapılacak kentsel koruma uygulamalarında şeffaf ve katılımcı bir sürecin yürütülmesi gerektiğini belirtirken soylulaştırmanın yapılmamasını, parsel ve yeşil alan ilişkisinin bozulmamasını ve denetimin önemini vurguladı.

Prof. Dr. Asuman Türkün tarafından yönetilen panelin ikinci oturumunda Süleymaniye’de İBB tarafından yapılan koruma ve planlama çalışmaları aktarıldı. İlk olarak söz alan İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğünde görevli koruma uzmanı mimar Dr. **Esra Kudde**, Süleymaniye’nin güncel korunmuşluk durumu ve yürütülen envanter çalışmalarını paylaştı. Dünya Miras Alanı Süleymaniye’nin üstün evrensel değerinin farkında ve bilincinde olarak çalışmaların yürütüldüğünü belirten Kudde, bölgedeki geleneksel konut dokusu içerisinde sadece ahşap yapıların değil az da olsa kâgir yapıların, hatta 20. yüzyıla tarihlenen betonarme modern mimari miras örneklerinin de bölgede olduğunu belirtti. 1970’li ve 1980’li yıllarda alınan toplu tescil kararları ile çok sayıda yapının

koruma altına alındığını belirten Kudde, bu yapılardan bir kısmının günümüze ulaşamadığını ifade etti. 2006 yılında yenileme alanı ilan edilen ve çok sayıda çalışmaya konu olan Süleymaniye ile ilgili olarak son olarak İBB tarafından 2021 yılı itibariye Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı ile İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığının ortak bir çalışmaya başladığını söyledi. Bu kapsamda öncelikle Süleymaniye için envanter çalışmalarının güncellenmesine ve alanın korunmuşluk durumunun tespit edilmesine yönelik çalışmalara başlanmış, 2022 yılı sonu itibariyle planlama çalışmaları için altlık oluşturabilecek verilerin yer aldığı bir değerlendirme-nin tamamlanmış olduğunu belirtti. Envanter çalışmalarını nasıl yaptıklarını aktaran Kudde, mevcut olan veya olmayan yapılarla ilgili olarak çok sayıda kurum ve kişisel arşive başvurduklarını, belge, çizim, rapor, eskiz, kurul kararı, proje, eski harita, rölevo, gravür gibi çok sayıda veriye ulaştıklarını, bu verileri mekânlarla ilişkilendirdiklerini ve bu bilgileri oluşturdukları veritabanı üzerine eklediklerini ifade etti. Sayısal envanter veritabanına göre son durumda Süleymaniye’de 1258 tescilli yapı, 1691 tescilsiz yapı olduğunu, 27 yapı için tescil önerisinde bulunduklarını ifade etti. 1977 yılından günümüze Dünya Miras Alanı Süleymaniye’deki geleneksel konut dokusunun yaklaşık %70’inin ne yazık ki ulaşamamış olduğunu paylaşan Kudde, yıkımın ne kadar büyük olduğunu sayısal verilerle paylaştı.

İkinci oturumda söz alan diğer bir konuşmacı İBB Planlama Müdürlüğünde görevli şehir plancısı Dr. **Ebru Ülgen Şendil**, Süleymaniye’deki planlama deneyimlerini ve alınan stratejik kararları aktardı. Kasım 2022 itibariyle Süleymaniye’deki planlama çalışmalarının başladığını belirtti. Mekânsal stratejik plana dair yaptıkları çalışmalarda günümüzde geldikleri durumu aktaran Ülgen, hazırlık aşamalarını tamamladıklarını ifade etti. Viz-

yonlarını “geçmişini yaşatan ve geleceğini üreten Süleymaniye” olarak belirlediklerini ifade eden Ülgen, Süleymaniye için yaşanabilir, kolektif, katmanlı, dayanıklı ve üretken temalarını tanımladıklarını ve bu doğrultuda çeşitli ilkeler geliştirdiklerini belirtti. Planlama süreçlerinin henüz başında olduklarını ifade eden Ülgen, Mimarlar Odası ve diğer ilgili paydaşların görüşlerine de başvurarak süreci ilerletmek istediklerini söyledi. İkinci oturumun son konuşmacısı sosyal bilimler alanında araştırmacı olarak çalışmalarını yürüten **Aslı Sarıoğlu** ise Süleymaniye’de planlama sürecine yönelik yürütülen sosyal ve ekonomik analiz çalışmalarını aktardı. Sekiz mahallede yürütülen niceliksel ve niteliksel analiz çalışmalarında 403 işyeri, 100 hane halkı ve 125 ziyaretçi ile görüştiklerini ifade etti. 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmesi sonrasında başlayan değişim sürecini ve yıkımın etkisinin büyüklüğünü örneklerle gösterdi. Yıkımların yanı sıra bölgede el değiştirmelerin olduğunu, zorunlu kamulaştırmaların yapıldığını, nüfusun azaldığını ve aynı zamanda demografik yapının değiştiğini, üretimin bölgeyi terk ettiğini, yapıların metruklaştığını, suç oranının arttığını, boşalan alanların ise büyük oranda otopark olarak kullanıldığını ifade etti.

Panelin sonunda söz alan Prof. Dr. **Zeynep Ahunbay** ise “Dünya Mirası Süleymaniye’nin Geleceği” başlıklı konuşmasıyla genel bir değerlendirme yaptı. Süleymaniye’den çeşitli görsellerle bölgedeki değişimi ve dönüşümü gösteren Ahunbay, bölgenin niteliği ile bağdaşmayan kullanımların olduğunu belirtti. Cephe yenileme uygulamaları ve yeni yapı tasarımlarının ise Süleymaniye’nin geleneksel mimari dokusuna uygun olmadığını, Dünya Miras Alanı’na da yakışmadığını ifade etti. Bununla birlikte, birçok geleneksel konutun onarım sürecinde özgün değerlerini yitirdiğini, yeni yapılarda ise geleneksel doku ve silüet ile pek

uyumlu olmayan ölçekte ve kalitede uygulamaların olduğunu söyledi. Tarihi çevrede yeniden yapılanma sürecinde çağdaş mimarinin nasıl uygulanabileceğine dair ICOMOS'un 1972 yılında gerçekleştirmiş olduğu Budapeşte toplantısı notlarını paylaşan Ahunbay, mimarlığın çağının ifadesi olması gerektiğini, geçmiş bugün ve geleceğin bir bütün olarak değerlendirilmesinin ve uyumun önemini belirtti. Günümüz malzeme ve teknikleri ile inşa edilecek yeni yapının tarihi çevrenin yapısal ve estetik değerini zedelememesini, uygun kütle, ölçek, ritim ve görünüş özellikleri ile tarihi çevre ile uyumun sağlanmasını ve taklitten kaçınılmasını vurguladı. Aynı zamanda çağdaş yapılara verilecek işlevlerde bölgenin ve yapıların karakterini ve özelliklerini olumsuz etkilemeyecek kullanımların seçilmesinin gerekliliğini ifade etti. ICOMOS'un 1987 yılına tarihlenen "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü"nden notları da paylaşan Ahunbay, disiplinlerarası çalışmanın önemi ve kent planı ile uyumlu bir koruma planı çerçevesinde ilerlenmesi gerektiğini söyledi. Süleymaniye için yapılacak uygulamalarda geleneksel doku ve yapı ölçeğine saygı göstermenin önemini, Dünya Mirası Alanı'na yakışır uygulamaların yapılması gerektiğini vurguladı.

Yaklaşık beş saat süren panelde, hem Tarihi Yarımada'nın farklı yerleşimlerdeki yenileme uygulamaları, hem Süleymaniye'de İBB'nin yapmış olduğu analitik çalışmalar paylaşıldı. İstanbul Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi adına kapanış konuşmasını yapan Zeynep Eres, Dünya Miras Alanı Süleymaniye'yi doğrudan odağına alan, bölgede yapılan çalışmaların değerlendirileceği ve tartışılacağı, ilgili paydaşların katılacağı bir etkinliğin daha düzenlenmesinin planlandığını belirtti.

*Merve Arslan Çinko, Arş. Gör. Dr.
İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü*

31. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu

"Kentsel Tasarımda Türkiye Gündemi ve Güncel Tartışmalar"

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün düzenlediği Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu'nun 31.'si 25 Mayıs 2023 tarihinde MSGSÜ Sedat Hakkı Eldem Oditoryumu'nda gerçekleşti. Her yıl kentsel tasarım disiplindeki araştırma ve uygulamalar açısından Türkiye'nin ve uluslararası ölçeğin gündemine ilişkin temalar çerçevesinde geliştirilen sempozyumda bu yıl, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında kentsel tasarım alanındaki gündemin ve güncel tartışmaların konu edilmesi planlanırken gerçekleşen 6 Şubat depremleri nedeniyle "afet" ve "dirençlilik" konuları da sempozyum temasına dâhil oldu. Sempozyumun konusu Türkiye gündeminde, geçen yüzyılın kentleşme deneyimi ve afetler karşısında günümüz kentlerinin dirençliliğini odağına alırken, kentsel tasarım araç ve yöntemlerini eğitimden başlayarak uygulamaya kadar bir bütün olarak tartışmaya açtı. Sempozyumun düzenleme kurulu; Bahar Aksel Enşici, İdil Akyol Koçhan, Ahmetcan Alban, Melih Birik, Ebru Firidin Özgür, Barış Göğüş, İnci Olgun, Müge Özkan Özbek, Gizem Parlak ve

Tuğçe Tezer'den oluştu. Sempozyum 25 Mayıs 2023 tarihinde, MSGSÜ Rektörü Handan İnci Elçi, MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı Aysin Sev, MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı Rifat Akbulut ve Kentsel Tasarım Bilim Dalı Başkanı Müge Özkan Özbek'in açılış konuşmalarıyla başladı.

Tolga Ünlü'nün oturum başkanlığında gerçekleşen "Türkiye Kentlerinin 100 Yıllık Dönüşümü" başlıklı ilk oturumda Türkiye kentlerinin yaşadığı yüzyıllık dönüşüm sürecinde "ideallerin kenti"nden "parçalanmış kent"e geçişte kentsel mekânı üreten, dönüştüren ve biçimlendiren süreçler, üç alt başlık altında ele alındı. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yeni yaşam alanlarını merkezine alan tartışmada "yapı adası"nın doğuşu irdelendi, 1950'li yıllardan sonra yeni bir kentsel bağlamanın üretilmesi konu edildi, 1980'li yıllarla birlikte benimsenen ve özellikle 2000'li yıllarda yoğun bir şekilde uygulanmaya başlanan neoliberal politikaların kentsel mekânın biçimlendirilmesi üzerindeki etkileri planlama ve tasarım bütünlüğü içinde tartışmaya açıldı. Oturumda Yener Baş,

Tolga Ünlü, Binnur Öktem Ünsal, Şevkiye Şence Türk, Özgün Tutar ve Eylem Bal konuşmalarıyla yer aldı. Olgü Çalışkan'ın oturum başkanlığında gerçekleşen "İkinci Yüzyıla Girerken Türkiye'de Kentsel Tasarım Eğitiminin Birikimi ve Geleceği" başlıklı ikinci oturumda Türkiye'deki kentsel tasarım eğitiminin birikiminin tarihsel ve güncel veriler ışığında değerlendirilmesi, geleceğe yönelik ortak hedeflerin tartışmaya açılması amacıyla; Türkiye'de kentsel tasarım düşüncesinin gelişimine dair bir değerlendirme, alanda öncü üç okulun (MSGSÜ, İTÜ ve ODTÜ) kentsel tasarım yüksek lisans programlarının eğitim deneyimleri ve uluslararası bağlamda kentsel tasarım eğitiminde ortaya çıkan ana akım eğilimler konu edildi. Oturumda Yiğit Acar, Gülşen Özaydın, Gülşen Demet Oruç, Hatice Ayataç, Ezgi Karataş, Olgü Çalışkan ve Irmak Yavuz Özgür konuşmalarıyla yer aldı. Sempozyumun, İnci Olgun ile Tuğçe Tezer'in hazırlığı ve Tuğçe Tezer'in oturum başkanlığında gerçekleşen üçüncü oturumunda ise "Dirençli Yerleşmeler: Planlama ve Tasarım" başlığı altında kentsel tasarım alanında

uygulamaya yönelik deneyimlere yer verilerek, kuram ve uygulamaya dair üretimin, “birlikte karar geliştirme” süreci ile nasıl ilişkilendirileceğine yönelik platformların neler olabileceği konu edildi. “Direncilik” meselesinin planlama ve tasarım alanlarında araştırma ve uygulama açısından değişen, bazı belirsizlikler taşıyan güncel konumuna ilişkin tartışmalar geliştirildi. Oturumda Atalay Akpınar, Sidal Çakır, Gökçer Okumuş, Abdi Güzer, Sevince

Bayrak, İpek Akpınar ve Eylem Keskin konuşmalarıyla yer aldı.

Sempozyumun kapanış oturumunda ise MSGSÜ Metropolitan Kentsel İncelemeler Kulübü’nün (MEKİK) organizasyonu, “Direnci Kentler” teması altında Büyükdada’da gerçekleşen Öğrenci Çalıştay’ının süreci ve sonuçları, çalışmaya katılan öğrencilerin sunumlarıyla katılımcılarla paylaşıldı. 31. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Öğrenci Çalıştay’ı sunumlarıyla tamamlandı.

MSGSÜ Kentsel Tasarım Bilim Dalı

Sempozyum programı:
<https://msgsu.edu.tr/wp-content/uploads/2023/05/Program-1.pdf>

Sempozyum bildiri özetleri kitabı:
https://drive.google.com/file/d/191F9YkdyN0qlTz0TFoSycJg_uDAD9X0Q/view

UIA Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık Ödülleri Sahiplerini Buldu...

2019-2021 döneminden sonra bu yıl ikincisi gerçekleştirilen “Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık Ödülleri” 2022-2023 döneminde, UIA Eğitim Komisyonu ve Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri Komisyonunun ortak çalışması olarak planlanmıştır. 2019 yılında başlatılan ödül programının amacı, farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde ve ortamlarda meslek eğitimi alanındaki yaratıcı düşünce ve gelişmeleri tetiklemek, başarılı çalışmalarını duyurarak sağlıklı ve sürdürülebilir çevrelerin gelişimini desteklemek olarak özetlenebilir.

Bu dönem ödül programı mimarlıkta ve kentsel tasarımda UNESCO-UIA Eğitim Şartı’nın koşullarına uyumun yanı sıra, “BM Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri” belgesini de temel alarak hazırlandı. Uluslararası platformda mimarlık eğitiminde söz konusu hedefler ile yeni eğitim yaklaşımlarını gündeme alan programlara, proje

atölyelerine ve araştırma çalışmalarına çağrı yapılarak, başarılı uygulamaların tanıtılması ve yaygınlaştırılması hedefleniyordu. Yarışmanın değerlendirme ölçütleri buna bağlı olarak;

- mimarlıkta yeni eğitim-bilimsel, pedagojik yaklaşım ve uygulamalar,
 - sürdürülebilirlik bağlamında yaratıcı, kapsayıcı bakışlar
- olmak üzere iki farklı kategoride değerlendirildi.

Yarışma duyurusu sonrasında çok sayıda başvuru yapıldı. Ancak teslim aşamasında ve raportörlerin değerlendirmesi sonrasında 15 proje değerlendirmeye alındı. Programı yürüten teknik komitede görev yapan isimler Ashraf M. Salama (Ödül Programı Küratörü), Marilyns Nepomechie (ABD), Iman Gawad (Mısır) ve Cid Blanco (Brezilya) idi.

Jüri üyeleri ise Deniz İncedayı (Türkiye, Jüri Başkanı), Martha Thorne (ABD/İspanya), Howaida Al-Harithy (Lübnan/Suudi Arabistan), Michael J. Crosbie (ABD), Hermie Delport (Güney Afrika), Efthalia-Thaleia Grigoriadou (Yunanistan, yedek üye) olarak belirlenmişti.

Jüri üyeleri Nisan ayında başlayan ön inceleme çalışmaları sonrasında, 14 Nisan 2023 tarihinde çevrimiçi olarak toplandı. Projeler üzerinde yapılan uzun tartışma ve değerlendirmeler

sonrasında kararlarını aşağıdaki şekilde açıkladılar:

Jüri, UIA’nın 4 farklı bölgesinden 4 çalışmayı ödüle değer buldu. Bunlar şöyle sıralanıyor*:

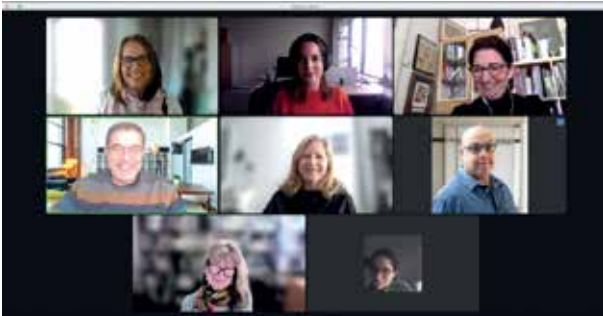
UIA 1. Bölge:

Chalmers Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve İnşaat Mühendisliği Bölümü, Gothenburg, İsveç: Sürdürülebilirliğin Ötesinde Tasarım Aktivizmi – İşbirliği ve Radikal Pedagoji Temelli Mimarlık Eğitimi (*Design Activism Beyond Sustainability - Architectural Education based on Collaborative and Radical Pedagogy*)
Özetle, eğitim programı işbirliği içerisinde ortak yaratıcılığı destekleyen, tasarım sürecini düşünme, yapma, bilgi birikimi, yetenek geliştirme vb. gibi parametrelere bağlı değerlendiren bir öneri geliştiriyor. Program, sorunlar karşısında deneyim temelli öğrenme, yerel odaklı çözümler, sürdürülebilir hedefler perspektifinde döngü esaslı yaklaşımlar, çocuklar için çevre eğitimi ve kentsel eşitlik fikirlerini öne çıkartıyor.

UIA 2. Bölge:

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye: Mimari Tasarım Stüdyolarında Aktif İşbirliği: Bilgi Ağlarını Pedagojik Destek İçin Arttırmak (*Active Collaboration in Architectural Design Studio: Enhancing Knowledge Networks for*

Yarışma jürisi toplantısından, 14 Nisan 2023.

Excellence in Pedagogical Practice) Kısaca, tasarım atölyesi aktivizmi bağlamsal sorunlar karşısında tasarım sürecinde bir destek olarak öneriyor. Süreçte diyaloga dayalı öğrenmeyi, kentsel, tarihi alanın korunmasında öğrenci katkılarının desteklenmesini, yerel yönetimlerle ve ilgili kurumlarla ortak değerlendirme ve çalışmaları hedefliyor. Toplumsal hizmet anlayışını öne çıkartarak mevcut bina stoklarının uyarlanması, güçlendirilmesi ve adapte edilerek yeniden kullanımının teşvik edilmesi, sürdürülebilirlik anlayışının önemli bir boyutu olarak sunuluyor.

UIA 4. Bölge:

Pekin İnşaat Mühendisliği ve Mimarlık Üniversitesi, Pekin, Çin: Toprak ile İnşa Etmek: Sürdürülebilir Kırsal Yenileme İçin Geleneksel Bilgelikle Desteklenen Ortak Bir Eğitim Modeli (*Building with Earth: A Mutual-educational Approach Towards Sustainable Rural Revitalization Empowered by Traditional Wisdom*) Program özellikle Çin'in hızlı kentleşme sorunu karşısında sürdürülebilir gelişme hedeflerini devreye sokmayı ve bütüncül çözüm önerileri üretmeyi amaçlıyor. Tutarlı ve altyapısı sağlam bir eğitim politikasıyla farklı alanlardan ve disiplinlerden gelen aktörleri kırsal alan sakinleriyle buluşturmayı, birlikte çalışmalarını ve birbirlerinden öğrenmelerini öneriyor. Yaklaşımıyla bina üretiminde toprak yapı malzemesinin tanınması ve yaygınlaşması

konusunda belirgin bir etki yaratmayı hedefliyor.

Kahire Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Mühendisliği ve Teknoloji (AET) Programı, Kahire, Mısır: Sürdürülebilir Katılımcı Tasarım ve Sosyal Gelişim: Yeşil Alanları ve Sağlıklı Yeşil Koridorları Aktive Etmek (*Sustainable Community Design and Social Development: Activating Spaces within Green and Healthy Corridors*) Özetle, kentte yeşil alanlar ile sağlıklı yeşil koridorlara odaklanan program, öğrencilerin mevcut projeler üzerinde çalışmalarını sağlayarak gerçek sorunlar ile karşılaşmalarını ve çözümler üzerine araştırmalarını sağlıyor. Süreç içerisinde değerlendirme, analiz, karşılıklı görüşmeler, gözlemler ve iletişim önemli araçlar olarak yer alıyor. Kentin gündemindeki gerçek projelere yoğunlaşarak öğrencilerin farkındalıkları, alternatif yaklaşımları ve önerileriyle Kahire kentinin geleceğinde sürdürülebilir uygulamaların artırılması amaçlanıyor.

UIA'nın dört farklı bölgesinden ödüle değer bulunan program ve projelerin dışında jüri üyeleri bir projeyi, doğal ve yapı çevre arasındaki ilişki konusundaki özel yorumu ve eşitlik kavramını tasarımda temel alan yaklaşımı dolayısıyla ilham verici ve "Özel Mansiyon"a değer buldu. Proje; **Tianjin Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Tianjin, Çin'den (UIA 4. Bölge) katılan "Doğayla ve Eşitlikle Tasarlamak"** (*Designing with Nature and Equality*) başlıklı proje idi.

Jüri son değerlendirmesinde, yarışmaya katılan program ve projelerin kalitelerini yüksek bulduğunu belirtti. Çalışmaları, özellikle mimarlığın toplumla ve diğer disiplinlerle kurduğu ilişkiler ile entelektüel ve profesyonel yaklaşımları açısından övgüye değer gördü. Özetle, ödüle layık bulunan çalışmaların, mimarlıkta ve kentsel planlamada sürdürülebilirlik fikrine sadece fiziki koşullar bağlamında değil eğitimsel, sosyal ve kültürel katkıları açısından da değerli ve önemli olduklarını vurguladı. Ayrıca, geleceğin sağlıklı ve sürdürülebilir kentsel, mekânsal, sosyal ve mesleki gelişmeleri için önemli bir söylem geliştirme potansiyellerinin altını çizdi.

Bu yıl ikincisi gerçekleştirilen 2022-2023 Ödül Programı; UNESCO-UIA Mimarlık Eğitimi Şartı, '2022 Sağlık İçin Tasarım Yılı' çalışmaları ve 'BM Sürdürülebilir Gelişim Hedefleri İçin Mimarlık Rehberi'ne uyumlu olarak hazırlanmıştı.

Ödül Programı, mimarlık eğitiminde toplumsal, kültürel ve çevresel sorunları gündeme almayı, bunlar karşısında geliştirilebilecek modelleri ve yaklaşımları araştırmayı ve yaygınlaştırmayı önemli bir hedef olarak tanımlıyor.

Deniz İncedayı

Mimarlık Eğitiminde Yaratıcılık Ödülü
2022-2023, Jüri Başkanı

* Ödül Programı Jüri Sonuç Raporundan.

İstanbulSMD Depremden Etkilenen Mimarlık Öğrencilerine Staj Programı Başlatıyor

İstanbul Serbest Mimarlar Derneği İstanbulSMD, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen mimarlık öğrencilerine destek olmak amacıyla bir staj programı başlatıyor.

Depremden etkilenen 11 il ile birlikte İstanbul'u kapsayan "İstanbulSMD 11 + 1 Destek Staj Programı", dernek

üyeleri mimarlık ofislerinin katkısı, ilgili üniversite mimarlık bölüm başkanlıklarının koordinasyonu ve derneğin iletişim ağında bulunan firmaların destekleri ile hayata geçiriliyor. Staj programına katılacak 11 ilden toplam 50 öğrenci, programa destek veren 35 İstanbulSMD üyesi mimarlık ofisinde 1 ay süreyle staj yapacak.

İletişim için: info@ismd.org.tr

UIA Uluslararası Yaratıcı Sağlık Tasarımı Ödülü Verildi

Resim 1. Su Retikülasyon Kaynak Servisi, Yixing City, Çin.

Uluslararası Mimarlar Birliği UIA, 2022 yılını yaşanan Covid-19 salgını ve etkileri dolayısıyla "Sağlık İçin Tasarım Yılı" olarak duyurmuştu. Salgını yaşamının ardından, mimarlığın üstleneceği yeni roller ve sorumluluklar UIA'nın "Kamu Sağlığı Çalışma Grubu" tarafından yoğun olarak gündeme alınmıştı. Bu bağlamda UIA insanlığın ortak sorunu olan bu sürece katkı veren, sağlıklı meslek arasındaki ilişkiyi kurgulayan ve sorunlara yanıt arayan yenilikçi projeleri ödüllendirmeyi planladı. Ödül programı yaratıcı uygulamaları ve çözüm arayışlarını iki kategoride yarışmaya katılmaya davet etti. Bunlar; (a) Uygulanmış sağlık binaları, tesisleri ve (b) bu konudaki

Resim 2-3. Ortakyaşam Hastanesi ve Araştırma Merkezi ön cephe ve kesit, Rahul Kadri, IMK Mimarlık, Pune, Hindistan.

mimarlık araştırmaları ve kuramsal çalışmalarda yeni yaklaşımlar idi. Kategori 1 Uygulanmış İşler (*Built Work*); Kategori 2 ise Teorik Çalışmalar (*Theoretical Work*) olarak duyurularak ödül programı tüm uygulamacı mimarlar, akademisyenler ve araştırmacıların katılımına açıldı.

Uygulanmış Bina Dalı Jüri üyeleri; Mimar Deniz İncedayi (Türkiye, Jüri Başkanı ve UIA Temsilcisi), Mimar Tye Farrow (Kanada), Mimar Kerstin Thompson (Avustralya), Mimar Luyanda Mpahlwa (Güney Afrika) ve Mimar Cindy Walters (Birleşik Krallık), Mimar Fernando Mora (Meksika, UIA Yedek Temsilcisi) olarak belirlenmişti.

Araştırma Dalı Jüri üyeleri ise; Mimar Akademisyen Ola Oduku (Birleşik Krallık, Liverpool Üniversitesi), Mimar Akademisyen Fani Vavili (Yunanistan, Selanik Aristotle Üniversitesi, Jüri Başkanı ve UIA Temsilcisi), Mimar Akademisyen Nivaldo Vieira de Andrade Junior (Brezilya, Bahia Federal Üniversitesi), Mimar Akademisyen Rosman Wai (Hong Kong, Hong Kong Üniversitesi), Mimar Akademisyen Vity Claude Nsalambi (Angola, Agostinho Neto Üniversitesi); Dr. Lindy Osborn Burton (Avustralya, Queensland Teknoloji Üniversitesi, UIA Yedek Temsilcisi).

UIA Halk Sağlığı Çalışma Programı yürütücüsü olan mimar Kevin Bingham ödül programı sürecinde koordinatörlük rolünü üstlendi.

Yarışma duyurusu sonrasında, birinci kategori olan "uygulanmış işler" için yapılan başvurular arasından raportörün onayı ile şartnameye uygun olan 15 proje değerlendirmeye alındı. Şartnameye göre, programda sadece tek bir ödül tanımlanmaktaydı. Jüri üyeleri tarafından 2023 Mart ayından başlayarak yapılan incelemeler, tartışmalar ve ortak değerlendirme oturumları sonrasında jüri ödüle layık bulunduğu projenin yanı sıra, bir projeyi de "Özel Mansiyon"a değer buldu. Bu projeler aşağıda açıklanmaktadır.

Birincilik Ödülü:

Su Retikülasyon Kaynak Servisi (*Water Reticulation Resource Facility, WRRF*), SUP Atelier, THAD, Song Yehao, Sun Jingfen, Xie Dan, Shi Lei, Wang Zhixin, Chen Xiaojuan, Chu Yingnan, Loo Huixin, Liu Mengjia, Yixing City, Çin (*Resim 1*)

Projenin ana fikri olan WRRF konsepti, çevreye sürdürülebilir şekilde sağlıklı su sağlamayı amaçlıyor. Kanalizasyon sularını ve atık suları işleminden geçirmek, su kaynakları kazanmak ve bu konudaki araştırmalarla, sergilerle ve kamu farkındalığı çalışmalarıyla konuyu canlı tutma işlevlerine yöneliyor. Kurulan enerji ve su ağırları sistemi günümüzün önemli bir çevre ve sağlık sorunu olan su kaynakları ve kullanımı konusunda önemli bir toplumsal hizmet sunuyor. Tasarımında, doğal havalandırma ve aydınlatma, ekolojik yağmur bahçeleri vb. gibi pasif enerji stratejileri kullanılan proje halk sağlığı konusundaki duyarlı, çağdaş ve yenilikçi yaklaşımıyla araştırma merkezi, okul, fabrika veya bir toplumsal buluşma mekânı vb. işlevlerini bir araya topluyor. Kırsal ve kentsel alanların karşılıklı işbirliğine, sağlıklı yaşam kalitesinin geliştirilmesine ve özgün "ekolojik renovasyon" yaklaşımıyla öne çıkıyor. Jüri raporunda açıklamaların yanı sıra projenin gelecek için barındırdığı potansiyel de vurgulanmakta: "Projenin toplum tarafından

benimsenmesini umuyoruz. Sağlık konusunu ve sağlıklı binaları destekleyen, çevresel farkındalık yaratmayı hedefleyen ve zamanımızın sorunlarına ışık tutan bir proje...”

Jüri Özel Mansiyonu:

Ortakyaşam Hastanesi ve Araştırma Merkezi (*Symbiosis Hospital & Research Centre*), Rahul Kadri, IMK Mimarlık, Pune, Hindistan
“Özel Mansiyon” a değer bulunan bu proje, tasarım açısından bakıldığında, özgün malzeme seçimi ve kullanımı, dolu-boş ilişkileri, kütle kompozisyonundaki başarılı düzenlemeleri, güneş kırıcı tasarımları, iç avlu mekânları vb. gibi birçok mekânsal kalitelerinin yanı sıra, yerele katkı misyonu ve kamu yararı bakışı açılarından değerlendirildi. Ayrıca çevresine, topoğrafyaya, özellikle de yerel sakinlerin ve kırsal alanın sağlık sorunlarına yanıt arayışı ve çok amaçlı mekânsal kullanım seçenekleri sunmasıyla jürinin takdirini kazandı. Ayrıca bina yapımında pasif iklimlendirme sis-

temlerini ve sürdürülebilir bina ilkelerini öne çıkartması, özellikle sınırlı kaynakları ve ekonomik güçleri olan bölgeler ve ülkeler açısından olumlu bir model oluşturuyor. (Resim 2-3)
İkinci kategori olan “Teorik Çalışmalar” alanında sadece üç başvuru değerlendirilmeye alındı. Jüri üyeleri bu kategoride, sağlıklı bina tasarımında yaratıcı yaklaşımları, araştırmanın amacının netliği ve eleştirel ve analitik yaklaşımı, akademik olarak savunulabilirliği ve kurgusunun kalitesi gibi ölçütleri öne çıkardılar. Ödüle değer bulunan çalışma aşağıdaki şekilde açıklandı:

Birincilik Ödülü:

Francesca de Filippi and Ekibi (İtalya): Sağlık Hizmetini Arttırmak İçin Tasarım – Afrika Bölgesi İçin Bir Araç (*Design for Healthcare Surge -A Toolkit for the African Region*)
Ekip: Francesca De Filippi, Stefano Fantucci, Roberto Pennacchio, Marco Simonetti, Matteo Robiglio, Elena Guidetti, Valeria Villamil Cárdenas,

Laura Juliana Gualdrón Frias, Michele Di Marco, Anna Silenzi.

Jüri, raporunda, çalışmanın amacının çok net ve sağlık tasarımı konusuna uygun olduğunu vurgulayarak şunları ekliyor: “Tasarım metodolojisi sosyal ve çevresel boyutları vurgulamakta ve önerilen tasarım yöntemi gelecek sorunlarda pratik bir araç olarak kullanılmaya yatkın. Afrika bölgesinde acil sağlık sorunlarında farklı bağlamlara ve koşullara uyarlanabilir...”

Her iki kategori için de jüri üyelerinin değerlendirmelerini, eleştirilerini içeren kapsamlı Jüri Raporu UIA web sayfasında duyurulmakta. Ayrıca 2-6 Temmuz 2023 tarihlerinde Kopenhag’da gerçekleştirilecek olan UIA 2023 Dünya Mimarlık Kongresi kapsamında da çalışmalar, düzenlenecek sergi ile ilgililere tanıtılacak.

Deniz İncedayı

*UIA Uluslararası Yaratıcı Sağlık
Tasarımı Ödülü 2022-2023,
Jüri Başkanı*

UIA 2023 Kongresi Programı Açıklandı!

UIA 2023 Kongresi 2-6 Temmuz 2023 tarihlerinde Danimarka’nın Kopenhag şehrinde gerçekleştirilecek. Sürdürülebilir Gelecekler-Kimseyi Arkada Bırakma temasıyla yapılacak olan kongrede altı farklı tematik alan belirlenmiş bulunuyor. Bunlar, iklim uyumu için tasarım, kaynakları yeniden düşünmek için tasarım, dirençli topluluklar için tasarım, sağlık için tasarım, kapsayıcılık için tasarım, değişim için ortaklıklara yönelik tasarım. Her bir oturumun bu tematik açılımların birkaçına değindiği konferans programının zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Francis Kere, Grafton Architects, Bjarke Ingels, Jan Gehl, Carlo Ratti gibi konuşmacıların yer aldığı kongre, beş gün, on bir paralel oturuma dağılarak gerçekleşecek. Yüzden fazla oturum, 250 bildiri, UIA üye ülkelerinin ve komisyonlarının

sunum ve sergilerine ev sahipliği yapacak kongrede hedeflenen çeşitlilik ve diyalog ortamını yaratmak. Kongre, resmi programının yanı sıra sosyal etkinlikler, yan etkinlikler ve kente yayılmış enstalasyonlarla da dikkati çekiyor. Kopenhag, ilgili günlerde, mimarlık koşusu gibi sosyal etkinliklerle, kent içinde inşa edilen 15 “sürdürülebilir kalkınma amacı” pavyonuna, sürdürülebilir kent yürüyüşü gibi kırktan fazla yan etkinliğe ev sahipliği yapacak. Kopenhag kongresi, kongre katılımcılarının Kopenhaglı mimarların evlerinde konaklayabileceği “archistay” adlı bir konaklama programına da imkân tanıyacak. Öğrencilerin ve genç profesyonellerin katkısına özel önem veren kongrede öğrenciler ve genç profesyonellerin hazırladığı “gelecek nesil” etkinlikleriyle karşılaşacağız.

Yeni neslin düzenlediği etkinlikte mimarlık ve aktivizm başlıklı oturumun da yer alması bekleniyor. UIA Genel Kurulu ise UIA Dünya Mimarlık Kongresini takiben 7-9 Temmuz tarihlerinde yapılacak. Genel Kurulda önemli gündem maddelerinin yanı sıra UIA’nın yeni yönetiminin de seçilmesi bekleniyor. Kongreye ilgili ayrıntılı bilgi için: <https://uia2023cph.org/>

Spektrum Deprem Özel Sayısı Yayınlandı

“Tüm Kırılğanlıklarımıza Rağmen Dirençliliğimizi Artıracak Yolları Birlikte Bulmak için Harekete Geçmenin Tam Zamanı!”

Şubat 2023'te Kahramanmaraş ve Hatay merkezli gerçekleşen depremler, doğru-
dan etkilediği 11 kentte çok büyük
yıkımlara ve kayıplara neden oldu.
Dolaylı olarak etkilediği tüm Türkiye'yi
ise unutulmaz acılara tanıklık ettirirken,
deprem gerçeğiyle bir kez daha yüzleş-
tirdi. Son olmasını ümit ettiğimiz bu
yüzleşme, yıllar içinde meydana gelen
her deprem sonrasında yeniden tartış-
maya açtığımız afete hazırlık senaryola-
rında bu defa somut ve efektif adımlar
atılacağı ümidini taşıyor.

Bu adımlara bir katkı da *Spektrum* aracılı-
ğıyla Tasarım Rehberleri ekibinden gelsin
istedik ve aslında sırada başka bir konu-
nun sayı hazırlığı varken odağımıza dep-
remi alarak hızlı bir çağrı yaptık. Danıştı-
ğimiz farklı disiplinlerden uzmanların,
depremin öncesine, sırasına ve sonrasına
dair paylaştıkları görüşleri aracılığıyla bu
sayıda hem depremlerin hafızasını tutu-
yor hem de yaşadıklarımızı, hataları,
eksikleri değerlendirmeyi ve bir sonraki
doğa olayının afete, felakete, yıkıma
dönüşmemesi için geleceğe dair notları
topluyoruz. Bunu yapıyoruz, çünkü
yaşam alanlarımızın olduğu kadar toplu-
mumuzun da dirençliliğini artırmaya
dönük adımların atılmasını istiyoruz ve
bu adımlarda biz uzmanlara düşecek ne
varsa birlikte tartışıp bulmak için gecik-
miş de olsak harekete geçmenin şimdi
tam zamanı olduğunu düşünüyoruz.

Nihayetinde deprem, bir doğa olayı;
onu afete dönüştüren ise alınmayan
önlemler. Depreme hazırlık; çok boyut-
lu olan, farklı bilim dallarının bir arada-
lığını gerektiren, iyi koordinasyon iste-
yen, herhangi bir kademede ayrışmayı
kabul edemeyecek kadar ortaklaşılın,
uzun zamana yayılan ancak her zaman
aciliyetini koruyan bir gündem. Dolaylı-

siyla buna bir an önce başlamak göste-
rilecek en önemli irade.

Üstelik bu irade sadece yönetimlerin
değil, yurttaşların da göstermesi gerekli
bir davranış. Geçmiş deneyimlerimiz,
etkisi de yıkımı da bunca büyük olaylara
hazırlığın tek taraflı olamayacağını gös-
terdi. Hatta sadece hazırlık adıyla atıla-
cak adımların da ötesinde, etkiyi azalta-
bilecek her türlü önlemden kolektif yaşa-
mın ve müştereklerin sürdürülebilirliği-
ni odağımıza aldığımız bir eyleyiş tarzıdır
esasen vurgulamak istediğimiz. Tam bu
sebeple, insan-doğa etkileşimindeki
dengenin arayışı için durup yeniden
düşünmekle başlayabiliriz işe; daha ne
kadar doğayı tahakküm altına alabilece-
ğimizi sanıyoruz?

Toprağı, ormanı, suyu... Tüm canlılarla
birlikte yaşadığımız ortak gezegenimiz-
deki doğal kaynakları gün be gün tüke-
ten bir neslin “suç ortakları”yız. Bugün
Türkiye coğrafyasında depremi konuşı-
yoruz. Konuşma sırası umuyoruz kendi
ellerimizle inşa ettiğimiz diğer krizlere
de gelir; ama bunun için önce ne yarattı-
ğımızın dürtüştüğü farkına varmalıyız.

Depremlerin akabinde Şanlıurfa'da, yağış
yoğunluğuna bağlı ancak yine insan
marifetiyle, taşkın alanda kurulu bulunan
yapılaşma nedeniyle meydana gelen ve
can alan sel; depremde ortaya çıkan
yıkıntı yığınlarının, atık yönetimine ilişkin
herhangi bir planlama/programlama
yapılmamış olduğunu ortaya koyacak
biçimde doğal ve hassas alanlara dökül-
mesi; ilerleyen dönemde sağlık sorunla-
rıyla karşı karşıya kalınmasını muhtemel
kılan asbest tehdidi ve moloz ve atıkların
döküldüğü kırsal yerleşimlerde köylüle-
rin, tarım alanlarının, hayvancılığın, yeral-
tı sularının risk altında kalışı; doğal varlık-
ların yanında kültür varlıklarının kaybına/
tahribatına ilişkin miras niteliğini hatırla-
yacak hassasiyetli yaklaşımların ve
çözümlerin üretilmesi gerekliliğini serim-
leyen görüntüler ve tüm bu acı tabloya
rağmen insan yanımızı, ümidimizi ve

direncimizi diri tutan dayanışma faaliyet-
leri... Hepsi hâlâ hafızamızda.

Hatırlayacağımız ve unutmayacağımız
çok şey var, hepsini anmak mümkün
değil. İşte bu nedenle *Spektrum*'un
9'uncu sayısında, geleceğe bir hafıza
bırakabilmek için bu konuların birçoğunu
farklı uzmanlıkların bakışından bir araya
getirdik. Depremi bir afete dönüştüren
kırılğanlıklar karşısında dirençlilik potan-
siyelini; planlama ve tasarımın kamu
yararını gözetken taraflarıyla neden yön-
lendirici olması gerekli birer disiplin
olduğunu ortaya koyan bütünsel bakış;
iç dekorasyondan yeşil sertifikalı yapılaş-
maya/kentleşmeye kadar mimarlığı;
yaşamın devamlılığı için korunması
gerekli kültür mirasını; hem yönetim hem
de yurttaşlar açısından haklar ve sorum-
lulukları ve her biri birbirinden kıymetli
dayanışma pratiklerini gündem ettiğimiz
Spektrum Deprem Özel Sayısının bir
daha yaşanmasını hiç arzu etmeyeceği-
miz afetler için ilgisine yönelttiği sözleri-
nin dikkate alınmasını ümit ediyoruz.

Görüşleriyle katkı sunan tüm yazarları-
mıza teşekkür ediyor; depremlerde
hayatını kaybedenlerin hatıralarına say-
gıyla, tüm Türkiye'ye bir kez daha geç-
miş olsun diliyoruz.

Deprem Özel Sayısı dahil tüm *Spekt-
rum*'ları <https://www.tasarimrehberleri.com/yayinlar/spektrum/> adresinden
inceleyebilirsiniz.

*Kumru Çılgin, Şehir Plancısı, MSGSÜ,
Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü Öğretim Elemanı,
Tasarım Rehberleri Ekip Üyesi*

*Serim Dinç, Y. Şehir Plancısı ve
Kentsel Tasarım Uzmanı, İTÜ Şehircilik
Programı Doktora Öğrencisi, Tasarım
Rehberleri Ekip Üyesi*

*İnci Olgun, Mimar ve Kentsel Tasarım
Uzmanı, MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Öğretim Elemanı, Tasarım Rehberleri
Ekip Üyesi*

*Spektrum Tasarım
Rehberleri, Sayı 09,
Nisan 2023.*

Restorasyon İşlerinde Metraj ve Maliyet Hesaplanması

Uzun yıllar boyu metraj ve maliyet konuları, restorasyon işlerinin bir parçası olmasına rağmen uzmanlar tarafından yeterli ilgiyle ele alınmamıştı. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından MİV Yayınları arasında yayımlanan *Restorasyon İşlerinde Metraj ve Maliyet Hesaplanması* adlı kitap, koruma ve restorasyon alanında eksikliği hissedilen metraj ve maliyet konusunda bir boşluğu doldurmayı amaçlıyor.

Başlangıçta, "Restorasyonda Keşif ve Metraj I ve II" dersleri kapsamında öğrenciler için hazırlanan, ancak içeriğinin nitelikli bir şekilde gelişmesiyle bir başvuru kaynağına dönüşen bu çalışma restorasyon temel kavramlarını da adım adım işleyerek açıklıyor. Özden Kaya tarafından kaleme alınan kitapta metraj ve maliyet konusu kamu kurumlarının imalat poz kalemleriyle birlikte, çizimler ve fotoğraflarla zenginleştirilerek

geniş bir şekilde ele alınıyor. Kamu kurumları tarafından yayımlanan imalat poz kitaplarındaki çizim ve görsel eksikliği bu çalışma ile büyük ölçüde tamamlanıyor. Günümüzde mimarlık ya da yapım bilgisinin görselleştirilmeden aktarıldığı çalışmalar kafa karışıklığına ve yanlış uygulamalara sebep olmaktadır. Bu nedenle bu kitapta yer verilen çizim ve görsellere benzer çalışmalar tüm kamu kurumları tarafından tarifledikleri imalat kalemlerinin yer aldığı kitaplarda da bulunması gerekmektedir. Bu kitap, koruma iddiasında olan tüm kamu kurumlarına bir hatırlatma ve kaynak olma niteliği de taşımaktadır.

Bugüne kadar, koruma alanında çalışan öğrenciler, akademisyenler, kamu ve özel sektör profesyonelleri için koruma tekniklerinden ziyade bütçeye ilgili olan; metraj, maliyet, hakediş konularında ne yazık ki böyle bir başvuru kaynağı bulunmamaktaydı. Bu

eksikliği gidermek yönündeki bu anlamlı çaba kitabın asıl değerini oluşturmaktadır. Restorasyonda metraj ve maliyet konusuyla ilgili ülkemizde bu nitelikte ender, belki de tek, derli toplu yazılı ve ulaşılabilir üretim olan kitap, restorasyon proje ve uygulamaları alanında oldukça faydalı olacaktır. Bununla birlikte üniversitelerdeki akademisyen ve öğrencilere de çalışmalarında yol gösterici kaynak bir kitap olarak kütüphanelerdeki yerini alacaktır.

Restorasyon İşlerinde Metraj ve Maliyet Hesaplanması başlıklı, editörlüğünü üstlendiğim bu çalışmanın pek çok koruma projesine planlama ya da uygulama aşamasında destek olacağını düşünüyorum. Ancak bunun, konuyla ilgili inşa edilecek bir kütüphanenin temelinde sadece bir taş olduğunu da hatırlatmayı kendime görev bilirim.

Dr. Erkan Kambek

Restorasyon İşlerinde Metraj ve Maliyet Hesaplanması, Özden Kaya, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, Nisan 2023, 224 sayfa, 27 x 19 cm.

Bu Mekân Artık Bu Yer Değil Modern/izm/i Tartışmak

Mimarlık ve sanat kuramcısı Aykut Köksal'ın, *Bu Mekân Artık Bu Yer Değil - Modern/izm/i Tartışmak* isimli kitabı, Türkiye'deki mimarlık ve şehircilik ortamına birçok açıdan çok nitelikli katkı yapma potansiyeli yüksek olan önemli bir başvuru yapıtı olarak karşımıza çıkıyor. Kitabın içeriğinin güçlü yapısıyla birlikte bir tasarım nesnesi olarak taşıdığı değer de, daha baştan okuyucuyu kitabın içine çekiyor ve birbirini izleyen özgün yazılar ve görsellerle karşılaştırarak bir düşünce serüveni içinde bulunduruyor.

Kitabın önsözünde çok önemli bir giriş yazısını kaleme alan Rifat Gökhan Koçyiğit'in, Aykut Köksal'ın entelektüel yapısıyla birlikte kitabın anlam

dünyası ile ilgili yaptığı çözümlemelerle kitaba hak edilen bir giriş yapıyor. Koçyiğit'in belirttiği gibi bu kitap, "Türkiye'de modernitenin ve modernizmin temel sorunsallarına farklı perspektiflerden ışık tutan, kuramsal, eleştirel ve tarihsel çözümleme yöntemlerinin üçünün birden yetkinlikle kullanıldığı bir yapıt" olma özelliğini gösteriyor. Bu saptama, kitabı okudukça ve her bir metnin içine girildikçe açıkça görülebiliyor.

Kitap beş bölümden oluşuyor. İlk bölümde iki metin yer alıyor. Kitaba ismini veren ilk metin "Bu Mekân Artık Bu Yer Değil", Köksal'ın birçok çalışmasının ana omurgasını oluşturan *mekân* ve *yer* kavramlarını mimarlık, müzik, tiyatro, resim gibi

çok geniş bir alanda ele alarak bu kavramları geleneksel dünyadaki kültürel üretim, modernizmin anlam bağlamı, özne-nesne ilişkisi, eşzamanlılık-artzamanlılık üzerinden düşünmeye açıyor ve okurun bu kavramlarla ilişkiye girmesine bir bağlam alanı tanımlamış oluyor. Bu bölümün ikinci metni "Yazınsal Ürünlerde Eşzamanlılık" ile Köksal, eşzamanlılığın getirdiği olanakları kullanan yazınsal üretimlerden gösterdiği örnekler ve derinlemesine yaptığı irdelemelerle bu konudaki farklı okuma ve anlamlandırma biçimlerini gözler önüne seriyor. İkinci bölümdeki üç metin, ortak eksen olarak ele alınmış olan modernizm etrafında örülüyor. "Elliler

Bu Mekân Artık Bu Yer Değil, Aykut Köksal, Arketon Yayıncılık, Ağustos 2022, 208 sayfa, 15,5x23,5 cm.

Modernizmi ve Özgürleşme”, Köksal’ın bu özgün kavramsallaştırması ile bu döneme damgasını vuruyor. Köksal’ın konuları çoklu okuma biçimi ve kurduğu ilişkiselliklerle okuyucu, adeta belgesel niteliğinde bilgi kazanırken; aynı zamanda sanat, mimarlık, müzik, tiyatro, edebiyat alanlarıyla modernizm arasındaki etkileşimlerin görülebilmesine açık ve net bir ortam sağlanıyor. Köksal’ın bu bölümün diğer iki metninde dönemin sanat ve mimarlık dünyasının iki güçlü aktörü İlhan Koman ve Orhan Şahinler’in üretimleri üzerinden yaptığı çözümlemelerle modernizmin tezahür ediş biçimleri ince bir şekilde anlatılıyor.

Üçüncü bölüm; çok özel bir kent olan İstanbul’un mimarlık öyküsünü modernleşme anlatısı üzerinden ve kentin değişim dinamikleriyle birlikte ele alan bir metinle başlıyor ve Suriçi İstanbul’unun dönüşümüne odaklanan ikinci bir metinle devam ediyor. Suriçi’nin en özgün niteliklerinden

biri olan silüetten etkilenenler arasında Le Corbusier’ye referans verilirken, üçüncü metinle bu defa öncü bir modernist olan Le Corbusier karşımıza çıkıyor ve O’nun *Şehircilik* kitabının ütopya tarihinin önemli metinlerinden biri olarak okunması gerektiğine vurgu yapılıyor. Corbusier’nin *Şehircilik* kitabının, yazınsal ütopyalarla mimari ütopyaların ortak alanında var olduğu savıyla birlikte bu defa 20. yüzyılın ütopyaları arasında okuyucu kendisini adeta bir yolculuğa çıkmış gibi görüyor.

Dördüncü bölüm, Ayasofya - Osmanlı Mimarlığı ilişkisi üzerine odaklanan ve bunu mimarlık tarih yazımı ekseninde irdeleyen bir metinle devam ediyor ve doğru argümanlar doğrultusunda yapılmış olan özgün bir analizle okuyucunun zihninde ezber bozan yeni bir görme biçiminin oluşmasına olanak tanıyor.

Beşinci ve son bölümde, “Kandinski’nin Biçimler Kuramı”, “Zamansız Gölgeler”, “Opus Dizisi: Sarkis’ten

Mimari Plan Yorumları” isimli üç metniyle Köksal, bu defa okuyucuyu sanat alanında yapılmış olan modernist üretimler ve bunların anlam katmanları ile karşılaştırıyor.

Sonuçta bu metinlerin her biri, birbirinden bağımsız okunabilme olanağı taşısa da, Köksal’ın kitabın bütününde kurduğu bağlayıcı yapıyla birlikte, “Modernizm/i” tartışmak için çok zengin bir bağlam oluşturuluyor. Öte yandan metinlere eşlik eden fotoğraflar da ayrı bir okuma düzlemi sunuyor. Köksal’ın fotoğrafların seçiminde ve niteliğinde de gösterdiği özen ve titizlik okuyucuya görsel bir şölen sunuyor. Türkiye’de mimarlık ve şehircilik kuramı yayıncılığına büyük bir katkı sunan Arketon’un 2022 tarihli yayını olan bu kitap, tüm bu nitelikleriyle birlikte Türkiye entelektüeli için bir başucu kitabı olma özelliği gösteriyor.

Gülşen Özaydın,

Prof. Dr., MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi

Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar

Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar, Derleyenler: Asu Aksoy, Deniz Ünsal, Ebru Omay Polat, Gül Pulhan, İclal Dinçer, Nuran Zeren Gülersoy, T. Gül Köksal, Zeynep Ahunbay, Zeynep Enil, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2023, 792 sayfa, 19 x 24 cm.

Türkiye’de “kültür ve tabiat varlıklarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması” bir söylem ve pratik olarak kültür mirası yönetiminin odağında yer almıştır. Bu “koruma” ve “aktarma” eylemi farklı dönemlerde farklı kavramlar ve uygulamalarla karşımıza çıkar. Erken Cumhuriyet’in kültür mirası tanımı, koruma ve yönetim uygulamaları dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamı çerçevesinde farklı önceliklerle şekillenirken, bugün kültür mirasını yeni kavram ve yaklaşımlarla düşünüyoruz.

Yakın dönemde kültür mirası alanında yürütülen araştırma ve çalışmaları, hem miras tanımının kapsamını hem de miras yönetimi anlayışını genişleten ve dönüştüren ulusal ve uluslararası tartışmalar yönlendiriyor. Bu tartışmaları şekillendiren etmenler ara-

sında, değişen ulusal ve yerel öncelikler kadar, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin ekonomileri birbirine girift biçimde eklemlemesi de var. Turizm, yaratıcı endüstriler gibi sektörler tüm ekonomilerde payını artırırken, kentleşme dünyanın her yerinde baskın dinamik haline geliyor, kırsal kültürler ve tarihten kalan birçok değer yok oluyor. İklim değişikliği, savaşlar, toplumsal çalkantılar, göçler kültür mirasının korunmasını öncelikli hale getirirken, geçmişle yapılan yüzleşmeler, adalet ve çoğulculuk odaklı hak arayışları ve insan hakları perspektifi kültür mirası araştırmalarının ve yönetiminin rotasını çiziyor.

Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar başlıklı bu kitap, Türkiye’de kültür ve tabiat varlıklarının korunarak

gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki güncel yaklaşımları ve uygulamaları günümüz ulusal ve uluslararası tartışmaları bağlamında, eleştirel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Kültür ve tabiat varlıkları kavramlarının kapsamı, koruma ve miraslaştırma süreçleri ve bu değerlerin yönetimi konularında Türkiye’deki güncel politikaların ve uygulamaların niteliğini ve ne tür değişim dinamikleri ile karşı karşıya olunduğunu kitaba katkıda bulunan elliye aşkın yazar değerlendirmekte ve tartışmakta. Bu değerlendirmeler yapılırken uluslararası akademik tartışmalar, yeni düşünsel açılımlar, UNESCO ve ICOMOS gibi uzman uluslararası kurumların geliştirdiği ilkeler, kavramlar, yöntemler, sözleşmeler ve uygulama rehberleri yol gösterici kaynaklar olarak yer aldı.

Mimarlar İçin Doğal Taş Rehberi

Türkiye'nin doğal taş odaklanmış ilk yayınevi olan Stoneline Yayınları, 2022 yılında çıkardığı *Doğal Taş Cephe/Planlama İlkeleri, Projeler ve Yapılar* kitabından sonra ikinci kitabını da yayımladı. *Mimarlar İçin Doğal*

Taş Rehberi, doğal taşın yapıda kullanımına yönelik seçim kararıyla başlayan sürece ilişkin temel bilgiye ihtiyaç duyan öğrenciler, mesleğe yeni başlayan genç mimar, içmimar ve mühendisler için genel bilgiler içeren

bir rehber niteliğinde. Her bir bölüm, konusunda uzman mimar, akademisyen ve sektör uzmanlarının imzasını taşıyor,

(Sunuş'tan)

Mimarlar İçin Doğal Taş Rehberi,
Editör: O. Serkan Angı,
Stoneline, Şubat 2023,
406 sayfa, 15 x 19,5 cm.

“KANAL İSTANBUL Projesi”ndeki Türkiye

Covid-19 pandemisinin tüm ağırlığının hissedildiği günlerde ülkenin büyük bir bölümü evlerine kapanmak, evde kalamayan milyonlarca işçi çalışmak zorunda bırakılmışken, “Kanal İstanbul Projesi”nin ihalesi için maskeli firma yetkilileri bir araya geldi. Hayat durma noktasına gelmişken ulus-devlete dayalı sermaye birikim makinesi muazzam bir hızla işlemeye devam ediyordu.

On yılı aşkın bir süredir ülke gündeminde olan “Kanal İstanbul Projesi” ekseninde bir kitap oluşturma fikrinin tohumları böylesine zor günlerde atıldı. Dilbilgisi açısından hatalı bir kullanımla isimlendirilen, “oluşturulmaya çalışılan marka değeri”yle hayatımıza giren, Türkiye'nin büyük ölçekli değişimini temsil eden bir “mikro kozmos” olarak “Kanal İstanbul Projesi”, orta yere saçılan Türkiye hakikatini anlama çabasını harekete geçiren temel motif oldu.

Farklı disiplinlerden projeyi dert eden, projeye karşı mücadele veren araştırmacılar, akademisyenler, TMMOB Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, Çevre Mühendisleri Odası ve İstanbul'un planlamasından sorumlu başat kurum olan İstanbul Büyükşehir Belediyesinden temsilciler, çevrimiçi toplantılarla bir araya gelerek iki yıl boyunca adeta dağılan bir tespihin taneleri gibi “Kanal İstanbul Projesi”ni, Türkiye'nin büyük ölçekli yıkım sürecini, planlama, kalkınma, tarım, ekoloji, kentleşme, ideoloji, otoriterleşme, hukuk üzerindeki etkileriyle birlikte düşünerek sermaye

ile siyasal iktidar arasındaki iç ilişkilerin dönüşümünü anlamaya, tanımlayarak ortaya koymaya çalıştı. Projenin neden olacağı yıkıma dair temel bilimler alanında daha önce önemli ve detaylı çalışmalar yapıldığı için, var olan çalışmaları tamamlama çabasıyla derlemede konu daha ziyade sosyal bilimler perspektifinden ele alındı.

Ali Yayıcıoğlu kitabın kapağını ve bölümler arasındaki tematik geçişleri “Kanal İstanbul Projesi” sürecinden hareketle, suyu temel alan eserleriyle resmetti. Kitap boyunca ele alınan başlıca kavramlar arasındaki ilişki “Graph Commons” veri haritalama aracıyla oluşturulan kavram-ağ haritasıyla görünür hâle getirildi. “Kanal İstanbul Projesi” planlama gündemi, şehircilik, projenin yapılabiliğine ilişkin eleştirel okuma, proje alanı ve çevresindeki köylerde yapılan saha araştırması, doğal eşikler, İstanbul'un kuzeyine yönelen mega projelerin gerçekleştirilme biçimleri, eleştirel ekonomi-politik, hukuk, kentsel rant, akıllı kentler, doğal yapı ve ekoloji, kır-kent ilişkisi, tarımsal üretim, kültürel miras ve farklı biçimleriyle yıkımlar, mücadele deneyimleri, emek perspektifi, mega projelerle mücadele deneyim ve pratikleri, Türkiye'nin içinden geçtiği siyasal-toplumsal süreçlerin açmazlarını anlamayı sağlayacak bir vaka olarak ele alındı.

Fuat Ercan ve Tuğçe Tezer'in editörlüğünde kolektif olarak hazırlanan kitaba Pelin Pınar Giritlioğlu, Mustafa Sönmez, Cihan Uzunçarşılı Baysal, Çiğdem Toker,

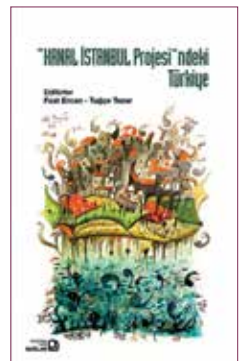
Cevahir Efe Akçelik, Mete Durdağ, Jean François Pérouse, Tuğçe Tezer, Ferda Uzunyayla, Sıla Demirörs, Esra Çeviker Gürakar, Fevzi Özlüer, Abdullah Aysu, Yiğit Ozar, İclal Dinçer, İrfan Emre Kovankaya, Berkan Özyer, Çare Olgun Çalışkan, Besim Sertok, Enis Rıza, T. Gül Köksal, Eylem Can ve Fuat Ercan yazılarıyla; Gürkan Akgün, Mücella Yapıcı, Esin Köymen, Raşit Fırat Deniz, Utku Fırat ve Binnur Öktem Ünsal katıldıkları söyleşilerle katkı sundu.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın, 1940'ta yayımladığı Marmara ve Karadeniz'in kanalla birleştirilme projesini vesikalar ve tetkik raporlar ışığında irdelediği yazısı da derlemede önemli bir tarihi belge olarak yer aldı. Uzunçarşılı'nın projenin gerçekleşmemesini “kat'i ve mübrem arzularla dört asırda altı defa yapılması takarrür eden bu güzel iş bir-takım entrikalar yüzünden maalesef geri kalmıştır” sözleriyle değerlendirdiği proje, sordurduğu çeşitli sorularla dünden bugüne bir köprü vazifesi gördü.

“Kanal İstanbul Projesi” abartılı, güdültülü bir üsluba eşlik eden İstanbul'u yeniden fethetme arzusu, bir türlü ulaşılamayan/ulaşılamayacak yüksek gelir vaadi, kalkınma ve dış dünyadan ekonomik bağımsızlık vurgusuyla “çöküşe tırmamış”ın öyküsü-yken, kanal arzusunun inşa edilemeye-yişinin hikâyesi olması temennisiyle “KANAL İSTANBUL Projesi”ndeki Türkiye okurların ilgisine sunuldu.

Eylem Can

“KANAL İSTANBUL Projesi”ndeki Türkiye,
Editörler: Fuat Ercan,
Tuğçe Tezer, Bağlam
Yayınları, Aralık 2022,
732 sayfa, 13,5 x 21,5 cm.

Ülkü İzmirilgil (1941-2023)

24 Nisan 2023'te ebediyete uğurladığımız arkeolog-mimar Ülkü İzmirilgil koruma alanında uzmanlaşmış bir meslektaşımızdı. İstanbul Üniversitesindeki klasik arkeoloji eğitimi sırasında ve sonra, kazılarda çalışmış; alanda edindiği deneyimle, yeteneklerini mimarlık ve mimari restorasyon eğitimiyle zenginleştirmişti. Arkeoloji, mimarlık ve koruma disiplinlerindeki birikimiyle Side, Perge, Seleukeia, Samsat, Harran gibi arkeolojik sitlerde belgeleme, koruma çalışmaları yürüten Ülkü İzmirilgil ülkemizin kültür mirasının yaşatılmasına ve sunumuna değerli katkılarda bulunmuştur.

Ülkü İzmirilgil ile ilk karşılaşmamız 1972'de Prof. Doğan Kuban'la hazırladığı koruma raporu için gittiğimiz İzmir'de olmuştu. Doğan Bey onun kültürel mirasla ilgilenen çalışkan ve yetenekli bir arkeolog-mimar olduğunu söylemişti. 1977 yılı Haziran'ında Side'de Apollon Tapınağında çalışmaya başladıktan sonra Ülkü İzmirilgil'i yakından tanıdım. 1977-78 yıllarında Prof. Dr. Jale İnan Seleukeia'da kazı yapıyor; Ü. İzmirilgil de mimar olarak, ortaya çıkarılan kalıntıların rölemlerini çiziyor, restitüsyonlarını yapıyordu.¹ Seleukeia kazı ekibi Side'de tiyatronun yanındaki tesis-te kaldığından, akşamları Jale Hanım'ın evinin bahçesinde buluşuyor, birlikte yemek yiyip sohbet ediyorduk. Ülkü İzmirilgil o yıllarda Side suyu ile ilgili doktora çalışmasına yoğunlaşmıştı. Oymapınar Barajı inşaatı nede-

niyle Roma dönemi suyunun başlangıç kısmı sualtında kalma riskiyle karşı karşıyaydı. O nedenle dağları, vadileri aşarak Side'ye ulaşan suyunun galeri ve sukemlerinin belgelenmesi için ayrıntılı bir topoğrafik belgeleme çalışması yürütülüyordu.

Ülkü İzmirilgil'le daha sonraki yıllarda da Side'de ve İstanbul'da birlikte çalışma fırsatım oldu. 1982'de Side antik kenti kazı başkanı oldu ve tiyatronun korunması için çalışmalar yürüttü. Yıkılmış olan sahne binasına ait parçalar tasnif edildi; çizimleri yapıldı. Sahne binasına ait restitüsyon önerisinin hazırlanmasını sağladı. Tiyatronun taşıyıcı sistem sorunlarının incelenmesi ve onarımı için uzman desteği aldı.² 1983 yılında kendisine İstanbul'da Konservasyon Merkez Laboratuvarını kurması önerildi. Bu önemli görevi kabul etti ve başarıyla yürüttü. Ona büyük sorumluluklar yükleyen yöneticilik görevi için zorlu bir hazırlık dönemi geçirdi. Kurulacak olan laboratuvarın benzerlerini incelemek amacıyla Avrupa ve Amerika'ya gitti. Konservasyon laboratuvarı için Darphane-i Amire'nin tarihi binalarından biri tahsis edilmişti. Tarihi binanın ofis ve laboratuvarlara dönüşümü, çatı katında bir toplantı salonu olması için çok uğraştı. Laboratuvarın kuruluşuna ve donanımına, o sırada ICCROM müdürü olan Prof. Dr. Cevat Erder'in büyük desteği oldu.

Konservasyon laboratuvarı ülkede eksikliği duyulan bir kurumdu. Ü. İzmirilgil, ekibindeki fresk, mozaik, taş koruma uzmanlarını Türkiye'nin değişik noktalarına göndererek konservasyon sorunlarının çözülmesine yardımcı oluyordu. ICCROM'la bağlantılı olarak çeşitli etkinlikler düzenledi. Mozaik konservasyonu için İstanbul'da ve Side'de eğitimler verildi. Göreme Kaya Kiliselerinin korunması için çalışmalar yürütüldü. 1993'te UNESCO desteğiyle Kapadokya'da uluslararası seminer düzenlendi.

Ayasofya kubbe bezemelerinin konservasyonu için 1992'te başlayan çalışmalar öncesinde 55 m yüksekliğe erişen ve bir asansörü olan iskelenin kurulması ve konservasyon çalışmalarının aksamadan yürütülmesi için büyük çaba harcadı. 1993'te kurulan Ayasofya Bilim Kurulunda yer aldı ve emekliliğine kadar Ayasofya'nın korunmasıyla ilgili çalışmalara katkı verdi. ICOMOS Türkiye üyesi olarak çeşitli etkinliklere katıldı. 2002 yılında Türk ve Yunan ICOMOS'larının Side'de yapılan "Arkeolojik Sitlerin Korunması ve Yönetimi" konulu ortak toplantısının düzenlenmesinde ve bildirilerin yayımlanmasında görev aldı. Side Tiyatrosu ile ilgili bir sunuş yaptı.³ Ülkü İzmirilgil Side, Seleukeia ve Perge'de yaptığı çalışmalarla ve kurulup gelişmesine büyük emek verdiği Konservasyon Merkez Laboratuvarı ile övgüyle anılıyor. Ne yazık ki, büyük çabalarla oluşturulan Konservasyon Merkez Laboratuvarı, Kültür Bakanlığının kararıyla, Darphane'den çıkarılarak başka mekânlara taşındı. Ancak yetişmesine katkıda bulunduğu uzmanlar hâlâ aktifler; onun çabalarını hatırlıyor ve takdirle anıyorlar. Korumanın değişik alanlarında uzmanlaşmış konservatörlerin yetişmesine ve ülkenin gereksinimlerine hizmet etmesine emek veren Ülkü İzmirilgil, disiplini, çalışkanlığı ve ilkeli duruşuyla hep saygıyla anılacak.

Zeynep Ahunbay, Prof. Dr.

Notlar

1. J. İnan, *Toroslarda Bir Antik Kent*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998, s.112-116, 118-119.
2. Ü. İzmirilgil, "Side Tiyatrosu ve Çevresinde Onarım-Koruma Uygulamaları ve Sorunları", *Colloquium Anatolicum*, IX, İstanbul, 2010, s.87-112.
3. Ü. İzmirilgil, "The Ancient Theatre in Side", *Management and Preservation of Archaeological Sites* (Ed. Z. Ahunbay, Ü. İzmirilgil), ICOMOS Türkiye, İstanbul, 2006, s.88-89.

Robert G. Ousterhout'ın Ardından

Bizans çalışmaları alanında öncü akademisyen ve araştırmacı Prof. Robert G. Ousterhout, uluslararası platformdaki tanınırlığının yanı sıra Türkiye'deki Bizans araştırmaları alanında da önemli bir yere sahiptir. Özellikle Bizans başkenti Konstantinopolis'in mimarlığı ve şehirciliği ile Kapadokya bölgesi üzerine pek çok alan çalışması yürütmüş ve pek çok yayın yapmıştır. Türkiye'deki çalışmalarının pek çoğunda ülkemiz akademisyenleri ve üniversiteleri ile işbirliği içinde olmuş, Bizans mimarlığı tarihi ve Bizans anıtlarının koruma sorunları ile ilgili önde gelen akademisyenlerimiz ile çalışmalar yürütmüştür. Kariye Camisi'nde yürüttüğü alan araştırması ve Pantokrator Kilisesi/Zeyrek Camii'nin korunması üzerine Prof. Metin Ahunbay ve Prof. Zeynep Ahunbay ile yürüttüğü araştırmalar bu çalışmaların kitap ve makaleleri ile yayına da dönüşmüş kapsamlı örnekleridir. Kendisi ile çeşitli projelerde bir araya gelmiş akademisyenler ve birebir öğrencisi olabilmiş araştırmacılar bir yana, üretken hayatındaki pek çok yayını ile Bizans mimarlığı alanında çalışan tüm öğrencilerin eğitim hayatında özellikle Türkiye'deki Bizans anıtları ve yerleşimleri ile ilgili yayınlarıyla yer almıştır. Başlıca yayınlarının çevirileri Türkçe literatüre kazandırılmış ve kazandırılmaya devam etmektedir. Aşağıda eşi C. Brian Rose'un ilettiği yazıyı sunuyoruz.

Pennsylvania Üniversitesinde Bizans Sanatı ve Mimarlığı Emeritus Profesörü Robert G. Ousterhout 23 Nisan 2023 tarihinde vefat etmiştir. Lisans derecesini Oregon Üniversitesinden, yüksek lisans derecesini Cincinnati Üniversitesinden ve doktora derecesini Illinois Üniversitesi, Urbana-Cam-

paig'n'den almıştır. 1983-2006 yılları arasında Illinois Üniversitesi Mimarlık Okulunda, 2006-2017 yılları arasında aynı zamanda Antikite Çalışmaları Merkezi'nin [Center for Ancient Studies] yürütücülüğünü yaptığı Pennsylvania Üniversitesinde dersler vermiştir. 2011 yılından 2022'ye kadar Koç Üniversitesi için *Cappadocia in Context* [Bağlam içinde Kapadokya] adlı yaz okulu programının yürütücülüğünü yapmıştır. Bizans mimarlığında bilinen bir uzman olan Ousterhout'un araştırmaları Doğu Akdeniz'in mimari mirasının, özellikle Konstantinopolis ve Kapadokya'nın Bizans mimarlığı, anıtsal sanatı ve şehirciliğinin belgelenmesi ve yorumlanması üzerine odaklanmıştır.

Hayatı boyunca pek çok kitap kaleme alan Ousterhout'un başlıca yayınları arasında öne çıkan bazıları şöyle sayılabilir: *The Architecture of the Kariye Camii in Istanbul*, [İstanbul Kariye Cami Mimarisi] *Dumbarton Oaks Studies 25* (Washington, D.C., 1987), *Master Builders of Byzantium* [Bizans'ın Yapı Ustaları] (Princeton, 1999), *Art of the Kariye Camii* [Kariye Camisinin Sanatı] (London-İstanbul, 2002), *A Byzantine Settlement in Cappadocia*, [Kapadokya'da bir Bizans Yerleşimi] *Dumbarton Oaks Studies 42* (Washington, DC, 2005; 2. Basım 2011), *The Byzantine Monuments of the Evros/Meriç River Valley* [Evros/Meriç Nehri Vadisinin Bizans Anıtları] (Thessaloniki, 2007, Ch. Bakirtzis ile), *John Henry Haynes: A Photographer and Archaeologist in the Ottoman Empire, 1881-1900* [Osmanlı İmparatorluğu'nda bir Fotoğrafçı ve Arkeolog: John Henry Haynes 1881-1900] (İstanbul, 2011), *Palmyra 1885: The Wolfe Expedition and the Photographs of John Henry Haynes* [Palmira 1885: Wolfe

Ekspedisyonu ve John Henry Haynes'in Fotoğrafları] (Hawick: Cornucopia Books, 2016, with Benjamin Anderson), *Visualizing Community. Art, Material Culture, and Settlement in Byzantine Cappadocia* [Toplumsal Görselleştirilmesi: Bizans Kapadokya'sında Sanat, Materyal Kültür ve Yerleşim] (*Dumbarton Oaks Studies 46*, 2017), ve *Eastern Medieval Architecture: The Building Traditions of Byzantium and Neighboring Lands* [Doğu Ortaçağ Mimarlığı: Bizans ve Komşu Alanlarda Yapı Gelenekleri] (Oxford University Press, 2019).

Kariye: From Theodore Metochites to Thomas Whittemore [Kariye: Theodore Metokites'ten Thomas Whittemore'a] (2007, Pera Müzesi, İstanbul), *Osman Hamdi Bey and the Americans* [Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar] (2011, Pera Müzesi, İstanbul ve Penn Müzesi) ve *Magic in the Ancient World* [Antik Dünyada Büyü] (2016, Penn Müzesi) sergilerinin eş küratörlüğünü üstlenmiştir. Sonraki yıllarında ayrıca kurgu kitaplar da kaleme almıştır: *Reluctant Stories* (2020), *To the East* (2022), *Indifferent Oracles/Random Objects* (2023) ve *It Might Have Ended Differently* (2023).

Illinois'de 1992-1995 yıllarında üniversite akademisyeni, 1991, 2002 yıllarında Güzel ve Uygulamaları Sanat-

Kalıntıları halen Saraçhane Arkeolojik Parkı'nda bulunan 6. yüzyılın önde gelen Bizans anıtlarından Polyeuktos Kilisesi'ne ait bugün İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenen bir mimari parçayı incelerken Prof. Robert G. Ousterhout.

lar Koleji [*College of Fine and Applied Arts*] Seçkin Fakülte Üyesi ve 1993-94, 2006 yıllarında İleri Çalışmalar Enstitüsü [*Institute of Advanced Study*] öğretim üyesi olarak onurlandırılmıştır. Fulbright ve Dumbarton Oaks bursiyeri olmuş, 2012-2018 yılları arasında Dumbarton Oaks'ta araştırmacı olarak çalışmaya devam etmiştir. 2021'de *Eastern Medieval*

Architecture [Doğu Ortaçağ Mimarlığı] kitabı için Amerika Ortaçağ Akademisi [*Medieval Academy of America*] tarafından Haskins Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 2002-2007 arasında Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Bizans Çalışmaları Komitesinin [*US National Committee for Byzantine Studies*] başkanlığına getirilmiş, 2010-11 yıllarında ise Kuzey Amerika

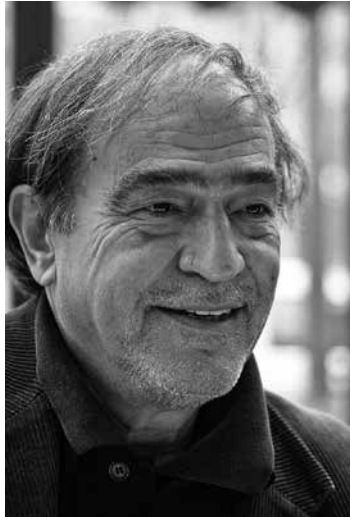
Bizans Çalışmaları Derneğinin [*Byzantine Studies Association of North America*] başkanı olarak seçilmiştir.

Anısı halen hayatta olan eşi C. Brian Rose, kız kardeşi Jean ve erkek kardeşleri Neil ve Doug'ın kalbinde yaşamaya devam etmektedir.

C. Brian Rose, Çeviren: Bilge Ar

Hocam Işık Aydemir

Yaşam yolculuğumuzda ilerlerken, çoğu zaman ayırımına varmadan kişiliğimizi derinden etkileyen, davranış ve düşünceleri ile örnek olan, yakınımızda olmasından büyük güven duyduğumuz, mesleki anlamda her zaman aynı görüşleri paylaşmamış olsak da, yine de bizim için birçok yönden çok eğitici olmuş kişilerin sayısı azdır. Hele ki gizli bir rekabetin her daim var olduğu akademik ortadaysanız bunu daha çok hissedersiniz. Hocam Işık Aydemir benim için işte tam "o" kişiliklerden birisiydi. Çok yönlü ve geniş entelektüel birikimi, mesleğine olan ilgisi, rafine beğeni anlayışı ve bence her akademisyenin sahip olması gereken düzeyli eleştirel yaklaşımı ile ondan çok şey öğrendiğimi, çok erken kaybının

üzerinden geçen süre içinde daha da iyi anlıyorum.

Genç bir asistan olarak 1983'te başlayan akademik yaşantımda aynı bilim dalında ve aynı proje ekibinde derslere girmeye başladığımızda, hocamın özellikle tasarım atölyelerinde farklı tasarımlar geliştirme konusunda öğrencilere tavrını biraz zorlayıcı bulduğumu söylemeliyim. Çizilenleri beğenmez, öğrencileri hafiften kendilerini geliştirmemekle, mesleklerini ciddiye almamakla eleştirir ve hep biraz daha "fazlasını" yapmalarını isterdi. Yıllar içinde anladım ki, aslında bir tasarım atölyesinde öğrenciye farklı bakış açıları kazandırmak için biraz zorlamak ve "daha fazlasını" istemek gerekiyor. Bunu çok da hissettirmeden yapmak, yaptığını sorgulatmak, eleştirel bir bakış açısı kazandırabilmek, eğitim aşamasında bir mimarlık öğrencisi için önemli. Yıllar sonra Işık Hocam'ı daha yakından tanıdıkça bu tavrının; kişisel olarak "sıradan"ı reddedişle ilişkili olduğunu, mimarlıkta biraz da sıradan olana "karşı durarak" daha iyi şeyler yaratılabileceğine inancından kaynaklandığını anladım. Gerçekten de kırmızı seramik ile kaplanmış bir kubbe yerine çok daha "bizim" olan ve dozu da çok iyi ayarlanmış turkuaz seramiklerin kullanıldığı bir yapıyı örnek verdiğinde düşüncesine katılmamak elde değildi.

Prof. Işık Aydemir Akademi'den (şimdiki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) mezundu. Türkiye'nin en eski ve köklü mimarlık okulunu bitirmiş ve zamanının en iyi hocalarından eğitim almış bir mimar olarak o zamanki Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisine asistan olarak girmiş. Sohbetlerinde sık sık Akademi'den ve o zamanki hocalarından, onların eğitim ve tasarım yaklaşımlarından söz ederdi. İDMMA'da mimarlık şubesini kuran Prof. Emin Necip Uzman hocanın yanında akademik kariyerine başlamış. Dönemin en büyük özelliği, tasarım derslerini dışarıda uygulama yapan mimarların vermesiydi ve Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi Yasası ile akademik personelin bu hakları kaldırılana kadar Işık Hoca, Emin Necip Uzman ve Alpay Aşkun ile birlikte proje yarışmalarına girmiş, mimari uygulamalar yapmış. Dolayısıyla dışarıda uygulama yapan bir mimar/ eğitimcinin deneyimlerinin özellikle proje atölyesinde çok değerli olduğunu savunurdu. Yarışmalar bir akademisyenin tasarım gücünü sınayacağı başlıca ortamlardı ona göre. Hatay, Kocaeli Hükümet Konakları, Cevizlik Onkoloji Hastanesi, Karadeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Binası, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı yapıları, girdiği yarışmalardan bazılarıydı.

Işık Aydemir hocamın uzun yıllar fakültede bilim dalı başkanı, anabilim dalı başkanı, dekan olarak idari görevleri yanında, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesine yaptığı en önemli katkılardan biri de mimarlık alanında sahip olduğu çok değerli uluslararası ilişkileri okula taşıması olmuştur. Hatırlayabildiklerimin ilki; Yugoslavya'daki iç savaştan sonra yeniden yapılan Mostar ile ilgili birçok uluslararası önemli mimar, şehir plancısı, tarihçinin katıldığı atölye çalışmasıydı. Prof. Amir Pasiç'in düzenlediği, ses getiren bu toplantının fakültemizdeki destekleyicisi Işık Hoca idi. Daha sonraki yıllarda Fransız mimarlık okullarının pek çoğu ile ortak öğrenci atölyeleri düzenlendi. Nancy, Marsilya, Grenoble, Lyon, Strasbourg, École Spéciale d'architecture de Paris bunlardan hatırladığım birkaçı. Ayrıca bu okullar ile Erasmus değişim programı için anlaşmalar yapılmasını sağlayan da kendisiydi. Bu sayede pek çok öğrencimiz bir süre de olsa farklı eğitim sistemlerini, farklı kültürleri tanıma olanağı buldular. Yine bu okullar ile gerçekleştirilen ve on yıl devam eden daha uzun süreli bir çalışma dönemi ise; dönemsel olarak değişiklikler göstermekle birlikte, Nancy Mimarlık Okulu, Grenoble Mimarlık Okulu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Kültür Üniversitesi, Porto Mimarlık Okulu, Torino Politeknik Okulu, Selanik Aristotle Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden hoca ve öğrenci gruplarının katılımı ile gerçekleşmişti. Dönem başında belirlenen konularda her okulun kendi yaptığı çalışmalar dönem sonunda bir araya gelerek jürilerde tartışılarak sonuçlanırdı. Daha sonraları bu çalışmalar topluca yapılan birer haftalık atölye çalışmalarına dönüştü ve öğrencilerimiz için olduğu kadar biz-

ler için de eğitici süreçler oldu. Işık hoca bu dönemde gerek dönem içinde öğrencilerin proje çalışmalarındaki ufuk açıcı eleştirileri, gerekse ortak jürilerdeki yapıcı katkıları ile öğrencilerimiz yanında bizlere de yol gösterici oldu.

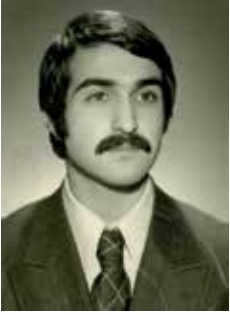
Bir Fransız hocaların fakültede yürüttüğü kısa dönemli proje atölyesi sırasında bir ara öğrencilerin yanıma gelerek Işık Hoca'nın Fransızcasının ne kadar güzel olduğunu fısıldadıklarını hatırlıyorum. O mükemmel Fransızcası ve erişilmez mütevazılığı ile doktora tezim sırasında, başka dilde yazılmış bir kopyasını bulamadığım Fransızca bir kaynaktan bana sayfalarca çeviriler yaptığını anlattım onlara. Onlar için konuştuğu yabancı dilin mükemmelliği, benim için ise doktoram sırasında yürütücüm olmadığı halde yaptığı yardımlar, yönlendirmeler önemliydi. Sohbetler sırasında yaptığı bir uyarı ya da değer verip paylaştığı bir konu ufukunu açar, size büyük katkı sağlardı. Önem verdiği konuyu asla vazgeçmeden, ufak adımlarla ilerleyerek, her ortamda dile getirerek neden ve nasıl'ını açıklayarak, gündemde tutarak öyle konularda emek verdi ki. 1990'larda Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu'nda görev aldığı dönemde uzun uğraşlar verdiği Mimarlık Yasası çalışmaları, İstanbul Surları, Büyükdada'daki Yetimhanenin koruma altına alınması, Sulukule projesi, Marmaray'ın neden "o" seviyeye çıkartılmaması gerektiği, AKM'nin uzun süren yenilenme sürecindeki problemler ve birçok kentsel sorun, Işık Hoca'nın, tabiri caiz ise "sessiz ve derinden" ilgilendiği ve katkı verdiği konulardı. Üyesi olduğu Europa Nostra aracılığı ile değer verdiği koruma konularını gündeme getirerek ve bir dönem başkanlığını da yaptığı Europa Nostra Bilim Kurulunun listesine alınmasını sağlayarak mimarlar olarak bizleri kentimiz adına umutlandıran bir süreci başlar-

dı. Bunları da hiçbir övgü, onurlandırma beklemeden tamamen kendi inandığı için yaptı. İstanbul Olimpiyat Stadının çatı örtüsünün yerleştirilmesi sırasındaki sade bir vinç operatörünün yemeğini yedikten sonra sakin sakin kalkarak oldukça zor bir işin sıfır hata ile gerçekleştirilmesindeki "işini iyi ve doğru yapan" tavrıydı, onu şaşırtan; ya da surların bir iş makinasının çalışması esnasında bir bölümünün kazara yıkıldığının söylenmesi, onu kızdıran. Zarif tavrı ve dürüstlüğü ile hep inandığı değerlerin yanında oldu, inanmadıklarına karşı çıktı. Bunun da hepimiz için bir "düstur" olması gerektiğini gösterdi.

Fakülteden emekli olduktan sonra İstanbul Ticaret Üniversitesinde de bir süre görev yapan Işık Hocam, tüm öğrencilerin tez danışmanları olması için sıraya girdikleri bir konumdaydı. Birkaç kez tez jürilerinde birlikte olduk. Onun, önemsizmiş gibi görünen konuları ele alış biçimi ve farklı yorumları ile alışılmadık sonuçlara ulaştırırken konunun bir anda önem kazanmasına şahit olduğum gerçektir. Değerli (sevgili) Işık Hocam, artık günlük konuları tartışırken olaya farklı bakış açısı ile yaklaşan düşüncelerini duyamayacağım, okuduğum bir kitaptan bahsederken benden önce okumuş olduğunuzu ve kitabın en dikkat çeken yönünün ne olduğunu tartışamayacağız, Stefan Zweig'in *Dünün Dünyası* kitabında Salzburg'taki evinden bahsederken "...Karşımdaki tepelerde Hitler'in büyüdüğünü bilemezdim" ironisini konuşamayacağız, sizin gibi gerçek bir entelektüel ile sohbet etmenin keyfini yaşayamayacağım, bir daha. Ama benim hep yol göstericim olacaksınız; hem bir meslektaş olarak, hem de insan olarak.

Teşekkür ederim hocam...

Ömür Barkul, Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

47 Yılın Ardından Kardeşim Metin Arıkan'ın Anısına

Ülkemizin siyasi tarihinde, toplumsal belleğimizde taşıdığımız ne çok acı var. Zihnimize "hüzün ayı" olarak yerleşen ocak ayı boyunca, siyasi cinayetlerde kaybettiğimiz, acıları topluma mal olmuş değerli yazar, gazeteci ve

aydınlarımızı unutmuyor, onları saygıyla anarken faillerini sormaya devam ediyoruz. Uğur Mumcu, Hrant Dink, Metin Göktepe, Tahir Elçi, Musa Anter, Gaffar Okkan... Diğer aylarda, başka niceleri... Acılar ülkesiyiz!

Ancak, ateşin düştüğü yeri yaktığı da bir gerçek. Özgür Mumcu, "en sevmediğim ay, ocak" demişti. Aynı kötü duyguyu yıllardır yaşarken, isimlerini, hikâyelerini bilmediğimiz ya da unuttuğumuz daha nice kayıplarımızın varlığını hatırlatmak istiyorum. Sessizce yaşadığımız bir acının hikâyesini anlatarak... Bundan tam 47 yıl önce 12 Eylül 1980 darbesini hazırlayan süreçte, kaba tanımıyla öğrenci olaylarında kaybettiğim mimarlık son sınıf öğrencisi kardeşimin hikâyesini... Benim için özel ve çok değerli bir nedeni var.

Tarih, 27 Ocak 1976, günlerden Salı! Güneşli bir kış gününün sabahında telefonun sesiyle uyandık. Okuldan (İTÜ-MMF) bir arkadaş arıyordu. Bir gün önce, 12 Ocak'ta okula gelirken, Vişnezade'de ülkücü grupların saldırısında vurularak yaralanan, okulumuzun öğrencilerinden Özer Elmas'ın hayatını kaybettiği haberi alınmış, okul kapatılmış ve boşaltılmıştı. Özer Elmas'ı tanımazdım. O gün okulda olanları da hatırlamıyorum. Silinmiş belleğimden... Derslere girilmemiş olmalı... Olayları protesto için toplanılmasına izin vermemek amacıyla, zamanın okul yönetimlerinin sıklıkla başvurdukları çare, okul kapatma kararları olurdu. Ertesi gün, sabah telefondaki arkadaşın verdiği haber üzerine, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde, Özer Elmas'ın kaybı nedeniyle düzenlenen foruma gittik, benzer bir nedenle okulu kapatıldığı için dört gün önce Ankara'dan gelen kardeşimle birlikte... Forum sonucunda, Fındıklı'dan Karaköy'e bir yürüyüşle olayın protesto edilmesi kararı alındı.

O yürüyüşte... Tophane'de... Polis, yürüyüşü durdurmak için ateş açıyor... Bir anda kitle geriye doğru hareketleniyor... Elimi tutmaya çalışan kardeşim yere düşüyor. Herkes

koşuyor bir tarafa dağılıyor. Caddenin ortasında yerde yatan kardeşim ve ben... Yalnızız... Coplarıyla polisler var üzerimizde, ama onları görmüyorum! Sonrası... Anlatamam! Sonrası zifiri karanlık... Tüm yaşamımızı kaplayan sonsuz bir acı ve özlem... Bir şekilde yaşam devam etse de yarası hep içimizde...

Kardeşim, kardeşim dediğim aslında benim dört yaş büyüyüm canım ağabeyim Memo'm, 19.09.1950 Ankara doğumlu Metin Arıkan. Metin Arıkan nasıl biriydi? Benim biricğim, güzelim Metin ağabeyim güzeldi gerçekten... Her şeyden önce ince düşünceli (anneannem "Kıbarım" derdi), nahif bir karakterdi. Temizlik ve düzen ondan feyz aldığı şeylerdendir. Çok zevkliydi, seçimlerine hayranlık duyardım. Biz üç kardeşiz. Ben çok şanslıyım, iki erkek çocuktan sonra kız doğmuşum, çok sevdiğim iki ağabeyim var. Memo'm ortancamızıdı. Ortancalar hep biraz ezilir midir kardeşler arasında, bundan mı kaynaklanır bilmem, bir düşünür tavrı vardı onda. Mizah sever, çok güzel fıkra anlatırdı. Lise yıllarında, Aziz Nesin hikâyelerini, çevresine toplanan biz mahalle çocuklarına anlatışını unutamam. Nasıl hoşumuza giderdi onu dinlemek. Müzik onun için önemliydi. O, çocukluğunda mandolin, ilerleyen yıllarda da gitar çalarak, saatlerce zaman geçirebilirdi. En son saz çalmaya da başlamıştı. O çalar, ben de söyledim kimi zaman. Mutlu günlerdi. Birlikte sinemaya, tiyatroya, konserlere giderdik. Onunla zaman geçirmek çok güzel, çok değerliydi benim için.

Biz, Ankara'nın, orta gelirli/memur aileleri için planlanmış ilk özgün toplu konut yerleşmesi olan Yenimahalle semtinde büyüdük. Bütün yaşam amaçları, çocuklarını iyi yetiştirmek, okutmak olan sevgi dolu bir ailede ve sıcak komşuluk/dostluk ilişkileri olan bir çevrede... Sokakta yaşadığımız arkadaşlarla oynamanın

tadını çıkaran mutlu çocuklardık ama okulla ilişkimiz de hep çok önemli olmuştur ailede. Metin ağabeyimin okulla ilişkisi hiçbir zaman çok iyi olmadı. Ders kitabının arasında saklayarak başka şeyler okuduğunu hatırlıyorum. Çünkü aslında çok sevecen bir insan olan ve her durumda kapı gibi arkamızda hissettiğimiz canım babam, ağabeyime okul konusunda epey baskı uygulamıştı. Bu beni çok üzerdi; dayanışma çabamın yakınlığımızda önemli rol oynadığını düşünürüm. Ağabeyim ortaokulu çok sıkı bir lise olarak tanınan Mustafa Kemal Lisesinde bitirdikten sonra, burada zorlandığı düşünüldükten Yükseköğretim Kurumuna gönderildi. Devamında, o zaman özel üniversite statüsündeki Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi (ADMMA) Mimarlık Bölümünde okumaya karar verdi. Okul konusunda ilk kez mutluydu, heyecanlıydı.

1971 yılı bizim hikâyemizde bir dönüm noktası sayılabilir... O yıl ben, üniversite sınavlarında İTÜ MMF Mimarlık Bölümünü kazanınca, okuldaki çalışmalarına özendiğim Memo'mun da etkisi ve desteğiyle İstanbul'da mimarlık okumaya geldim. Bir yıl sonra da annem ve babam İstanbul'a geldiler. Ağabeyim okulunu bitirmek üzere Ankara'da kaldı. Esat, Bağlayan Sokak'ta tutulan çatı katı küçük daireyi çok sevmişti. Bekâr evi demezdiniz, nasıl tertemiz ve düzenliydi evi.

1975 kışında proje teslimine yardım için birkaç günlüğüne gittiğim Ankara'da geçirdiğim günleri unutamam. Çalışmaktan çok sohbet etmiş, Ankara'nın o buz gibi ayazında gezinmiş, arkadaşlarıyla tanışmışım. Çok güzel arkadaşları vardı. Zaten her zaman arkadaşlarının çok sevdiği, aradığı biriydi...

70'lı yıllar, ülkede 60'ların ortalarından başlayarak ilerleyen sol siyasal bilincin ve mücadelenin yükseldiği yıllar... Bizim de sol bilincimizi

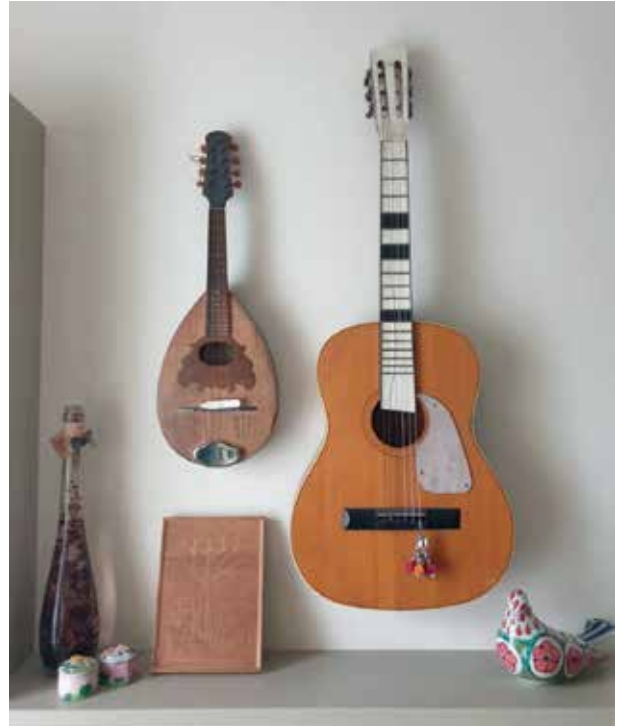

Ortancamız, sağımızda.

geliştirmeye çalıştığımız, okulda devrimci etkinliklere, forumlara, boykotlara katıldığımız bir dönem.

1976 yılına geldiğimizde iktidarda, 1975 yılında kurulan AP-MSP-MHP-CGP sağ partiler koalisyonu 1. MC hükümeti var. "Bana sağcılar adam öldürüyor dedirtemezsiniz" diyen Süleyman Demirel başbakan. 1976 Ocak ayı, 12 Eylül 1980 darbesini hazırlayan, ivmesi giderek arta-

Mandolini, gitarı...

Bir proje tesliminin huzuruyla...

Okul arkadaşlarıyla...

cak bir provokasyon döneminin başlangıcı!

O yıl ben dördüncü sınıftayım, Memo'm son sınıfta, bitirme projesi verecek, mimarlık öğrenimi biraz gecikerek olsa da, artık bitecek! Aklında, maketçilik yapma düşüncesi var. Ama her şey bu noktada, 27 Ocak salı günü katıldığımız o yürüyüşle kopuyor. Sonrası, bizim için/ailemiz için/annem için büyük bir acı ve özlem içinde yaşanan eksik bir hayat... Ülkemizin tarihinde etkisi bugünlere yansıyan karanlık zamanlar...

Biz Metin ağabeyim için, onu yaşatmak adına hiçbir şey yapamadık! Acının katmanları arasında katıldık kaldık. Savcılar, dosyayı delil yeterliliğiyle kapattı, faili meçhul kaldı. Başkaca sayısız faili meçhul cinayette olduğu gibi aslında failler belli idi! Biz üstüne gidemedik, gidememenin yükünü hep taşıdık, bugün de taşıyoruz. Biz sadece birbirimize ve dostlarımıza dayanarak ayakta durmaya çalıştık. Dostlarımızın desteği olmasaydı yapamazdık. Annemin acısına tanıklık etmek en zor, en dayanılmaz olanıydı... Benim için hâlâ, 47 yıl sonra bugün bile aklıma geldiğinde kanımı donduran, gece uykumun arasında gözlerimi fal taşı gibi açtıran o an, kardeşimin yere düştüğü, ne olduğunu anlayamadığım o anın dehşeti ve hiç unutulmayan yaşantısıdır bu acının özeti... Bir de ona ait sakladıklarım var: İğneden ipliğe, izini taşıyan, anısı olan her şey... Bireysel belleğimden toplumsala aktarılabilir miydi,

benim için çok değerli olan bu malzeme?

Farklı Bir Katkı

Bundan birkaç yıl önce, Mimarlık Müzesi'nin mimarlığa dair belge, bilgi oluşturacak değerli malzemeyi toplayıp sergilemesinden esinlenerek, kardeşimden geriye kalan bunca yıl sakladıklarım arasındaki mimarlık öğrencilik dönemine ait malzemeyi Müze'ye bağışlama arzumu, İstanbul Büyükşehir Şubesi yönetimine ilettiğimde, hikâyesini bir yazıyla anlatmam istendi. Geçen yarım asra yaklaşan zamana karşın, o günlere gitmek, yazıya dökmek zordu. Acıya dokunmadan da, dokunarak da... Yazamadım o zaman... Ancak düşüncesi aklımdan hiç çıkmadı. Mimarlıkta okuma heyecanı ile edinilen kalemler, cetveller, şablonlar, grafoz ve rapido takımları, kullanması çok zevkli o tarama cetveli ve özenle ciltletilmiş bazı ders kitapları... Düşünüyorum da; benzer pek çok acının yaşandığı ülkemizin geçmişinde, haklı bir protesto yürüyüşünde, polislin açtığı ateşle yaşamdan koparılan mimarlık son sınıf öğrencisi ağabeyim Metin Arkan'ın anısına dair bu malzemenin, Mimarlık Müzesi için farklı bir anlamı olabilir... Ve Mimarlık Müzesi aracılığıyla toplumsal belleğimize taşınması çok değerli bir katkı sunacaktır.

Bilge Arkan, Mimar

Bu sürecin gerçekleşmesinde, her aşamadaki değerli katkıları için Bülend Tuna'ya, hikayenin anlatılmasını teşvik eden sevgili arkadaşım C. Sami Yılmaztürk'e, yayına hazırlayan Fatma Öcal Al'a ve Ebru Laçın Kilci'ye, Mimarlar Odası İstanbul Şubesine ve Mimarlık Vakfına çok teşekkür ederim.

Sazıyla...

Sohbette...

Dosya:

Deprem Karşısında Deneyimlerden Öğrenmek

Dünyanın olduğu gibi Türkiye'nin de bir gerçeği olan deprem, ülkemizde ağırlıkla vuku bulduğu zaman insanlığa bir şeyler hatırlatıyor. Ateş düştüğü yeri yakar misali depremin vurduğu yerler önce çok ağır etkileniyor. Diğer illerden desteğe koşuluyor. Yıkım gündem oluyor. Ancak bir süre sonra depreme maruz kalan yerler de dahil olmak üzere bu etkiler sönümleniyor. Hayat "normale" dönüyor. Hayatın süregitmesi yaşamın bir gereği olarak olumlu ve arzu edilir olsa da tırnak içine aldığımız "normal" hallerde bir sorun olduğu aşikâr ki mütemadiye bunları yaşıyoruz. Yakın dönemde yaşadığımız, dünyada ve Türkiye'de yaygın etkisi olan küresel salgında olduğu gibi, hızla geri dönmeyi arzuladığımız normalimiz –bir tür "fabrika ayarlarımız"– esasen sorunların kökenini de barındırıyorsa akut zaman kadar normal ile de yüzleşmemizin gerektiği açık. Öyleyse küresel etkileri olan bu tür sorunların temel nedenlerini okumamız bir ödev olarak karşımıza çıkıyor. . .

6 ve 20 Şubat 2023 tarihlerinde yaşadığımız depremler sonrasında farklı ulusal ve uluslararası kurumlar (ACE, ICOMOS, TMMOB, TTB vd.) depreme ilişkin açıklamalar yaptılar, kimileri raporlar yayımladı. * Bu çalışmaların bazıları sahadaki gözlemlere dayanırken, kimisi de genel olarak depremin etkilerine yönelik görüş ve önerilerde bulunuyor. Neler yapılmasının işaret edildiği bu metinlerin yanı sıra bunların nasıl yerine getirileceğinin de önem kazandığı günümüz koşullarında önce mevcut durumu tüm yönleriyle analiz etmek yararlı olacak gibi duruyor. Diğer yandan geçmiş deneyimlerden öğrendiklerimizi de gözden geçirmemiz yarar sağlayabilir. Bu yaklaşımla deprem üzerine oluşturduğumuz bu dosya, depreme ilişkin geçmiş ve güncel deneyimlerden neler öğrenebileceğimizi ve tekrar böyle acılara maruz kalmayacağımız ortak bir gelecek perspektifini, planlama, hukuk, konut, göç, kültürel değerler gibi alanlar üzerinden bir araya getiriyor. Dosyanın ilk beş yazısı ağırlıkla deprem illerindeki sorunsallara odaklanırken, kalan dört yazı yoğunluklu olarak İstanbul üzerinden değerlendirme yapıyor.

Dosyanın **T. Gül Köksal** tarafından kaleme alınan "Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Çabaların Gerekliliği Üzerine: 6 Şubat Depremi ve Sonrası" başlıklı ilk yazısı her türlü toplumsal soruna karşı sistem-içi onarıcı çözüm üretmek yerine, sorunların kök nedenine odaklanan dönüştürücü çabaların gerekliliğini 6 Şubat depremi ve sonrası üzerinden değerlendiriyor. **Fevzi Özlüer**'in makalesi, "Deprem ve İkili Hukuk" üzerinden tarihi kent merkezlerinin dönüşümünde kullanılan ikili hukuk sistemini, Antakya Tarihi Kent Merkezi'nin riskli alan ilan edilmesi ve bu bölgede demografik yapıyla mülkiyet ilişkilerinin değişeceği bir dönüşümün planlandığını göstererek açıklıyor.

Ahmet Suvar Aslan, "Depremle Açığa Çıkan Yeni Mağduriyetlerden Biri: İpotekli Konut Kredileri" isimli yazısıyla ipotekli konut kredisinin konut sorununa nasıl ek sorunlar getirdiğini ve deprem bölgesinde evini kaybeden insanların bir de yeni borçlarla karşı karşıya kaldığını işaret ediyor. **Zeynep Eres, Umut Almaç** ve **Mehmet Özdoğan**'ın "Deprem Bölgesinde Kültür Varlıkları ve Sit Alanları Üzerinden Bir Değerlendirme" başlıklı makaleleri deprem bölgesi teknik inceleme gezileri **ışığında deprem bölgesindeki kültür varlıklarında karşılaşılan sorunları tespit ediyor ve kısa-orta-uzun vadeli çözüm önerileri geliştiriyor**. Deprem illerinden Hatay Antakyalı, hayatını orada kurmuş, mesleğini ve Antakya'nın geleceğine dair mücadelesini orada sürdürmekte olan beş kişinin görüşleri üzerinden **Tuğçe Tezer**, kente sahip çıkan "Geri Döneceğiz Antakya!" ifadesini başlığa taşıyor.

Depremin İstanbul'daki olası etkilerini merkeze alan ilk yazı **Ercan Koç** ve **Ali Kılıç**'a ait. "Ülkemizde Değişmeyen Görsel ve Senaryolar Bağlamında İstanbul'un Deprem Riski" isimli yazı somut değerler ve göstergeler kapsamında İstanbul'a ilişkin deprem risklerini tanımlıyor. Bu yazıyı **Berna Dikçınar Sel** ve **Ayfer Yazgan**'ın kaleme aldığı "Afet Sonrası Yerinden Edilme ve Göç Bağlamında İstanbul" başlıklı makale takip ediyor. Sel ve Yazgan afet nedeniyle nüfusun yer değiştirmesini ve bunun nedenlerini İstanbul bağlamında tartışmaya açıyorlar. **Ali Kılıç** ve **Ercan Koç**'un "Kamusal Alan Politikasının Yansıması Olarak Deprem Toplanma Alanları ve Ataköy Örneği" yazısı, Ataköy örneği üzerinden kamusal alan politikaları ve beklenen İstanbul depreminin yere etkilerini irdeliyor. Dosyanın son yazısı ise **Zafer Küttüç**'e ait. "Türkiye Deprem Gerçeğinde Bilinmesi ve Yapılması Gerekenler" başlıklı yazı mühendislik açısından depreme dayanıklı bir yapının nasıl tasarlanacağına, inşa edileceğine ve mevcut binaların nasıl inceleneceğine değiniyor.

Dosya Editörü: **Doç. Dr. T. Gül Köksal**

* Örneğin ACE'nin (Architects' Council of Europe) raporu: https://www.ace-cae.eu/fileadmin/user_upload/Earthquakes_in_Turkey_ACE_statement.pdf; ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) raporu: <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Duyuru&sira=111&dil=tr>

Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Çabaların Gerekliliği Üzerine: 6 Şubat Depremi ve Sonrası¹

T. Gül Köksal

6 Şubat depremi ve sonrası süreçlerde yaşadığımız kentleşme, kültürel değerlerin korunması, barınma, hukuk, göç vb. sorunlar karşısında gitgide inandığım şey; sistem-içi onarıcı çözümler yerine sistemsel sorunları merkeze alan dönüştürücü radikal çabalara ağırlık vermek.² Sistem-içi onarıcı çözümler olarak;

- mevcut işleyiş sisteminin sorunlarını açıkça irdelemeden,
- özneleri/kurumları/üretimleri aksayan yönleriyle (öz)eleştirel bir şekilde ele almadan,
- “normal koşullarda” sorun yokmuş gibi salt akut durumlara eğilen,
- kök sorunları görmezden gelen ve/veya görünmez kılan-üstünü örten,
- iktidardan/karar vericilerden talep siyasetine indirgenmiş vb.

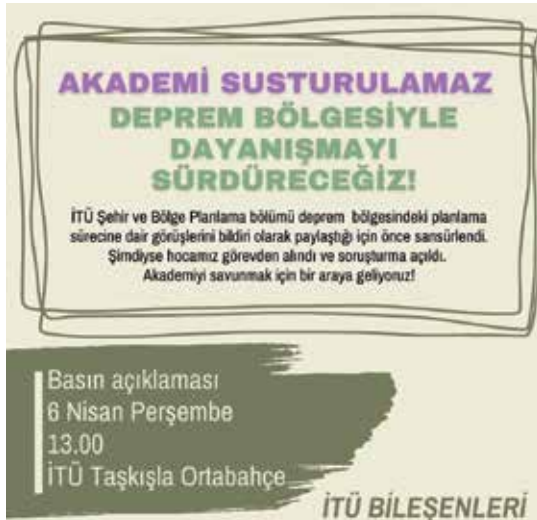
yaklaşımları işaret ediyorum. Bu yaklaşımın tam aksine yol alan, dönüştürücü, kurucu iradeleri, özneleri/kurumsal çabaları ise radikal tutumlar olarak okuyorum. Türkiye gibi demokratik süreçlerin tıkanıp ve uluslararası ilişkilerin ekonomi-göç vb. konularda sorunları daha da çözümsüz kıldığı ülkelerde köklü bir dönüşüm isteniyorsa radikal çabalara ihtiyaç olduğu açık. Diğer yandan sistem-içi onarım yerine radikal çabalarda bulunanlara da baskılar artıyor. İşte kısır döngü de burada başlıyor.

Bu çabalar susturuldukça da sistem sorunlarıyla sürüp gidiyor...

Yine deprem sahasına dönelim. Seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere mevcut demokratik araçların dahi yıllardır işlemediği Türkiye’de depremle baş edebilmek ancak sahi-ci bir dönüşümle mümkün olabilir. Aksi takdirde aynı şeyleri yeniden üretmek olası gözüküyor. Bu yazıda sistem-içi çözümlere karşı radikal yaklaşımlar ikiliğini bazı somut başlıklar üzerinden ele alıyorum. Editörlüğünü üstlendiğim ve ağırlığı *Mimar.ist* yayın kurulu üyelerinin önerileriyle oluşan bu dosyada yer alan makaleleri okurken de hissettiğim şey, meslektaşlarım tarafından geliştirilen önerilerin de mevcut sistemsel işleyiş içinde gerçekleşme olasılığının mümkün olmadığı yönünde. Tam da bu nedenle aşağıdaki başlıkları ve içerikleri daha da geliştirmek gerekiyor.

Yaşadıklarımızın Adını Koyan Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Yaklaşımlar

Adımızdan başlayarak çok şey isimlendiriliyor. Diğer bir deyişle şeylerin adını koyuyoruz ve bu bizim sorunsalı nasıl ele aldığımız, ne şekilde kavramsallaştırdığımız, üzerine ne tür bilgileri, kim için, nereden kurduğumuzu da belirliyor. Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*’e göre “afet”, “çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım” anlamına geliyor.³ AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) ise adında da geçen “afet”i “doğal afetler ve insan kaynaklı afetler” olarak açıklıyor.⁴ Bu isimler-açıklamalar yıkımın sorumluluğunu doğaya veya insana havale ediyor. Anaakım bu şekilde ifade ederken örneğin Neil Smith, “doğal afet diye bir şey yoktur” diyor.⁵ 2005 yılında New Orleans’ı etkileyen Katrina kasırgasının toplumsal etkilerini yorumlarken kasırganın sadece etki ettiği zaman değil, sonrasındaki hak kayıplarının sınıfsal, etnik, cinsiyet vb. kökenlerine eğiliyor. İsimlendirme derken özellikle güçlü kasırgalara kadın ismi verilmesinin kendisi de ayrı bir tartışma konusu.⁶ Smith’in makalesi 6 Şubat tarihli deprem

İTÜ'deki akademisyen açıklamasına müdahale karşısında yapılan açıklama.

ve sonrasında yaşananların dünyanın farklı yerlerindeki halklar için ne kadar da ortaklıklar taşıdığını gösteriyor. Eray Çaylı da doğal olaylar peşine paket olarak sunulan “risk” ve “direncilik” ifadelerini sorguluyor.⁷ Anaakım yaklaşımlarda yer bulduğu halleriyle bu ifadelerin “kapitalizmi küreselleştiren Kolomb sömürgeciliğinden bu yana gücünün güvencesizliğini ve mesuliyetini güçsüze aktarmasına yaradığı”na işaret ediyor. Dayanıklılık-direncilik söylemi deprem sonrası yeni kentleşme önerileri arasında çokça ifade edilir oldu. Sistemsel krizleri normalleştiren, kök sorunları sorunsallaştırmayan, eşitsizliği yeniden üreten, hatta sistem-içi onarımdan da öte, sistemsel sorunlara karşı Darwinci doğal seçim gibi dayanıklı kentleri, sadece fiziksel çevre üretimi üzerinden okuyan bu söyleme dikkat etmeli. Tıpkı pandemide toplumsal sınıfsallığı görünmez kılan, hayatları eve sığar gibi gösteren “sosyal mesafe” söylemi gibi. Oysaki gereken şey, virüse “fiziksel mesafe” koymaktı. Ya da binlerce insanı beton altında ölüme yollayan “imar affı, imar barışı” ifadeleri gibi. Bu ifadelerle imar konusunda ne affedildi, kiminle barış yapıldı sorularına şu cevabı verebilirim; imar faaliyetlerini denetlemek ve adil bir kentleşme kurmak yerine imar suçlarını topluma yayan, herkesi suçun parçası yaparak radikal çözümleri marjinal kılan bir kentleşme yaklaşımı ülkenin her yerine yayıldı.

Bilgi Üretim Süreçlerinde Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Yaklaşımlar

Yaşadığımız şeyin adını nasıl koyduğumuz, ona karşı nasıl bilgi ürettiğimiz, ürettiğimiz bilgiyi ne şekilde toplumsallaştırdığımız, bilginin neyi dönüştürdüğü veya kimin işine yaradığı da birbiriyle ilişkili sorunsallar. Toplumsal algıda bilginin üretildiği varsayılan üniversitelere bakalım; özellikle de Türkiye’deki üniversitelere. Fikret Başkaya, “üniversitelerin misyonu ve varlık nedenini, sömürü düzenini gizlemek, dayatmak, meşrulaştırmak ve yeniden üretmek” olarak yorumluyor ve buna karşı üretim yapmanın zorluklarına değiniyor.⁸ İlhan Tekeli de üniversiteleri “hizaya” sokan YÖK yasasından söz ederken 12 Eylül dönemindeki “temizlik yapma” operasyonundan söz ediyor.⁹ Yine deprem sahasına dönelim. Deprem peşine hızla başlayan hukuki ve inşai faaliyetlere karşı, özellikle de 126 No’lu Cumhurbaşkanlığı kararnamesine¹⁰ yönelik İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümünden

bir grup akademisyen eleştirilerini yayımladılar.¹¹ Diğer yandan hükümet tarafından görevlendirilen aynı bölümden hocalar hızlı proje üretim süreçlerine dahil oldular veya danışmanlık yapıyorlar. Bu ikili durum demokratik bir ülkede sağlıklı bir tartışma konusu olabilir. Ancak Türkiye’de öyle olmuyor. Sistemi eleştiren hocaların önce açıklamalarına erişim engeli geliyor, peşine açıklama kaldırılıyor, ardından da bölüm başkanı görevden alınıyor.¹² Öte yandan hükümetin çeşitli bakanlıklarına danışmanlık yapan, katkı veren akademisyenlerin kamuoyu ile paylaştıkları bir rapor, bilgi veya belge yok. Oralarda neler oluyor bilmiyoruz. Kendilerinin isimlerine güçlkle erişmek, bağlantılarınız varsa sunumları dinlemek mümkün, ancak kamu yararına bilgi ürettikleri halde bu çalışmalara erişebileceğimiz resmi bir mecra yok.¹³

Eva Datta soruyor; “kendinize sorun, üretiminiz diktatörler için mi?”¹⁴ Şöyle de sorabiliriz, üretilen bilgiler kimin yararına, nasıl hayat buluyor, neyi dönüştürüyor, süreç ve sonuçlar adalet adına tatmin edici mi? Toplum yararına üretilen bir bilgiye neden açık erişim yok? Üniversiteler neden bu tür bir üretim biçimini teşvik ediyor? Öyleyse başka türlü mimarlık ve planlama pratiklerini denemek için bundan daha uygun bir zaman mı var?¹⁵

Toplumsal Sorunların Çözümünde Teori ve Sahada Sistem-içi Çözümlere Karşı Radikal Yaklaşımlar

Adını tarif ettiğimiz, üzerine bilgi-belge-plan-proje ürettiğimiz teorik verileri sahada nasıl uyguladığımız ve sahadan aldığımız geri

İTÜ Taşkışla’da yapılan eylem, 6 Nisan 2023, İstanbul.

Deprem illerinde Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, TOKİ ve GYODER işbirliğinde inşaat tasarım rehberi kapağı, ANKA Haber.

Hatay, İskenderun'da TOKİ inşaatları tabelası, 5 Mayıs 2023.

bildirimini teoriyi ne şekilde dönüştürdüğü bizi başka bir geleceğe taşımada yönlendirici olacak şeyler. Eğer konfor alanları içinden üretilen sistem-içi çözümler bizi arzu ettiğimiz yere taşımıyorsa o zaman üretimleri dönüştürmek akılcı bir yol. Şöyle örnekleyeyim; yukarıda sözü geçen İTÜ'den akademisyenlerin karşı çıktığı kararnameye dayalı uygulamalar deprem sahasında hak gasplarıyla ilerliyor. Sözgelimi depre-

min ağır etkilediği Hatay Defne'ye bağlı Bal-lözü ve Orhanlı'da, içinde tarım arazilerinin de olduğu bölgeler, toprak değerinin altında fiyat verilerek TOKİ için acele kamulaştırıldı. xxx Karar OHAL kapsamında alındığı için depremzedelerin dava açma hakkı da yok.¹⁶ Sadece yeni yapılaşmaya ilişkin değil, kültür varlıklarından, enkazın kaldırılma yöntemine veya geçici yapılaşmaya, sağlıklı bir yaşam alanı kurmaya, doğal çevreye verilen zararlara dek kaygı verici durumlar süregidiyor. Bunlara karşı çıkanlara, direnenlere kolluk kuvvetleri müdahale ediyor. Yakın dönemde Van'da, Sur'da, İzmir'de yaşanan yıkımlar sonrasındaki yeniden inşa ve koruma faaliyetleri bize hükümetin yapma pratiklerini gösteriyorsa, bir talep siyaseti veya “-meli”, “-malı” ile biten yapılması gerekenler listesinin somut bir karşılık bulacağı beklenebilir mi?

AFAD'ın ve valiliklerin raporlarında deprem olasılığının kentleri nasıl etkileyeceği açıkça geçiyor. Buna ilişkin nasıl önlemler alınması gerektiği de yazılmış, ama yerine getirilmemiş. Yani her şey kâğıt üstünde var. Bugüne dek uygulanan kentsel dönüşüm projeleri ise, ülkedeki ne konut sorununa ne de yaşam kalitesinin artırılmasına karşılık geldi. Aksine sorunların yerini değiştirdi, etkisini artırdı; yoksulu daha yoksul yaptı, insanları kiralari ödeyemez hale getirdi, müşterek alanlarımızı imara açtı, ekosistemi de tahrip etti. Deprem gerçeği karşısında 6306 sayılı kısaca Afet Yasasının amacı riskli alanların iyileştirilmesi ve/veya yenilenmesi iken, toprak değeri yüksek yerlerdeki yapıların yıkılıp yeniden yapıldığı, imara açmak için mezarlıkların bile riskli alan olarak tespit edildiği, buna karşılık iyileştirilmeye ihtiyacı olan ancak sermaye birikimine yaramayacak yerlerde hiçbir şeyin yapılmadığı süreçler oldu. Diğer yandan üst üste çıkarılan imar afları ile plan dışı kontrolsüz alanların-yapıların yasallaştırılmasının önü açıldı. 2018'de imar affı, imar barışı adını alarak şu an depremden etkilenen illerin çoğunda rastladığımız hasarların, yıkımların gerçekleşmesine neden olacak şekilde niteliksiz yapılar denetimsizce kayda geçirildi. Tüm bunlar depremin ağır etkilerinin, bilhassa da AFAD raporlarında geçtiği illerdeki yıkımın, kaybın daha yüksek olmasına neden oldu. İtirazların susturulmaya çalışıldığı 126 No'lu kararnameye dayalı faaliyetler ise, bugüne dek uygulanan kentsel dönüşüm projelerinden çok daha ağır ve çok daha büyük ölçekte sorunlar doğurma ihtimali taşıyor.

Bu koşullarda Türkiye gerçeğinde kanımca önümüze ikili bir seçenek düşüyor; ya sistem-içi onarımla, sistem içinde –türlü kırımlara göz yumma pahasına– olabilenin en iyisini yapmaya çalışacağız ya da başka bir kamusal kurmak için kolları sıvayacağız. Sistem-içi onarımın ne kadar titizlikle yapılırsa yapılsın, suçları topluma yayma riski taşıdığını da eklemek isterim. Bunu bir örnekle, halihazırda Ortak Akıl Antakya (OAA) adı altında bir örgütlenmenin başını çeken Emre Arolat’ın projeleri üzerinden açayım.¹⁷ Depremi ilk günlerinde yıkılan yapıların altında kalan canlar içimizi dağlarken, ayakta kalan yapıların sosyal medyada çokça paylaşıldığına tanık olduk. Bunlardan bir tanesi olan Antakya’daki “The Museum Hotel” yapısının mimarı Arolat ile de bir söyleşi yapıldı.¹⁸ Mimarın şu ifadesi söyleşinin başlığına da taşınmıştı: “Toplumsal Suç Ortaklığı, Acı ve Fena Bir Gerçekliktir”. Mimar, imar afları vb. yollarla suçun topluma yayıldığını işaret ediyor ve bu kabul ile inşai üretim pratiğinden dem vuruyordu. Ancak söyleşide The Museum Hotel’in inşası sırasında yaşanan hukuki sorunlar yer almadığı gibi, yine kendisinin mimarlarından biri olduğu İstanbul’daki Zorlu PSM de gündeme gelmemişti.¹⁹ Zorlu PSM İstanbul’un acil toplanma alanlarından birisiydi. Çok da sorunlu bir imar süreci vardı. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesinin hazırladığı Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu söz konusu süreci özetliyor.²⁰ Arolat, Zorlu PSM ile ilgili bir başka söyleşide²¹, “Zorlu Center için yıllardır daha iyi ne yapılabilirdi diye düşünüyorum, bulamıyorum” diyor. Ve ekliyor: “...Bu arazi kamu arazisiyken oraya kimse giremiyordu. Burası bir kamu alanıydı ama kamusal bir alan değildi. Türkiye’nin en pahalı arazisi, 800 milyon dolar gibi bir satış bedeli vardı.” İlgili söyleşide kendisi dışında çokça meslektaşın, bilim insanının, akademisyenin de adı geçiyor. Mimarın kendisine yönelttiği “daha iyi ne yapılabilirdi” sorusuna sistem içinde düşündüğünden bulamadığı yanıtı verilecek radikal yollar elbette var. Her şeyden önce toplumsal suçu yaymak yerine toplumu suça ortak olmaktan korumanın yolunun, öncelikle suç ve süreçleriyle açıktan yüzleşmeyi gerektirdiğine inanıyorum. Nitelikli ve adil bir kentleşmeye dair bir kamuoyu oluşturma niyeti varsa da bugüne kadarki kentleşmedeki rolümüze ilişkin özleştiril bir tutum sergilemek bizi ileriye taşıyabilir.

OAA’nın mimarlarından birisi de Murat Tabanlıoğlu. Parçası olduğum Haliç Dayanışması’nın yıllardır mücadele ettiği bir kent suçu projesi olan Haliçport’un mimarı.²² Ülkenin kıyı alanlarına, arkeolojik kalıntılara zarar veren, sonra imar afları ile yasal hale getirilen Rixos otelleri zincirinin sahibi Fettah Tamince²³ gibi sermayedarlara hizmet eden bu proje bir deprem kenti İstanbul için ciddi riskler taşıyor. Alandaki kültürel değerlere, komşuluğundaki mahallelerde yaşayanların yerinden edilmesine vb. sorunlara burada girmiyorum, ancak merak edenler için bu hususlarda çokça paylaşım mevcut.²⁴ Tabanlıoğlu sadece Haliçport ile değil, AKM gibi sembol yapılarıdaki mesleki sorumluluğu nedeniyle de sık sık gündeme gelen bir mimar.²⁵

Arolat ve Tabanlıoğlu gibi meslek insanlarının toplumsal suçlar kadar, bu tür “sosyal sorumluluk” projelerinin de bir parçası olmaları bize yine bir ikili durumu işaret ediyor. Bir yanda toplumsal dayanışma, diğer yanda sermaye birikimine hizmet eden; birinde toplumsal adaleti tesis etmeye niyetlenen, diğerinde adaletsizliği görmezden gelen, hatta eşitsizliği tasarım yoluyla meşrulaştıran, üstüne örten ve suçu Zorlu, Haliçport gibi daha büyük ölçeklerde yeniden üreten birbirine taban tabana zıt paradigmlar içinde gezinen bu durum, okuduğunuz yazının da mesele ettiği çatışmalı şeylerin arasında yer alıyor. Eray Çaylı bu sorunsalı; “travma sonrası tasarım” olarak kategorize edilen, örneğin deprem sonrasındaki geçici yapılaşmalar konusunda çabaları takdir toplayan, Pritzker gibi ödüller alan Shigeru Ban’ın mimarlığı üzerinden irdeliyor.²⁶ Ban gibi meslek insanlarının, bir yandan doğal

Hatay, şehir hastanesi inşaatı, 8 Mayıs 2023.

olaylar nedeniyle “evsizler” için tasarım yaparken, diğer yandan “süperzenginler” olarak tariflenebilecek iki hedef kitleye hitap eden mimarlar olduklarını işaret ediyor. Çaylı; Ban’ın “Japonya gibi ülkeler için ürettiği deprem sonrası geçici barınma çözümlerinin Filipinler gibi düşük maliyetli konut eksiğinin yoğun olduğu ülkelerde bu sorunun kalıcı çözümü olarak sunma girişimlerinden” de söz ediyor. Bu örneği, mimarlığın üretim sahasının ağırlıklı olarak iktidar ve sermaye tarafından yönlendirildiği ülkelerde sosyal sorumluluk adı altında üretilen projelerin kök sorunu çözmek yerine, yerini değiştirdiğine bir örnek olarak da okuyabiliriz. Engels’in 1872’de dediği gibi, “Burjuvazi, barınma sorununu kendi usulüne göre çözme yöntemine sahiptir. Yani onu öyle bir şekilde çözer ki, çözüm sürekli olarak sorunu yeniden üretir”.²⁷ Bu vesileyle Ban’ın bu yazıya konu olan 6 Şubat depremi sonrasında Türkiye’ye gelerek, ODTÜ Mimarlık Fakültesiyle kâğıt masura yapı tasarladığını ve yapıyı Hatay’ın Bohşin İlçesine “Akıl Oyunları Dersliği” adıyla kurduklarını da belirtiyim.²⁸ Uygulama hakkında Ban ile yapılan bir söyleşide kendisi “bu yapının kalıcı olabileceğini, yapıda gerektiği kadar yaşanabileceğini” belirtiyor.²⁹ Bu örnekle ilgili hiçbir paylaşımda deprem illerindeki geçici-kalıcı yapılaşma sorunlarından söz edilmiyor. Tasarıma ilişkin bir deneysel çalışma olarak bu yapının değdiği kişilere yaptığı katkının ötesinde barınma sorununa yönelik nitelikli bir açılım izlenmiyor.

OAA ve ağırlıklı olarak Hatay, Antakya merkezli yerel örgütlenmelerin dert ettiği konuların başında bölgenin kültürel değerleri

geliyor. Yakında bu konuda da ikili bir durumla karşılaşabileceğimizi gözlemliyorum. Şöyle ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı 12 Mayıs 2023 tarihinde depremde etkilenen illerde yer alan taşınmaz kültür varlıklarına hibe yapacağını duyurdu.³⁰ Ancak başvuru için son süre 15 Haziran 2023.³¹ Depremin hemen peşine daha geçici barınma alanları çözülmemişken, zemin etütleri yapılmadan, bölge planları oluşturulmadan, mevcut durum haritalara işlenmeden, hızla inşa edilen kalıcı konutlar, şehir hastaneleri gibi bu konuda da acele ediliyor. Henüz yeterli bir tespit-belgeleme çalışması yapılmadan, enkazlar tasniflenmeden, yollar dahi açılmadan bu kez kültürel varlıklar için hızla projelendirme süreçleri başlayacak gibi gözüküyor. Bakanlıklar durmuyor, eski usul hızla yola devam ederken bunu eleştirip bir karşı hareket etmemek, sürece uyum sağlamayı, sistem-içi olabilen en iyiyi yapmayı zorunlu kılıyor... Tüm bu manzara içinde bir deprem bölgesinde tespit çalışması yapan, önceki çalışmalarla yeni tespitleri karşılaştıran ve bu çalışmalarını önce kamuoyuna sunan, ardından açık kaynak olarak paylaşan ODTÜ Tarihî Çevre Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi TAÇDAM’ın emeğini vurgulamak isterim.³² Hızla inşaatların başladığı, yakında restorasyon işlerinin de başlayacağını öngördüğümüz bu süreçte detaylı tespit çalışmalarının üretilmesi ve açık paylaşımı önemli. Takip edemediğim bu tür açık paylaşım başka çalışmalar da varsa, sevindirici. Akademik kurumların da kendi içlerine sıkışmış kalmış ve açık bilgi-belge paylaşmamayı tercih eden çalışma pratiklerini dönüştürmeleri için örnek alınabilir.

Diğer yandan depremin etkilerinin en yoğun görüldüğü il olan Hatay’ın sadece Antakya merkezi için bu kadar örgütlenme ve çabanın olması, meslek insanlarının diğer il ve ilçelere bu düzeyde ilgi göstermemelerini de ayrı bir tartışma konusu olarak işaret etmek isterim. Bir istisna olarak Gaziantep için oluşturulan bilim heyetinin açıklamalarına bakınca da kentin koruma alanında şu ana kadar yaşanan sorunlarına değinmeyen bir olumla okumak, gelecek süreç için hayli düşündürücü oluyor.³³

Değerlendirme ve Sonuç: Başka Bir Kentleşme Şu An Mümkün Değilse Ne Zaman?³⁴

Bu kısa metinde şunu işaret etmeye çalıştım; bir yanda doğa olayları ve insan faaliyetlerini yıkımlara bir sebep olarak gören bakış açısına

Hatay, İskenderun hasar görmüş çok sayıda tescilli eserden biri, acil koruma önlemleri henüz alınmamış, 6 Mayıs 2023.

karşı, diğer yanda nedenselliği doğa ve insana yıkmak yerine sorunu politik-ekonomik sistemle ilişkilendiren bir tutum var. Politik olarak iki yaklaşım yan yana gelemiyor. İlki çoğunlukla çözümü sistem-içi onarımdan yana görüp, toplumsal suçları toplumun geneli üzerinden okurken, ikincisi sorunun kökenine inerek radikal bir dönüşümü işaret ediyor. Biri depremin sınıfsallığa etkisini görmeyen, “veren el”/sadaka şiarına dayalı bir yardımlaşmaya yönelirken, diğeri toplumsal dayanışmaya, örgütlenmeye, güçlenmeye, yapabilir kılmaya eğiliyor.

Burada kısaca değindiğim ve geliştirilmesi gereken sorunsallara karşı meslek örgütleri, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri ve ilgili herkesin topyekûn bir arada mücadele vermesi gerektiğini söylüyoruz. Ancak şunu da eklemek istiyorum. Sadece deprem illerinde değil, ülkenin birçok yerinde karşımıza çıkabilecek bu tür hukuki ve fiili müdahaleler karşısında, bugüne kadar verdiğimiz mücadeleden daha farklı yöntemler düşünmemiz gerekiyor. Zira çok daha büyük bir sorunla karşı karşıyayız ve bu da bizim mevcut pratiklerimizi, yöntemlerimizi de güncellememizi, hatta dönüştürmemizi zorunlu kılıyor. Karşı-hegemonya üretimlerimizi ve ağlarımızı güçlendirecek yolları artık başka şekillerde örmemiz gerektiğini düşünüyorum. Yazının başındaki isimlendirme mevzusuna yeniden dönelim. Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'e göre Fransızcadan geçen “radikal” kelimesi, kökten-köktenci anlamına geliyor.³⁵ Sorunların köküne inerek çözümü oradan kurmak için radikal yolları inşa etmek de bu nedenle anlamlı. Radikal çabaların hayli netameli olduğunu bilsek de.³⁶ Hepimizin yolu açık olsun... ■

T. Gül Köksal, Doç. Dr. Mimar, www.baskabiratelye.com

Notlar

1. Yazıdaki bütün Web kaynaklarına erişim tarihi 5 Haziran 2023.
2. T. Gül Köksal, “İnsanı, Ürettiği Kültürel Değerlerle Birlikte Yok Eden Kırımın Bize Söyledikleri...”, *Kültür Meclisi*, 22 Şubat 2023, <https://kulturmeclisi.com/insani-urettiği-kültürel-değerlerle-birlikte-yok-eden-kırımın-bize-soyledikleri/>; T. Gül Köksal, “Toplumsal kırım karşı başka bir kolektif inşa olasılığı”, *Tapı Dergisi*, sayı: 464, Mart-Nisan 2023, <https://yapidergisi.com/toplumsal-kırım-karşı-başka-bir-kolektif-insa-olasılığı/>; Vecih Cüzdan, *Bianet*, 6 Nisan 2023, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/276913-doc-dr-köksal-sur-daki-gibi-yeni-insa-sureci-icin-zemin-hazırlandı>; T. Gül Köksal, “Toplumsal belleği yaşatarak hayatı yeniden inşa etmek; sistem içi onarımla mı, başka bir kamusal kurarak mı?”, Dosya: “Asrın Kapitalizmi” Felaketin Sürekliliği içinde, *Yeni E Dergisi*, sayı: 73, Nisan-Mayıs 2023, <https://www.ginkokitap.com/yeni-dergisi-sayı-73-nisan-2023-mayıs-2023>.

3. TDK, afet, <https://sozluk.gov.tr>
4. AFAD, <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>
5. Neil Smith, “There’s no such thing as a natural disaster”, *Items: Insights from the Social Sciences*, 11 Haziran 2006, <https://items.ssrc.org/understandingkatrina/theres-no-such-thing-as-a-natural-disaster>.
6. Hüseyin Koyuncu, “Dorian, Irma, Katrina... Kasırgalara nasıl isim veriliyor? Kadın isimli kasırgalar daha mı kuvvetli?”, *Euronews*, 5 Eylül 2019, <https://tr.euronews.com/2019/09/05/dorian-irma-katrina-kasırgalara-nasil-isim-veriliyor-kadin-isimliler-daha-mi-kuvvetli>
7. Eray Çaylı, “Depremin Politikliği: Adaletsizlik, Risk, Dirençlilik”, *Mekânda Adalet ve Deprem*, 12.2022, sayı editörü Eray Çaylı, dergi editörü Bahar Bayhan, İstanbul, s.4-9.
8. Fikret Başkaya, “Paradigma iflas etti diyoruz, ölüm saatini soruyorlar”, *Gazete Duvar*, 1 Mayıs 2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/01/05/fikret-baskaya-paradigma-iflas-etti-diyoruz-olum-saatini-soruyorlar>
9. İlhan Tekeli, *Tarihsel bağlamı içinde Türkiye’de yükseköğretimin ve YÖK’ün tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.
10. OHAL Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin 126 No’lu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi OHAL ilan edilen deprem illerinde her türlü yapılaşmayı mevcut yasaların üstünde olacak bir şekilde mümkün kılıyor; <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230224-9.pdf>
11. “İTÜ’lü akademisyenlerden kararname tepkisi: Şehir planlamasına dair birikim göz ardı ediliyor”, *Evrinsel*, 29 Mart 2023, <https://www.evrinsel.net/haber/486099/itulu-akademisyenlerden-kararname-tepkisi-sehir-planlamasina-dair-bilimsel-birikim-goz-ardi-ediliyor>
12. *Politeknik*, “İTÜ Rektörlüğü deprem kararnamesine itiraz eden akademisyenleri hedef aldı”, 4 Nisan 2023, <https://politeknik.org.tr/itu-rektorlugu-deprem-kararnamesine-itiraz-eden-akademisyenleri-hedef-aldi/>
13. Örneğin “Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli” isimli projenin çalışma gruplarının isimleri şurada var, ancak çalışmalar Web’de yok. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/turkce/faaliyetler/turk-ye-ulusal-r-sk-kalkani-model-calisma-kurullari-20230311133047.pdf>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı danışmanlarını şurada anıyor, ancak bu ekibin çalışmalarına da açık erişim yok; *Habertürk TV*, “Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy soruları yanıtıyor”, 21 Mart 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=Bw0iwcDT7RM>
- Hatay’ın deprem sonrası planlama işini üstlenen mimar Bünyamin Derman Hataylı yerel örgütlenmeler davetiyle 28 Nisan 2023 tarihinde İstanbul’da yaptığı sunumda çalışmayı ve ekibi aktardı, ancak yine açık bir kaynak erişimi yok.
14. Eva Datta, “Ask yourself this: is your practice working for dictators?”, *Architects’ Journal*, 28 Şubat 2023, <https://www.architectsjournal.co.uk/news/opinion/ask-yourself-this-is-your-practice-working-for-dictators>
15. Başka Bir Dünya+Başka Bir Mimarlık dosyasında bunları tartışırken bu ve benzeri sorunsallara yanıtlar vermeye çalıştık; *Dosya 51*, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Kasım 2022, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya51.pdf>
16. Eda Narin, “Hatay’da TOKİ için acele kamulaştırma”, *Artık Gerçek*, 11 Mayıs 2023, <https://artigercek.com/guncel/hatayda-toki-icin-acele-kamulaştırma-depremede-gulerin-dava-hakki-da-yok-249326h>
17. Ortak Akıl-Antakya niyet beyanı ve ekibi için bkz; <http://www.ortakakilantakya.com>; Emre Arolat’ın açıklamalarından birisi; *Serbestiyet*, “Depremde yıkılan Antakya’yı ayağa kaldırmak için Ortak Akıl Antakya”, 26 Mart 2023, <https://serbestiyet.com/haberler/depremdede-yikilan-antakyayi-ayağa-kaldırmak-icin-ortak-akıl-antakya-122990/> Bu örneğe suç-iyilik üzerinden Kültür Meclisi ve Yeni E dergisi yazılarında türlü biçimlerde değinmiştim, bkz. Dipnot 2.

18. “Toplumsal Suç Ortaklığı, Acı ve Fena Bir Gerçeklik-tir”, söyleşi Ayşegül Sönmez, *Sanatatax*, 16 Şubat, 2023, <https://www.sanatatak.com/view/toplumsal-suc-ortakligi-aci-ve-fena-bir-gerceklik-tir>
19. Takip ettiğim kadarıyla sonraki hiçbir yazısında/söyleşisinde mimarın özeleştirel bir tutumuna rastlamadım. <https://www.ekonomim.com/hafta/mimar-emre-arolat-antakya-hak-ettigi-ciddiyet-ve-tizlilikle-ele-alinmali-haberi-684991>
20. *National Turk*, “İşte Zorlu Center Projesi Hakkındaki ÇED Raporu”, Tarih yok, <https://www.nationalturk.com/tr/zorlu-center-insaati-2380213/>
21. Arzu Eralp, “Zorlu Center İçin Yıllardır Daha İyi Ne Yapılabilirdi Diye Düşünüyorum, Bulamıyorum”, *Arkitera*, 10 Ekim 2013, <https://www.arkitera.com/haber/zorlu-center-icin-yillardir-daha-iyi-ne-yapilabilirdi-diye-dusu-nuyorum-bulamıyorum/>
22. *Tabanlıoğlu*, <http://www.tabanlıoğlu.com/project/halic-shipyards-urban-transformation-project/>
23. Turizm Ajansı, “Tamince yeni ortağını açıkladı”, 6 Kasım 2021, <https://www.turizmajansi.com/haber/tamince-yeni-ortagini-acikladi-h48773>
24. T. Gül Köksal, “Haliç Tersaneleri’nde neler oluyor? Altı asırlık mirasın yağması”, *1+1 Express*, 11 Haziran 2019, <https://birartibir.org/alti-asirlik-mirasın-yagması/>
25. Emre Arolat gibi Murat Tabanlıoğlu’nun da bir kent suçu olan ve karşı davaları süren Haliçport’a (Tersane İstanbul) yönelik bir özeleştirel yaklaşımına rastlamadım.
26. Eray Çaylı, “Felaket öncesi ve sonrası tasarım”, *İklimin Estetiği, Antroposen Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler*, ed. Merve Ünal, İstanbul: Everest Yayınları, 2020, s.136-143.
27. K. Marx- F. Engels, “Konut Sorunu”, Marx-Engels: Seçme Yapıtlar, Cilt: 2, Sol Yayınları, Ankara, 1977.
28. *ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*, “Acil Tasarım Stüdyosu: Shigeru Ban konferansı ve “Kağıt Masura Ev” Açılışı, 30 Nisan 2023, <https://crp.metu.edu.tr/tr/duyuru/acil-tasarim-studyosu-shigeru-ban-konferansi-ve-kaagit-masura-ev-acilisi>; Umut Erdem, “ODTÜ’den Japonlarla deprem bölgesinin acil ihtiyacı için işbirliği... Depremzedeye kağıt masura ev”, *Hürriyet*, 8 Mayıs 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/odtuden-japonlarla-deprem-bolgesinin-acil-ihtiyaci-icin-isbirligi-depremedeye-kaagit-masura-ev-42263624>
29. Selma Kasap, “Japon mimarın deprem bölgesine özel tasarımı kâğıt masura evi Hatay’a gönderildi”, *AA*, 4 Mayıs 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/japon-mimarın-deprem-bolgesine-ozel-tasarimi-kagit-masura-evi-hataya-gonderildi/2888783>

30. *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/113885,duyuruafetbolgesi16523pdf.pdf?0>
31. *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/113885,duyuruafetbolgesi16523pdf.pdf?0>
32. ODTÜ TAÇDAM, “Antakya’nın çok katmanlı kültürel mirasının deprem sonrası belgelenmesi, hasar tespiti ve değerlendirmesi”, 5 Haziran 2023, yayımlanmamış rapor, ODTÜ, Ankara, <https://tacdham.metu.edu.tr/en/announcement/antakyanın-cok-katmanli-kulturel-mirasinin-deprem-sonrasi-belgelenmesi-hasar-tespiti-ve>
33. *Gaziantep Belediyesi*, “Gaziantep’te hasar alan binalar için bilim kurulu toplandı”, 10 Mart 2023, <https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/gaziantep-te-hasar-alan-tarihi-binalar-icin-bilim-kurulu-toplandi>
34. Dipnot 15 ve başka bir kentleşme önerisini sağlık sistemi üzerinden ele alan bir yazı için bkz. Mihriban Yıldırım, “Deprem bölgesinde toplumsal sağlık mücadelesi: Başka bir sağlık sistemi mümkün”, *Sendika.org*, 21 Mayıs 2023, <https://sendika.org/2023/05/deprem-bolgesinde-toplumsal-saglik-mucadelesi-baska-bir-saglik-sistemi-mumkun-685336/> Ayrıca Başka Bir Atölye; <https://www.bas-kabiratolye.com>
35. *TDK*, radikal, <https://sozluk.gov.tr>
36. Nick Montgomery ve Carla Bergman, *Neşeli Militanlık, Toksik Zamanlarda Direnişi Örmek*, çeviren: Gülnur Elçik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

On the Necessity of Radical Efforts against In-System Solutions: February 6 Earthquake and Aftermath

February 6 Earthquake and aftermath, I am increasingly convinced that in the face of problems such as urbanisation, protection of cultural values, housing, law, migration, etc., we should give more weight to radical transformative efforts centred on systemic problems rather than restorative solutions within the system. I point to the following approaches as restorative solutions within the system; without explicitly analysing the problems of the current system of functioning, without (self-)critically addressing the subjects/institutions/productions with their faulty aspects, only address acute situations as if there were no problems under “normal conditions”, ignoring root problems and/or making this path invisible - covering it up, reduced to the politics of demands from power/ decision-makers, etc. In this article, I address the dilemma of in-system solutions versus radical approaches through some headings.

Deprem ve İkili Hukuk

Fevzi Özlür

Tarihi kent merkezlerinin kültürel, sosyal, ekonomik, tarihi değerleriyle korunması ve kullanılmasını 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu düzenlemektedir. 1980’li yıllardan 2000’li yılların başına kadar bu kanun etkili bir rol görmüştür. Korunacak alanlarda, yurttaşların hem hakları hem de ödevleri bu kanunla düzenlenmiştir. Kişilerin temel ve sosyal haklarını koruyacak mekanizmalar, idarenin sıkı usul kurallarıyla örülü yönetsel mekanizmalarla güvence altına alınmıştır. 2000’li yılların başında Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi’nde Ankara Büyükşehir Belediyesi bir kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirmek istemiştir. Bu dönüşüm, Ankara’ya bir vizyon projesi olarak sunulmuştur. Ancak, 2863 sayılı Kanun’un koruduğu haklar alanı ve usul kuralları rant amaçlı mülkiyet değişiklikleriyle sermaye akışını ve planlama alanının projelendirilmesini ve etaplandırılarak ticarileştirilmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle, tarihi kent merkezinde koruma amaçlı imar planı ile bir koruma yaklaşımının üstüne yeni bir kanunun eklenmesi ihtiyacı belirlemiştir. İşte bu yeni yasa, “Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun” olarak bilinen 5366 sayılı yasadır. Bu kanun, sit alanlarının etap etap projelendirilmesini, finansallaşmasını, ticarileştirilmesini ve değişim değeri haline getirilmesini düzenlemektedir. Sit alanı statüsüne sahip tarihi kent merkezlerinde, koruma ve kullanma dengesini odak alan 2863 sayılı yasayla beraber 5366 sayılı yasa uygulanma alanı bulmuştur. Böylece, tarihi dokunun, sosyal ilişkiler bütünü ve değerleri içinde, ekolojik ve ekonomik unsurlar hesaba katılarak iyileştirilmesi hedefiyle taban tabana zıt yenileme, finansallaştırma odaklı kanun da uygulama alanı bulmuştur. Bu düzenlemeyle, 2000’li yılların başından itibaren, tarihi kent merkezlerinin hukuki olarak esnekleştirilmesi, farklı hukuki statülere tabi tutulması olanaklı hale gelmiştir.

Kentsel alanlarda ikili hukuk yaratma rejimi, 6306 sayılı *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun* ile devam etmiş-

tir. Bu Kanun ile ikili hukuk rejiminin kapsamı, tarihi kent merkezlerinin dışına çıkmış ve genişlemiştir. 2012 yılında kabul edilen bu kanun ile yürütme organına, tarihi kent merkezleri dışındaki alanlarda da riskli alan, rezerv alan ilan kararlarıyla ikili kentsel statü oluşturma yetkisi tanınmıştır. Böylece yasa ile idarelere, meraları, tarım arazilerini de kentsel alan statüsüne geçirecek, rezerv alan ilan edebilme yetkisi tanınmıştır: Bu yetki ile bir mera, gerektiği zaman bir mera, gerektiği zaman ise kentsel alan olabilecektir.

İkili hukuk sisteminin arka planı, istisna hukuku uygulamalarıyla biçimlenmiştir. Bu çalışma kapsamında ikili hukuk rejiminin arka planı üzerinde durulmayacaktır.¹ Ancak, Maden Kanunu ile sit alanlarında madencilik faaliyetlerine izin verilebilecek düzenlemelerin kabul edildiği, Orman Kanunu ile orman alanlarının enerji ve madencilik yatırımlarına açılabilirdiği pek çok istisna rejimi uygulamalarıyla bu süreç şekillenmiştir. İstisna uygulamalarının kurumsallaşması, bunun bir ikili hukuk rejimine dönüşmesi ise son 20 yıl içinde ikili hukuk rejimiyle biçimlenmiştir.

İkili hukuk, bir alanın mera, tarım arazisi, sit alanı, yenileme alanı, riskli alan, rezerv alan gibi yapısal ve kurumsal açıdan karşıtlık barındıran statülerin, hukuki açıdan bir arada olanaklı kılınmasına yol açan ve bu statülerin oluşturulması gücünü idareye veren hukuktur. İkili hukuk rejiminde şehrin, yürütme organınca, usul ve statülerle dolayımınarak, mekânsal esnekliğe kavuşturulması, tarih, doğa ve deneyim arasındaki bir ters yüz etme ilişkisine fırsat verir. Mekâna bu çift ve çok anlamlılığı veren hukuki araçlar, bir yanıla istisna hukukunun devamıdır. Bu şekilde, hukukun gücünden, kimin, hangi sosyal ve ekonomik grubun, sınıfın yararlanacağı peçelenir. Bir alanın hem tarihi kent merkezi hem de çöküntü alanı olarak tanımlanması, hukuki statüye kavuşturulmasının devletin neoliberal dönemde üstlendiği güvenlikçi siyasal çizgiyle doğrudan ilişkisi vardır. Güvenlikçi siyaset, yasayla ve devlet organ-

larıyla uyumlu ve iş birliği içinde çalışacak bir topluluk yaratmak için, hangi kararın ne zaman uygulanacağı konusunda esnekliğe sahip olmak ister.

Hangi kuralın ne zaman yürürlüğe gireceği, hangisinin yürürlükten kalkacağı hukuki belirliliklere tabi kılınmadığında, gücünün şiddetinden kişinin veya toplulukların nasıl korunacağı bilinir olmaktan çıkar, hukuki güvencelerden mahrum toplulukları yönetmek de kolaylaşır.

Böylece, kentsel kural, egemenin sözü olarak, yurttaşın iradesinden bağımsızlaşır; yurttaş egemenin nesnesi olarak yeniden üretir. Yurttaş gerektiği zaman ve gerektiği kadar yurttaş kılınır. Hukukun, genel iradeyi ifade eden yasadan, yürütmenin sözü olarak karara dönüşmesi; neoliberal dönemin şehircilik karar alma biçimini de mekâna ve kentsel zamana el koyma pratiğine dönüştürür.

Bu nedenle, şehrin yönetimi ile sermaye birikim ve servetin el değiştirme süreçlerinin yönetimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki, kentsel alanda yaşayan topluluk veya kişilerin haklarının güvencesiz kılınmasıyla, sermaye birikiminin mümkün hale geliyor olmasından kaynaklanır. Bu anlamda, kimin, ne zaman mağdur, fail veya düşman kılınacağına idarenin karar veriyor olması, ikili hukuk rejiminin etkisinin güçlü bir yürütme ile mümkün olacağını işaret eder. *“Bu askıya alma kimi zaman komşunun hakkının ve hukukunun fiili olarak temellüküyle, kimi zaman devlet ve toplumun kentsel müşterekleri temellük etmeye dair ortak rızası ile kimi zaman da neoliberal dönemde olduğu gibi farklı çıkar gruplarının kentsel müştereklere dair çatışmasını biçimlendiren yasaların uygulanmasına dair yaşadığı hukuki çelişki temelinde biçimlenmektedir. Bu nedenle, devletin ve sermayenin iç içe geçmişliği, ittifak biçimleri gözetilmeden, kentsel alanda mülkiyet dönüşümü sadece mekânın kullanım kararlarının ideolojik biçimine göre değil, sınıfların yan yana gelme, rıza ve toplumsala müdahale biçim ve sonuçlarına bakılarak anlaşılması gerekir.”*² Bu bağlamda 6 Şubat 2023 günü meydana gelen depremler sonrasında 11 il içinde Antakya Tarihi Kent Merkezi’nde 5 Nisan 2023 günü Riskli Alan ilan edilmesini bu ikili hukuk rejimi bağlamında anlamak mümkün hale gelir.

Antakya Tarihi Kent Merkezi ve İkili Hukuk

Afet ve ikili hukuk rejimi arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için 2000’li yılların başından

2010 yılına kadar, yerel yönetim düzeyinde, Yapı Denetim Kanunu ve Kentsel Dönüşüm uygulamalarıyla gelişen uygulamaları incelemek gerekir. Depreme karşı önlemlerin, yerel bir sorun ve proje ölçeği olarak kurgulandığı neoliberal dönemde 2010 yılı bir kırılmayı işaret eder. Afet olgusunun 2010 sonrasında merkezi bir statü kazanması, birikim rejimiyle olan ilişkisi ekseninde düşünülmelidir. 2009 yılında AFAD’ın idari teşkilat olarak kurulması, 2012 yılında 6306 sayılı yasanın çıkarılması, 644 ve 648 sayılı KHK’ler, afet ve deprem konusunda bakışın değiştiğini işaret etmektedir. Artık afete hazırlık, yerel yönetimin konusu değil aynı zamanda merkezi idarenin de en önemli gündemi haline gelmiştir. Bu dönüşüm, hem beklenen depremler için zamanın azaldığının habercisidir hem de deprem gibi afetler gerekçe gösterilerek toplumsal üretim ve mülkiyet ilişkilerinde değişime yol açabilecek, sermaye aktarımlarına olanak sağlayacak, 6306 sayılı yasa gibi yasaların da hızla uygulanmaya başlanacağını işaretidir. Bu kapsamda afet riskini azaltmak için kurulan AFAD, Cumhurbaşkanlığı sistemi içinde, tam da afetlerin sürdürülebilir bir kriz yönetimi stratejisine uygun yeniden yapılandırılmasına önyak olmuştur. Bu yapılandırma uyarınca, 5902 sayılı Kanun kapsamında uygulama biçimlenmiştir. Afet risklerini azaltmak için AFAD koordinasyonunda, 2022 ile 2030 yıllarını kapsayan ulusal bir plan hazırlanmıştır; Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), Cumhurbaşkanı onayı ile 8 Temmuz 2022 tarihinde 31890 sayılı *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Depremin, önlem alınmazsa, yıkıcı etkilerinin olacağı 2011 yılında haberlere yansımıştı.³ 2863 sayılı yasa kapsamında olan Antakya Tarihi Kent Merkezi’ni⁴ de etkileyen depremin 7,2 büyüklüğünde olacağı tahminleri Hatay İli Risk Azaltım Stratejisi belgesinde gösterilmişti.⁵ Bu risk azaltım strateji belgelerine baktığımızda gerek kurumsal gerek yasal tüm önlemler alınmış görünmektedir. Ancak, eylem planlarına yönelik bir bütçe ve örgütlenme sağlanmamış olması deprem riskinin afete dönüşmesini olanaklı hale getirmiştir. Deprem bu noktada afete dönüşürken aynı zamanda, ikili hukuk rejiminin kurumsallaşmasının da olgusal gerekçeleri ortaya çıkmaktadır. Tarihi kent merkezinde, 2863 sayılı yasa yerine, 6306 sayılı yasa kapsamında “riskli alan” kararının hayata geçirilmesi için depremin afete dönüştürül-

mesi sağlanmıştır.⁶ Ancak ilin stratejik planlarına göre, riskli alan ilanı bir afet önleme eylemi olarak tanımlanmamıştır. Buna rağmen, Antakya Tarihi Kent Merkezi riskli alan ilan edilmiştir. Antakya tarihi kent merkezinin riskli alan kararı, depreme yönelik bir stratejinin ve hedeflerin olmamasından değil; bilakis idareyi belirli bir sorumluluk almaya iten strateji ve hedeflerin olması, idarenin sorumluluklarının ve ödevlerinin belirli olması nedeniyle alınmıştır. Yukarıda vurguladığımız gibi ikili hukuk uygulamaları sadece bir mekânın temellük edilmesi değil; aynı zamanda zamanın da temellük edilmesi anlamına gelir. Riskli alan uygulaması deprem öncesinde uygulanması gereken bir hukuki usul olmasına karşın⁷, deprem sonrasında uygulamaya sokulmuştur. Böylece deprem sonrasında uygulanması gereken hukukla birlikte, hukukun zamanına da el konulmuştur. Hangi kuralın ne zaman uygulanacağı yürütmenin takdirine bırakıldığında, belirsizlik ve güvencesizlik ortamı hayat bulur. Bu da tarihin, üretim araçlarının ve mekânın temellük edilmesinin en elverişli koşullarını sağlar.

Riskli Alan Kararı ve Toplumsal Adalet

İdarenin riskli alan ilanı kararı, binlerce yılda birikerek kurulan şehri, birkaç yıl içinde yeniden ayağa kaldırmak gibi bir kurguya dayanmaktadır. Depreme karşı tedbir olması için ortaya çıkan ve deprem öncesinde uygulanması gereken bir kanunun, Hatay İli Afet Azaltım Plan ve eylemlerinde olmamasına rağmen şu anda uygulanmasının nedeni nedir? Bunun bilinecek tek nedeni, Antakya ilinde riskli alan ilan edilen yerde yaşayanların tahliye edilmesi, bu bölgede mevcut kentsel morfoloji ve demografi dışında yeni bir kentleşme biçiminin ve kent hayatının gündeme getiriliyor oluşudur. Özetle, bu bölgede yaşayan insanların malına, mülküne ve yarattığı değerlere riskli alan kararı sonrasında gündeme gelecek uygulamalarla el koymak, bu bölgede acele kamulaştırmalar gerçekleştirmek ve Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına geçirilen yerlerin, TOKİ ve Emlak Konut ile yapılacak bir protokolle önce bu özel şirkete devretmek, sonra da Antakya ilinde yeni imar sürecini yürütecek şirketlerle kurulacak ortaklığa göre, bu yerlerin mülkiyetinin bu gruplara geçirilmesini sağlamak olduğu düşünülmektedir.

Riskli alan ilanı ile afet azaltımı arasında bir ilişki olmadığına göre, riskli görülen grup tari-

hi kent merkezi ahalisidir. Bu riskli grubun tahliyesi sağlanarak, “kılçıksız” bir biçimde Antakya tarihi kent merkezi özel bir şirketin yapay kent hayallerinin, distopyalarının hanesine yazılabilir. Bu öngörüğü destekleyecek bir gelişme de yakın zamanda meydana gelmiştir. 28 Nisan 2023 günü, depremin vurduğu illere ait plan ve projelerin küresel mimarlık bürolarına dağıtıldığı, sürecin halkla ilişkilerini de İstanbul merkezli bir mimarlık ofisinin yürüttüğü, Antakya/port olarak ifade edilebilecek bu sürece yönelik küresel ticari beklentilerin planlama vitriniyle, İstanbul’da bir toplantı organize edilerek sunulduğu haberleri basına yansımıştır. Küresel şirketlerin Antakya hakkındaki projelerinin halka sunulduğu bu toplantıda, planlama sürecinin dar bir çıkar çevresi tarafından yürütüldüğü anlaşılmıştır. Bu toplantıda planlama sürecinin uluslararası ölçekte tamamlandığı ima edilmiştir. Ancak bu sürecin bir planlama değil; şirketlerin Antakya ile ilgili hayallerinin tebliğ edildiği bir bilgilendirme olduğu açıktır.

Bu planların bize gösterdiği gerçek, riskli alan içinde riskli olan tek şeyin şu andaki toplumsal gruplar ve halk olduğudur. Bilgi edinme hakkını kullanamayan halk, düşüncelerini ifade etme, kararlara katılma, yargısal süreçler yoluyla adil yargılanma haklarını da kullanamamaktadır. Bu bağlamda da yaşam hakları, mülkiyet hakları açıkça ihlal edilmektedir.

Anlaşılan şudur ki deprem yaşamış bölgede şimdikinden daha ağır bir yapılaşma, yoğunlaşma söz konusudur bu projelerde. Turizmleştirilmiş, seçkincileştirilmiş yeni mekânsal ilişkilerde AVM, ticaret alanları, rezidanslar da esnekleşmiştir. Riskli alan kararı işlevini tamamladığında, kent merkezi el değiştirdiğinde, muhtemeldir ki sit statüleri çıkarıldığı raflardan indirilecektir. Tarihi kent merkezinde uygulanan bu ikili hukuk, riskli alan stratejisiyle, yakın dönem mekân politiğinden bir antik dönem dekor üretmek istemektedir. Elde edilecek bu dekor, Antik Roma Uygarlığı’nın yeniden canlandırılmasıdır. Roma’nın yeniden icadı yoluyla, yeni bir din turizmi ve bu turizmi ele geçirecek bir küresel gayrimenkul şirketi pekâlâ projesine finansman da bulacağını garanti edecektir. Bu depremin afete dönüştürülmesi sürecine yönelik geliştirilen kent kurma işinin pek çok grubu, yapıyı ve kişiyi etkisi altına aldığı bir gerçektir.

Bu nedenle, riskli alan kararı ile el konulan sadece bu bölgede yaşayanların mülkleri değil-

dir; aynı zamanda ahalinin deneyim, tecrübe, hafızasıyla ortaya çıkmış tüm tarihsel, arkeolojik, doğal ve ekolojik değerlere de el konulması planlanmıştır.

Tarihi kent merkezleri, kentsel müşterek olarak; tarihsel, toplumsal ve siyasal bir bağlamda anlaşılmalıdır. Antakya bir kent olmanın dışında, ekonomilerin, demografilerin, bölgelerin, ekosistemlerin, kültürlerin, devletlerin iç içe geçtiği bir siyasal pratiktir. Kent tam da bu ekseninde katmanlar halinde kurulmuştur. Kent sadece bir imparatorluk veya dinler merkezi değildir. Ya da kent, kentsel hizmetler veya konut stoku değildir. Hatta kente bir konut stoku olarak yaklaşmak, onu oluşturan toplumsal, tarihsel ve siyasal ilişkileri görünmez kılar. Yapıları ve toplulukları anlamamızı zorlaştırır. Tam da bu nedenle bugün Antakya'nın yeniden kurulması, uygarlıklar ve kuşaklararası bilgiyi, kültürü taşıyan insanları ve bunların örgütlenmelerini mekanla buluşturmayı ve bağların bölgede aşısının tutmasını sağlamayı gerektirir.

Kentsel kamusal hizmetlerin sürdürülebilirliğine ağırlık verilmemesi ise tam da felaketin ikili hukuk rejimini inşa etmek içindir. Oysa, topluluklar ve kuşaklar arasında kentsel deneyimlerin aktarılması, tarihsel uygarlıkların bir arada olacağı kentsel kamusal mekânlar ve şehrin belleğinin toplumsal bir pratik olarak diriltilmesi için elzemdir.

İkili hukuk rejiminin tarihi kent merkezinde, koruma amaçlı imar planlarını devre dışı bırakarak, mekânı esnekleştirilmesi, planlama ile kentsel kamusal alanların neredeyse toplanma alanlarına ve yeşil alanlara indirgenmesi öncelikli ihtiyacın konut olduğunu imleyen bir bakış açısından beslenir. Hastaneler, eğitim alanları, oyun alanları gibi pek çok kamusal alan kamusal bakış açısından dışlanmaktadır. Bu küresel kent bakış açısı kenti bir mekâna indirger.

Bu bakış açısında kent hem mekân hem zaman hem de bir toplumsal ilişki olarak kavranmaktan uzaktır ve teknisyen urbanist perspektifi hakimdir. Siyasetin konusu, yapı üretmeye indirgenmektedir. Meta ilişkilerine tabi, kenti bir fabrikaya dönüştüren bu perspektif aynı zamanda post sanayi uygarlığı olarak beden siyasetini aktifleştirmektedir. Bu nedenle de kentteki kültürü korumak için siyasal yetkiyi merkezileştirecek bir özel yönetim sistemi önerileri de gelecek dönemin kent yönetim perspektiflerini süsleyecektir.

İkili Hukuktan Çıkış ve Uygulanması Gereken Hukuk

Bu yıkıcı ve travmatik depremden toplumsal olarak çıkış, kentsel kamusal hizmetleri yeniden kurmak ve toparlamakla mümkündür. Bunun için kente ve kentliye zaman tanımak gerekir. Kent master planında, tasarımında ve kurgusunda zaman ölçütü olmadığında, kent iki boyutlu bir forma dönüşür. Ancak kent, insanın emeği ile dolayımlandığı bir siyasal ilişki olduğu kadar, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal süreçlerle tanımlanmış bir zaman ve mekândır. Bu bağlamda kent pek çok dil, bir hukuk, bir pratik olarak hem doğayla kurduğumuz ilişkiyi hem de tarihle kurduğumuz pratikleri yansıtır. Bu çok katmanlı süreçlerin taşıyıcısı da deneyimi kuşaktan kuşağa aktararak kentsel müşterekleri bir hukuk haline getiren toplumsal adet ve örflerdir. Yazılı olmayan bu hukuk kuralları, normatif olanı belirleyen, kimi zaman bir yaşam kültürü olarak beliren ama esasında kentin Anayasası olan hukuk kurallarıdır. Bu kuralların bir çokkültürlülük, dayanışma, eşitlik ve adalet olarak kendini yaşam içinde açığa çıkarttığını yaşam pratikleri içinde deneyimlemek mümkündür. İşte bu kentsel müşterekler, Antakya şehrinin kurucu pratikleridir. Bu pratikler olmadan şehir yaşamı, hukuku olmaz.

Bu nedenle de kentsel müşterekleri esas alan işlevsel bir analiz yerine normatif ve yapısal çözümler ile kentin yeniden üretimini mümkün kılmayı uman bakış açısı tıpkı riskli alan uygulamaları ile Antakya şehrinin yeniden kurulabileceğini sanabilir. Bu bakış açısının insan ilişkileri boyutuna veya uygulama ölçeğinde dinamik kentsel yeniden üretim pratiklerine inememesinin nedeni de karar verici grubun tekelleştirilmiş olması değil; bu kentin kuruluşunun tekil yönetim biçimine ve karar vericilerinin iradesine aşırı önem vermesidir. Kentin yeniden üretiminde yerel kentsel dinamiklerden azade tutulması ve kentin kuruluşunun merkezi karar vericilere indirgenmesi Antakya kentinin ortadan kaldırılmasıdır.

Bu bağlamda riskli alan kararı ile kadim Antakya'nın değil, bir postkapital şehrin kapısı aralanır.⁸ Bu nedenle de kentin mirasının korunması için sadece plana, kuma, çakıla ve çimento ya değil; zamana ve kuşaklar arası ilişkiye de ihtiyaç vardır. Kuşaklar arası adaletin, toplumsal hakikatin ve bilgeliğin aktarılarak kentin bir deneyim olarak kurulması için bu bir zorunluluktur.

Bu tarihsel yapıların, binlerce yıla yayılmış ilişkinin ve zamanın derlenip toparlanması için ihtiyacımız olan en son şey hızdır. İhtiyaç duyulan ilk şeyse kentsel kamusal hizmetlerdir. Oysa kentte konut stokunu esas alan, kentin zamanına uygun olmayan bir kararla dönüşüm planlamak Antakya'yı geri dönülmez bir biçimde moloz yığını haline getirecektir. Kentin hafızasında açılacak boşluklar tıpkı bir demans hastası gibi insan uygarlığının belleğinin yeniden üretimini geri dönülmez bir biçimde imha edecektir. Bu anlamda da artık bir riskten değil, bir yıkımdan bahsediyoruz. Bu yıkım gerçeği, belli bir süre toparlanacak sosyal, psikolojik ve hukuki destek süreçlerine ihtiyaç duyar. Şehir canlı ve yaşayan bir ilişkiler ağıdır. Bu ilişkileri mekanik olarak hızlandırmak mümkün değildir. Bu yıkıntıların dağılmasına yol açar.

Kamu düzeninin hiç işlemediği, hukuk devletinde belirlilik ilkesine riayet edilmediği koşullarda temel hakların güvencesi sayılan usul kurallarına da uygun davranılmadığı açıktır. Riskli alan ilanı kararı, usul olarak deprem sonrasında değil, deprem öncesinde uygulanması gereken bir mevzuatın parçası iken, deprem sonrasında bu mevzuatın uygulanması temel hakların ve bu bağlamda usulü hakların da güvence altında olmadığını göstermektedir. Bu nedenle 7269 sayılı Kanun kapsamında vatan- daşın maddi ve manevi varlığını bir an önce şehirde tesis etmesi için gerekli koşullar sağlanmalıdır. Temel yaşam hizmetleri için gerekli insani koşullar temiz hava, su, barınma ve insanca yaşam için gerekli geçim araçları vatandaşlara devlet tarafından temin edilmelidir. Binaların yıkılması veya yeniden yapılaşma bu koşullar sağlandıktan sonra gündeme gelmelidir.⁹ ■

Fevzi Özlüer, Dr., Avukat

Notlar

1. Bu konuda bakınız, Fevzi Özlüer, "Ulus'tan "Kanal İstanbul"a Şehirleşmenin İstisna Hukuku", *Kanal İstanbul Projesi'ndeki Türkiye* (Ed. Fuat Ercan, Tuğçe Tezer), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2023, s.406-453.
2. Özlüer, "Ulus'tan "Kanal İstanbul"a Şehirleşmenin İstisna Hukuku", *Kanal İstanbul Projesi'ndeki Türkiye*, 2023, s. 436.
3. Serbay Mansuroğlu, *Birgün*, 9.11.2011.
4. Hatay ili, Antakya ilçesinde 307 hektarlık alanın 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun 2. maddesi gereğince riskli alan ilan edilmesine ilişkin 7033 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı 05.04.2023 tarih ve 32154 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Bu karar tarihi kent merkezi sınırları içinde yaşayan ve depremin ardından kentten taşınmış binlerce insan üzerinde olumsuz bir etki bıraktı. 24.4.2023 günü Antakya Dayanışma Gönüllüleri davetlisi olarak bu karar üzerine bir toplantı gerçekleştirildi. Meslektaşım Hatay Barosu Kent ve Çevre Kurulu Başkanı Ecevit Alkan ile bu toplantıya katıldım. Ardından

da Dayanışma grubuna bu yazıdaki görüşlerime esas, gönüllü bir dava dilekçesi ve rapor hazırladım. Bu yazı da anılan rapor ve dilekçe esas alınarak kaleme alınmıştır.

5. Hatay İl Afet Risk Azaltım Stratejisi (2021), <https://hatay.afad.gov.tr/kurumlar/hatay.afad/HATAY-1%CC%-87RAP-2022.pdf> ile Yine aynı doğrultuda, Hatay ili özelinde de deprem riskini azaltmak için, 2021 yılında deprem eylem planları oluşturulmuştur. <https://hatay.afad.gov.tr/kurumlar/hatay.afad/deprem-kaynakli-eylemler-tablosu.pdf>

6. *Resmî Gazete*, Tarih: 5.4.2023.

7. 6306 Sayılı Yasanın adından da anlaşılacağı üzere, "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun"dur. Bu kanunun amacı; "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir." Bu kanunun uygulanabilmesi için bir alanın öncelikle afet riski altında olması gerekir. Bu alanda idarenin fen ve sanat normlarına uygun yapılaşma amacı için iyileştirme, tasfiye ve yenilemeye dair karar alması sağlanır. Oysa bilindiği üzere 6 Şubat tarihinde ve daha sonra Hatay ilinde, idarenin de tespit ettiği 7,2 büyüklüğünde deprem gerçekleşmiştir. Yani risk ortadan kalkmış ve afete dönüşmüştür. Oysa bu yasa riskin afete dönüşmesini engelleme amacı taşımaktadır. 6306 sayılı Yasanın 2012 yılından önce kanunlaşma öncesi genel gerekçesine baktığımızda da Kanun'un deprem öncesine odaklandığı açıktır. 6306 sayılı Yasanın gerekçesine göre de 7269 sayılı Kanun afet sonrasında odaklıdır. Afet öncesinde yapı stokunu dönüştürecek bir yasa gereklidir. Bu yasa da 6306 sayılı yasadır. Bu yasa uyarınca riskli alan ilan edilmiştir. Bu bağlamda, deprem sonrasında uygulanması gereken mevzuat uygulanmamış, deprem öncesi uygulanacak mevzuat uygulanmıştır.

8. Antakyalı akademisyen ve araştırmacı Hakan Mertcan, Nehna internet sayfasında yayımlanan yazısında, (Hakan Mertcan, <https://nehna.org/antakyada-zarar-goren-tarihi-mekanlar-yaralanan-kulturel-miras/>, Erişim tarihi: 14.5.2023) şu anda riskli alan ilan edilen bölgedeki tarihsel mekânların nasıl onarılacağını işaret eder. Bu yazıdan anlaşılacağı üzere, kent tarihi salt mekânlar değil, zaman ve ilişkilerdir.

9. Danıştay kararları ve içtihadına göre riskli alan kararına karşı açılan davalar sadece dava açanlar yönünden hukuki sonuç doğurmaktadır. Ancak, maddi vakia ile ilgili sorunu çözmeyecek bir hukuk kuralının uygulanması ve buna dava açılmaması sonradan ortaya çıkacak hak kayıplarının kabul edildiği anlamına gelmez. Ancak yargı kararları ile bu hak ihlali bir insan hakları sözleşmesinin ihlaline yol açacak boyuta kavuşmuştur. Hakkın güvence sistemlerinden biri olan, yargıya erişim hakkının yargı yerlerince kapatılmasına yol açacak bir uygulama süreci pek çok AHİM dosyasına muhatap bir kentsel süreci beraberinde getirecektir. Bu bağlamda 6306 sayılı Yasaya bağlı olarak riskli alan ilanı kararı, mülk sahipleri açısından temel hakların ihlaline yol açacaktır. Danıştay 14. Daire, 2014/285 E, 2016/971 K, 17.2.2016; Danıştay İDDK, 2016/2663 E, 2016/2714 K, 20.10.2016.

The Dual Law and Earthquake

Different tools have been used in different periods for the transformation of urban areas through legal instruments. This study focuses on the dual legal system used in the transformation of historical urban centers. The dual legal system has become an effective tool for organizing new capital accumulation and limiting rights by the administration under conditions such as earthquakes. The announcement of Antakya Historic City Center as a risky area after the earthquake reveals that a transformation that will change the demographic structure and property relations in this region is planned.

Depremle Açığa Çıkan Yeni Mağduriyetlerden Biri: İpotekli Konut Kredileri

Ahmet Suvar Aslan

Deprem, bir doğa olayı olmasının yanında şehircilik ilkelerinden uzaklaşıldığı ölçüde yıkıcılığı artan bir felaket olarak karşımıza çıkmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli 7,8 ve 7,6 büyüklüğündeki iki çok büyük deprem birçok ili etkiledi. Bu depremleri 20 Şubat tarihinde 6,4 büyüklüğündeki Hatay depremi takip etti ve bu depremler resmi sayılarla 50.783¹ insanın ölümüyle sonuçlandı. Bu yazıda, deprem sonrası mağduriyetin Türkiye’de daha önce yeterince tartışılmamış bir yönü inceleniyor: ipotekli konut kredisi almış ev sahiplerinin yaşadığı mali sıkıntı. Bu tür bir mağduriyetin, kentsel rant üzerinden sermaye birikim hırsını şehirlerin dayanıklılığı ile şehircilik ilkelere daha öncelikli tutan bir konut politikasının doğrudan bir sonucu olduğu iddia ediliyor. Tartışmayı bu mağduriyet biçimine odaklayarak, şehir planlama, konut politikaları ve doğal afetlerin finansal yansımalarının keşiştiği literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Türkiye’de Kahramanmaraş ve Hatay’da meydana gelen son depremler, yalnızca büyük can kayıplarına ve fiziksel yıkıma neden olmakla kalmadı, aynı zamanda birikimlerini ve gelecekteki kazançlarını ipotekli konut kredisi (İKK) aracılığıyla bir ev satın almaya yatıran hayatta kalanların mali kırılmalıklarını da ortaya çıkardı. Bu felaketlerin ardından, bu kişiler artık hayatlarını yeniden inşa etmenin ürkütücü ihtimaliyle karşı karşıya kalırken, aynı zamanda ipotek borcunun mali yüküyle de boğuşuyorlar.

Barınma en temel insani ihtiyaçlardan biridir ve sosyal bir devletin bu ihtiyaca cevap vermesi gerekir. Devlet isterse düzenleyici rolü ile isterse de üretici rolü ile bu temel ihtiyaca cevap verebilir. Ülkemizde, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) aracılığıyla devlet, konut üretiminde her rolü oynayabilecek donanıma sahiptir. Madden ve Marcuse’un (2016) kitaplarında konutun farklı oyuncular

için hangi anlamlara geldiği sarıh bir şekilde gösterilmişti. Konuta barınma amacı ile bakan perspektif onun kullanım değerini öne çıkarılmaktadır ve bu da konutun kavrayışını yuva ile eşleştirmektedir. Bourdieu’nün (1995) alan kavramına atıfla, alanda birbirleri ile güç savaşında olan farklı oyuncular dâhil birçok oyuncu konuta, alınıp satılan bir meta olarak bakan, onu değişim değeri olarak gören bakışa sahiptir. Değişim değerini öne çıkaran oyuncular içinde finans kurumlarından gayrimenkul geliştiricilerine, konutu bir birikim aracı olarak gören bireysel yatırımcıya, konut projelerinden kâr amacı güden TOKİ’ye ve hatta İKK ile konut satın alanların bir kısmına kadar çok büyük bir topluluktan bahsetmekteyiz.

Kentlerimize yön veren anlayışın, konutu meta olarak gören yaklaşım olduğunu şehircilik ilkelerinden uzaklaşarak tarım alanlarının, dere yataklarının, jeolojik sakıncalı alanların imara açılmasından anlayabiliyoruz. Sonuç ise ne yazık ki yıllarını bir yuvası olsun diye finans kurumlarına rehin eden insanların, o yuvalarının bir doğa olayı ile yok olmasıyla neticeleniyor. Yaşadığımız deprem felaketi maalesef bu durumun en yakın örneği oldu.

Bu konunun kentsel planlama ve konut politikası boyutlarını incelemenin yanı sıra, bu mali sıkıntıların ortaya çıktığı bağlamı daha iyi anlamak için ipotek literatürüne kısa bir genel bakış sağlamak çok önemlidir. Türkiye’de İKK ile ilgili mevzuatın 2007’de yasalaşmasından bugüne bu krediler kentsel mekânın değişmesi ve gelişmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. İKK ile ilgili farklı alanlarda geniş bir literatür bulunmaktadır. Konut politikalarını merkeze alan şehir planlama alanında ise bu literatürde öne çıkan bazı başlıklar şunlardır: Yüksek konut maliyetleri ve krediye sınırlı erişim, birçok hane için ev sahibi olmanın önünde engeller oluşturduğundan, konuta erişilebilirlik sorunları literatürde sıkça işlenen bir temadır. Bourassa ve Grigsby (2000) erişilebilir konut problemi

açısından vergi indirimlerinin piyasaya etkisini tartışırken, Bramley (2000) faiz oranların etkisine bakmıştır. Aalbers (2008) ise gelir dağılımı, konut fiyatları ve ipotek kredisi uygulamaları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. İKK üzerinden yapılan bir diğer tartışma ise konutun finansallaşması üzerinedir. Aalbers (2017) konutun finansallaşmasını ve bunun finansallaşma biçimlerinden biri olarak ipotek dayalı menkul kıymetlerle (Mortgage-Backed Securities, MBS) ilişkisini tartışmıştır. MBS'nin ipotek borcunu menkul kıymetleştirmek için nasıl kullanıldığını ve bu sürecin konutun finansallaşmasına nasıl katkıda bulunduğunu açıklamıştır. İKK ve konut politikaları literatürdeki mevcut araştırmalar, deprem gibi doğal afetlerin ardından ortaya çıkan benzersiz zorluklara sınırlı bir ilgi göstermiştir.

Bu makalede, İKK literatüründen elde edilen içgörüler, şehir planlama, konut politikaları ve depremlerin ardından ipotekli kredi kullanan hanelerin karşılaştığı mali mücadelelere ilişkin analizle birleştirilerek, bu yeni mağduriyet biçimine katkıda bulunan faktörlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu disiplinlerarası yaklaşım, ipotek piyasası, kentsel dayanıklılık ve doğal afetlerin mali yansımaları arasındaki karmaşık etkileşimi keşfetmemize olanak tanıyacak ve böylece etkilenen hanelerin yaşadığı mali sıkıntıyı hafifletmek için potansiyel politika müdahalelerine ve stratejilerine ışık tutacaktır.

İpotekli Konut Kredileri (İKK)

Dünyanın birçok ülkesinde konut edinme yöntemlerinden biri olarak ipotekli konut kredileri kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri gibi küresel kuzey ülkelerinin birçoğunda İKK piyasası ekonominin en önemli pazarlarından birini oluşturmaktadır. Özet olarak anlatmak gerekirse, İKK, konut satın almak isteyen kişilerin finans kurumlarından uzun vadeli, düşük faizli kullandıkları krediler olarak tanımlanabilir. Kredi veren kuruluş krediyi alacak kişi için bir kredi skoru sistemi uygular. Bu kredi skoru sistemi çeşitli algoritmalar ile kişilerin kullandıkları krediyi geri ödeyip ödemeyeceklerini tahmin etmeye çalışır. İyi kredi skoru olan birinin İKK alabilmesi mümkün olurken, bu skoru düşük olan birinin kredi ile konut alabilmesi mümkün değildir. Skor sistemi, kapitalist piyasa şartlarının yalın görülebildiği bir yapıya sahiptir.

Barınma sorunu yaşayan dar gelirli vatandaşların kredi puanları da düşük olmaktadır. Çünkü çoğunlukla bu kişiler gündelik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için finans kurumlarına hâlihazırda borçludurlar ve bu borçlarını Karaçimen'in (2015) de saptadığı üzere geciktirerek ödemektedirler. Dolayısıyla kredi alabilmek için yeterli skora sahip değildir. Diğer taraftan ise İKK ile konut alabilen toplumsal kesimler/vatandaşlar artan konut fiyatlarıyla birlikte hiçbir şey yapmadan toplam mal varlıklarını artırabilmektedir. Aalbers'e göre (2008) artan İKK kullanımları, konutların fiyatlarının yükselmesine de neden olmaktadır. Düşük kredi skoru, İKK alınmasının önüne geçerken, yükselen konut fiyatlarıyla oluşan kent rantından bu kesimlerin dışlanmasına sebep olmaktadır. Böylece var olan eşitsizliklere yeni bir eşitsizlik tabakası eklenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının verilerine göre 2012 Aralık ayından 2022 Aralık ayına geçen sürede Türkiye genelinde ortalama bir konut reel olarak %531,25 değerlenirken, bu oran ülkenin en kalabalık şehri İstanbul özelinde de %531,20 ile yaklaşık aynı oranda gerçekleşmektedir. Hızla değerlenen konut piyasasına girmenin geçen yıllar içinde dar gelirli için daha da imkânsızlaşmış olduğunu bu veriler ortaya koymaktadır.

Ülkemizdeki konut fiyatlarının enflasyondan arındırılmış reel hesaplama göre ne kadar fazla değer kazandığına baktığımızda İKK pazarından dışlanan dar gelirli milyonların kaybının büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının verilerine göre 2012 Aralık ayından 2022 Aralık ayına geçen sürede Türkiye genelinde ortalama bir konut reel olarak %531,25 değerlenirken, bu oran ülkenin en kalabalık şehri İstanbul özelinde de %531,20 ile yaklaşık aynı oranda gerçekleşmektedir. Hızla değerlenen konut piyasasına girmenin geçen yıllar içinde dar gelirli için daha da imkânsızlaşmış olduğunu bu veriler ortaya koymaktadır.

Türkiye'de hızla artan konut fiyatları şehirlerin önce saçaklanmasına ve sonrasında giderek saçılmasına, tarım alanlarının, dere yataklarının imara açılmasına, şehircilik ilkelerinden gittikçe uzaklaşılmasına ve dirençli kent kavramının göz ardı edilmesine yol açacak etkilere sebep oldu. Mekânı kullanma kararlarının değişim değeri üzerinden belirleniyor olması, bir kentin doğa olayları karşısında dirençsiz olacağı, uygun olmayan alanların yerleşime açılacağı anlamına

gelmez. Buna karşın, denetleme işlevinin gücünü kaybettiği toplumlarda arazi kullanım kararlarının değişim değeri üzerinden belirlenmesi ile kentlerin dirençli olmaması arasında güçlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Bunun yanında, mekân kullanım değeri üzerinden planlayabiliyor olsaydık, projeksiyonların üzerinde nüfusu barındıracak gelişme alanları yaratan imar planları onaylanmazdı. Böylece, örneğin tarım alanları üzerinde plan kararlarıyla getirilen imar baskısı çok daha az olurdu.

Türkiye’de konutu zenginleşmenin bir aracı olarak görme yaklaşımının artan meşruiyeti, onu arzulanan bir nesneye de dönüştürmüştür. Bu artan talebe karşın ülkemizdeki konut sahiplik oranları düşmektedir. Aslan’ın (2021) çalışmasına göre, 2007’den 2019’a kadar geçen süre içinde Türkiye’deki konut sahiplik oranı %60,8’den %58,8’e düşmüştür. Diğer taraftan yine aynı çalışmaya göre, aynı tarih aralığında

İKK ile konut edinme oranları %1,7’den %8,4’e yükselmiştir. Konut talebi artmış, konut sahipliği için yeni bir finansal araç sisteme dahil olmuş ve kullanımı yıllar içinde yükselmiştir. Diğer taraftan, yukarıda da aktarıldığı üzere konut fiyatlarının da hızla artması neticesinde konut sahiplik oranları düşmüştür.

Hatay’da Deprem Gerçeği ve İpotekli Konut Kredileri²

Deprem sonrasında yapıların durumlarını doğru ve hızlı bir şekilde tespit edebilmek gelecek için kararları sağlıklı alabilmek için önemlidir. Deprem sonrası yapı stokunun durumunu tespit etmek için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, depremden etkilenen yapıları, etkilene derecelerine göre sınıflandırmıştır. Buna göre yapılar hasarsız, az hasarlı, orta hasarlı, ağır hasarlı, acil yıkılacak ve yıkık olarak sınıflandırılmaktadır.³

Resim 1-6. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının hasar tespitinde kullandığı sınıflandırmaya göre resimler: 1. Hasarsız, 2. Az Hasarlı, 3. Orta Hasarlı, 4. Ağır Hasarlı, 5. Acil Yıkılacak ve 6. Yıkık (Kaynak: <https://hasartespit.csb.gov.tr/>)

Bakanlık tarafından belirlenen sınıflandırma da, hasarsız ve az hasarlı olarak belirlenen yapılarda yaşayanlar teorik olarak evlerine dönebilirler. Bu yapıların tadilat ve benzeri masraflarının önemli olmaması öngörülmektedir. Ancak, ağır hasarlı, acil yıkılması gereken ve yıkık yapılarda yaşayanların evlerine geri dönme şansları bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu konutlarda yaşayan vatandaşların barınma ihtiyaçlarının acil olarak çözülmesi gereklidir.

Yapılan sınıflandırmanın iki tarafındaki yapılar açısından durum net olsa da, orta hasarlı konutlarla ilgili durum belirsiz ve tartışmalıdır. Bu yapıların taşıyıcı elemanlarındaki ince çatlaklar nedeniyle güçlendirme yapılmadan kullanılmamaları gerekmektedir. Bu durum, orta hasarlı konutlarda yaşayanların da barınma sorunlarıyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un açıklamasına göre, orta hasarlı konutlar, ağır hasarlı konutlar gibi işlem görecektir. Bu kararlar birlikte, vatandaşların yapılarını bakanlık belgeli uzman firmalara denetleterek rapor doğrultusunda güçlendirme veya yıkma kararı alma hakları ellerinden alınmıştır.

Orta hasarlı yapılar için yapılacak laboratuvar testleri sonucunda, ekonomik açıdan güçlendirme seçeneği bulunmaktadır. Bu seçenek,

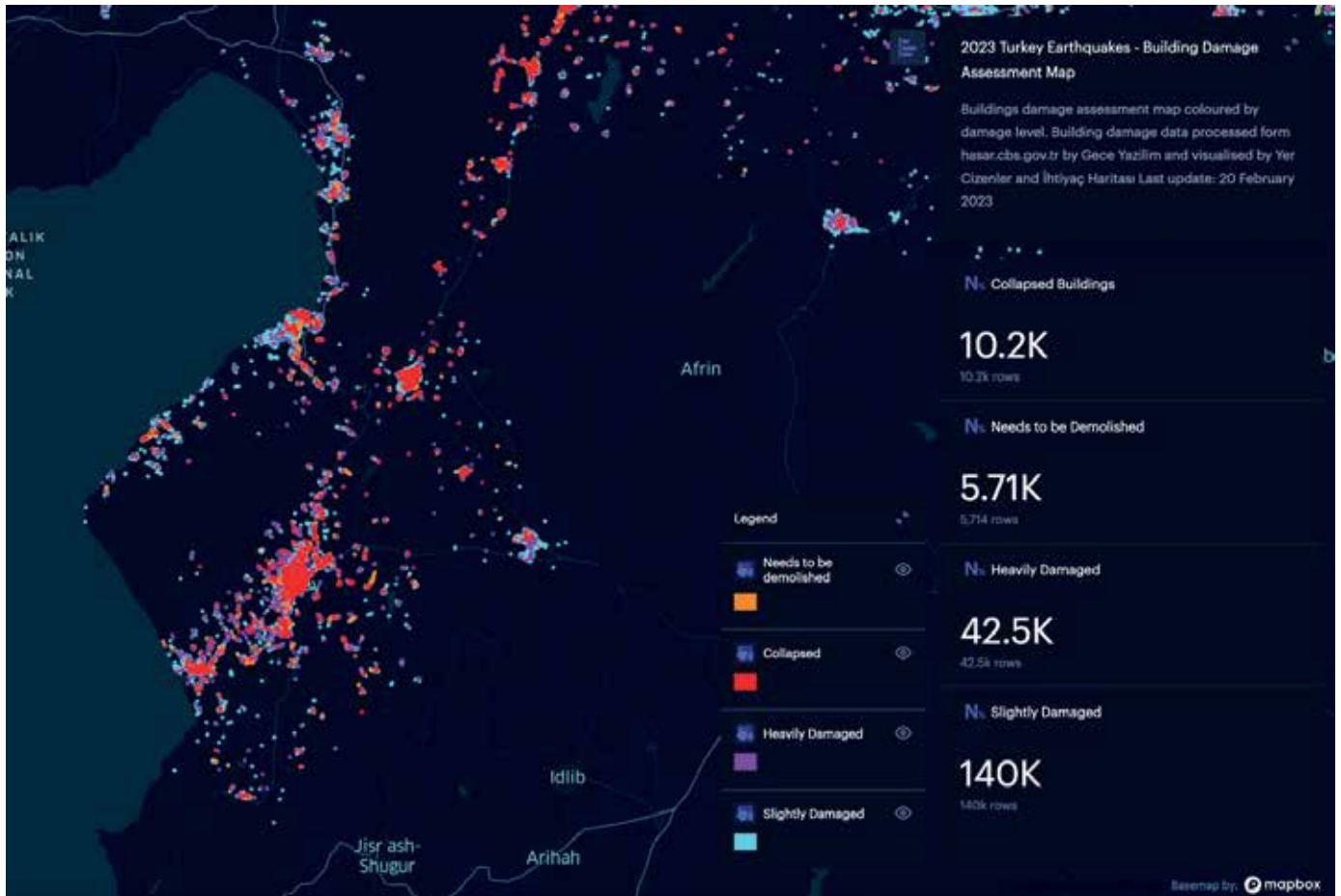
vatandaşların evlerini koruma imkânı sağlarken, mekânın dönüşümü sırasında eskinin varlığını korumaya da yardımcı olmaktadır. Ancak, alınan karar sonucunda bu seçenek ortadan kalkmıştır.

Sonuç olarak, bakanlığın yaptığı sınıflandırma sisteminde yapıların büyük bölümü için netlik sağlanmış olsa da, orta hasarlı konutlar için durum belirsiz ve tartışmalıdır. Yapılacak laboratuvar testleri sonucunda güçlendirme seçeneğinin mümkün olabileceği göz önünde bulundurulması ve bu konuda politikaların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu sayede, vatandaşların barınma sorunlarına daha adil ve etkili çözümler sunulabilir.

Depremler sonrasında Hatay'daki yıkımın büyüklüğünü *Şekil 1*'deki harita göstermektedir. Bu harita, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının yaptığı bina tespitleri verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1'deki harita yıkımın büyüklüğünü ve nerelerde yoğunlaştığını net olarak göstermektedir. Yıkım merkez ilçe Antakya başta olmak üzere Hatay'da yapılaşmanın olduğu her alanda etkili olmuştur. Bu noktada Hatay'daki konut stokunun deprem öncesi verilerine bakarak bu verileri deprem gerçeği ile birlikte değerlendirmeye çalışacağız.

Şekil 1. 6 Şubat 2023 depreminde hasar gören yapı stoku (Kaynak: <https://hasar.6subatdepremi.org/>).

Hatay'ın ortalama hane halkı büyüklüğü 2013 yılında 4,11 iken, bu sayı 2022'de 3,53'e düşmüştür. Aslında, tüm Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü azalmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının (2023) Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri raporuna göre Hatay'da 847.380 konut bulunmaktadır. Her bir konutta 3,53 ortalama hane halkı yaşadığı kabul edilirse, tüm Hatay'da yaklaşık 2.991.000 kişiyi barındırabilecek büyüklükte bir konut stokundan bahsediyoruz. Halbuki Hatay'ın 2022 nüfusu 1.686.043'tür. Elbette Hatay'da büyük bir mülteci nüfusu da bulunmaktadır. Resmi verilere göre, Ocak 2023'te Hatay'da 356.361 Suriyeli mülteci bulunmaktaydı. Bu nüfusu eklediğimizde bile hâlâ 2.991.000 kişilik konut stokuna erişilememektedir.

Konutu alınıp satılan bir meta çerçevesinde, değişim değeri eksenli değerlendirmenin sonucu olarak nüfus projeksiyonlarının ötesine geçen imar izinlerinin veriliyor olması, kentlerin yapılaşmaya uygun olmayan alanlarını kaybederek direnç kabiliyetlerini azaltmaktadır. Yakın zamana kadar tarım faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlara yüksek yoğunluklu imar izinleri verilmesi neticesinde, projeksiyon nüfus ile konut stokunun barındırabileceği nüfus arasındaki makas açılmıştır. Böylece kentin kırılganlığı artmış, hatalı mimari proje uygulamalarıyla birlikte sonuçta büyük bir felakete yol açılmıştır.

Hatay'daki boş konut stokunu tahmin etmek kolay olmamakla birlikte bağımsız konut birimi sayısı ve nüfus verisini birlikte değerlendirdiğimizde anlamlı bir sonuç çıkarabilmek mümkündür. Boş konut sorunu elbette sadece Hatay ile ilişkili değildir. Konutta bakış açısındaki dönüşüm ile birlikte, kentlerimizdeki boş konut stokları da artmaya başlamıştır. Artan boş konut stoku konut üretimindeki arz talep dengesi ile de ilişkilidir. Konutları meta olarak gören yaklaşım onlara olan talebin de artmasına yol açmaktadır. Hatay'daki mevcut konut stokunun barındırabileceği nüfus, ilin mülteciler dahil toplam nüfustan yaklaşık olarak 1 milyon daha fazlasıdır. Konutu alınıp satılan bir meta çerçevesinde, değişim değeri eksenli değerlendirmenin sonucu olarak nüfus projeksiyonlarının ötesine geçen imar izinlerinin veriliyor olması, kentlerin yapılaşmaya uygun olmayan alanlarını kaybederek direnç kabiliyetlerini azalt-

maktadır. Yakın zamana kadar tarım faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlara yüksek yoğunluklu imar izinleri verilmesi neticesinde, projeksiyon nüfus ile konut stokunun barındırabileceği nüfus arasındaki makas açılmıştır. Böylece kentin kırılganlığı artmış, hatalı mimari proje uygulamalarıyla birlikte sonuçta büyük bir felakete yol açılmıştır.

Hatay ili de Türkiye genelinde yaşanan ipotekli konut kredilerine artan talepten azade değildir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Hatay'da 2013'ten 2023'e geçen süre zarfında 208.153 konutun satıldığı görülmektedir. Bu konutların 53.547'sinin satışında İKK kullanılmıştır ki bu da toplam satışın %25,7'sine tekabül etmektedir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının (2023) raporuna göre Hatay'da 241.212 bağımsız konut birimi yıkılmış, acil yıkılacak, ağır hasarlı veya orta hasarlıdır. Ancak İKK ile satılan konutların kaçının yıkıldığı, acil yıkılacak, ağır hasarlı veya orta hasarlı olduğu ise şu aşamada bilinmemektedir. Hatay'da yıkılmış veya daha sonra yıkılacak olan bağımsız konut birimi, toplam stokun %28,5'idir. Yıkım Hatay'ın genelinde de aklın sınırlarını zorlayacak kadar büyük iken, merkez ilçe olan Antakya'daki yıkımın boyutu kentin tüm sistemini değiştirecek büyüklüktedir.

Kamusal yarar yerine konut üretimi üzerinden sermaye birikiminin amaçlandığı kentsel büyümeyi yaşayan Hatay'da yaşanan bu büyük yıkım sonrasında ortaya çıkan sorunlardan biri de evleri yıkılmış veya yapılan inceleme neticesinde daha sonra yıkılacak olan hanelerin karşılaştığı ipotekli konut kredisi borcunun ödenmesine ilişkindir. Deprem ile sevdiklerini, anılarını, birikimlerini, işlerini kaybeden insanların bir kısmı artık var olmayan konutlarının devam eden kredi borcunu ödemek zorunda kalmaktadır. Bu da yaşanan problemlerin üzerine yeni bir katman ekleyerek, yeni bir hayat kurmak zorunda kalan insanların önüne büyük bir engel olarak çıkmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, ipotekli konut kredisi kullananların iyi kredi skorları olduğu bilinmektedir. İyi kredi skoru, beraberinde ülke ortalamasına göre iyi bir gelir anlamına da gelmektedir. Aslan'ın (2019) gösterdiği üzere, İKK kullanan kişiler dar gelirli toplumsal tabakadan değildir. Bu kişiler yoğunlukla orta sınıf ve üzerindeki gelire sahip olan toplumsal tabakalarda yer almaktadırlar. Aslan'ın (2021) çalışma-

sına göre, Türkiye’de ipotekli konut kredilerinin geri ödenmesinde takibe düşen kredi oranları ihtiyaç veya araç kredi oranlarının oldukça altındadır. Aynı çalışma bu durumu Türkiye’de konutun algılanışındaki fark üzerinden değerlendirmekte ve aile içi toplumsal bağların gerektiğinde destek olmasıyla İKK borçlarının ödenmeye devam edebildiğini göstermektedir. Deprem neticesinde her 100 konuttan 61’inin artık var olmayacağı bir ortamda, aile içi bağların ipotekli konut kredisi ödemesinde bir etkisinin kalmayacağını söylemek hatalı olmayacaktır.

Deprem sonrasında yıkılan veya yıkılacak olan yapılardan birindeki konutu için İKK kullanmış olan vatandaşın, kredi ile konut aldığı için zorunlu olan Doğal Afet Sigortaları Kurumu sigortasını yaptırmış olması gerekmektedir. Buna karşın DASK ile güvence altına alınan sigorta bedeli ile konutların satın alınma tutarları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Endeksa verilerine göre, Ocak 2023’te Hatay’da ortalama konut bedeli 1.307.660 liradır. DASK poliçeleri evin yaşına, büyüklüğüne göre değişebilmekle birlikte İstanbul Boğazi’ndeki bir yalı için bile DASK’ın ödeyebileceği en yüksek tutar 640 bin lirayı geçememektedir. Dolayısıyla Hatay’da kullanılmış bir İKK için yapılan DASK poliçesi üzerinden alınabilecek olan tutar, kullanılan kredi tutarının oldukça altında kalacaktır. Ev İKK ile alındığı için DASK üzerinden elde edilecek olan para, evi yıkılmış olan haneye verilerek onların yeni bir hayata başlamaları için kullanacakları başlangıç sermayesi de olamamaktadır. DASK’tan gelen paraya krediyi veren finans kurumu el koymakta ve bu miktarı kredi borcundan düşerek kalan krediyi depremzedelerden tahsil etmek istemektedir.

İpotekli konut kredisi ile alınan ve deprem sonrası yapılan inceleme sonucu az hasarlı olarak belirlenen bir ev, zorunlu DASK poliçesinden %15 oranında tazminat almaktadır. Ancak, DASK poliçe bedellerinin düşük olması nedeniyle, elde edilen meblağ genellikle tadilat için yeterli olmamaktadır. Diğer yandan, hasarsız evler için DASK’tan alınacak tazminatın %15’ten daha az olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Deprem sonrasında evleri yıkılmış olan veya bakanlığın yaptığı tespitler ile yıkılmasına karar verilen konutlar için mülk sahiplerine TOKİ aracılığı ile yeni konutlar inşa edilmektedir. Aynı ilçede birden fazla konutunuz yıkılmış ise yapı-

lacak konutlardan bir tanesine başvuru hakkınız olabilmektedir. Yasal mevzuata göre TOKİ, teslim edeceği konutlar için ilk iki yıl ödemesiz daha sonra ise 18 yıl boyunca faizsiz geri ödeme talep etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Hatay örneğinde kent nüfusunun ihtiyacından çok daha fazla insana hizmet edebilecek konut üretiminin yapılmış olduğuna ve bunun sonucunda, konutların değişim değerini önceleyen bir yapının ortaya çıktığına yazıda dikkat çekilmiştir. Şehirciliğin ana ilkelerinden olan kamusal yarar için bilimsel yöntemlerin kullanılmasından uzaklaşıldıkça, kentlerimiz sermaye birikim araçlarına dönmüştür. Bunun dolaylı bir yansıması ise İKK kullanan vatandaşlardan konutları yıkılan veya daha sonra yıkılması kararı çıkanların yaşadığı maddi yıkımdır. Yaşanan bu problemin önceden görülmesi ve bunun yaşanmaması için önlemler alınması gerekirdi.

İleride olması muhtemel depremlerde aynı mağduriyetlerin yaşanmaması için birkaç küçük politika önerisinde bulunmak bu çalışmanın çıktılarının biridir. İKK kullandıran finansal kurumlar, bu kredileri kullanırken doğal afetlere ilişkin yeterli özeni göstermeli ve bu afetlerin yol açabileceği kayıpları öngörerek kredi verme koşullarını yeniden belirlemelidir. Örneğin deprem riskinin yüksek olduğu bir bölgede kullanılacak olan İKK için faiz oranı ile deprem riskinin düşük olduğu bir bölgede kullanılacak olan faiz oranı değişiklik gösterebilir veya kredi ile birlikte kullanılan DASK sigortasının kapsamı ve/veya sigorta bedelleri değiştirilebilir. Bu önleyici tedbirler deprem riskinin yüksek olduğu yerleşimlerde kredi kullanan kişilerin daha yüksek konut kredisi maliyetlerine ve/veya sıkılaştırılmış kredi şartlarına sebep olabilir. Bu politikanın sonuçlarından biri, depremzedelerin doğal afet sonrasında yaşaması oldukça muhtemel olan finansal sorunları azaltmak olabilir. Bir diğer sonuç ise konut piyasasında İKK’ların yol açtığı fiyat artışlarını sınırlandırmak olarak karşımıza çıkabilir.

Konuttan en yüksek kârı elde etmeyi amaçlayan yaklaşım, Türkiye kentlerinin kırılganlığını artırmaktadır. Yaşanan felaketlerin temelinde, kentlerimizi üretirken dirençli bir sistem oluşturmak yerine daha hızlı yoldan konut üretip ekonomik açıdan zenginleşme arzusu yatmaktadır. Bu noktada devletin rolü-

nü yeniden tartışmak soruna çözüm üretebilmek için kaçınılmazdır. Devletin konut alanındaki rolünün büyüklüğünden yazıda bahsedilmiştir. Devlet bu geniş imkânlarını, gelir elde etme amacı ile konut üretmek yerine vatandaşlarının barınma problemini çözebilecek ve dirençli bir şehir üretebilecek yapıya evriltebilir. Böylece yaşanan doğa olayları karşısında kırılğan olmayan, altyapısı çökmeyen, insanların yaşamasını sağlayabilen kentler elde edilebilir.

Başını sokabilecek, çocukları ile birlikte yaşayabilecek bir yuva sahibi olmak isteyen ve bunun için tüm birikimini toplayıp üzerine de kredi çekerek konut sahibi olan çok sayıda insan ve ailesi, geçtiğimiz ay yaşanan üç büyük depremde sağ olarak çıktığı koşulda bile büyük bir kayıp yaşamaktadır. Tüm yılların emeğinin yok olup gitmesinin yanında, DASK sigortasından gelebilecek olan küçük ama yeni bir hayata başlamak için başlangıç basamağı olabilecek tutardaki ödemeye de finans kurumlarının el koymasıyla büyük bir açmazın içine düşmüşlerdir. Var olmayan evlerin devam eden kredileri, hanelerin hayata yeniden başlama güçlerini de azaltmaktadır. Kentleri afetlere dirençli hale getirirken finansal olarak da dirençli bir sistem inşa edilmesi gerektiği açıktır. Konutlara yapılan sigortaların yaşanan yıkımları karşılayabilmeleri ve vatandaşları olmayan evlerin borçlarını ödeme stresine ve yüküne sokmamaları gerekmektedir. Devletin hâlihazırda evi yıkılan ev sahipleri için önerdiği çözümün 18 yıllık bir borç anlamına geliyor olması da hane halklarını bitmeyen borç sarmalına sokmaktadır. İçinde bulunduğumuz bu

sorundan çıkışa giden yol ancak hane halklarını borç sarmalından kurtararak başlayabilir. ■

Ahmet Suvar Aslan, Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Notlar

1. 22 Nisan 2023 itibarıyla.
2. Makalenin bu bölümü, kaynakçada belirtilen Aposto'da yayımlanan iki yazının genişletilmiş halidir.
3. <https://hasartespit.csb.gov.tr>

Kaynaklar

- Aalbers, M.B. (2008) "The Financialization of Home and The Mortgage Market Crisis", *competition & change*, 12, s.148-166.
- Aalbers, M. B. (2017) "The variegated financialization of housing", *International journal of urban and regional research*, 41(4), s.542-554.
- Aslan, A.S. (2019) "Barınma Problemine Çözüm Olarak Sunulan İpotekli Konut Kredilerine Erişilebilirliğin Değerlendirilmesi", *Megaron*, 14.
- Aslan, A.S. (2021) "Financialization of Housing and Mortgage Debt Repayment Strategies of Households in Turkey", *Journal of Faculty of Architecture*, 38 (2).
- Bourdieu, P. (1995) *Pratik Nedenler*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Bramley, G. (2012) "Affordability, poverty and housing need: Triangulating measures and standards", *Journal of Housing and the Built Environment*, 27, s.133-151.
- Bourassa, S. C., Grigsby, W. G. (2000) *Income tax concessions for owner-occupied housing*.
- Karaçimen, E. (2015) *Türkiye'de Finansallaşma: Borç Kısacığında Emek*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Madden, D., Marcuse, P. (2016) *In defense of housing. The politics of crisis*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Konut Satış Sayıları: <https://biruni.tuik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.03.2023)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Enflasyon Hesaplayıcı: <https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hic/icerik/enflasyon+hesaplayici> (Erişim tarihi: 16.03.2023)
- https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=CjwKCAjw_MqgBhAGEiWAnYOAChRGh-N01AtReNIQtC4bTOeNFjXW8QUyvg3fJ7pBat-tO8ABddv8cXR0CbpcQAvD_BwE (Erişim tarihi: 16.03.2023)
- <https://www.hurriyet.com.tr/bilgi/galeri-orta-hasarli-binalar-yikilacak-mi-depremde-zarar-goren-orta-hasarli-evlere-ne-olacak-bakan-kurum-acikladi-42231617/4> (Erişim tarihi: 27.04.2023)
- <https://hasar.6subatdepremi.org/> (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- <https://aposto.com/s/640b3908767a98000734f2d0> (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- <https://aposto.com/s/akbaba-kredileri-ve-mekanin-finansallasmasi-ii> (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/depremden-kaybi-50-bin-783-762132.html> (Erişim tarihi: 29.04.2023)

One of the New Victimizations Revealed by the Earthquake: Mortgaged Loans

Resilient urbanization is essential not only to protect citizens' lives but also to safeguard their savings accumulated over the years against natural disasters. The two major earthquakes that occurred in Kahramanmaraş on February 6, 2023, and the subsequent one in Hatay on February 20, 2023, have left deep wounds in our country. These earthquakes revealed that our urbanization is not resilient and, moreover, that housing production serves no purpose other than enriching individuals. In addition to the suffering experienced, a problem that went unnoticed at first, except by the experts, became apparent to a broader segment of the population after the first month of the earthquake. This problem is the hardship faced by citizens who used mortgaged loans for houses that no longer exist and are still burdened by their debts. This article assesses the economic problems encountered by households, who, in order to become homeowners, commit all their savings and future investments to a financial institution, in the context of their homes being destroyed after an earthquake, with a focus on mortgage loans.

Deprem Bölgesinde Kültür Varlıkları ve Sit Alanları Üzerinden Bir Değerlendirme

Zeynep Eres, Umut Almaç, Mehmet Özdoğan

Hatay'dan Malatya'ya uzanan toplam 11 ili kapsayan coğrafya, 6 ve 20 Şubat'ta yaşanan şiddetli depremler nedeniyle "Deprem Bölgesi" olarak anılmaya başlamıştır. Bu büyük coğrafi alanda günümüz kentleri, köyleri kadar tarihi kent merkezleri ve kırsal yerleşimleri de ağır hasar almıştır. Görkemli anıt yapıların yanı sıra geleneksel evler, dükkânlar, çarşı yapıları tekil yapı olmaktan öte yapı adaları ölçeğinde toptan hasar almış, sokak dokuları, meydanlar tanınmaz hale gelmiştir. Arkeolojik alanlarda çok büyük bir sorunla karşılaşılmasa da yer yer bu alanlarda da sorunlar saptanmıştır. Bu bağlamda deprem bölgesinde kültür varlıklarında karşılaşılan sorunları saptamak ve kısa - orta - uzun erimli çözüm önerilerini geliştirmek üzere çeşitli inceleme gezileri yapılmıştır. Bu çerçevede esas olarak TMMOB Mimarlar Odası tarafından 29 Mart - 2 Nisan 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen Deprem Bölgesi Teknik İnceleme Gezisi¹ başta olmak üzere makale yazarlarının çeşitli kurumlar adına alanda yaptıkları incelemelerden de yola çıkılarak bu makale hazırlanmıştır. Alanın büyüklüğü göz önüne alındığında kültür varlıklarının konu olduğu tüm yerleşimlerin ayrıntılı gezilmesi olanaklı olmadığından, belli yerlere odaklanılmıştır; tarihi kent merkezleri, daha önce alan araştırması yaptığımız bazı kırsal yerleşimler, Dünya Miras alanı ya da geçici listesinde olan bazı arkeolojik sitler ve kolay ulaşılabilen arkeolojik sitlere öncelik verilmiştir.

"Deprem Bölgesi" Olarak Anılan Bölgenin Kültür Tarihi Açısından Önemi

Bölgenin Arkeolojik Önemi

Türkiye'nin her yeri arkeolojik açıdan uygarlık tarihi için önem taşır, ancak 6 Şubat depreminin etkilediği bölgenin başka yerlere göre uygarlık tarihi açısından çok daha ayrıcalıklı bir yeri vardır. Söz konusu bölge, Akdeniz Havzası, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Suriye-Mezopotamya ve Levant gibi büyük kültür coğrafyalarının arasında, onları bazen birleştiren, bazen de ayıran

tampon niteliğinde bir bölgedir. Dolayısıyla uygarlık tarihinin en eski dönemlerinden günümüze kadar olan süreçte, bölgelerarası kültür ilişkilerinin, bölgelerin birbirine olan etkisinin anlaşılması açısından bu bölgeden gelecek olan bilginin belirleyici bir önemi vardır. Kuşkusuz, uzak bölgeler arası kültürel ve ticari ilişkilerin sağladığı getiri kadar bölgenin çevresindeki diğer bölgelere göre çok daha zengin bir doğal çevre ortamına sahip olması, neolitik dönemden günümüze hemen hemen her dönemde önemli merkezlerin burada gelişmesine yol açmıştır.²

Bölgenin Tarihi Yerleşimlerinin Önemi

Depremin şiddetli etkisinin yaşandığı bölge, çeşitli kazı ve yüzey araştırmalarıyla bilinen erken tarihin yanı sıra bugünkü kent merkezlerinde yer alan, ortaçağdan beri varlığını koruyan kale, cami, medrese, kervansaray, arasta, çarşı, hamam gibi yapılarıyla da yakın dönem tarihini sergilemektedir. Anıt yapıların yanı sıra Antakya, Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya gibi kentsel yerleşimlerde bulunan geleneksel Osmanlı mahalle kültürünü tanımlayan tarihi dokular da son iki yüz yılın yaşamışlığının somut mekânsal verilerini oluşturmaktadır. Özellikle Antakya kent merkezi, eğrisel dar sokakları, çıkmaz sokakları, çeşmelerle tanımlanan küçük meydancıkları ile doku bütünlüğünü sürdüren bir tarihi yerleşim olarak, bilindiği gibi Türkiye kent turizminin de gözde merkezlerinden biridir. Benzer şekilde Gaziantep de hem bölgenin en büyük ticari merkezlerinden biri olarak tarihi çarşı dokularını hem de konut-mahalle dokularını oldukça iyi korumuştur. Kahramanmaraş ve Malatya da ortaçağdan günümüze ulaşan görkemli anıt yapıların yanı sıra yer yer korunmuş konut-mahalle dokuları ve parçalı korunmuş tarihi evleriyle bu kentlerin tarihi kimliğini sürdürmektedir. Bu bağlamda, geçmişte kasaba ölçeğinde bir yerleşim olan Malatya Balaban, iyi korunmuş kerpiç mimarisi ile ayrıca dikkat çekmektedir.

Deprem bölgesi, tarihi kırsal yerleşimler açısından da önemli bir zenginliğe sahiptir. Nasıl ki tarihöncesinden yakın dönemlere kadar farklı toplulukların kültürel buluşma ya da ayrışma coğrafyası olarak bu bölge önem taşımaktaysa, son iki yüzyılda da kırsal alanda farklı kültürel kimliği olan toplulukların farklı mimarlıklarla kendini tanımladığı köyleriyle, bölgenin renkli kırsal yaşamı tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Antakya Samandağ köylerinde, İslahiye Ovasında kâğır mimarlık, Malatya’da kimi yerde taş kimi yerde kerpiç mimarlık, malzeme olarak da, biçimleniş olarak da, plan kurgusu olarak da birbirinden çok farklı yaşam kültürlerini bize sunmaktadır.

Deprem bölgesinde yaşayan tarihi kent ve köy dokuları, geleneksel yaşam kültürünün “tarihi belge” değerini oluşturmaktadır. Tarihi belge değeri bilimsel bir kaygı olarak tanımlanıp depremin şiddeti ve yarattığı ağır yıkım bağlamında göz ardı edilmek istenebilir, ancak en az bu bilimsel belge değeri kadar önemli bir diğer konu da tarihi kent ve köylerin “toplumsal bellek” ve “toplumsal aidiyet” bağlamında yerel bireylerin zihninde tuttuğu yerdir.

Arkeolojik Sitler Bağlamında Durum Saptaması ve Gözlemler

Kazı yapılmakta olan arkeolojik alanlarda önemli bir hasar görülmemiş ancak Tilmen Höyük’te olduğu gibi bazı taş duvarlarda kayma, açılma gibi hasarlar gözlenmiştir. Arkeolojik alanlarda esas dikkati çeken konu, Harran ya da Anavarza’da görüldüğü gibi aşırı bütünleme yapılan kâğır duvarlarda yeni eklenen kısımların ağır

hasar alması ya da yıkılmasıdır. Türkiye’nin ilk koruma çatısı olan Karatepe Aslantaş çatısının depremde herhangi bir hasar almamış olması sevindiricidir. Özellikle Malatya’da ağır hasar oluşturan 6 Şubat saat 13.24’teki depremin şiddetine karşın Arslantepe höyüğündeki koruma çatısının sağlam şekilde kalması ve Dünya Mirasının öznesi olan kerpiç sarayı koruması büyük bir başarı olarak değerlendirilmelidir. Arslantepe’de yalnızca birkaç çelik kolonda burulma gözlenmiştir. Hasarlı kolonlar kolaylıkla değiştirilebilir. Ancak gerek Arslantepe gerek Göbeklitepe’deki çelik çatıların röntgen incelemesi yapılmalıdır.

Kentsel Arkeolojik Sitler Bağlamında Durum Saptaması ve Gözlemler

Kentsel arkeolojik alanlar, eski yerleşimlerin kesintisiz olarak günümüze kadar çok katmanlı olarak süregeldiği yerler için kullanılan bir adlandırmadır; dolayısıyla arkeolojik kalıntılar günümüz kent dokusunun altında görülmez, kolay seçilmez durumdadır. Bu tür arkeolojik kalıntıların saptanması, belgelenmesi ve yaşayan bir kent ortamında çağdaş yaşama dahil edilmesi çok kolay değildir. Ne var ki, bu gibi merkezler, kültür tarihi açısından geçmişi ve günümüzü birleştiren, geçmiş kültürlerin günümüze aktarımını ve farkındalık yaratılmasını sağlamaları açısından farklı bir öneme sahiptirler. Yukarıda kısaca açıklandığı üzere deprem bölgesinde, bu coğrafyanın kültür tarihi açısından önemini ortaya koyan çok sayıda çok katmanlı kentsel yerleşim vardır. Bu bağlamda Antakya, Roma İmparatorluğu’nun üçüncü büyük kenti Antiokheia’nın üzerinde yer aldığı için ayrıca dikkat çekmektedir. 20. yüzyıl başında Amerikalılar ve ardından Fransızlar tarafından yapılan kazılarla az da olsa Antakya’nın geçmişi ortaya çıkarılabilmektedir. Ancak ülkemizde kentsel arkeoloji gereğince gelişmediği için yazılı kaynaklarda eskilere gittiğini bildiğimiz birçok yerleşimin aynı noktada mı süregeldiğini ya da yerleşimin zamanla başka yerlere kayıp kaymadığını tam olarak bilemeyiz. Örneğin, Hitit ve Geç Hitit dönemlerinin önemli bir merkezi Gurgum Krallığı’nın başkenti olan, “Markas” adıyla anılan günümüzün Kahramanmaraş kentinin eski yerleşiminin nerede olduğu hâlâ tam olarak saptanamamışsa da Kale ve yakın çevresinde olduğu düşünülmektedir. Bu durum, deprem sonrası yeni yerleşim yerleri tasarlanırken yer seçiminde daha da dikkatli olunmasını gerektirir.

Resim 1. Antakya Kurtuluş Caddesi.

Tarihi Kentler/Kasabalar Bağlamında Durum Saptaması ve Gözlemler

Antakya

Antakya merkezde kentsel sit olarak da belirlenmiş olan tarihi mahallelerin tamamı ağır hasarlıdır. Hem çarşı bölgesinde hem de mahallelerde yapılar kısmen ya da tamamen yıkılmış ve dar sokaklarda moloz birikintisi oluşturmuş olduğu için sokaklara yeterince girilememiş, Kurtuluş caddesi boyunca inceleme yapmak mümkün olmuştur. Caddenin ağırlıklı yapı stokunu oluşturan Fransız manda dönemi yapıları, kâgır duvarlı I profilli betonarme döşemeli yapı sistemiyle geleneksel yapım tekniğinden farklılaşan modernleşme sürecine geçişi tanımlayan özgün bir taşıyıcı sisteme sahiptir. Cadde üzerindeki bu tür yapıların bir kısmı sağlamlığını nispeten korurken, bazılarının tümüyle harabeye dönüşmüş olduğu gözlenmiştir (*Resim 1-2*). Ana cadde üzerinde ve ara sokak içlerinde incelenebildiği kadarıyla zemin katı kâgır üst katı ahşap karkas yapıların kâgır kısımlarında ağır yıkımlar olsa da ahşap karkas üst katların kısmen yerinde durduğu gözlenmiştir (*Resim 3*). Ancak Nisan 2023'te yapı yıkıntıları nedeniyle henüz dar sokaklara girme imkânı olmadığı da saptanmıştır (*Resim 4*). Yapıların parseli içine ya da sokağa taşan molozları incelendiğinde yapıların cephelerinde kullanılan bezemeli profil taşıların, iç mekânlardaki ahşap dolap, çiçeklik, kapı gibi yapı öğelerinin bulunduğu saptanmıştır (*Resim 5*). Kentin 20. yüzyıl başında gelişen modern merkezinde yer alan Eski Meclis binasının yıkılmış olması kentin en önemli simge yapılarından birinin kaybı olarak önemlidir (*Resim 6*). Aynı bölgedeki Belediye, Eski Müze vb. yapılar da hasarlıdır.

Kahramanmaraş

Kahramanmaraş kalesinin güney kesiminde tarihi kent merkezinde çarşı ve bu alanla bütünleşmiş konut dokularında önemli hasarlar vardır. Konut alanlarına girildiğinde özellikle kâgır olan alt katlarda kısmi yıkımlar gözlenmiştir. Çoğu yerde ahşap karkas üst katlar ise alt kısmın ağır hasarına karşın ayakta kalmayı başarmıştır (*Resim 7*). Geleneksel yapıların çevresinde çok sayıda betonarme yapı olması da deprem sırasında yapıların davranışını olumsuz etkilemiştir (*Resim 8*). Kahramanmaraş kalesinin kuzeyinde kalan tarihi yapılar ise daha sağlam durumdadır.

Resim 2-3. Antakya Kurtuluş Caddesi.

Resim 4. Antakya Kurtuluş Caddesi'ne açılan dar sokaklar.

Resim 5. Antakya Kurtuluş Caddesi üzerindeki bir yapının molozu.

Resim 6. Hatay Devleti Millet Meclisi binası.

Gaziantep Bey Mahallesi

Hem kapsamlı sokak sağlıklılaştırma çalışmaları yapılmış olan hem de çok sayıda yapının restore edildiği ve müze, kafe vb. yeni işlevlerle kullanılmakta olduğu Bey Mahallesi ve çevresinde, çoğu yapının avlusu kapalı olduğu için yalnız sokaktan gözlem yapılabilmektedir. Genel olarak yapıların çok hasarlı olmadığı, bazı yapılarda deprem hasarlarının söz konusu olduğu gözlenmiştir.

Resim 7-8. Kahramanmaraş merkezde bir ev.

Malatya-Balaban

Günümüzde Darende'ye bağlı mahalle statüsünde bulunan Balaban'ın geçmişte bir kasaba yerleşimi olduğu bilinmektedir (Eres, 2019a). Türkiye'de kerpiç mimari doku bütünlüğünü en iyi korumuş yerleşim olarak sayılabilecek olan Balaban, 2020 yılında kentsel sit olarak da tescil edilmiştir. Daha önce ayrıntılı çalıştığımız Balaban'ın kerpiç evlerinin bir kısmı deprem öncesinde de ağır hasarlı, hatta yıkıktır, bir kısmı da bakımsızlık nedeniyle yavaş yavaş hasarlı duruma gelmiştir (Eres, 2019b). Ancak depremde kerpiç yapıların neredeyse tümü çok ağır hasar almıştır. Pek çok yapının duvarları tümünden yıkılmıştır (Resim 9-10). Depremin oluşturduğu taze hasarlar ile geçmişte kısmen yıkılmış evlerin hasarları arasında belirgin farklar vardır. Bu nedenle tartışmaya yer vermeyecek şekilde deprem hasarları saptanabilmektedir. Bununla birlikte Balaban'ın en eski kerpiç yapılarından bazılarının onca yıpranmışlığına karşın depremde ağır hasar almamış olması da konunun uzmanları tarafından araştırılması gereken bir konudur (Resim 11).

Tarihi Köyler Bağlamında Durum Saptaması ve Gözlemler

Vakıflı ve Hıdırbey Köyü - Samandağ, Hatay

Daha önce ayrıntılı belgeleme çalışması yapılmış olan Vakıflı ve Hıdırbey Köyü (Sürmeli, 2019) de depremde ağır hasar almıştır. Bölgenin geleneksel mimarisini oluşturan tek ya da iki katlı kâgır yapıların beden duvarları ya tümünden çökmüş ya da dış cidarları patlamış, iç duvar dolguları açığa çıkmıştır (Resim 12). Yörede yapılan görüşmelerde yıkımların çok da altının çizilmesinin nedeni aslında bu geleneksel yapıların zaten pek kullanılmaması, parsel içinde yapılmış betonarme ya da briket yapılarda gündelik yaşamın sürmesidir. Günümüzde geleneksel yapılar çoğunlukla depo ya da ahır olarak kullanılmaktadır.

Zincirli Köyü - İslahiye, Gaziantep

Zincirli höyüğü üzerinde yer alan Zincirli Köyü, höyük üzerindeki bir geleneksel köy yerleşimi olduğu için ve daha önce de tarafımızdan belgelendiği için özellikle incelenmiştir. Zincirli Köyündeki kâgir yapılarının genelinde ağır hasar saptanmıştır (*Resim 13*).

Aşağılupınar - Darende, Malatya

Balaban'ın hemen güneyinde yer alan Aşağılupınar Köyü de daha önce belgelediğimiz Balaban'dan farklı bir kerpiç mimari dokunun sözü olduğu çok özgün bir yerleşimdir. Adeta "Yaşayan Çatalhöyük" olarak tanımlayabileceğimiz bu köyde ilginç şekilde Balaban'dan farklı olarak ağır deprem hasarı görülmemiştir. Kısmi hasarlar olmakla birlikte Balaban gibi bir yıkım söz konusu değildir. Her iki yerleşimin de ovoidan yüksekte kayalık zeminde olduğu göz önüne alındığında yıkılma ve yıkılmama durumlarının karşılaştırmalı olarak ayrıntılı analiz edilmesi yararlı olacaktır. Aşağılupınar'da üzücü olan, yerleşimde ilk belgelenmeleri yaptığımız 2011 ve 2016 yıllarından bu yana büyük ölçüde kerpiç mimari dokusunun bozulmuş olmasıdır.

Kültür Varlığı Yapılarda Karşılaşılan Yapısal Hasarlar ve Olası Hasar Nedenleri

Deprem etkisinde tarihi yapıların duvarlarında, düzlemlerinde veya düzlemleri dışında yüklenme durumuna bağlı olarak farklı tipte hasarlar gözlemlenir. Duvar düzlemine dik etkiyen deprem yükleri, duvarlarda dönme ve/veya devrilme gibi düzlem dışı davranışa bağlı hasarları ortaya çıkararak, yapılarda kısmi veya toptan göçmele-re neden olur. Deprem bölgesinde hem anıtsal yapılarda hem de sivil mimarlık örneklerinde düzlem dışı davranışa bağlı hasarlar sıklıkla görülmüştür (*Resim 14*). Deprem yüklerinin duvar düzleminde etkileri ise hem anıtsal hem de sivil mimarlık örneklerinin kâgir duvarlarında ve ayaklarında diyagonal çatlaklar ve derz açılmaları biçiminde kendini göstermiştir. Bu tip hasarların varlığı, kâgir duvarların en azından bütünlüğünü yitirmeden deprem enerjisinin bir biçimde sönmüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü deprem bölgesinde incelenen yapıların büyük kısmında kâgir duvarların mekanik özelliklerinin, özellikle örgü biçimi ve bağlayıcı harç niteliği açısından sorunlu olduğu görülmüştür. Çok katmanlı (çift cidarlı) duvarlarda, hasarlarla açığa çıkan duvar kesitlerinde yapılan gözlemler, küçük boyuttaki taşların kullanıldığı çekirdek bölümünde bağlayıcı harcın

son derece nitelsiz olduğunu, enine doğrultuda cidarları birbirine bağlayabilecek daha iri boyutlardaki taşların bulunmadığını, örgüde ahşap veya tuğla hatıl kullanılmadığını, var olan ahşap hatılların çürüdüğünü ortaya koymaktadır (*Resim 15*). Bu nedenle, incelenen bazı yapılarda düzlem dışı veya düzlemden hasar mekanizmaları devreye girmeden duvar katmanlarının birbirinden ayrıldığı ve bütünlüğünün yitirildiği anlaşılmaktadır.

Anıtsal yapıların birçoğunda tonoz, kubbe ve kemer gibi yapısal elemanlarda çatlaklar tespit edilmiştir. Yapıların önemli bir kısmında yanal itkileri karşılayabilecek ve depremlerde kâgir strüktürün bir bütün halinde hareket etmesini teşvik edebilecek gergi sistemlerinin bulunmadığı da görülmüştür. İncelenen bazı yapılarda ise geçmiş onarımlarda eklenen gergi sistemlerinin doğru biçimde kurgulanmadığı ve bu nedenle işlevlerini etkin biçimde yerine

Resim 9-10. Malatya Balaban'da yıkılmış kerpiç yapılar.

Resim 11. Malatya Balaban'daki en eski kerpiç evlerden biri. Solda, 2016'dan bir fotoğraf, sağda, depremden sonra, 2023.

getiremedikleri görülmüştür. Bu anıtlar, ilgili berkitme elemanlarının taşıyıcı sisteme pozitif katkılarından mahrum kalmış ve bu nedenle ortaya çıkan hasarlar daha ağır olmuştur.

İncelenen bazı yapılarda geçmişteki restorasyon uygulamalarının; özgün duvar örgüsü, hasarların biçimi ve yayılımı yeterince göz önünde bulundurulmadan gerçekleştirildiği; bu nedenle onarımların yeterince etkin olmadığı anlaşılmaktadır. Depremden etkilenen bölgede hem sivil mimarlık örneklerinde hem de anıtsal yapıların duvarlarında gerçekleştirilen bütünleme ve kısmi rekonstrüksiyon tipindeki müdahalelerde, imalatla kullanılan yeni doğal taşların atölyeden geldiği biçimiyle, taş ustaları tarafından şekillendirilmeden kullanıldığı dikkati çekmektedir. Duvarın dış yüzünde kaplama gibi kullanılan bu yeni blokların, çekirdek bölümüyle düzgün ilişkilendirilememesine (aderans) bağlı olarak döküldüğü tespit edilmiştir (*Resim 16*). Özgün duvar örgüsü ile tamamlama yapılan bölümler arasındaki bağlantıların zayıf olması nedeniyle arakesitte derz açılması ve çatlakların oluştuğu görülmüştür. Bazı uygulamalar-

da ise örgüdeki bağlayıcı harcın yeterli dayanımda olmadığı, ayrıştığı ve bağlayıcılığını yitirdiği tespit edilmiştir.

Arkeolojik ve Kentsel Arkeolojik Alanlar Bağlamında Mevcut Riskler ve Öneriler

Arkeolojik alanlarda kazıyla açığa çıkan yapı kalıntılarında ciddi bir sorunla karşılaşılma- nın olması sevindirici olmakla birlikte, deprem deneyimi mimari belgelemenin önemini de ortaya koymuştur. Her ne kadar kazı başkanlıkları kazı alanlarında çeşitli mimari belgelenmeler yapılmaktaysa da Kültür ve Turizm Bakanlığının kendi belgeleme ekiplerini oluşturup yüksek kalitede lazer tarama sistemi kullanarak yapı kalıntılarını üç boyutlu belgelemesi ve bu verileri sistematik ve kolay ulaşılabilir bir arşiv düz- ninde dijital olarak saklaması, herhangi bir doğal afet sonrası olası hasarların giderilmesi için büyük kolaylık sağlayacaktır.

Kentsel arkeolojik alanlarda üst katmanı oluşturan tarihi yapıların ve betonarme yapıların yıkılmış olması durumunda bu alanlarda yapı enkazı kaldırma sırasında toprak altındaki arkeolojik kalıntılara dikkat edilmeli, mümkünse bir arkeolog gözetiminde enkaz kaldırılmalıdır. Özellikle bodrum katı olan yapılarda bu işlemin daha da dikkatli yapılması gerekir. Esasen Türkiye'nin imzaladığı 1992 tarihli Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde arkeolojik tescil olmasa da gerek enkaz kaldırılan alanlarda gerek moloz döküm alanlarında gerekse de yeni yerleşim kurulacak alanlarda toprağa müdahale öncesinde mutlaka arkeolojik araştırma yapılması gerekir.

Anıt Yapılar ve Geleneksel Yapılar Bağlamında Mevcut Riskler ve Öneriler

Enkazın kaldırılması

Tescilli olsun olmasın kültür varlığı değeri taşıyan tüm yapılar birlikte değerlendirilmelidir.

Şekil 12. Hatay, Samandağ, Hıdırbey Köyü'nde yıkılmış taş yapı.

Bu bağlamda bu tür yapıların kısmen ya da tamamen yıkılması durumunda ortaya çıkan yapı molozu bu yapıların mimarisiyle önemli bir bilgi kaynağı olduğu için basit bir “atık” olarak değerlendirilemez. Dikkatli şekilde incelenmesi gerekir. Buna karşılık tüm deprem bölgesinde ve özellikle Antakya ve Kahramanmaraş’ta sivil mimarlık örneklerinin daha yoğun olduğu alanlarda, hızlı biçimde enkazın temizlenmesi esnasında kültür varlığı niteliğindeki yapıların parçaları da kaldırılmaktadır. Özellikle bitişik nizamdaki sokaklarda, betonarme yapılar ile tarihi kâgir yapıların yıkıntıları birbiri içine geçmiş durumdadır (Resim 17). Bu gibi durumlarda, enkazın altında insan bulunmadığı biliniyorsa, enkaz ulaşımı engellemiyorsa ya da yakındaki herhangi bir yapı için risk oluşturmuyorsa temizlik çalışmalarının bir süre daha ötelenmesi gündeme getirilebilir.

Anıt yapıların molozunun parseli içinde tutularak ayrıntılı belgelenmesi, mümkünse parçaların düştüğü konum da kaydedilerek incelenmesi gerekir. Bezemeli parçalar özellikle yeniden üretimlerde de ana veriyi oluşturacağı için ayrıntılı belgelenmeli ve koruma altına alınmalıdır. Nitekim Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturduğu bir arkeoloji ekibinin bu yönde çaba gösterdiğini basından izliyoruz. Yapı duvarlarının cidarını oluşturan kesme taşlar ya da duvar içlerinin moloz taş örgülerinin özgün malzeme olup olmadığı sorgulanmalıdır. Taş duvarı oluşturan bu tür bezemesiz taşların özgün olanları yapının özgün taş duvar teknikleriyle ilgili bilgi verdiği için incelenmesi, belgelenmesi gerekir. Bu tür özgün malzemelerin restorasyon sürecinde yeniden kullanımı, malzemeyi alanda tutma olanağı var ise, ileride uygulamayı yapacak uzmanların karar verebileceği bir konudur.

Acil yapısal önlemler

Kültür varlığı niteliğindeki yapılarda mevcut hasarların artçı depremlerle veya dış etkenlere doğrudan maruz kalma nedeniyle daha fazla büyümesinin engellenmesi amacıyla acil yapısal müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgede yıkım çok büyük olduğu için anıt yapılara öncelik verilerek kapı, pencere, kemer, tonoz açıklıklarının ahşap veya çelik sistemler kullanılarak desteklenmesi, askıya alma, duvarların payandalarla desteklenmesi, yapısal bütünlüğün sağlanması için kuşaklama (polyester) yapılması gibi müdahaleler bu kapsamda

değerlendirilebilir. Çatı örtüsünde hasar bulunması durumunda, çatı sisteminde ve örtüde onarımların gerçekleştirilmesi, ihtiyaç duyulması halinde geçici koruma çatılarının inşası gündeme getirilmelidir.

Restorasyon

Yakın dönemde ve halihazırda gerçekleştirilen restorasyon uygulamalarında saptanan sorunların ortadan kaldırılması ve bu sorunların gelecekte tekrar etmemesi için hem projelendirme hem de uygulama aşamasında uzman meslek insanlarından faydalanılması, denetleme sürecinin daha hassas ve kontrollü bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle yapısal müdahale gerektiren restorasyon uygulamalarında doğal afetlere (aşırı miktarda yağmur veya kar yağışı, şiddetli rüzgâr, sel, deprem vb.) hazırlıklı olunması gerektiği bu depremin hatırlattığı önemli konulardan biri olmuştur. Uygulamalarda en olumsuz koşullar hesaba katılarak yapıla-

Şekil 13. Gaziantep, İslahiye, Zincirli Köyü’nde yıkılmış taş yapı.

Şekil 14. Hatay, Samandağ, Hıdırbey Köyü’ndeki bir yapının kâgir duvarında görülen hasarlar.

Şekil 15. Adıyaman Mor Petrus ve Mor Paulus Kilisesi kuzeydoğu köşesinde hasarlar.

rın taşıyıcı sistemleri desteklenmeli ve güvence altına alınmalıdır.

Kültür varlığı niteliğindeki betonarme yapılarla ilgili olarak, bu yapıların standart betonarme yapılar gibi ele alınmadan, uygun mühendislik yaklaşımları ve çözümleri ile estetik ve yapısal bütünlükleri zedelenmeden daha güvenli hale getirilmeleri gerekmektedir. Bu konuda, yapı-deprem konusunda uzmanlaşmış mühendislerle koruma uzmanı mimarların işbirliği halinde koruma önerilerini geliştirmeleri sağlanmalıdır.

Bölgedeki kerpiç mimari, yüzyıllardır süregelen geleneksel yapım tekniklerini ve malzemelerini, yapım ustalığını sergilemeleri bakımında korunması gerekli kültür varlığı niteliğindedir. Malatya kırsalındaki incelemelerde

depremin kerpiç yapılar üzerindeki yıkıcı etkisi gözlemlenmiştir. Bu yapılarda, özellikle düzlem dışı hareketlere bağlı olarak kısmi ve toptan göçme durumu takip edilebilmiştir. Orta ve uzun erimde kerpiç yapılarla ilgili özellikle yapısal alanda deneysel araştırmaların artırılması, koruma teknik ve yöntemleri konusunda çalışmaların zenginleştirilmesi ile etkin koruma metotlarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bölgede Öne Çıkan Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Moloz Döküm Alanları

Bölgede yapı molozu, gördüğümüz kadarıyla belirli bir yerde biriktirilmekten çok geniş alanları kaplayacak şekilde serilmektedir. Kentlerin hemen dışında çoğunlukla tarım arazisi ya da mera otlak olarak kullanılan alanlara molozun seyrek şekilde serildiği gözlenmiştir. Yakın gelecekte, tüm hasarlı binaların yıkılarak moloza dönüşeceği göz önüne alındığında günümüz kentinin kapladığı alandan kat kat büyük moloz alanlarının ortaya çıkacağı çok açıktır. Dünyada bu tür benzer uygulamalarda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bombalanan kentlerin molozu için Almanya'da uygulanan yöntem çözüm olarak düşünülebilir (*Resim 18*). Molozların tarım arazisi dışında ve kültür varlıklarına zarar vermeyecek bir yerde yeni bir tepe oluşturacak şekilde yükseltilerek çok geniş bir alana yaymadan, sıkıştırılarak biriktirilip daha sonra yeşillendirilecek yapay bir dağ oluşturulması bir çözüm olabilir.³ Bu alanlar imar planlarına da işlenmeli ve yapılaşmaya açılmaması gerektiği belirtilmelidir.

Antakya Kent Merkezinde Korumaya Yönelik Ön Çalışmalar

Antakya kent merkezi ve çevresi bir yandan görkemli bir Roma kenti olmanın getirdiği arkeolojik dolguları, bir yandan geç Osmanlı dönemi mahalle dokularını iyi koruyarak günümüze ulaşmış olması, bir yandan da 20. yüzyıl başından günümüze ulaşan nitelikli betonarme yapılarıyla çok katmanlı ve çok kültürlü zengin bir tarihi temsil etmektedir. Alanda yapılan ön saptamalarda her ne kadar Osmanlı mahalle dokuları ağır hasar almış olsa da yapı adası kenarlarının, parsel sınırlarının ve yapıların ana hatlarının belirgin olduğu gözlenmiştir. Antakya üzerine çok sayıda belgelemesi olan İTÜ, ODTÜ gibi kurumların arşivleri ve Kültür ve Turizm Bakanlığının Kurul

Resim 16. Restore edildikten sonra Hatay Kent Arşivi Kütüphanesi olarak kullanılan Kuseyri Evi.

arşivlerinin birleştirilmesiyle Antakya kent merkezindeki tarihi dokuların restore edilmesi için sağlam bir belgeğe dayanan bir yol haritası geliştirilebilir.

Antakya’da gerek tarihi doku koruma projelerinde gerek yeni yapılaşma alanlarında, antik kentin ayrıntılı olarak belgelenmesi, taviz verilemeyecek bir zorunluluk olduğu kadar, bu kültür mirasına sahip olmanın gereği olan bir sorumluluktur. Yine bu bağlamda akılcı ve gerçekçi bir planlamayla antik kentin önemli bazı yapılarına, kentin geç ortaçağa kadar gelen önemini yansıtacak seçkilere, gelişecek olan yeni kentin içinde yer verilmelidir. Dolayısıyla yeni Antakya’nın planlanması sürecinde kapsamlı bir kent arkeolojisi projesinin de birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Bu tür bir çalışmanın başarılı bir örneği Beyrut’ta yaşanmıştır. 1980’li yıllarda yaşanan iç savaşta büyük ölçüde tahrip edilen tarihi Beyrut kenti, uluslararası bir kampanyayla, geçmişin belgelenmesinden taviz verilmeden yeniden yaşayan bir kente dönüştürülmüştür (Eres, 2004).

Antakya’da koruma çalışmalarını başlatmak için Kültür ve Turizm Bakanlığının bir arkeoloji ekibini anıt yapı enkazlarının belgelenmesi için görevlendirmesi ve bir bilim heyeti kurması bazı tartışmalara karşın olumlu çabalar olmakla birlikte, Antakya kentsel ve arkeolojik sit alanının 5 Nisan 2023 tarih ve 7033 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında “riskli alan” ilan edilmesi, koruma adına çok büyük kaygılar oluşturmuş; nitekim TMMOB Mimarlar Odası konuyla ilgili dava açmıştır.

Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması

Geleneksel kırsal mimarlık mirasının korunması, esasında Türkiye genelinde kanayan bir yaradır. Bu büyük sorun Deprem Bölgesini de aşan ve ülkenin her yerinde karşımıza çıkan bir konudur. Nitekim TMMOB Mimarlar Odası 48. Dönem Merkez Yönetim Kurulu da bu dönemki Çalışma Programında “Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması” konusunu ele almıştır. Pek çoğu tescilli de olmadığı için geleneksel kırsal yapılar hiçbir kaydı da olmadan ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin en azından son 200 yıllık çok renkli çok zengin kırsal kültürü neredeyse hiç öğrenilmeden yok olmaktadır. Depremi şiddeti ve oluşturduğu büyük sorunlar bağlamında geleneksel kırsal mimarlık mirası göz ardı edilebi-

Resim 17. Antakya Kurtuluş Caddesi’nde birbirinin içine geçmiş yapı enkazları.

lecek bir konu gibi görünebilir, ancak Türkiye’nin kırsal kültür belleğinin de hem bugün için hem de geleceğimiz için önemi göz ardı edilemez. Nasıl ki kentsel kültür varlıkları “toplumsal bellek” ve “aidiyet” açısından önemliyse benzer şekilde kırsal kültür varlıkları da önemlidir.

Bu nedenle büyük yasal boşlukları da olan bu konunun Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından da dikkate alınarak;

- Harap durumda da olsa kırsal yapıların mimari belgelemesinin yapılması,
- Kırsal yapıların en azından bir kısmının tescil edilerek yasal koruma altına alınması ve böylece kamu desteğiyle restore edilmesinin sağlanması,
- Konunun uzmanlarıyla birlikte kırsal yapılara özgü bir tescil ve koruma planlaması yol haritası oluşturularak mülk sahiplerine zorluk oluşturmayacak şekilde tamamen “kırsal mirasa” özgü bir alt mevzuatın geliştirilmesi konusunda çalışma yapılması önerilir.

Kültür Varlıkların Korunması İçin Bir Yol Haritası

Deprem bölgesinde depremin şiddeti, etkilediği bölgenin genişliği ve nüfus yoğunluğu göz

Resim 18. Almanya’da 2. Dünya Savaşı sonrasında yapı molozları yığılarken oluşturulan yapay tepelerden Grüner Heiner yapı molozu tepesi, Baden-Württemberg, Almanya (URL 2).

önüne alındığında sorunlara hızlı çözümler bulunması bir gereksinimdir. Ancak bu sürecin, yukarıda birçok kez ısrarla vurgulandığı gibi, kültür varlıklarının içerdiği bilginin yok edilerek gerçekleştirilmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Bu, çok zengin bir kültür mirası birikimine sahip olan ülkemizin üzerine düşen sorumluluktur. Ancak olayın çapının büyüklüğü göz önüne alındığında gerekli belgelemelerin, çalışmaların yapılması ne Kültür ve Turizm Bakanlığının ne de herhangi bir bilimsel kuruluşun sağlayamayacağı kadar uzman iş gücü gerektirmektedir. Bu nedenle üniversitelerin ilgili birimlerinden, konuyla ilgili meslek odalarından, mesleki sivil toplum kuruluşlarından destek alınarak bir yol haritasının oluşturulması yararlı olacaktır. Bu kapsamda ilgili meslek alanlarından gönüllü öğrenci gruplarının eğitilerek onlardan da destek sağlanması, bilginin yanı sıra yoğun emek gerektiren süreçlere nitelikli bir katkı oluşturacaktır.

Yol haritası bağlamında dikkat edilmesi gereken en temel konular;

- Tüm inşaat uygulamaları öncesinde Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi kapsamında arkeolojik tetkiklerin yapılması;
- Kentsel sit alanlarındaki koruma planlamalarında geleneksel sokak dokularının ve parsel yapı ilişkilerinin korunduğu bir yaklaşımın benimsenmesi;
- Her bir kentsel sit alanı için o alana özgü koruma yaklaşımının ve planlarının geliştirilmesi;
- Tescilsiz de olsa geleneksel kırsal yapıların “kültür varlığı” değeri gözetilerek zımnen bu kapsamda değerlendirilmesi;

- Kırsala yönelik yeni yasal düzenlemelerle yöre sakinlerini tedirgin etmeyecek ekonomik ve pratik koruma uygulamalarına olanak sağlanması;
- Deprem sonrası gündeme gelen kültür varlığı yapılarında “güçlendirme” yaklaşımının da çok tartışmalı bir konu olduğunun bilinciyle, koruma uzmanı mimar ve koruma uzmanı inşaat mühendislerinin ortaklaşa çalışmasıyla anıt yapılar için temel ilkelerin geliştirilmesi olarak tanımlanabilir.

Zeynep Eres, Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Umut Almaç, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Mehmet Özdoğan, Prof. Dr. Arkeolog

Notlar

1. TMMOB Mimarlar Odası tarafından gerçekleştirilen teknik gezinin raporu “Mimarlar Odası 6 Şubat 2023 Depremleri Raporu-2 Tespitler, Değerlendirmeler, Öneriler” başlığı ile web ortamında duyurulmuştur (URL 1).
2. Bölgenin önemli arkeolojik yerleşimleri ile ilgili özet bilgi “Mimarlar Odası 6 Şubat 2023 Depremleri Raporu-2 Tespitler, Değerlendirmeler, Öneriler” raporunda verilmiştir, s.143-145.
3. Bu tür moloz tepeleri Almanya’da *Schuttberg* ya da *Trümmerberg* adlarıyla bilinen, İngilizceye de *debris hill* ya da *rubble mountain* olarak çevrilen uygulamalardır. En tanınmış örnekleri arasındaki Stuttgart’ta bulunan Birkenkopf 40 metre yüksekliğinde, 15 milyon metreküp hacminde, yeşillendirilmiş bir yapı moloz tepesidir. Almanya’da birçok kentte bulunan, yüksekliği 70 metreyi bulabilen bu tepelerin yeşillendirilerek parka dönüştürülmüş örnekleri de bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Eres, Z. (2019a) “Kerpiç Mimarlığın Şiirsel Dili Balaban”, *Mimarlık*, 406, s.30.
- Eres, Z. (2019b) “Malatya Köylerinde Geleneksel Kerpiç Mimarının Yıkım Süreçleri Üzerine Gözlemler”, *1. Uluslararası Arslantepe Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*, Yay.: D. Durak ve M. Francipane, İnönü Üniversitesi ve Roma La Sapienza Üniversitesi, s.303-315.
- Eres, Z. (2004) “Savaş Sonrası Tarihi Beyrut Kent Merkezinin Yenilenmesi”, *Yaşanılır Kentler/Yaşanılır İstanbul*, Yay.: D. İncedayı, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Teknik Kongresi, s.48-58, 13 Şubat 2004, İstanbul.
- Sürmeli, B.S. (2019) “Hatay Musa Dağı Yerleşimleri ve Geleneksel Konutların Korunması İçin Öneriler”, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- URL-1: “Mimarlar Odası 6 Şubat 2023 Depremleri Raporu-2 Tespitler, Değerlendirmeler, Öneriler”, TMMOB Mimarlar Odası, http://www.mo.org.tr/_docs/MODEPREMRAPOR2.pdf
- URL-2: Grüner Heiner | Weilmordorf.de

An Evaluation on Cultural Properties and Historic Sites in the Earthquake Zone

The geography, which covers 11 provinces stretching from Hatay to Malatya, has started to be referred to as the “Earthquake Zone” due to the severe earthquakes on 6th and 20th of February. In this large geographical area, today’s cities and villages, as well as historical city centers and rural settlements, have been heavily damaged. In addition to the monumental structures, traditional houses, shops, and bazaar structures were also severely damaged, and street textures and squares became unrecognizable. Although no major problems are encountered in archaeological areas, problems have been identified in these areas from time to time. In this context, various study visits were made in order to identify the problems encountered in cultural properties in the earthquake zone and to develop short-medium-long-term solution proposals. In this context, this article has been prepared on the basis of the investigations made by the authors of the article on behalf of various institutions, especially the earthquake zone technical inspection trip carried out by TMMOB Chamber of Architects between March 29 - April 2, 2023.

“Geri Döneceğiz Antakya!”¹

Tuğçe Tezer

6 Şubat tarihinde 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde Kahramanmaraş merkezli, 20 Şubat tarihinde ise 6,4. ve 5,8 büyüklüğünde Hatay merkezli gerçekleşen depremlerin ardından, 11 ilden oluşan deprem bölgesinde hayatın 6 Şubat öncesine dönmesi uzun bir zaman alacak. Şubat 2023’te pek çok insanın hayatı farklı biçimlerde değişti. Depremi fiziksel yıkım, can kaybı, sosyal ve ekonomik hasar açısından en çok zarar verdiği yerlerden biri olan Antakya’da, bugün geldiğimiz aşamada sorunlar deprem anına göre daha da büyümüş görünüyor. Orada yaşayanların deyişiyle “sokakta karşılaştığımız herkesin birinci ya da ikinci derece bir yakınının hayatını kaybettiği” bir kentten bahsediyoruz ya da kentin onarımına dair süreç tamamlandığında “eski komşusuyla yine komşu olup olmayacağını merak eden” bir yerel halktan. Bir taraftan da konuyu hem Antakya hem de Hatay ilinin tümü için başka bir yere taşıyan; kentten türlü sebeplerle ayrılmak durumunda kalanların Antakya sokaklarına bıraktığı duvar yazılarından: “Geri döneceğiz Antakya!”

“Çok katmanlılık”. Antakya’ya dair tanımlayıcı ve genel kabul görmüş bir ifade. Kentte M.Ö. 300’lere tarihlenen geçmişi boyunca yaşanan farklı yönetimlerin yansıması olan çok kültürlü sosyal ve ekonomik yapı, bununla birlikte mekânda görülen ve benzerine pek rastlan-

mayan çok katmanlı fiziksel yapı, kentin temel karakteristiğini oluşturuyor. Bugünlerde ise Antakya’da çok katmanlılık konusu, alıştığımız anlamının tümüyle dışındaki durum ve tartışmaların konusu. Depremi takip eden günlerde -hatta bazı konular için depremden yıllar önce nüveleri oluşan sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel pek çok konu bugün, -yazının yazıldığı tarihte- depremin doksan beşinci gününde, çok katmanlı bir sorunlar bütününe tekabül ediyor. Deprem bölgesine Antakya ve kültürel miras merkezli bakışın ıskalanmasına neden olduğu meseleler, arama-kurtarma çalışmalarıyla başlayıp enkaz kaldırma, geçici barınma alanlarının oluşturulması, moloz döküm sahalarının oluşturulması ve molozun taşınması, depremden etkilenenlere yapılan yardımlar, deprem bölgesinde günlük hayatın deprem öncesindeki bileşenlerinin bir türlü organize edilememesi, ekonomik açıdan büyük bir yıkım yaşayan kentleri ve kırsal alanın üretim döngüsünün aldığı hasar ve güncel durumu gibi pek çok sorun alanı, hem üst üste bir yığın hem de iç içe geçmiş karmaşık yapısıyla önümüzde duruyor. Bu yazı, bugünlerde belki bölgedeki tüm problemleri biraz daha büyüten bir meseleyi de dert ediyor. Depremi yaşayan, hem yaşanan “büyük felaket”in doğrudan etkileneni hem de bundan sonra burada yürütülecek tüm süreçlerin doğ-

Resim 1-2. Depremden sonra Antakya ve Hatay’dan ayrılanların duvar yazılarına örnekler (<https://www.gazeteduvar.com.tr/12-gunun-ardindan-hatay-geri-donecegiz-haber-1604118>) (<https://onedio.com/haber/depremin-ardindan-enkaza-donen-sehirlerin-duvarlarindaki-yazilar-bogazinizi-dugumleyecek-1129828>).

rudan aktörü ve muhatabı olan Antakyalılar, Hataylılar adına, onların yerine “uzaktakilerin konuşması” sorunu. Buradan referansla yazının bundan sonrası, farklı meslek alanlarından; mimar, şehir plancısı, harita mühendisi, müzisyen ve doktor olmak üzere beş Antakyalı, Hataylının düşünceleri üzerinden ilerleyen bir yolculuk olarak değerlendirilebilir. TMMOB Mimarlar Odası Hatay Şubesi Başkanı mimar Mustafa Özçelik, İklim Adaleti Koalisyonu, Türk Tabipler Birliği, İstanbul Kent Konseyi üyesi tıp doktoru Demet Parlar, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinde akademisyen, TEMA Hatay İl Temsilcisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Hatay İl Temsilcisi Yardımcısı şehir plancısı Zehra Güngördü, Antakyalı harita ve kadastro mühendisi Kenan Kantarcı ile Hatay Akademi Orkestrası Şefi, Hatay Senfoni Orkestrası Kültür ve Sanat Derneği Başkanı müzisyen, müzik öğretmeni Ali Uğur’un deprem sonrası sürece dair değerlendirmeleri, yazının bedenini oluşturuyor. Biz “uzaktakiler”in deprem bölgesinin deprem sonrasında onarılması ve iyileştirilmesi sürecindeki konumunun, tıpkı bu yazıdaki gibi, yerelin, yani konunun esas aktörünün lojistik ve teknik açıdan desteklenmesi, onların yolculuğuna eşlik etmek olduğuna dair düşüncemi ve inancımı da buraya not düşeyim.

Yazı, tıpkı deprem gününden beri takip ettiğimiz safhalar gibi deprem sonrası gündemin değişim hatları üzerinden hareket ediyor. Antakya’da gerçekleşen deprem ve verdiği zararın boyutları, deprem sonrası Antakya’ya dair gözlemler, depremden sonra başka kentlere git-

mek zorunda kalanların geri dönmeye dair umudu ve isteğinin kaynakları, geri dönüş için gereken koşullar, Antakya’nın deprem sonrası onarımı sürecinin belirleyicileri üzerinden hareket ederek, Antakyalıların burada gerçekleşecek iyileştirme ve onarım sürecinin başlıca aktör olmasının yöntemlerini tartışacağız.² Buradan itibaren söz, olması gerektiği gibi Hataylılarda, Antakyalılarda.

Zehra Güngördü, Şehir Plancısı, Akademisyen:

Hatay’da gerçekleşen deprem, tam olarak bir kıyamet fragmanıydı. Depremin boyutunu ise, kentin plansızlığı ve denetimsizliği belirledi. Depremden sonra en temel gözlemim, Antakya dışındaki yerleşmelerin ve kırsalın geleceğinin hiç tartışılmaması. Depremden sonra Hatay’dan başka kentlere gidenlerin geri dönmesi için barınma, istihdam ve kamusal hizmetlere erişimin sağlanması gerekiyor. Deprem sonrası onarım için geçici barınma alanlarının organizasyonu sürecinin iyi kurgulanarak, kentin yeniden inşa süreci için imkân sağlanması gerekirdi. Ancak şu an böyle bir süreci gözlemlemiyoruz. Hatay’da deprem sonrası sürece kimin katılması gerektiği konusu çok tartışmalı. Şu an süreci takip eden ve sürece dahil olmak isteyenler, süreci çoğunlukla mülkiyet endişesiyle takip ediyor. Sürece kimin katılması gerektiği konusu çok tartışmalı ve bu düşünmemiz gereken bir konu. Kesinlikle süreçte olması gereken aktörlerin, yereldeki üniversitenin akademisyenleri ve ilgili STK’lar olduğunu düşünüyorum.

Mustafa Özçelik, Mimar:

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremlerinin Antakya’da merkez üssüne göre daha büyük bir ivmeyle yıkıma yol açmış olmasının nedeni, 1975’te kurutulan Amik Gölü’nün konumundaki sulak ve alüvyal toprak nedeniyle, azalan ivmenin ovaya girdikten sonra çok yükselerek kent ortasına kadar gelmesi ve tekrar azalarak kentten çıkması. Kandilli Rasathanesine göre burada gerçekleşen üç şoktan biri, fayı kırarak Hatay’a yönlendirdi ve zemin yapısının yükselttiği ivmeyle etki, kente yayıldı. Zemin verilerinin doğru analiz edilmemesi, verilere göre yapısal çözümlemelerin olmaması, uygulamadaki teknik hatalar ve malzemeden kaynaklı hatalar, etkisi açısından doğru bir tanım olan “büyük felaket”e zemin hazırladı. Deprem sonrası durumu bir “kaos” ve “sistem çökmesi” olarak tanımlamak mümkün. Deprem sonrası süreç, hiçbir idari kurum olmadığı için insanların çare-

Resim 3. Hatay - Kırkhan’dan bir görünüm (Fotoğraf: Zehra Güngördü, 2023).

sizce yardım beklediği ve kendi başlarına kaldığı birkaç günle başladı. İdari tüm aktörlerin Antakya'daki yapılarının da fiziken çökmesi, “sistemin çöküşü”nü temsil açısından önemli. Sağlık sisteminin (ve hastanelerin) çöküşü, acil müdahale dahil hiçbir işlemin yapılamaması büyük sorunları getirdi. İkinci gün Antakya'ya gelen askerler, teçhizat ve ekipman olmadığı için müdahale edemedi ve enkaz alanlarına müdahale ancak dördüncü gün etkin olarak başlayabildi. Kentin tek girişinin Belen Boğazı üzerinden yapılması, bir saatlik yolu deprem sonrasında on iki saate çıkardı ve bu da zamanında müdahale edilse kurtarılabilecek onca yaşamın kaybedilmesine yol açtı. Kentte insanlar yedinci günden itibaren yakınlarını kurtarmaya dair umudunu kaybetti ve sekizinci günden itibaren ekiplere söylenen “Bari cenazemizi verin, defnedelim” sözlerini duymaya başladık. Tarihi bölgede dar sokaklara yıkımın büyüklüğü ve sokakların durumu nedeniyle girilemezken, normal kepeçlerle girilebilecek, eski yapı stoku fazla olan Armutlu mahallesi gibi alanlara –mahalleyi çevreleyen ana yolların açılması dışında– arama-kurtarma çalışması için ilk on beş gün hiç girilmedi. Burada 1,5 aylık süreç sonunda ancak enkaz kaldırma çalışmaları başladı ve pek çok cenazeye bu sırada ulaşıldı. Yeni planlama süreçlerinde buna dair tedbirlerin de geliştirilmesi önemli. Depremın ertesi günü burada bazı sol-politik parti ve grupların organize olmasıyla insanların ihtiyaç duyduğu su, temel gıda maddeleri ve şarj üniteleri tedarik edilmeye başlandı; bu hayati öneme sahipti. On beşinci günden itibaren bu yapılar, “devleti acz içinde gösterdiği” gerekçesiyle kent içinde bulunduğu yerlerden çıkarılmaya başlandı, halbuki bu bir görünüm değil, gerçeklikti. Bu süreçte TMMOB ilk günden itibaren Subaşı'nda tahsis edilen alanda gönüllülerin desteğiyle özellikle ulaşılamayan kırsal alana destek oldu. AFAD'ın bu süreçte halkın çadıra erişmesine engel olması, ancak bir ay sonra bireysel çadır dağıtımına başlaması, kentte deprem öncesinde hiçbir toplanma alanı, açık alan bırakılmamış olması –ve kâğıt üstündeki toplanma alanlarının büfe, kafe vb. işlevlerin işgali altında olması–nedeniyle konteynerlerin yer seçiminde yaşanan sorunlar ve konteyner alanlarının plansız dağılımı, açık alan kısıtlılığı nedeniyle İdare'nin özel mülkiyetteki alanlara geçici süreyle el koyması, bugün hâlâ Antakya'da sosyal-toplumsal hizmet vermek için iletişime geçen kuruluşların mekânsal taleplerinin karşılanamaması gibi fiziksel sorun-

ların yanında yerel halkın özellikle “riskli alan” ilan edilen bölgedeki mülkiyet kaygısı, Asi Nehri ve diğer su havzaları üzerindeki yerleşik dokunun rekreasyon alanına dönüşmesi, kat azaltımı sürecine dair belirsizlikler, hak kaybı ve mağduriyet korkusu; tüm bunlara ve yerel halkın hakkının nasıl korunacağına dair resmî bir açıklamaya duyulan ihtiyaç söz konusu. Depremden sonra Antakya'dan gidenlerin geri dönme isteğinin temel nedeni, Antakyalı ruhu; burada bir aidiyet, genel kabul gören “Geri döneceğiz Antakya!” bakış açısı var. Fakat gitmek durumunda kalanların geri dönmeye dair beklentisiyle aynı zamanda, uygunsuz koşullar nedeniyle kentten uzun süre uzak kalmak endişesi de var. Merkezdeki onarım ve iyileşme sürecinin uzun zaman alması, gidilen yerlere kalıcı olarak yerleşilmesi riskini doğurabilir. Bu aşamada depremden sonra kurulan platformlar, gidenlerin geriye dönüş umudunu tazelemesi açısından önemli. Kentte vakit kaybetmeden nitelikli geçici barınma alanlarının, sanayi üreticileri ve esnafın çalışma mekânlarının –pek çok yerde ve tüm üreticileri, ticaret işlevini kapsayacak şekilde– oluşturulması gerekiyor. Aynı zamanda, planlamayla ilgili bir kategorik ayrıma ihtiyaç var; yıkım görmeyen ve yıkım gören, ancak mevcut planlama kararları açısından bir sorun olmayan alanlarda planın yürürlüğe girmesi (üç ay süreli OHAL sürecinin tamamlanması, deprem öncesi askı sürecinde olan 1/1000 ölçekli imar planlarının askı sürecinin devam edecek olması), öte yandan mevcut planın eksikleri ve yeni duruma göre yeni öneriler üzerinden geliştirilmesi ihtiyacı, kentsel ve kırsal alanın birbirinden farklı gereksinimleri, depremden önce zaten yenilenmesi gereken alanların ve kırsal

Resim 4. Antakya, tarihi merkez (Fotoğraf: Mustafa Özçelik, 2023).

alanların deprem sonrası onarım sürecinde önceliklendirilmesi gibi bileşenlerle çok katmanlı bir planlama süreciyle karşı karşıyayız. Özellikle kırsal alanlardan iyileşmenin başlaması, moral açısından önemli bir değişim getirecektir. Ayrıca üniversiteye gitme oranının çok yüksek olduğu bölgemizde, devlet okulu ve özel eğitim kurumlarının bir an önce faaliyete geçmesinin koşulları oluşturulmalı, çünkü depremden sonra başka kentlere giden pek çok insanın gitme sebebi, eğitim ihtiyacının burada karşılanamaması. Nitelikli ve ulaşılabilir, yeterli sağlık sisteminin oluşması, tarımsal üretim, sanayi alanları ve ekonomik işlevler için tüm afet bölgesinde büyük desteklerin verilmesine kesin bir ihtiyaç var. Deprem sonrası planlama ve iyileşme süreçlerinde esas mesele, kentin aynı demografik yapıyla, kültürel bileşenlerle, ekonomik yapıyla sürdürülmesinin sağlanabilmesi. Burada yer bilimcilerin “sadece uygun zeminlere yerleşin”, arkeologların “tüm arkeolojik katmanlar ortaya çıkarılsın”, toplumbilim, coğrafya, planlama, ekonomi, sanat tarihi, mühendislik ve mimarlık uzmanlıklarının kendi alanlarından getirdiği öneri ve yaklaşımları bilimsel yaklaşımla harmanlayarak, bütünsel bir sonuca ulaşmak zorundayız. Her şeyin ötesinde temel meselemiz, Antakya’nın kültürüne sahip, kentin ruhunu taşıyan herkesin katkısını bir araya getirmek, bir aradalığı sağlamak. Bunun için depremden sonra oluşan platformlar, senelerdir emek veren STK’lar ve üniversiteler çok önemli. Bu aşamada mesleki ve o alanda üretilmiş bilginin bütününi temsil eden, kurumsal, bağımsız ve sorumlu yapılarıyla bir duruş ortaya koyabilmek açısından meslek odalarının önemli olduğunu düşünüyorum. Hepimizin bildiği fakat pek işletemediğimiz “kent konseyleri” modelini burada bir birliktelik oluşturarak işletmeli, farklı aktörlerden kentin ve bizlerin geleceğine dair gelen dayatmacı yaklaşımların karşısına; tartış-

maya açık, katılımcı bir yaklaşımı koymalıyız.

Demet Parlar, Tıp Doktoru:

Deprem bir kâbus, gerçek olduğuna inanılamayacak kadar sert ve acı bir gerçek olarak hayatımızın ortasına düştü. Bir doğa olayı olan depremin büyük bir felakete dönüşerek 2300 yıllık kadim şehrimizi yedinci kez yok ettiğini gördük. 526 yılındaki depreme benzer, yoğun ve geri dönüşsüz bir göçün olmasından endişeliyim. Bir deprem ülkesiyiz ve Antakya üç büyük fay hattının kesişim noktasında kurulu. Bu gerçekler uzun yıllardır bilinmesine rağmen şehrin zemin özellikleri dikkate alınmadan, depreme uygun olmayan şekilde yapılaşmış olması; son yirmi yılda artan imar afları, rant için vicdansızca sürdürülen çarpık kentleşme, bu depremin büyük bir felaket, kıyamet olarak yaşanmasına neden oldu. Biz Antakyalılar da yeterince sorumlu davranmamışız; yıkılan binaların birçoğunda varlıklı, yapısını depreme karşı güçlendirme imkânı olan kişiler oturuyordu; fakat tedbir alınmamış. Örneğin Rönesans Rezidans, Rana Apartmanı gibi bildiğim bazı yapılarda, binaların güvenliği için bir kontrol ihtiyacı düşünülüyor, imar afları her seçim öncesi heyecanla bekleniyor... Bu durum ne yazık ki Antakya’ya özgü değil, toplumsal bir akıl tutulması diyebiliriz belki... Aslında yasalar, yönetmelikler yapılması gerekenleri en iyi şekilde tanımlıyor, Anayasa’nın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alan 56. maddesi, zeytinlikleri koruyan Zeytin yasası bunun en güzel örneklerinden. Ülkemizin imzacısı olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen barınma hakkı gibi insan haklarına, Anayasal haklarımıza, doğayı ve insanı koruyan yasalara, yönetmeliklere bizlerin yurttaşlar olarak sahip çıkmamız, yanlış uygulamalarda karar vericilerden, sorumlulardan hesap sormak için hukuksal ve demokratik yolları kullanmamız gerekiyor. Deprem bize aktif yurttaşlar olmanımızın ne kadar gerekli ve önemli olduğunu gösterdi, öğretti. Depremden sonra Antakya’ya beş defa gittim. İlk gittiğimde gerçekten bir şok yaşadım; Antakya bir hayalet şehirdi. Elektrik yoktu, su kısıtlıydı. Karanlık pencereleriyle, çökmüş duvarlar, yıkılmış evler, bomboş sokaklar distopik bir dünyanın, bir kâbusun içinde olduğunu hissettiriyordu insana. Biz yalnız yakınlarımızı, canlarımızı kaybetmedik, şehrimizi de kaybettik... Bu, sağ kalanlar için geleceği kaybetmek anlamına geliyor; ürkütücü, yaralayıcı, teselliye ortadan kaldıran bir durum. Ancak depremin ilk gününden itibaren dayanışmanın büyüklüğü, Antakyalı

Resim 5. Hatay - Narlıca mevki, zeytinlik ve moloz döküm sahası (Fotoğraf: Demet Parlar, 2023).

olmayıp oradan ayrılmayan gönüllü dostlar, KADOP, HOME, YAP gibi platformlar, ekolojik sorunların yanında eğitim ve barınma sorunları için hızla oluşan Hatay Ekoloji Platformu, Hatay Deprem Dayanışma, Karaçay İnisiyatifi gibi yerel topluluklar, “Biz Antakya’dan ayrılmayacağız” ve “Geri Döneceğiz” kararlılığı, şehrimizin yeniden ve eskisinden daha güzel bir şekilde onarılacağına dair umudumu büyütüyor. Antakya’daki insan ilişkileri farklıdır, sıcaktır, özeldir... Bunu deprem sonrasında çadırda, serada kalanların o zor koşullarda bile güler yüzlü konukseverliğinde, çay-kahve ikram etmedeki ısrarlarıyla defalarca deneyimledik. Bu farklı ilişkiler bütünü, bereketli doğa, kültürel dünya, sosyal yaşamının zenginliği, Antakya’ya geri dönme isteğinin temellerini oluşturuyor. Buradan gidenler nar taneleri gibi dağıldıkları büyük şehirlerde sevdiklerinden, komşularından, arkadaşlarından uzak, büyük bir yalnızlık yaşıyorlar. Belli yaşların üstünde uyum sağlamak, hayatı yeniden kurmak daha zor. Dolayısıyla, mutlaka bir gün geri döneceğiz, duygusu hâkim. Hayatın güzel, kolay ve renkli olduğu bir şehirdir Antakya, değerinin yakın zamanda daha çok farkına varılan, özlenen bir yer. Deprem sonrası onarım sürecinin belirleyicileri, konunun deneyimli uzmanlarının yol göstericiliğinde Antakya halkı olmalıdır. Antakya’yi, güzelleştirme iddiasıyla Antakya olmaktan çıkaran, betonlaştıran uygulamalara izin veremeyiz. Antakya, geçmişten bugüne 1700 yıllık Roma Köprüsü’nün yıkılmasından, tarihi sokak doku-sundaki tahribata “kirli bir mücevher”e dönüş-türülmüş bir kentti. Bu yıkım sonrası kirlerinden arındırılarak onarılması, güzelliğinin ortaya çıkarılması gerekli. Deprem öncesi kentte yapılan hatalar, bu onarım sürecinde tekrar yapılmamalı. Yeni ve tarihi şehir için gerekli müdahaleler, burada yaşayanların mülkiyet hakkı korunarak yapılmalı. 2300 yıllık bir şehir olan Antakya’nın UNESCO’nun koruması altına alınması, hem tarihsel, kültürel, dini, arkeolojik özellikleriyle hem de doğası ile canlanması, Asi Nehri’nin ismine yakışır şekilde doğal yatağında canlanarak akması, iki yanında sarı çiçekler açan mimoza ağaçlarının hatıralardan bugüne taşınması için çalışmalıyız. Antakyalıların aktör olabilmesi için örgütlenmesi, örgütlenme deneyimini geliştirmesi gerekiyor. Bundan böyle iktidarlardan ve yerel yönetimlerden bağımsız olarak, uluslararası sözleşmelerle, Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olan yurttaşlık haklarımızı kullanabilmek için birlikte hareket etmek zorundayız. Bilgi, hepimize sorumluluk yüklüyor.

Ali Uğur, Müzisyen, Müzik Öğretmeni:

Antakya’da deprem, distopik bir filmin gerçeğe dönüşmüş hâli gibiydi. Yansıtılan ama doğruyu göstermediğini düşündüğüm ölüm sayısı, topyekûn yıkılan şehir, şehrin somut ve somut olmayan hafızasını yitirmek, felaketin boyutunu belirledi. Ayrıca büyük bir nitelikli insan göçü yaşandı; bu insanların geri dönmeme olasılığı var, bu kültürel bir yıkım olur. Mimari açıdan güzel bir şehir yapsak bile, şehre anlamını veren, gitmiş olan o kültür aktörleri. Depremden önce atanacak öğretmenler için en güzel ve tercih edilen yer Hatay’ken, depremden sonra, son öğretmen atanmasında pek tercih edilmedi. Şu anda enkazın çoğu kaldırılmamış olmasına rağmen şehir, boşaltılmış düz bir saha görünümünde. Şehre girince hala ölü bedenlerin kokusu duyuluyor; kaldırılan enkazın altından ölü bedenler çıkmaya devam ediyor. Şehirde sadece iş makineleri ve enkaz çalışmaları var. Antakya’da çocukların, içine toprak konulmuş beşiklerde uyutulması geleneği vardı. Anneler dağa gidip, toprak alıp, onu eleyip çocuğun altına koyarak çocuğunu uyuturdu; toprak, çocuğu sakinleştirdi. Biz üzerinde uyuduğumuz toprağı, Antakya toprağını içselleştirdik; onun kokusuyla, nemiyle uyuduk, uyandık. Koku hafızası, insanın en güçlü hafızası. Tanıdık koku hafızaya işler, bir bağımlılık haline gelir, sürekli hafızamızı taze tutar. Antakya sokaklarında yürürken, o beşikten kalan tanıdık toprak kokusunu duyardık ve bu koku bizi özümüze döndürür, köklerimize bağlardı. Bu bir “hatırlamak isteği”dir. Fakat şimdi Antakya, kokusunu kaybetti. Dağın, ovanın, Asi Nehri’nin, toprağın getirdiği o kokuyu geri kazanmaya ihtiyacımız var. Asi Nehri, Antakya’ya gelene

Resim 6. Hatay Akademi Orkestrası, depremden önce (<https://bantmag.com/hatay-akademi-orkestrası-roportaj/>).

kadar nice toprağın, kültürün şahitliğini yaparak besleniyor. Amik Ovası'nın da gerçekliğini alıp Antakya'ya boşaltıyor. Bütün coğrafyanın izini getiren Asi Nehri, bir "Antakyalılık" yaratıyor. Bütün dünyanın kokusu Asi Nehri üzerinden Antakya'ya geliyor, dolayısıyla kimse buradan gitme ihtiyacı duymuyor. Birçok kültürün, farklı inançların göz bebeği. Defalarca yıkılmış, ama kimse gitmemiş, gidenler geri dönmüş. Antakya bir liman, huzurlu hissettiğimiz tek yer. Dünyanın hiçbir yerinde olmayan ilişkilerin verdiği "evdeyim" duygusu, huzur duygusu. Antakya'da iyileşmeyi sağlayacak olan, yerelin kendi kültürü ve kültür aktörleri. Gittikleri yerde yaşam koşullarını oluşturup kalıcı olma ihtimalleri var. Bu bir anlamsal boşluk, anlam kaybı yaşamaya sebep olabilir. Sanatçılara istihdam alanı oluşturulması gerekli. Biz binalardan, konutlardan çok; temsil değeri olan, kültürel hafızanın parçalarına, nesnelere, kişilere üzüldük. Bu kültürün onarılması için; istihdam olanağı sağlanması, bunu da depremzede sanatçıların değil; devletin, iş insanlarının, STK'ların yapması gerekiyor. Bu süreçte Antakya'nın kültürüne, tarihine, ruhuna uygun şekilde onarılması, arkeolojik tarihinin ortaya çıkarılması, kültür ve sanat alanlarının yaratılması çok önemli. Yerel halkı dahil etmek için, bir kurul oluşturulması, bu kurulun yerel halkı ziyaret ederek neler kaybettiklerini ve şimdiki koşullarını tespit etmesi, ne istediklerini sorması, bilim insanlarının verileri harmanlayıp fikirleri hayata geçirmesi gerekiyor.

Kenan Kantarcı, Harita Mühendisi:

Deprem, tam bir yıkım. Antakya gerçekten tamamen yıkıldı, merkezde bazı yapılar ayakta gibi görünse de içlerinde bir kişi bile yaşamıyor. Antakya'nın tamamının onarılması, yeniden inşa edilmesi gerekiyor. Yıkımın boyutlarını, imar planı çalışmalarında yer bilimlari mühendisleri-

nin yer almaması, jeolojik önlemleri alanların tespit edilmemesi getirdi. Antakya'da MEB'e bağlı hiçbir okul yıkılmadı. Deprem gece değil, gündüz olsaydı, hiçbir çocuk zarar görmezdi. Okul binası dimdik dururken, etrafının tamamen dümdüz olmasının sebebine bakmak gerekiyor. Benim de yapımında çalıştığım, Defne-Antakya sınırındaki Cengiz Topel İlkokulu, şu anda ayakta. Ancak etrafındaki binalardan birkaçı dışında hepsi yıkıldı, ayakta kalanlarda oturmak imkânsız. Okul, hastane, yönetim binalarının statik hesaplarında önem katsayısının 1,5 olması, ama konutlar için bu katsayının 1 olması, büyük bir hata. Antakya'yı oluşturan yapıların da ayakta kalması gerekirdi. Deprem bölgesinde tüm yapılar yapılırken katsayının 1,5 olması, doğru malzemenin doğru teknikle kullanılması durumunda, deprem bu kadar büyük zarar vermeyecekti, can kaybımız belki bir elin parmaklarını geçmeyecekti. Depremden sonra Antakya bir yıkıntı şehir halindeydi. Antakya tamamen yıkıldı, elektrik yok, su yok, yaşam yok, hiçbir şey yok. Tam bir hayalet şehir ve insanlar çaresizlik içinde. Yardım için Antakya'ya gelen madenci arkadaşlarımızın 48 saat boyunca şehre sokulmaması bir faciaya yol açtı. Depremden hemen sonra STK'ların katkılarıyla ve Antakya'ya gelen desteklerle merkez ve çevrede halkın ihtiyaçları karşılanmış oldu. Antakya halkı devletin desteğini ancak yedi-sekiz gün sonra görmeye başladı. Depremden sonra üç ay geçti, hâlâ koordinasyon hatalarıyla karşı karşıyayız. En üzüldüğüm şey ise, yardım malzemelerinin marketlerde satılıyor olması. Bunlar neden oldu, nasıl engel olunamadı, bunları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak çok mu zordu? Antakya'da hava uçuşunu yapıp çadırları tespit edip numaralamayı, böylece yardımların çadırlara kadar ulaştırılabilmesini önermiştim. Yardımları çadırlara kadar götürmek iki açıdan önemliydi; ilki insan onuru, ikincisi de ihtiyaç kadar dağıtım yapılarak

Resim 7. 2015 ve 2023 yılında Antakya Köprübaşı (Ortofoto: Kenan Kantarcı, 2015, 2023).

stokçuluğun önlenmesi. Antakya'nın kentsel sit alanı yıkılmış halde ve onarılması gerekiyor. Maa-
lesef mevcut enkaz kaldıran şirketlerin, yapılar-
daki –hepimizin ihtiyacı olan– değerli taşları geli-
şmiş alıp diğer molozlarla karıştırmaları, başka
bir felaket oluşturdu. Bu konuda gerekli hassasi-
yet gösterilemedi. Depremden altı gün sonra
Antakya'dan, depremde yaralanan birinci derece
yakınımın tedavisi için İzmir'e geçmiştim. Okul
arkadaşlarım bizi karşıladı, temel yaşam koşulları-
mızı sağladı, orada çalışma imkânım da vardı.
Ancak tedavi bittikten sonra, vücudumuz
İzmir'de olsa da beynimiz Antakya'da olduğun-
dan, geri döndük. Antakya halkının yaşam tarzı
ve kültürünü hiçbir yerde görmek ve yaşamak
mümkün değil. Antakya'yı Antakya yapan, zaten
Antakya insanı; insanların varlığı, dayanışması,
hoşgörüsü, dört dinin buluşması ve herkesin bir-
birini sarabilmesi, Antakya'ya geri dönebilmek
için esas sebebimiz. Geri dönüş için, Antakya'nın
şu anda kalkınmasına katkı verecek insanların
hem kalacak yer sorunları çözülmeli hem de
işyerleri, üretim alanları faaliyete geçmeli. Şu
anda Antakya'dan uzak kalmak bir fedakârlık.
Antakya'da deprem sonrası süreci sadece Antak-
yalılar ve Antakya'yı seven insanlar belirlemeli.
Akademisyenler ve yerel aktörler, iktisatçı, sağ-
lıkçı, hukukçu, sanatçı; Antakya'yı Antakya yapan
tüm değerlerle birlikte hareket edilirse Antakya
eski haline en güzel şekilde getirilir. İmkânsız
değil, sadece bu niyete ihtiyaç var; atama usulü
değil, gönüllülük esası gerekiyor. Antakyalıların
barınma probleminin çözülmesi, çalışma ortam-
larının düzenlenmesi, Antakyalıların sürecin
aktörü olmasını sağlar. Antakya'nın imar planını
yapacak ofisin, yerel halkın katılımıyla ilgili bir
komisyon oluşturup bu süreci bu şekilde ilerlet-
mesi gerekir.

Sonuç Yerine

Hatay, Antakya Şubat 2023'te büyük bir hasar
aldı. Fiziksel hasarı tespit etmek görece kolay,
fakat Hatay, Antakya ve tüm deprem bölgesi
esas yarayı sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı
üzerinden aldı. Nitelikli ve yeterli geçici barın-
ma alanı olmaması büyük bir nüfusun buradan
–umulan o ki, geri dönmek üzere– ayrılmasına
neden olurken, “gidemeyenler”in yaşamındaki
zorlukların ve Hatay'ın bütününe Antakya'nın
“somut” kültürel mirasının gölgesinde kalması,
henüz giden canlarının yasını tutma imkânı
bulamamışken moloz döküm sahalarının yanlış
yer seçimi nedeniyle halkın geçici olarak sığındı-
ğı çadırlarda asbest ve silika tozu solumak zorunda

kalması; mülkiyet hakkını korumaya dair endişe
içindeyken bir taraftan üretim faaliyetlerini sür-
dürdüğü mekânlar yıkıldığı için deprem öncesi
hayatına dönmekte zorlanan, Şubat'tan Nisan'a
mevsimle beraber değişen günlük ihtiyaçların
temin edilmesi bir yana, hâlâ temiz su bulmakta
zorluk çeken, “yeniden inşa” süreci sonrası
Antakya'nın “hatırladığı Antakya”ya benzer
olmasını ümit eden yerel halk... Hatay'ın,
Antakya'nın deprem sonrası planlanması mese-
lesiyle ilgilenen farklı aktörler gibi, yerel halkın
farklı biçimlerde ama hep aynı amaçla bir araya
geldiği pek çok platform var. Ortak amaç şüp-
hesiz “Hatay'a, Antakya'ya geri dönmek” ve
bunun en önemli adımı, yerel platformların,
STK ve tüm aktörlerin asgari müşterekte bulu-
şması, Antakya'nın geleceğine dair her adımda
bir bütünü oluşturan, “Antakya'yı ve birbirini
gözetken” bir ortak eksenini inşa etmesi olacak
gibi görünüyor...

Tuğçe Tezer, Dr. Öğr. Üyesi, MSGSÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Notlar

1. Antakya adı: Yazının başlığındaki “Antakya” ismi, bölge-
nin kadim/kuruluş dönemi ismine referansla, Antakya kenti
dahil olmak üzere Hatay ili sınırlarının tamamını kapsamak
üzere kullanılmıştır.
2. Yazının akışını aksatmamak için yazının temellendiği söy-
leşiler “ ” ile aktarılmamıştır; yazının bu aşamasından son-
raki tüm cümleler, söyleşinin sahibinin sohbet sırasında dile
getirdiği ifadelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

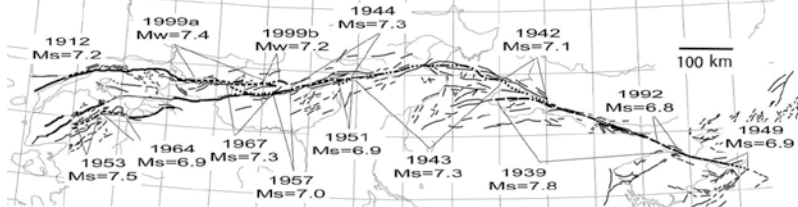
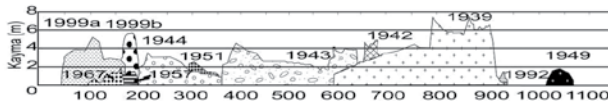
“We'll be back, Antioch!”

In the history of Antakya, the 1872 earthquake was referred to as a “great disaster”. But with two (or three) earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, followed by a major earthquake centered in Hatay-Defne on February 20, and its aftershocks, we are in the days when “disaster” is redefined in the history of Hatay and Antakya. In the process of “repairing” Antakya, public institutions, non-governmental organizations, professional chambers, and civil initiatives at international, national, and local levels, as well as local platforms established after the earthquake, have been working on different issues related to Antakya. The lack of adequate and qualified temporary shelter and social service areas in the city has caused a large part of the local population to move out of Antakya. At this stage, we all came across a street writing that distinguishes Antakya from the rest of the earthquake geography to a great extent and which can be seen in many parts of Antakya: “We will return Antakya!” In this article, we will discuss this street writing, which is consistent with Antakya's historical past, why the earthquake turned into a disaster in Antakya, what has been done since the earthquake regarding the “physical, social and economic restoration of the city” and the predictions for the continuation of the process with five people of Antakya, Hatay (architect, urban planner, survey engineer, musician and doctor) who had built their lives here before the earthquake and continue their profession and struggle for the future of Antakya here.

Ülkemizde Değişmeyen Görsel ve Senaryolar Bağlamında İstanbul'un Deprem Riski

Ercan Koç, Ali Kılıç

1939 Erzincan depremi için Ankara'dan bölgeye giden Coşkun, şöyle aktarmıştır: "... daha önce görülmemiş bir deprem felaketiyle karşılaşmış, depremde hükümet konağı, ordu müfettişliği, ordu evi, postane ve şehrin en sağlam binaları dahil bütün evler ve dükkânlar yıkılmış, şehir baştanbaşa enkaz yığını halinde olup köylerde de geniş ölçekte can ve mal kayıpları oluşmuştur" (Laçın, 2023). 1939 depremi sonrasında Erzincan'da Avusturya'dan farklı büyüklüklerde tek katlı 652 adet kurma ev satın alınmış ve kullanılmış, ayrıca 3 kilometrekarelik bir alanda birer katlı yüzlerce ev yapılmıştır. 1992 Erzincan depreminde kurma evlerin aynen durduğu ve zarar görmediği, bir katlı evlerin ise ticaret ve konut işlevli çok katlı apartmanlara dönüştüğü, bu dönüşen bölgede en büyük hasarın olduğu izlenmiştir. Bu senaryo 6 Şubat depremlerinde zarar gören illerimizin ve özellikle İstanbul'un yaygın gelişme modelini, deprem kesitinden uzaklaştıkça unutulmuş deprem olgusunu, zemin yapısını görmezden gelerek çok katlı yapılara dönüşümde planlama kurumu, yaşayanlar, yatırımcı, yönetimler sorumluluğunu içermektedir.

Şekil 1. 1939 Erzincan depreminden günümüze KAF boyunca fay ötelenmeleri ve depremler (Şengör, 2004) ve olası İstanbul depremini oluşturacak kırılmamış kısım.

1933 yılında Calvi Anadolu'da önemli kentlerin fay hatları üzerinde kurulmuş olduğu tespitini yapmış, raporlar ve yasa teklifi hazırlamış ve İstanbul ile İzmir'in deprem risklerine dikkat çekmiştir. 1939 depremine ilişkin can ve mal kaybının bu kadar çok olmasının da hatalı bina inşası, zayıf ve sıvılaşma tehlikesi olan zeminler üzerinde yapılaşma, depremin sismik kaynağı yani fay hatları üzerinde yapılaşma şeklinde sıralamıştır (Calvi, 1940). Afeti yönlendiren nedenler 84 yıldır yaşanan depremlerde değişmemiş, hiçbir mesafe alınmadığı 6 Şubat depremlerinde de sergilenmiştir.

Marmara Denizi'nden geçen Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF) batıda 1912 Mürefte depremi, doğuda 1999 Marmara depremi ile İstanbul'u etkilemiştir. KAF üzerinde kırılmayan Orta Marmara ve Adalar Segmenti'nde önemli bir stres birikimi olduğu, kırılması kaçınılmaz bu hatta Marmara Bölgesi'nde yaklaşık 30 milyon nüfusu etkileyecek bir deprem oluşmasının kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir (Şekil 1). Belirsizlik ise depremin zamanı ve kırılma boyu ile ilişkili büyüklüğüdür.

KAF üzerinde oluşacak deprem riskinin önemli boyutu; eskimiş ve yeterli açık alanları içermeyen, zemin özelliklerini gözetmeden gelişmiş yerleşme dokusu, 4-5 metreyi bulacağı öngörülen tsunami riski, dolgu alanları ve yetersizlik taşıyan, olası yıkımlarla işlevini göremeyecek ulaşım sistemidir. Bu süreçte İstanbul kıyı kenti kimliğinden uzaklaşmış, korunması gereken değerleri içeren Karadeniz kıyı kuşağı yeni yatırım alanlarına dönüşmüştür. Ayrıcalıklı imar hakları ile yönlendirilen İstanbul silüetinin yeni baskın ögesi gökdelenler, özelleştirme programıyla yerleşik alanda yitirilen kamusal alanlar, düşürülen sosyal donatı ölçütleri, 2009 onanlı çevre düzeni planını etkisizleştiren Erdoğan operasyonları, artan yoğunluk değerleri, yaygınlaşan ve af yasaları ile teşvik edilen yasadışı yapılaşma kentsel mekânda yaşanabilirlik ölçütlerini düşüren ve deprem risklerini artıran girdilerdir.

İstanbul'da 1950 sonrası yerleşik alanda yapılmış operasyonlar söz konusuysa son

400x600 metre büyüklüğündeki örnek alanlarda jeolojik ve fiziki olarak gerçekleştirilmiş analizlere dayanmaktadır.

Deprem gerçeği coğrafyamızın ayrılmaz bir parçası olmasına karşın 6 Şubat Maraş depremleri sonrasında kamunun bu gerçeği algılaması, can ve mal güvenliğini önceleyen politikalar geliştirmesi sorgulanan bir başlıktır. 1935 Deprem Yönetmeliği ile başlamış deprem yönetmelikleri sürecinde, sünek yapı kavramı 1975 Yönetmeliğinde; betonarme ve çelik iskelet yapıların depreme dayanıklı tasarım ilkeleri 1982 ve 1989 yönetmeliklerinde yer almış; 1999 depremi sonrasında ise hazır beton ve nervürlü demir kullanımı öngörülmüş; her

yapılan güncelleme ile taşıyıcı sistem elamanlarının boyutları artırılmıştır. Bu açıdan 1980 öncesinde inşa edilen yapılar gerekli hesap ve analizden yoksunken, malzeme kalitesi ve boyutlandırma açısından 2000 kesiti önemli bir dönüm noktasıdır (Şekil 3).

1980 öncesinde inşa edilen yapı oranının yüksek olduğu Fatih (%73), Beyoğlu (%62), Adalar (%56) ve Kadıköy (%51), İstanbul'a kimlik kazandıran bölgeleri ve dönüşüm süreçlerinde öncelikleri tanımlamaktadır. 1980-2000 arasında inşa edilen yapıların oranının en yüksek olduğu Güngören (%67), Bağcılar (%67), Şile (%67), Bahçelievler (%66) ve Çekmeköy (%66) ilçeleri yasadışı yollarla gelişmiş ilçeler olmasıyla

Taşıyıcı Sistem	Sayı %	Kat Adedi	Sayı %	Yapım Yılı	Bina Sayısı	%	%
Ahşap İskelet	7515 % 0,64	1-4 kat	7515 % 0,64	1980 öncesi	2550	0,21	0,43
				1980-2000	2803	0,24	
				2000 sonrası	2362	0,20	
Yığma	177.926 % 15,25	1-4 kat	173.098 % 14,84	1980 öncesi	83.698	7,17	12,55
				1980-2000	62.798	5,38	
				2000 sonrası	26.602	2,28	
		5-8 kat	4828 % 0,41	1980 öncesi	3496	0,29	0,29
Prefabrik	2812 % 0,24	1-4 kat	2812 % 0,24	1980 öncesi	91	0,01	0,01
				1980-2000	572	0,01	
				2000 sonrası	2149	0,18	
Çelik	1856 % 0,15	1-4 kat	1666 % 0,14	1980 öncesi	93	0,01	0,01
				1980-2000	515	0,01	
				2000 sonrası	1058	0,01	
		5-8 kat	170 % 0,01	1980 öncesi	23	0,01	0,01
				1980-2000	64	0,01	
				2000 sonrası	83	0,01	
		9-19 kat	10 % 0,01	1980 öncesi	1	0,01	0,01
				1980-2000	1	0,01	
				2000 sonrası	8	0,01	
Betonarme Çerçeve	983.745 % 82,63	1-4 kat	581.672 % 49,87	1980 öncesi	85.211	7,30	32,13
				1980-2000	289.694	24,83	
				2000 sonrası	206.767	17,72	
		5-8 kat	366.836 % 31,45	1980 öncesi	77.517	6,64	20,94
				1980-2000	166.874	14,30	
				2000 sonrası	122.445	10,49	
		9-19 kat	15.237 % 1,30	1980 öncesi	2934	0,25	1,02
				1980-2000	9044	0,77	
				2000 sonrası	3259	0,27	
Betonarme Perde (Tünel Kalıp)	12.288 % 1,05	1-4 kat	103 % 0,01	1980 öncesi	33	0,01	0,01
				1980-2000	40	0,01	
				2000 sonrası	30	0,01	
		5-8 kat	180 % 0,01	1980 öncesi	77	0,01	0,01
				1980-2000	76	0,01	
				2000 sonrası	27	0,01	
		9-19 kat	12.005 % 1,02	1980 öncesi	2	0,01	0,01
				1980-2000	1	0,01	
				2000 sonrası	12.002	1,02	
Toplam	1.166.330		1.166.330		1.166.330	100	100

Tablo 1. İstanbul'da bina nitelikleri. (İBB, 2021 kaynağından yararlanılarak hazırlanmıştır.)

da öne çıkmaktadır. 1980-2000 arasında inşa edilen yapıların oranının en düşük olduğu Fatih (%18), Kadıköy (%22), Adalar (%27), Gaziosmanpaşa (%28) ve Beyoğlu (%29) ise eskimiş kentsel dokusunu işaret etmektedir. 2000 yılı sonrasında inşa edilen, 1999 depremini geçirmemiş yapıların oranının yüksek olduğu ilçeler ise Çatalca (%59), Avcılar (%53), Büyükçekmece (%52), Tuzla (%51) ve Beylikdüzü'dür (%51). Bu ilçeler ağırlıkla yakın dönemde gelişmiş ve yoğunlaşmıştır. 2000 sonrasında inşa edilen yapıların oranının en düşük olduğu ilçeler ise Güngören (%10), Beyoğlu (%9), Fatih (%9), Sultangazi (%8) ve Silivri'dir (%7). 2000 sonrası inşa edilmiş yapı oranlarının düşük değeri kentsel dönüşüm süreçlerinde yeterli etkinliğin gözlenmediği ilçeleri yansıtmaktadır.

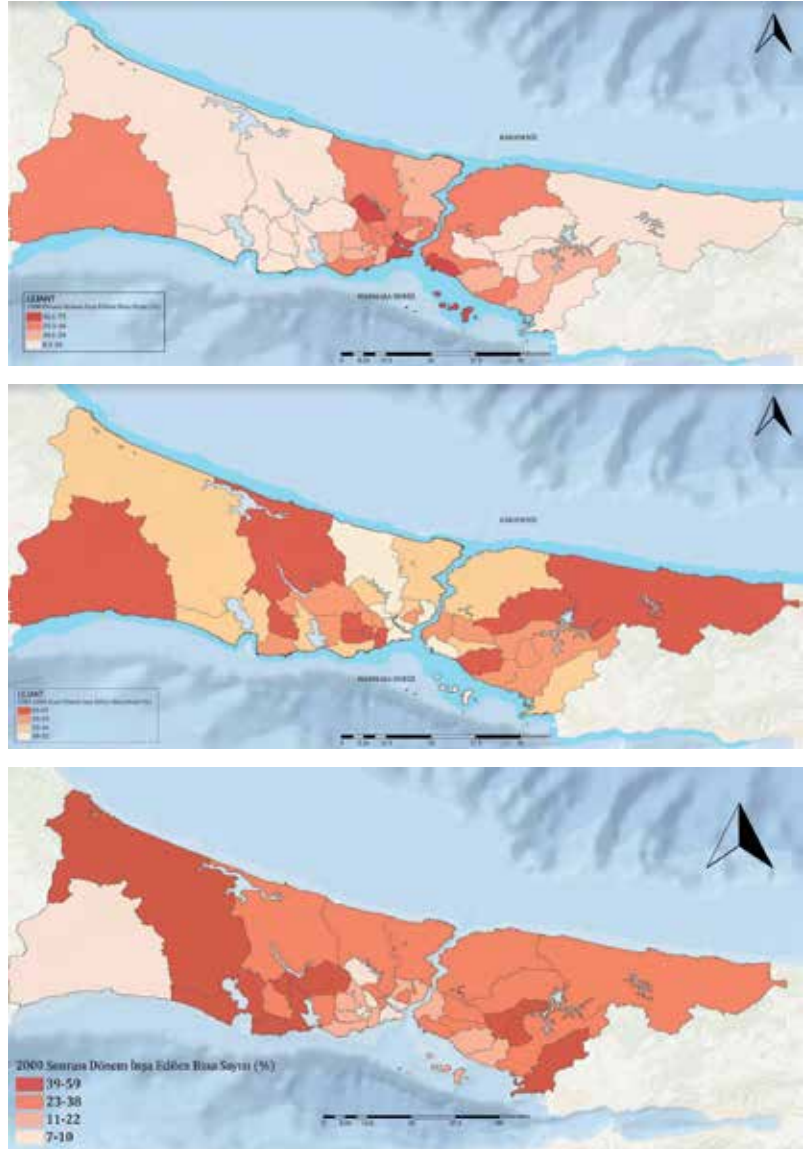
1999 Marmara depremi ile deprem riski özümsemiş İstanbul'un yasadışı yapılaşma ağırlıklı gelişme modeli değişmemiş, kentsel mekân sorunları ağırlaşmıştır. Son 20 yıllık dönemde 7 kez imar affı düzenlemesi yapılmış, kamusal alanların kaybını işaret eden özelleştirme, ayrıcalıklı yapılaşma hakları sağlanarak silüet değerlerini deforme eden ve henüz deprem deneyimine sahip olmadığımız yüksek katlı yapılaşma yönlendirilmiş, 400 kişi/ha gross, 500 kişi/ha'ı bulan brüt yoğunluk değerlerine ulaşılmıştır. Gross, brüt ve net yoğunluk değerlerinin yüksek ve yakın olduğu ilçeler ise sosyal donatı alanları açısından yoksunluk taşıyan ilçelerdir.

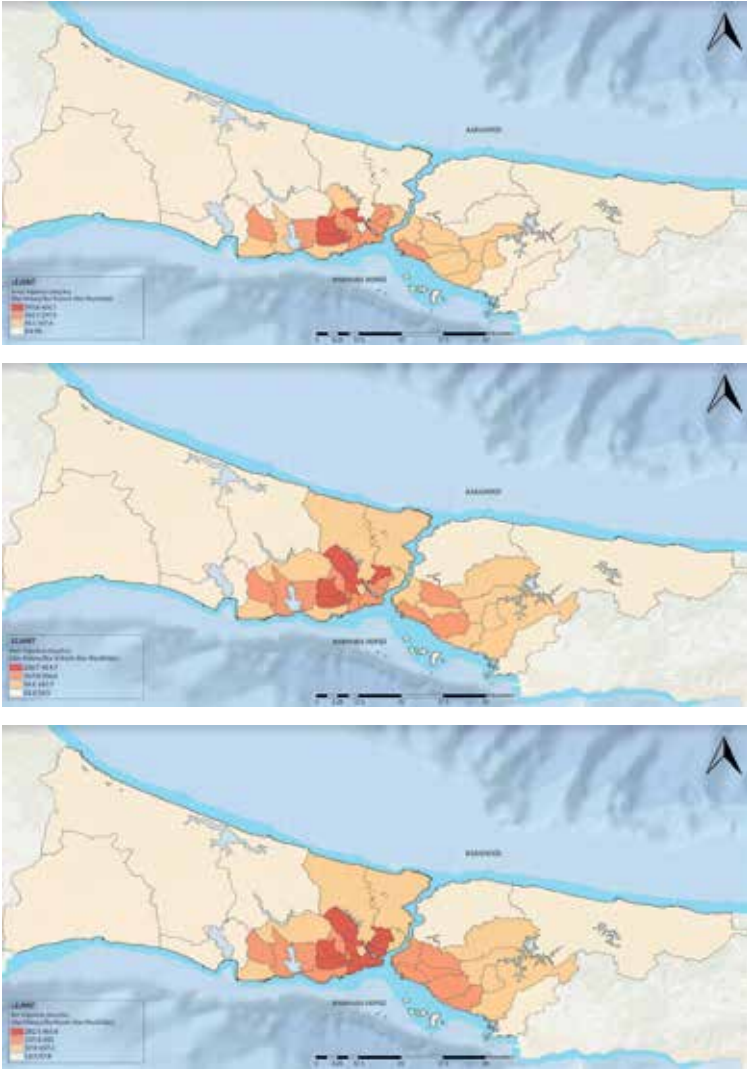
İstanbul'un ilçe ölçeğinde gross yoğunluk değerleri yüksek olan ilçeler Gaziosmanpaşa (414 kişi/ha), Güngören (388 kişi/ha), Bahçelievler (356 kişi/ha), Bağcılar (329 kişi/ha) ve Kağıthane'dir (297 kişi/ha). Brüt yoğunluk değerleri yüksek olan ilçeler Güngören (461 kişi/ha), Gaziosmanpaşa (454 kişi/ha), Bahçelievler (406 kişi/ha), Fatih (368 kişi/ha) ve Kağıthane'dir (361 kişi/ha) (Şekil 4). Yüksek yoğunluk değerlerine sahip olan ilçelerin ağırlıkla plansız ve yasadışı yollarla gelişmiş olması da risklerin boyutunu artırmaktadır. 400 kişi/ha yoğunluk değeri aynı zamanda sosyal donatı alanlarının sağlanamamasını, bunların yetersizliğini ifade etmektedir. 15 m²/kişi olması gerekirken açık alan oranı Bağcılar'da 0,9, Esenyurt'da 0,95, Gaziosmanpaşa'da 0,97, Çekmeköy'de 1,11, Esenler'de 1,39, Bahçelievler'de 1,51, Bayrampaşa'da 1,75, Beylikdüzü'nde 1,73, Küçükçekmece'de 1,57, Sancaktepe'de 1,70 m²/kişi'dir. Oysa ihale süreçlerindeki sorunlar nedeniyle her depremde nerdeyse

tamamını yitirdiğimiz kamu yapıları ve kamusal açık alanlar afet sonrası kriz yönetimi, toplama alanları ve güvenli alan gereksinimi için hayati önemdedir.

Diğer yandan İstanbul'daki yapıların 2000 öncesi yapılmış olanları deprem yorgunudur. Depremsellik açısından bir diğer çekince de bu yapıların yaklaşık %70-75 oranında projesiz, teknik eleman desteği alınmadan üretilmiş ve müdahale edilmiş yapılar olmasıdır. Bu kapsamda İstanbul genelinde Tablo 1'de izlenen 7,5 büyüklüğündeki bir depremde ayakta kalma olasılığı çok düşük olan 2000 öncesi yapıların %67,43 oranı, deprem risklerinin boyutunu yansıtmaktadır. Yaklaşık 780 bin adet olan bu yapıların yaklaşık 1/3'ünün orta ve üstü hasar görme olasılığı bile 230 bin orta hasar üst bina, yaklaşık 100 bin çöken bina 1 milyon bağımsız bölüm ve 4-5 milyon enkazdan etkilenecek nüfus anlamına gelmektedir. Sayısal değerler, 'bu yapılara deprem öncesi müdahale edin, deprem sonrası çaresiz kalacaksınız' mesajı vermektedir.

Şekil 3. 1980 öncesi, 1980-2000 kesitinde ve 2000 sonrası inşa edilen bina oranları (%) *

Şekil 4. İlçe bazlı gross, brüt ve net yoğunluk değerleri. *

Tablo 2'de izlenen senaryolar kapsamında da İstanbul'da orta ve üst hasar görme olasılığı olan bina sayısı 72, 475 ve 2475 yıllık periyotlar için 117 bin, 435 bin ve 770 bin adettir. Ortalama 200 bin yapının orta ve üstü hasar görme durumu İstanbul'da bina başına ortalama bağımsız bölüm sayısı 10 alındığında 2 milyon bağımsız bölüm, 5-6 milyon kişi anlamına gelmektedir. Bu binaların yaklaşık yarısının, ortalama 100 bin yapı, 1 milyon bağımsız bölümün yıkılması ve yaklaşık 4 milyon kişinin bu göçükler altında kalma riski bulunmaktadır. 6 Şubat depremleri sonrası yaşanan deneyim ise bu boyutta oluşacak bir afete kamu müdahalesinin

yetersiz kalacağı, müdahale süreçlerinde yıkılan binalar, kullanılamayan ulaşım aksları, olası su baskını, patlama, yangın gibi artçı etkiler nedeniyle acil eylemsellik gerektirdiği yönündedir. 1999 depremi ile başlayan süreçte hep aynı riskler işaret edilmiş, aradan geçen zamanda kentsel alanın yaklaşık %70 oranında riskli yapı içermesi ciddi mesafeler alınamadığını yansıtmaktadır.

İstanbul bina stokunun 2000 yılı sonrası inşa edilmiş görece yeni yapılardan oluşan yaklaşık %30'luk oranı önemli fakat yeterli değildir. Diğer yandan özel sektör eline ihale edilmiş bu dönüşümün ağırlıklı parsel ölçeğinde gerçekleşmiş olması ve yatırımcı payları amaçlı sağlanan %25-30 emsal artışları, küçülen bağımsız bölümler, artan bağımsız bölüm sayıları imar planlarını devre dışı bırakmış, mevcut yoğunluk değerlerini en az iki katına çıkararak yaşanabilirlik ölçütlerini düşürmüştür. Etkinliği henüz gözlenmemiş fon ve kredi destekleri ile yerinde ve mülkiyet sahiplerince dönüşüm ise İBB girişimleri ile yakın dönemde söz konusu olabilmektedir.

Meclis Araştırması Raporu'na (2010) göre 18.373 kişinin hayatını kaybettiği 1999 Marmara depreminde İstanbul'da 454 kişi hayatını kaybetmiş, 1880 kişi yaralanmış, 41 bine yakın konut ve işyerinde hasar oluşmuş, 18.162 konutta orta ve ağır hasar tespiti yapılmıştır. İstanbul'da 3171 okuldan 118'i orta, 13'ü ağır hasarlı olmak üzere 820'si hasar görmüş, 10 bine yakın kamu binasının 1137'sinde az, 387'sinde orta, 37'sinde ağır hasar oluşmuştur (TBMM, 2010). Deprem kaynağına yaklaşık 100 km mesafede oluşan sayısal değerler konuyu ciddiye almayı gerektirmektedir.

Kalkınmışlığın göstergesi ve kalkınabilmenin gereği olarak esas olan, depremlerin olması ve birkaç dakika sonra gündelik hayatın devamı, minimum hasar ve kaybedilmeyen beşeri sermayedir. Bu kapsamda yoğunlaşma deprem risklerinin minimize edilmesi içeriğinde olması gerekirken, geline aşamada gündem ağırlıkla deprem hasarları ve kayıpları, müdahale sistemleri

Tablo 2. Bina hasarı tahmin sonuçları. (İBB, 2021 kaynağından yararlanılarak hazırlanmıştır).

Hasar Durumu	Senaryo Depremleri				Olasılıksal Deprem Yer Hareketleri					
	Deterministik Senaryo (Mw:7,5)	%	Benzetim Senaryoları Ortalaması	%	72 yıl	%	475 yıl	%	2475 yıl	%
Çok ağır hasar (a)	13.475	1,2	21.221	1,8	4728	0,4	57.468	4,9	217.682	18,7
Ağır hasar (b)	34.345	2,9	42.003	3,6	16.957	1,5	103.655	8,9	221.515	19,0
Orta hasar (c)	146.552	12,6	145.973	12,5	95.521	8,2	274.048	23,5	332.663	28,5
a+b+c	194.392	16,7	209.197	17,9	117.206	10,0	435.171	37,3	771.860	66,2
Hafif hasar	301.626	25,9	273.906	23,5	248.791	21,3	354.188	30,4	257.100	22,0
Hasarsız	670.312	57,5	683.227	58,6	800.334	68,6	376.971	32,3	137.370	11,8

ağırlıklıdır ki bu konuda da ciddi sorunlar bulunmaktadır. 1999 depremi sonrasında İstanbul'da belirlenen 470 deprem toplanma alanından yaklaşık 300'ü alışveriş merkezine ve gök-

delenlere dönüşmüştür (Gökçe, 2015); düşürülen sosyal donatı ölçütleri ile İstanbul günümüzde 1999 kesitine göre daha riskli bir kentsel mekân örüntüsü tanımlamaktadır.

Tablo 3. İstanbul'un depreme gerek duyulmadan çöken binaları.

Bahçelievler			Bir binanın yıkımı sırasında çökme meydana geldi. Yıkımı yapılan bina, yan binanın üzerine doğru çöktü. Katlarında hasar oluşan 6 katlı bina da tahliye edildi. https://www.haberturk.com , 17.03.23
Fatih			Katip Kasım Mahallesi'nde tescilli, kullanılmayan 3 katlı bir bina çöktü. Binanın büyük kısmı yanında bulunan boş alana ve sokağa doğru yığıldı. Enkaza dönen yapı sebebiyle 4 araç zarar gördü. https://www.sozcu.com.tr , 21.02.23
Güngören			Kentsel dönüşüm kapsamındaki boş bir bina park halindeki araçların üzerine çöktü. Bina boşaltılmış olduğundan can kaybı olmadı. https://www.takvim.com.tr / 13.04.23
Beyoğlu			Daha önce de kısmen yıkılan 4 katlı metruk binanın yıkılmayan ve diğer binalara yapışık kısımları sokağa çöktü. https://www.hurriyet.com.tr/ 28.08.22
Beyoğlu			Karaköy'de 1999'da tescil edilen, 2016 yılında Koruma Kurulunca uygun görülen projeler ile yapı ruhsatı düzenlen 5 katlı boş binada çökme meydana geldi. Cadde araç trafiğine kapatıldı. https://www.gazeteduvar.com.tr/ , 06.04.23
Kâğıthane			Önce 2 yıl önce temel kazısı yapılan inşaat alanının destek duvarı, sonra da binalardan 4 katlı olanı çöktü. Yanındaki 5 katlı binanın çökme tehlikesi de devam ediyor. Toplam 21 bina güvenlik amacıyla boşaltıldı. 21.04.2019 https://www.cumhuriyet.com.tr/
Maltepe			Korozyona uğramış demirleri, midye kabukları içeren düşük kalite betonuyla D100 Karayolu üzerinde bulunan Maltepe Kavşağı Köprüsü. https://www.sozcu.com.tr/ , 30.04.2023

Diğer yandan *Tablo 3*'te örneklenen içerikte İstanbul'da yapı stoku eskime, yıpranma, müdahale süreçleri ile yıkılmak için depreme de gereksinim duymamakta, deprem dirençli olmayan yapı stoku sık aralıklarla kendiliğinden çökebilmektedir.

Esenler, Havaalanı Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanında dönüşüm öncesi yapılan ve örnekleri *Tablo 4*'te yer alan yapılara ilişkin projersiz üretim, çerçeve oluşturmaya taşıyıcı sistem, müdahale edilmiş yapılar, kat ilaveleri, ölçütlere uygun olmayan beton ve demir kullanımına ilişkin Esenler Belediyesi'nce yapılmış tespitler de İstanbul'un yapı stoku ile ilgili yaygın sorunları yansıtmaktadır.

Depremsellik ve oluşan can ve mal kayıplarının yönlendirici unsurlarından birisi de af yasaları sürecidir. Son yirmi yıllık dönemde bile 7 kez af düzenlemesi yapılmış olması ve 2018 seçimleri öncesi yasallaşmış olan 'imar barışı' düzenlemesi ile yapı güvenliğini denetlemeyen ve kişi beyanına dayandıran bakış açısı, devlet ciddiyeti ve deprem dirençli yerleşme sistemleri ile örtüşmemektedir. Çevre,

Şehircilik ve İklim Değişikliği (ÇŞİD) Bakanlığının açıkladığı verilere göre son imar affından 5 milyon 849 bin konut ve 1 milyon 237 bin ticari olmak üzere 7 milyon 86 bin adet bağımsız bölüm yararlanmış, 3 milyon 110 bin adet Yapı Kayıt Belgesi düzenlenmiştir (Euronews, 2023).

İstanbul'da 318.000 Yapı Kayıt Belgesi alınmış olması 1.166.330 adet yapı için yaklaşık %30 oranına 350 bin yapı ve 3 milyon 500 bin bağımsız bölüm, yaklaşık 6-7 milyon nüfus büyüklüğüne denk gelmektedir. ÇŞİD Bakanlığı verilerine göre 100 km mesafedeki 6,6 büyüklüğündeki 2020 Seferihisar depreminde İzmir'de 4424 bina ve 33.434 bağımsız bölümde hasar tespiti yapılmış, 58 bina ve 1572 bağımsız bölümünün acil yıkılacak, ağır hasarlı ve yıkık durumda olduğu belirlenmiştir. İzmir depreminde yıkılan ve ağır hasarlı binaların 42'sinin (Can, 2020) yapı kayıt belgesi almış olduğu saptanmış, çöken 58 binanın 42'sinin (%72) yapı kayıt belgesi almış yapılar olması, riskleri tanımlayan somut verilerdir. İstanbul'da 318.000 Yapı Kayıt Belgesi alınmış

Tablo 4. Esenler Havaalanı Mahallesi kentsel dönüşüm alanı yapı tespitleri.

olması yıkılan binalara ait İzmir değerleri ile düşünüldüğünde 228.000 binayı işaret etmektedir. Bu değer, olası İstanbul depreminin daha büyük olacağı varsayımı ve deprem kaynağına 10 km.ye kadar düşen yakınlık da dikkate alındığında riskin boyutunu yansıtmaktadır. İstanbul'da yetersiz yol kesitleri, malzeme depolama tekniği ile dolgu alanları deprem riski taşımakta; yanal atımlı KAF ile dik doğrultuda köprü uygulamaları ile limanların Marmara Denizi dolgu alanları üzerinde yer alması, olası İstanbul depremi sonrası karadan ve denizden erişim olanakları açısından da riskler içermektedir.

İstanbul'da ilçeler ölçeğinde incelenen bina yapım dönemleri, deprem hasar senaryosu, yoğunluk değerleri ve kişi başına düşen donatı alanı büyüklüğü ölçütleri bağlamında her ilçe en kötü durumdaki 39, en iyi durumdaki 1 puan alacak şekilde puanlanarak elde edilen ilçe risk katsayıları bağlamında 7,5 büyüklüğündeki deprem senaryosuna göre en çok hasar alması beklenen ilçeleri Bakırköy (%78,82), Beylikdüzü (%77,4), Adalar (%76,46), Bahçelievler (%75,77) ve Zeytinburnu'dur (%72,93) (Şekil 5). İlçe risk katsayıları kentsel dönüşüm uygulamalarında etaplama süreci için yol gösterici niteliktedir.

Sonuç

Deprem ülkemizin en önemli sorunlarından birisi. Sorunun çözümüne ilişkin süreçte en önemli başlıklardan birisi de yetersiz deprem bilinci ve her tür afette yaşanan yetersizlik, yetkinlik sorunları, geç müdahale süreçlerini yönlendiren kurumsal yapılanmadır. Her deprem afeti sonrası yenilenen deprem yönetmelikleri de bir yerlerde hata yaptığımızı işaret etmekte, süregelen yasadışı yapılaşma, yargı kararlarının gereğinin yerine getirilmemesi, etkinleştirilemeyen yapı denetim sistemi, sorunu çözmenin uzağında olduğumuzu yansıtmaktadır. Teknik elemanlar için yetkinliği sorgulanan yüksek eğitim sistemi, mesleki eğitimden yoksun, hemşerilik ilişkileri ile uzmanlaşmaya dayanan ara eleman sorunları deprem güvenli yapı sorunlarının çözümünde önem taşımaktadır.

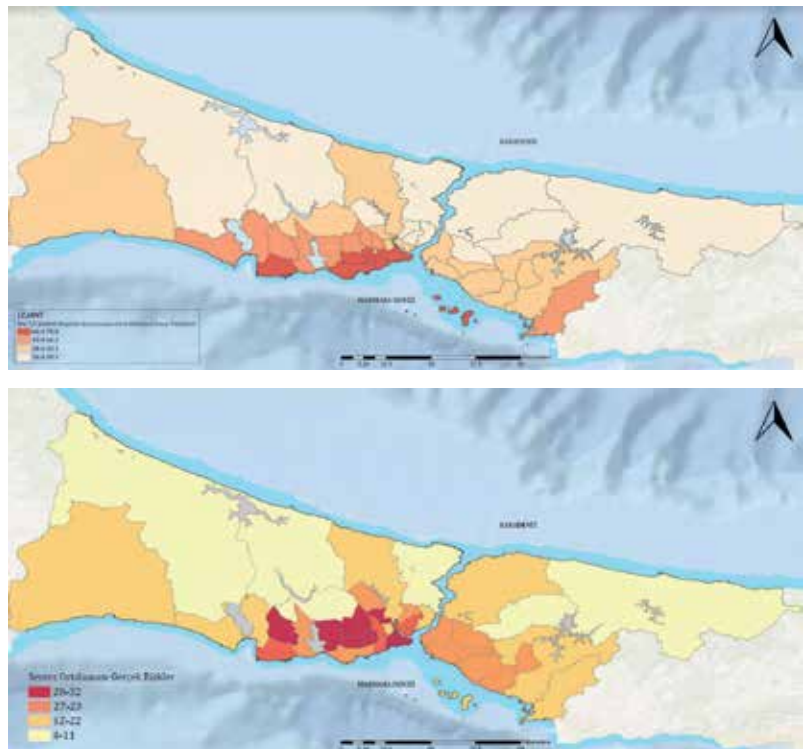
Aşılması gereken önemli bir sorun başlığı da merkezi yönetim müdahaleleri ile bütünleşemeyen ve ayrıcalıklı imar haklarını içeren planlama sistemi, İstanbul özelinde yaklaşık %50 oranlı olan imar planı kararlarına karşın kamu eline geçmeyen sosyal donatı alanları,

sosyal donatı alanlarını imara açma ve imar haklarını artırma içerikli plan değişiklikleri sürecidir. Gelişmiş ülke kentlerinin yarış ortamını tanımlayan ve fonlarla desteklenen kamulaştırma uygulamalarına karşın ülkemizde özelleştirme kavramı çerçevesinde yitirilen kamusal alanlar, kentsel dönüşüm süreçlerini destekleyen fon ve kredilendirme yoksunluğu da yapı üretim sisteminin bütünde ele alınmasını gerektirmektedir. Kamu yapılarına ilişkin ihale süreçlerinin değişmesiyle depremlerde öncelikle zarar gören kamu yapıları ve bu yapının yönlendirdiği kriz yönetimi sorunları ile kaybolan kayıt sistemleri ve bilgi altyapısı sorunları da aşılabilecektir.

Diğer yandan yapılaşma sürecinde yapı ve yüklenici bazlı etkinliği sağlanamayan sigorta sistemi, işlevsiz olan ve başka amaçlara tahsis edilen DASK sistemi, bütünü algılamayan deprem odaklı tartışmanın ve yargı süreçlerinin, ağırlıklı bir kısmı yaptığı binalarda hayatını kaybetmiş olan yükleniciler üzerinden yürütülmesini yönlendirmektedir.

6 Şubat depreminde Antakya'da yıkımların yaklaşık %80 oranında zemin sıvılaşmasından kaynaklanmış olması afet güvenli yer seçimi gereksinimine zemin yapısını önceleyen bir bakış açısı getirilmesini; bütüncül ve stratejik planlamayı öteleyen, katılımcı olmayan karar alma yaklaşımının değişmesini gerektirmektedir. "Her tür zeminde her tür yapıyı yapabiliriz" söylemi kapsamında değişmeyen kenti yeniden ayağa kaldırma süreçlerinde yaşanan kitlesel can

Şekil 5. 7,5 büyüklüğündeki deprem senaryosuna göre beklenen bina hasar oranları ve ilçe risk katsayıları. *

kayıpları ve yok olan kentsel alanlar yeni afetleri çağrıştırmaktadır. Diğer yandan sahip olduğumuz bedesten, kapalı çarşı gibi ticaret yapıları kültürüne karşın planlamanın yapılaşmayı geriden takip ettiği süreçlerde yansıyan yol boyu ticaret dokusu ve bu kapsamda yönlendirilen yumuşak kat uygulaması, kütle dengesizliğini işaret eden çıkma uygulamalarının sorgulanmasını, yapı sistemleri ve malzeme odaklı araştırmaların desteklenmesini gerektirmektedir. Koruma yaklaşımında yapı sisteminin dirençliliğini öteleyen yaklaşım ve kurumsal yapısı, bu kapsamda yitirilen hafıza mekânları ve kültürel değerler de aşılması gereken diğer bir konu başlığıdır.

6 Şubat depremleri sonrası deprem bölgesinde yaşayanların yaklaşık %50 oranında yaşadıkları yeri terk etmiş olması ve çöken kent ekonomileri, İstanbul ölçeği için önemlidir. Depremler yitirilen ekonomik değerler ve hayatlar yanı sıra hayatta kalanlar için de aşılması zor travmaları yönlendirmekte, İstanbul'da olası bir deprem ekonomik kriz, geriye gitme, çaresizlik, yetersizlik, baş edememe çağrıştırmakta, deprem güvenli yapı kavramının gereklerini yerine getirmeyi gerektirmektedir. Deprem riski ülke nüfusunun dörtte birini ve sorunlu kentsel mekân örüntüsünü içeren, ülkenin ekonomik merkezi İstanbul'a ilişkin kaygıları ve bu kaygıların can ve mal güvenliğine ilişkin önlem alınmasını gerektiren ölçeğini işaret etmektedir.

Ercan Koç, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Ali Kılıç, Dr. Öğretim Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

* Görseller E. Koç ve M. Aktaş yürütücülüğünde "Planlama, Kentsel Dönüşüm ve Uygulama İlişkileri" dersi kapsamında C. Çiçek, H. Özçalkap, G. Şenel, M. Özbek, R. Çakıroğlu, M. Eriş, B. Gezici, Ö. Ayata, N. Karaca tarafından İBB ve Boğaziçi Üniversitesi (2020) sayısal değerlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynaklar

- Calvi, S. W. (1940) *Study of earthquakes in Turkey*, Publ. MTA, B.5, L-12.
- Can, B. A. (2020) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürü, İzmir Depremi Araştırma Komisyonu Raporu: <https://tr.euronews.com>
- Dünya Bankası (2023) <https://tr.euronews.com/27.02.2023>
- Figueiredo vd. (2018) s.10; World Bank-GFDRR, 2015, s.80.
- Gökçe, C. (2015) İstanbul'un Deprem Toplanma Alanları İmara Açıldı: <https://imo.com.tr>
- Görür, N. (2023) 75'inci Türkiye Jeoloji Kurultayı, 10.04.2023
- Koç, E., Kılıç, A., vd. (2018) İstanbul Geneli Uygulama İmar Planlarında Ayrılan Donatı Alanlarının Hayata Geçirilmesine Yönelik Yöntem ve Model Oluşturma Hizmet Alım İşi Raporu, İBB & Bige İnşaat, İstanbul.
- İBB, Kandilli Rasathanesi (2021) İstanbul İli Olası Deprem Kayıp Tahminlerinin Güncellenmesi Projesi: <https://depremezmin.ibb.istanbul> (Erişim tarihi: 03.05.2023).
- İBB Şehir Planlama Müdürlüğü (2020) *İlçeler*: <https://sehirplanlama.ibb.istanbul/ilceler/> (Erişim tarihi: 02.05.2023)
- Laçın, İ. (2023) 1939 Erzincan Büyük Depremi,
- Şengör, C. vd. (2004) The North Anatolian Fault: A new look, <https://www.researchgate.net>
- TBMM Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonunun Temmuz 2010 tarihli raporu: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr> (Erişim tarihi: 03.05.2023).
- Tunç, G. (2023) Deprem Yönetmeliklerinin Tarihçesi ve Mevcut Durum; <https://yapidergisi.com.tr> (Erişim tarihi: 27.04.2023).

The Earthquake Risk of Istanbul in the Context of Unchanging Visuals and Scenarios in Türkiye

Istanbul is located on the Northern Anatolian fault line and carries an earthquake risk of approximately 7.5 magnitude. This earthquake risk includes about 5 million people being buried under the rubble. But the preparation for an earthquake in Istanbul is insufficient. However, the public should develop policies to prevent loss of life and property. Because the size of the risk is huge and important. In this study, the earthquake risk of Istanbul is defined with numerical values and analysis.

Afet Sonrası Yerinden Edilme ve Göç Bağlamında İstanbul

Berna Dikçınar Sel, Ayfer Yazgan

Doğal afetler insan yerleşmelerinde hasara ve yıkıma yol açarken insan ve tüm canlıların hayatlarında da önemli kırılmalar meydana getirmektedir. Ülkemizde yaşanan doğal afetlerin en büyüğü kuşkusuz 6 Şubat 2023 tarihinde ve sonrasında meydana gelen depremlerdir.

Bu depremler Birleşmiş Milletler Göç Örgütüne bağlı Yer Değiştirme Matrisinin 1 Mart 2023 tarihli raporuna göre, Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa olmak üzere 11 ili etkilemiştir. Büyük bir bölgeye yayılan bu depremler 14 milyon yerel ve 1,8 milyon göçmen nüfusu kapsamaktadır. Bu nüfusun 7,1 milyonu afetten ağır etkilenen bölgelerde yaşamaktadır (6,3 milyon yerel nüfus ve 0,8 milyon göçmen). Deprem bölgesinde, göçmenler, evlerine yakın kalmayı tercih edenler ve her zamanki ikamet yerlerinden uzaklaşanlar da dahil olmak üzere en az 2,7 milyon kişinin çeşitli ortamlarda yerinden edildiği tahmin edilmektedir (IOM, 2023).

Doğal afetlerin türüne bağlı olarak meydana getirdiği hasarlar, afet bölgesinin kısa-orta ve uzun vadede yaşanılabilir olup olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise bölgede yaşayan nüfusun yaşam alanlarını kısa-orta ve uzun vadede terk etmesine, yani yerinden edilmesine yol açmaktadır. Afet bölgelerinde yerinden edilen nüfusun bir bölümü geçici barınma alanlarına yönelirken bir bölümü ise afetin etkisinin boyutuna bağlı olarak kısa-orta ve uzun mesafe-deki diğer yerleşim alanlarına göç etmektedir.

Afet sonrası yerinden edilmiş nüfusun; tehlikenin devam etmesi, güvenlik ve benzeri nedenlerle devlet eliyle afet bölgesi dışına çıkarılması da söz konusu olmaktadır. Bu ise bölgenin tahliye edilmesi anlamına gelmektedir. Ancak afet sonrası bölge nüfusunun kent dışına göç etmesiyle afet bölgesinin tahliye edilmesi birbirinden farklı olgulardır. Tahliye, önceden planlanmış bir müdahale biçimidir. Nüfusun zorunlu olarak afet bölgesi dışına göç etmesi ise afetten kaçınmak, afetin hemen sonrasında daha güvenli alanlarda bulunmak gibi nedenlerin yanı sıra

afetin üstünden belli bir zaman geçse bile toplumsal, ekonomik kaygılarla bireysel verilen kararlar ile gerçekleşmektedir. Ayrıca doğal afetler sonucu su-enerji ve gıda kaynakları üzerinde meydana gelecek sorunlar, hasarlar ve giderilme süreleri afet sonrasında bölge dışına göçün en önemli tetikleyicileri arasında yer almaktadır (Daher vd., 2021).

Yerinden edilme, tahliye ve afet bölgesi dışına zorunlu göç, beklenen İstanbul depremi sonrasına yönelik yapılan ve yapılacak olan planlarda bilimsel tahminler ve yöntemlerle ele alınmış şekilde ve mekânsal bağlantıları da tanımlanarak ele alınmalıdır. Bu makale konunun önemine ve kapsamına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Afet Sonrası Yerinden Edilme ve Zorunlu Göç

Günümüzde küresel çatışmalar, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, hastalıklar ve doğal afetler, ülke içi ve/veya ülkeler arası önemli göç krizlerine yol açmıştır ve açmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dünya çapında, 25,9 milyonu mülteci olmak üzere 70,8 milyon insanın zorla yerinden edilmiş olduğunu tahmin etmektedir (IDMC, 2018). Ayrıca beklenen iklim değişikliği ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde göçe bağlı nüfus artışları, ülkelerin su, enerji ve gıda kaynakları üzerindeki baskılarının daha yoğunlaşarak artacağını göstermektedir (Daher vd., 2021). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları bağlamında da göç uyarlanabilir bir strateji olarak kabul edilmekte ve açlık, temiz su kaynaklarına erişim, enerji konularına da dikkat çekilerek, doğal afetler ve göç ilişkisinde ortaya çıkan sorunlara işaret edilmektedir.

Doğal afetler sonrasında meydana gelen göçler genellikle yaşanan doğal afetin türüne ve etkisinin büyüklüğüne bağlıdır. Araştırmalar, hızlı başlayan çevresel olaylardan (tropikal siklonlar, depremler vb.) kaynaklanan göç ve yer değiştirmenin, yakın ve uzak bölgelere doğru ikili bir mekânsal yoğunlaşmaya yol açtığını göstermektedir. Bu ikililik aynı anda hem tahli-

ye hem de göç kanallarının birlikte işlemlerinden kaynaklanmaktadır (Hauer vd., 2020). Alan Findlay'ın (2011) göç yönetimine ilişkin ortaya koyduğu altı ilkesi, hem tahliye edilenleri hem de göçmenleri anlamak için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu altı ilke üç ana bulgu ile özetlenmektedir. Bunlar; 1) potansiyel göçmenlerin, genellikle hareketsizlik paradoksu olarak adlandırılan mevcut ikametgâhlarında kalmayı tercih etmeleri, 2) insanların hareket ettiklerinde, kısa mesafede hareket etme eğiliminde olmaları, 3) insan sermayesi ve önceden var olan bağların, destinasyonların belirlenmesinde büyük rol oynamaları ve bunun da kalıcı göçmenlerin yer kararlarında insan sermayesinden ve önceden var olan bağlardan yararlanacağıdır (aktaran: Hauer vd., 2020).

2005'te meydana gelen Katrina Kasırgası, 1930'lardaki *Dust Bowl* göçünden bu yana ABD'de en büyük ve ani nüfus yer değiştirmesine yol açmıştır. Toplam 2,5 milyon yaşıyanı olan 14 ilçe, sel veya yapısal hasara maruz kalmış ve yaklaşık 1,7 milyon kişi 50 eyaletteki kasabalara ve şehirlere dağılmak zorunda kalmıştır. 2008 yılına gelindiğinde Kasırga öncesi New Orleans sakinlerinin yaklaşık 1/3'ünün hâlâ geri dönemediği veya dönmediği görülmüştür. Katrina Kasırgası nedeniyle meydana gelen uzun mesafeli göçün etkilerine odaklanan bir çalışmada, bu kasırga sonrası savunmasız nüfusun göç etmesine hangi faktörlerin neden olduğu tartışılmıştır. Bu çalışmada ırksal-etnik azınlıkların ve düşük gelirli kişilerin dezavantajlı ve çevresel riskli mahallelerde yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu ve büyük felaketlerden orantısız şekilde etkilendikleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda Afrikalı Amerikalılar, New Orleans şehrinin nüfusunun %67'sini oluşturmaktadır. Ancak, Katrina'dan sonra "derin ve sürekli" sular altında kalan bölgelerde yaşayanların ise %76'sının Afrikalı Amerikalı nüfus olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Afrikalı Amerikalı nüfus yaşam koşulları, kentsel mekânda bulundukları konum ve ekonomik yapıları açısından bölgenin en dezavantajlı grubudur ve dezavantajlı grupların afetler karşısındaki kırılganlıkları diğer gruplara oranla çok daha fazla olmaktadır. Ciddi şekilde su basmış ve hasar görmüş mahallelerde yaşayan New Orleans'ın yerinden edilmiş siyah sakinlerinin şehre dönüşleri de beyazlardan çok daha yavaş şekilde gerçekleşirken geriye dönüş oranları düşük dezavantajlı mahallelere kıyasla daha küçük oranlarda gerçekleşmiştir (Graif, 2016).

11 Mart 2011'de, Japonya'nın doğu kıyısı açıklarında 9,0 büyüklüğünde meydana gelen deprem tsunamiyi de tetikleyerek 300.000'den fazla konutun hasar görmesine ve yaklaşık 160 milyar dolarlık bir mali zarara yol açmıştır. Ayrıca bu felaket Fukushima Daiichi nükleer santralinde de önemli bir hasara yol açmıştır. Bu nedenle Aralık 2011'de 92.712 kişi tahliye edilmiştir. Bu felakette Japon hükümeti, afet sonrası göç edenler ve zorunlu tahliye edilenlerin kayıtlarını ayrı ayrı tutmuş ve her iki gruba yönelik önlemler ve yaptırımları farklılaştırmıştır (Hauer vd., 2020).

Japonya örneği tahliye ve göç süreçlerinin merkezi ve yerel yönetim eliyle gerçekleştirildiği, konuya ilişkin kayıtların tutulduğu, tahliye edilenlerin gittikleri yerdeki yaşam süreçlerinde gerekli desteklerin sağlanabildiği ve geri dönüş süreçlerinin de planlı ve programlı şekilde gerçekleştirildiği olumlu örneklerdendir. Ancak bu örnekte bile göç eden nüfusun geri dönüş oranı yüzde yüz olarak gerçekleşmemiştir.

Yerinden edilme ve göç, yerinden edilmiş kişilerin, ev sahibi toplulukların ve geride bıraktıkları kişilerin yaşamlarını psikolojik, toplumsal, ekonomik ve sağlık (bireysel-halk) gibi pek çok yönden etkilemektedir. Bu etkinin birincil derecede olanı fiziksel güvenlik, sağlık ve insan haklarına yönelik tehditlerin var olması durumudur. Yerinden edilmiş kişiler, evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kaldıklarında genellikle varlıklarını da kaybetmektedirler. Yerinden edilenlerin işlerini terk etmeleri ve eski işlerine devam edememeleri işsizliğe, eksik istihdama veya bu nüfusu kayıt dışı çalışmaya yönlendirirken, gelirlerinde de önemli bir düşüşe yol açmaktadır. Oysa yerinden edilme süreçlerinde sağlık, geçim kaynakları, eğitim, barınma, altyapı, güvenlik, çevre ve sosyal yaşam gibi dikkate alınması gereken temel ihtiyaçların sağlanması yerinden edilenlerin afet sonrası yaşama tutunabilmelerini sağlama noktasında büyük önem taşımaktadır (IDMC, 2018).

Konu sadece yerinden edilmiş nüfusun olumsuz etkilenmesi boyutuna sahip değildir. Söz konusu nüfusun fiziksel sağlığı, psikolojisi ve çevresi, geçimlerini sağlama becerileri ve güvenlik, eğitim, barınma, temel altyapı ve sosyal yaşama erişimleri konularında yaşadıkları ülke ekonomisi üzerinde ağır bir yük oluşturmakta ve tüm ülkeyi etkilemektedir (IDMC, 2018).

İnsanlar evlerini terk ettiklerinde bunun nedeni genellikle bunu yapmanın güvenlik-

leri için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Kaçmak, şiddetten veya felaketten kaçmanın ve hayatlarını veya refahlarını korumanın tek yoludur. İnsanların afet sonrası en öncelikli ihtiyacı, korunabilecekleri, suya, sanitasyona ve enerjiye erişebilecekleri ve bir ev bir topluluk duygusunu yeniden inşa etmeye başlayabilecekleri düzgün bir barınaktır. Ancak dünya genelinde yerinden edilmiş kişiler genellikle standart altı kamplarda, toplu barınaklarda veya gayri resmi kentsel yerleşim yerlerinde yaşamak zorunda kaldıkları için, aşırı kalabalık ve sanitasyon eksikliği bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır. Bu tür geçici barınma alanlarındaki olumsuzlukların özellikle çocuklar, yaşlılar, önceden engelli olanlar gibi bazı dezavantajlı gruplar üzerindeki etkisi daha yüksek olmaktadır. Ayrıca yerinden edilmeye eşlik eden finansal kaynaklardaki azalma, en savunmasız ailelerin ya okul masraflarını karşılayamamaları ya da çocuklarının çalışmalarına ihtiyaç duymaları nedeniyle çocuklarının eğitime devam etmemesine yol açmaktadır.

Tüm bu olumsuz koşulların varlığı durumunda ise afete maruz kalmış hassas nüfusun bir bölümü kendi olanakları çerçevesinde bölgeyi terk etme kararı vermektedir. Bu terk ediş sürecinde ise önceden var olan bağlar belirleyici rol oynamaktadır ve böyle durumlar daha kalıcı süreleri işaret etmektedir.

Afet sonrası bölgeden göç eden nüfusun hedef bölgelerde yarattığı yığılma ve yoğunlaşma hedef bölgeler açısından da önemli sorunlar yaratabilmektedir. Hedef bölgenin sınırlı kaynaklarının daha yoğun ve ihtiyaçları yüksek bir nüfus tarafından paylaşılması söz konusudur. Bu durum hedef bölgelerde hem ekonomik hem de toplumsal sorunlara yol açabilmektedir.

Afet sonrası barınma, önceden planlanması ve yönetilmesi gereken önemli bir sorundur. Afet sonrasında nüfusun barınması ile ilgili olarak üç temel aşama söz konusudur; acil toplanma alanları, geçici barınma alanları ve yeniden yerleşim alanlarıdır. Geçici barınma alanları ve yeniden yerleşim aşamalarının gerçekleşme süresi ve bu aşamalara yönelik afet öncesinde hazır olma durumu afet sonrası kent dışına gerçekleşecek göç ile doğrudan ilişkilidir.

İstanbul'da Olası Deprem Sonrası Yerinden Edilmenin Boyutları ve Sorunları

Meydana gelen son depremlerle birlikte, beklenen İstanbul depremi yeniden gündeme gelmiş ve kentin söz konusu afete yönelik hazır olma durumu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. İstanbul'un büyüklüğü 7'nin üzerinde olacak bir depreme karşı dayanıklılığı ve hazırlığı konusunda yapılan, 2003 tarihli İstanbul Deprem Master Planı, 2020 tarihli İstanbul İl Afet Risk Azaltım Planı-İRAP ve İstanbul Tahliye ve Acil Müdahale Planı-TAMP ve son olarak da İBB tarafından gerçekleştirilen Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıkları çalışmaları öne çıkmaktadır.

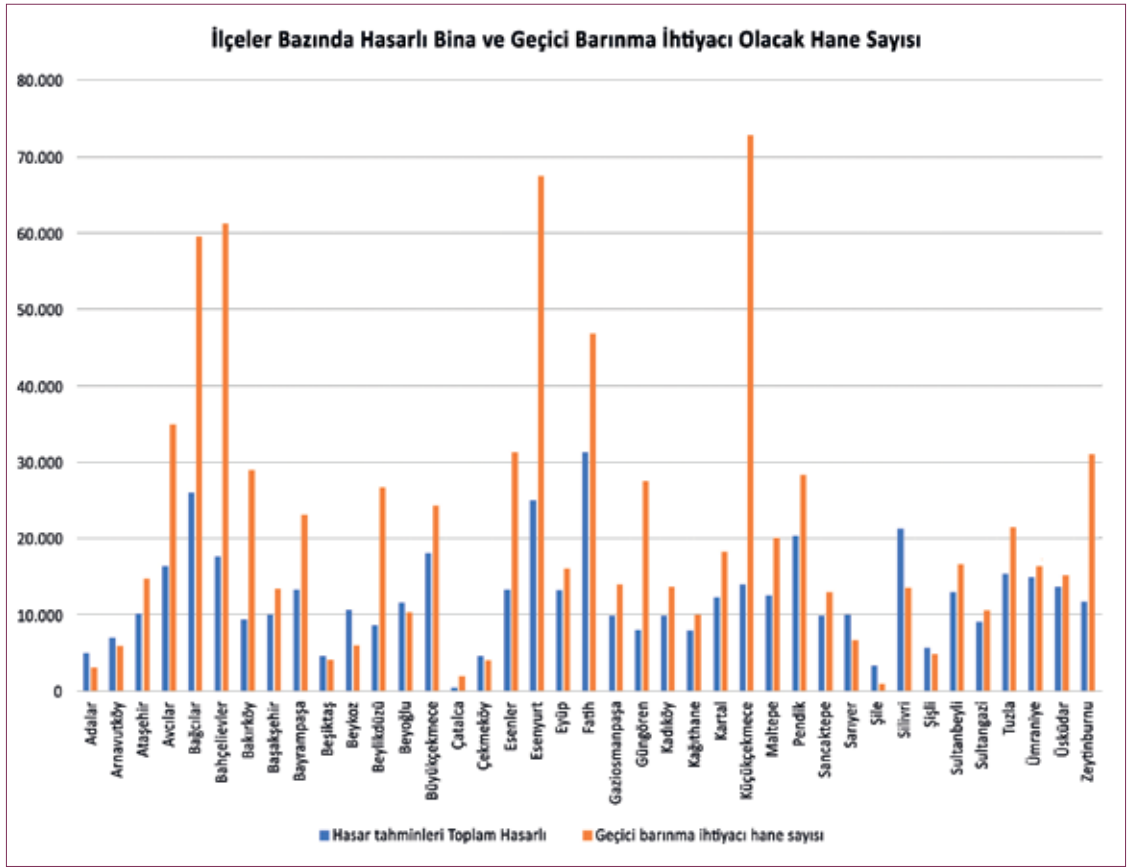
İstanbul'un depreme hazırlık sürecinde üzerinde en çok durulan konu yapı stokunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar olmuştur. Bu konu 2003 tarihli İstanbul Deprem Master Planında oldukça detaylı ve ayrıntılı olarak tartışılmış ve yapılması gerekenler bilimsel bir şekilde ortaya konmuştur. Ancak İstanbul'da olacak deprem sonrası sürecin yönetimine ve yapılacaklara yönelik bilimsel ve detaylı bir belge bir çalışma bulunmamaktadır. İstanbul-TAMP raporu buna ilişkin bazı yaklaşımlar ortaya koysa da bu rapor üst ölçekli bir yaklaşım ile tahliye noktaları, nüfusun tahliye edilerek götürüleceği 1. ve 2. kademe merkezleri tanımlamaktan öteye gitmemiştir.

Makale kapsamında afet sonrası yerinden edilmiş nüfusun yönlendirilmesi ve yönetilmesi konusuna dikkat çekebilmek amacıyla olası depremde en çok hasar görecekt mahalleler ve bu mahallelerde geçici barınma ihtiyacı olacak hane sayılarından hareket edilmiştir. Bu verilerin kaynağı İBB Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıklarıdır. Bu verilerin kent makroformunda yoğunlaştığı bölgeler GIS kullanılarak mahalle bazında görselleştirilmiş ve bu alanlarda yaşayan nüfusun sosyoekonomik statüleri ile karşılaştırılmıştır. Böylelikle hem hasar hem de sosyoekonomik kırılganlık açısından yığılma bölgeleri saptanmaya çalışılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin mahalle düzeyinde gerçekleştirdiği ve 2020 yılında güncellenmiş olan "Olası Deprem Kayıp Tahmin Kitapçıklarında" mahalle düzeyinde geçici barınma ihtiyacında olacak hane sayıları ve olası hasar tahmin durumları (hafif+orta+ağır) sayıları ve geçici barınmaya ihtiyaç duyacak olan hane sayılarını birlikte değerlendirdiğimizde (*Grafik 1*);

- en Yüksek sayıda hasarlı bina tahmini olan ilçeler; Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Büyükçekmece, Esenyurt, Fatih, Pendik, Silivri ve Tuzla,
- geçici barınma ihtiyacı olacak hane sayısının en yüksek olduğu ilçeler ise; Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Beylikdüzü, Esenler, Esenyurt, Fatih, Güngören, Küçükçekmece, Pendik ve Zeytinburnu.

Grafik 1. Hasarlı bina sayısı ve geçici barınma ihtiyacı olan hane sayısı (İstanbul-İlçeler). (İBB Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıklarındaki verilerden üretilmiştir.)

Hasar oranları ve geçici barınma ihtiyaçlarının ilçe bazında yoğunlaştığı bölgeler Marmara Kıyılarındaki yıkılma göstermektedir (*Grafik 1*). Marmara Denizi içindeki fayın kırılması ile meydana gelecek olan depremin öncelikle kıyıda yer alan ilçeleri etkileyecek olması bu bölgelerde deprem hasarını ve kayıplarını artıracaktır. Bu ilçelerde, özellikle yapı stoklarının nitelik, nicelik olarak risk durumları ve nüfus, yapı yoğunluklarının yüksekliği, kayıpların yüksek olmasının da temel nedenidir.

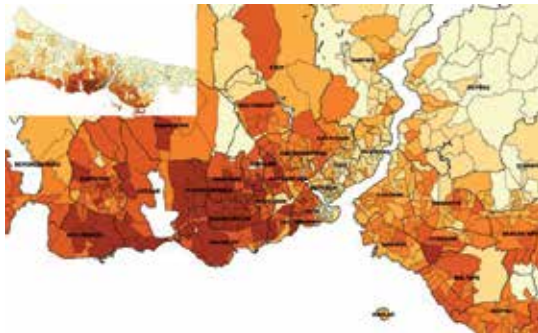
Geçici barınma ihtiyacı olan hane sayılarını mahalleler bazında değerlendirdiğimizde yoğunlaşmanın Özellikle Doğu Yakası Marmara kıyıları ve D-100 karayolu komşuluğundaki mahalleler olduğu görülmektedir.

Bu mahalleler Avcılar, Bağcılar, Küçükçekmece, Bakırköy, Güngören, Esenler, Beylikdüzü, Esenler ilçe sınırları içerisinde yoğunlaşmaktadır (*Şekil 1*). Geçici barınma gereksinimi olan hanelerin bu bölgede yoğunlaşması, afet sonrası yerinden edilmiş nüfusun da en fazla bu bölgede yoğunlaşacağını bir göstergesidir. Bu nüfus, hasarlı yapı sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde Büyükçekmece Gölü ve Tarihi Yarımada arasında kalan bölge deprem sonrası süreçler için öncelikli olarak üzerinde çalışılması gereken bölgeyi işaret etmektedir.

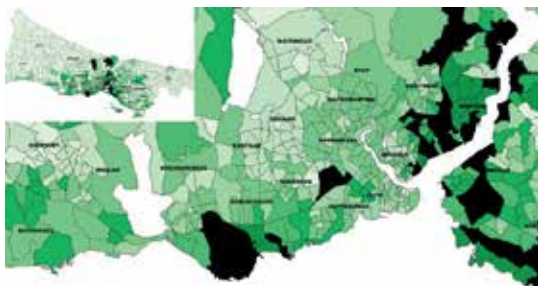
İstanbul'un deprem sonrası geçici barınma ihtiyacı ve hasarlı yapıların yüksek olacağı Büyükçekmece ve Tarihi Yarımada arasında kalan bölgenin; demografik, toplumsal ve ekonomik yapısını değerlendirebilmek ve bu bölgede yaşayan nüfusun dezavantajlılık durumunu ortaya koyabilmek için mahalle bazında yapılan Sosyoekonomik Statü (SES) göstergeleri ve yine özellikle bu bölgede yoğunlaştığı bilinen göçmen sayıları ele alınarak bir değerlendirme yapılmıştır (*Şekil 2, Grafik 2*).

Zeytinburnu, Küçükçekmece ve özellikle D-100 karayolunun kuzeyindeki Bahçelievler,

Şekil 1. Mahalle bazında geçici barınma ihtiyacı olacak hane sayıları sınıflandırması. (İBB Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıklarındaki verilerden üretilmiştir.)

Şekil 2. Mahalle bazında SES durumu. (Mahallem İstanbul verilerinden üretilmiştir.)

Güngören, Bayrampaşa, Bağcılar, Esenler ilçelerinde yer alan mahalleler sosyoekonomik statü olarak C, D ve E grubu nüfusun yaşadığı mahalleler olduğu görülmektedir (*Şekil 2*). Bu mahallelerde yaşayan nüfusun sosyal statüsünün, ortanın altı (C), altın üstü (D) ve altın altı (E) grupları olarak da tanımlanan, mavi yakalı, yarı kalifiye ve kalifiye olmayan, oturduğu evde kiracı olan kırılgan ve dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan, niteliklere sahip bir nüfus yapısına sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

İstanbul'da yaşayan 1.182.157 göçmen nüfusun en yoğun olarak yaşadığı ilçeler ise Esenyurt, Fatih, Başakşehir, Zeytinburnu ve Küçükçekmece'dir (*Grafik 2*). Göçmenler, sosyoekonomik göstergeler açısından değerlendirildiğinde İstanbul'da bu bölgelerde en kırılgan ve hassas grubu oluşturmaktadır.

Düşük ve orta gelirli bölgelerdeki insanlar için, yerinden edilme giderek daha uzun vadeli ve zorlu bir yaşam doğası ortaya çıkarmaktadır. Bu insanlara, istihdam fırsatları, eğitime, sağlık hizmetleri ve psikososyal destek olanağına yalnızca sınırlı erişim sunmaktadırlar. Deprem, kentte yerinden edilmiş kişileri marjinal ve güvencesiz koşullarda yaşayan daha geniş kentli yoksulların saflarına katabilmektedir. Bu bağlamda afetlere ilişkin ortaya konacak planların, politika ve stratejilerin yerinden edilenler ve göçmenler bağlamında daha geniş kapsamlı olarak ele alınması gerekmektedir.

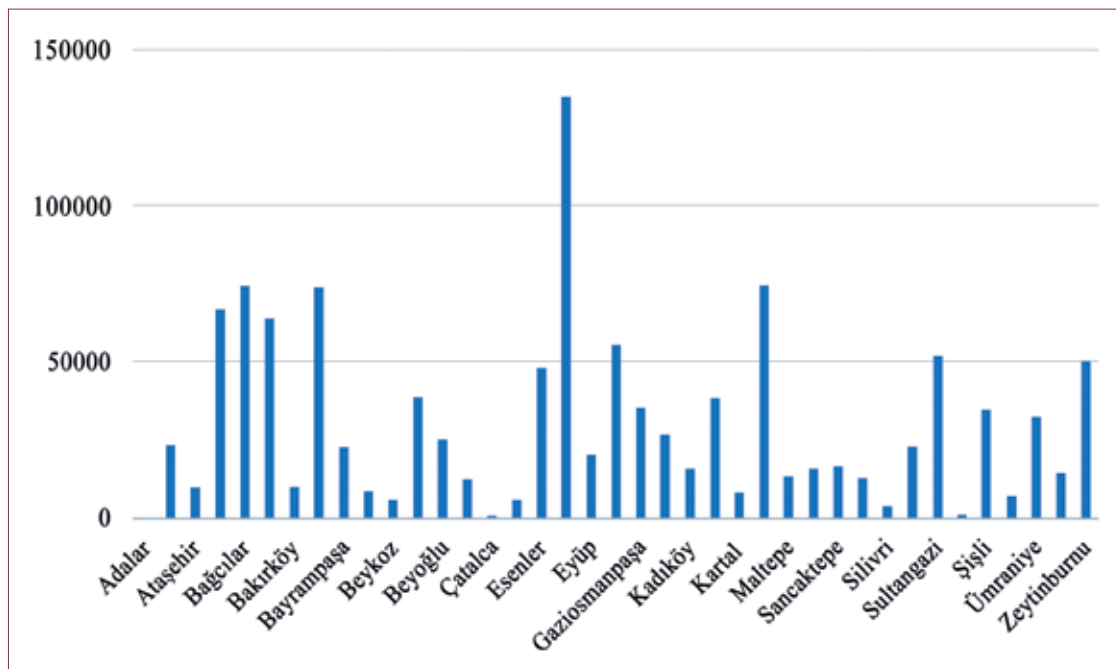
Sonuç: Değerlendirme ve Öneriler

Olası İstanbul depremi göz önüne alınarak yapılan değerlendirmeler sonucunda, İstanbul'da plansız ve yasadışı gelişmelerle büyüyen ve ekonomik olarak düşük orta gelir gruplarının görece daha yüksek olduğu kıyı bölgeleri, deprem sonrası yerinden edilmiş kırılgan, hassas ve savunmasız ve göçle gelen nüfusu da içinde barındıran, bölgelerdir. Bu ilçelerde nüfustaki yığılmaya bağlı olarak olası deprem sonrası ortaya çıkacak, arama, kurtarma ve yardım almada bu bağlamda afetlere ilişkin strateji ve politikaların ortaya konması önem kazanmaktadır.

Beklenen İstanbul depremi sonrasında yerinden edilmiş nüfusun yaklaşık 2,5 milyon kişi olması tahmin edilmektedir. Sosyoekonomik açıdan en kırılgan nüfus yapısına sahip olan bu nüfusun yaklaşık 1/2'si Büyükçekmece ve Tarihi Yarımada arasında kalan bölgedeki alanda yaşamaktadır.

Afet sonrası süreçlerde öncelikle kırılgan nüfus bölgelerinin detaylı olarak tespit edilmesi ve acil müdahale, acil toplanma ve geçici barınma alanlarına nüfusun geçiş süreçlerinin detaylı olarak planlanması gerekmektedir. Afet sonrası barınma, önceden planlanması ve yönetilmesi gereken önemli bir sorundur. Afet sonrasında nüfusa lojistik destek sağlanması ve barınması ile ilgili olarak üç temel aşama söz konusudur; bunlar, acil toplanma alanları, geçici barınma alanları ve yeniden yerleşim alanlarıdır. Depremden sonraki süreçte geçici barınma alanlarına geçiş ve tahliye süreçlerinin, her bir mahalle ve semt için bu süreçteki hareket biçim ve güzergâhının deprem öncesinde tanımlanması oldukça önemlidir.

Depreme bağlı olarak yerinden edilmiş nüfusun bir bölümünün ise isteğe bağlı olarak bölgeden tahliye edilmesi bölge dışına veya il dışına çıkartılması gerekecektir. Bu organizas-

Grafik 2. 2020 yılı yabancı uyruklu vatandaşların ilçelere dağılımı (Kaynak: IRAP).

yonların öncelikle kamu eliyle sağlanması gerekmektedir. Bunun sağlanamadığı durumlarda bireyler kendi olanakları ile bölgeyi terk edecekler ya da kendi belirledikleri alanlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışacaklardır. Olası deprem sonrası plansız ve bir organizasyona dayalı olmadan yapılan yer değiştirmeler 6 Şubat depremleri sonrasında depremden etkilenen 11 ilde görüldüğü gibi, depreme maruz kalan bölgelerde, arama, kurtarma ve yardım almada sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Tüm bunlar deprem sonrası İstanbul dışına zorunlu, fakat kontrolsüz bir göçün tetikleyicisi olabilecektir. Zorunlu göçün yönü ise her zaman olduğu gibi ilk olarak önceden var olan bağlar doğrultusunda gerçekleşecektir. İstanbul depremi ve ortaya çıkan sorunlara bu bağlamda bakıldığında, olası deprem sadece bölgenin yakın hinterlandını değil, tüm ülkeyi kapsayan çok yönlü bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Burada özetlenmeye çalışılan sorun ve sorunlara yönelik olarak doğru ve kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesi için öncelikle kentte mahalle ölçeğinde nüfusa ait doğru ve güncel verilerin tutulması ve var olan veri tabanının kapsamının afet sonrası süreçlere hizmet edecek şekilde geliştirilmesi birincil koşuldur. Bu veritabanı ise afet sonrası süreçlerin planlanması ve organize edilmesinde kullanılmalıdır ve olması gereken afet sonrası süreçlerin bugünden detaylı olarak mekânsal boyutu da içerecek şekilde planlanmış olmasıdır.

İstanbul'da sel, fırtına, deprem, orman yangını, kuraklık ve diğer doğal afetlere ilişkin yer değiştirme tahminleri üretmek adına, yer değiştirme verilerini kapsayacak, yer değiştirme veri

tabanını oluşturacak bir portalın oluşturulması önem kazanmaktadır. Bu afet kaynaklı yerinden edilme vakalarının olay bazında izlenebilmesi, olayların her biri için farklı kaynaklardan bilgilerin toplanması ve deprem kapsamında en kapsamlı ve güvenilir yer değiştirme tahmininin oluşturulması için de altyapı oluşturmayı olanaklı kılacaktır. Bu veri modeli, farklı nüfus akışlarının belirli bir zamanda herhangi bir afet durumunda yerinden edilen toplam insan sayısının nasıl etkilendiğini göstermek, açıklamak, karakterize etmek ve afetten etkilenen, yerinden edilen kişilere, kalıcı çözümler üretmek için de önemlidir.

Deprem bölgelerinde yerinden edilenler dahil olmak üzere tüm kent sakinleri için uzun vadeli dayanıklılık sağlamak, gelecekteki şok riskini azaltmak, sürdürülebilir şehirler inşa etmek zorla yerinden edilmeyi azaltmak için önemlidir. Özellikle şehir planlamasını bilgilendirecek düzeyde ortaya çıkan eksiklikler afetler/depremler kentleri ve insanları savunmasız bir duruma sokmaktadır. Bu nedenle kent planları afet durumunda kent için hizmet sağlama kapasitesi, yönetim ve müdahale yönetimi ve entegrasyonu sağlayacak nitelik ve kapasitede olmak durumundadır. ■

Berna Dikçınar Sel, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Bölümü

Ayfer Yazgan, Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Bölümü

Kaynaklar

- 2023 Earthquakes Displacement Overview-Türkiye, 1 March 2023, IOM, DTM.
- Daher, B., Hanie, S., Pappas, K., Karim M.N., Thomas, T. (2021) "Toward Resilient Water-Energy-Food Systems under Shocks: Understanding the Impact of Migration, Pandemics, and Natural Disasters", *Sustainability*, doi: 103390/su13169402
- Graif, C. (2016) "(Un)natural Disaster: Vulnerability, Long-distance displacement, and the extend geography of neighborhood distress and attainment after Katrina", *PopulEnviron*, 37, s.288-318, doi:10.1007/s11111-015-0243-6.
- Hauer, M., Hollaway, S., Oda, T. (2020) "Evacuees and Migrants Exhibit Different Migration Systems After the Great East Japan Earthquake and Tsunami", *Demography*, 57, s.1437-1457, doi:10.1007/s13524-020-00883-7.
- IDMC (2018) *The Ripple Effect: Economic Impacts of Internal Displacement, Thematic series, Multidimensional Impacts of Internal Displacement*, Full Report, Oct. 2018.
- İBB Planlama ve İmar Dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü, *Deprem Master Planı*, BÜ, İTÜ, ODTÜ, YTÜ, 2003.
- İstanbul İRAP, İstanbul Valiliği, AFAD 2020
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Olası Deprem Kayıp Tahminleri İlçe Kitapçıkları
- Lewis, N., Herwanger N., (2022) "Climate Crisis and Displacement: From Commitment to action, Quantifying displacement in Urban Disaster Context", *Forced Migration Review*, March 2022.
- Şeker, M. (2017) *Mahalleim İstanbul*, İstanbul Kalkınma Ajansı - Karakış Basım, İstanbul, 2017.
- <https://www.internal-displacement.org/database>

İstanbul in the Context of Post-Disaster Displacement and Migration

People living in settlements exposed to disasters because of natural disasters are affected in proportion to the magnitude of the disaster. This situation causes the inhabitants to leave the area in the short-middle-long term and the distance while relocating to temporary shelters. Migration out of the disaster area occurred after the February 2023 earthquakes in the southeast of our country, with approximately 1/3 of the population living in the region leaving the region. The transnational status of migration after natural disasters is included in the literature with the definition of "environmental refugees" and the status of being inside the country with the definition of "internally displaced population". The migration of the displaced from the region after the disaster is not only related to the damaged status of the physical space but also to various reasons, such as the social-economic structure of the population and the interruption of the institutional structure and infrastructure due to the disaster. In the article, the displacement of the population due to the disaster and its causes will be explicitly discussed in the context of Istanbul.

Kamusal Alan Politikasının Yansıması Olarak Deprem Toplanma Alanları ve Ataköy Örneği

Ali Kılıç, Ercan Koç

Planlamada kamusal alanların varlığı, gerekli ortak kullanımlar için çok önemlidir. Kamusal alanlar yerleşmelerin biçimlenmesinde, gelişmesinde, kimliğinde, sürdürülebilir olmasında ve kaliteli bir yaşamın oluşmasında önemli rol oynar.

İmar planlarının hazırlanması ve onanmasına ilişkin yetkilerin merkezi yönetimde olduğu 1980 öncesinde 1956 tarihli 6785 sayılı “İmar Kanunu” ve yönetmelikleri kapsamında imar planları tek elden, İller Bankası vasıtasıyla hazırlanmıştır. Bu süreçte kamu arazilerinin konumu ve nitelikleri planın nasıl gelişeceği ve biçimleneceği konusunda sosyal ve ekonomik koşullar ile birlikte belirleyici olmuştur. Ancak 1980 sonrası küreselleşme olgusu ve benimsenen liberal politikalarla birlikte kamu kavramı değişmiş, kamu mülkiyetinin niteliği de etkilenmiştir. Bu kapsamda kamu hizmetlerinin büyük bir kısmının özelleştirilmesi, kamu mülkiyetinin vasfının değişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 1980 sonrası başlamış, 2000 sonrası artan oranda devam etmiş olan kamu mülkiyetlerinin uzun süreli ya da tamamen özel mülkiyete dönüşümü ve bu alanların rant odaklı kullanımı, kentin kimliğini, yoğunluğunu, yoğunluk donatı ilişkisi ile birlikte doğal çevreyi ve yerleşmelerde yaşam kalitesi koşullarını olumsuz etkilemiştir.

Diğer yandan 1999 Marmara depreminden sonra sığınacak güvenli alan bulmakta zorlanan İstanbulluların en riskli alan olan dolgu alanlarında toplanması ile kamusal mülkiyetin, özellikle kamusal açık alanların afet odaklı işlevi ve önemi başka bir perspektifte algılanmıştır. Afet sonrası kamusal mülkiyetin varlığı ve kamusal amaçlı kullanımı depremin yol açacağı olumsuz etkilerin önlenmesinde, aile için güvenli buluşma mekânı tanımlamak, toplanma ve sığınma alanı, geçici barınma ve afet yönetimi açısından önemli rol oynayacak potansiyele sahiptir. Beklenen İstanbul depreminden deprem kaynağına yakınlık, görece eskimiş bina niteliği ve zemin yapısından dolayı kıyı yerleşmelerinin plansız ve projersiz üretimi ve sürekli ilaveler, mevcut yapıya müdahaleler ile E5 komşuluğundaki yerleş-

melerin etkilenme riski yüksektir. Bundan dolayı bu alanlardaki mevcut kamu mülkiyetlerinin varlığı, korunması ve/veya artırılması yaşanacak olası bir felaketin boyutlarının daha artmasını önleyecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi gerekirken olası felaketleri daha da büyütecek biçimde kamu mülkiyetlerinin kaybı ve rant odaklı kullanılması, kamu yararına uygunluk taşımamaktadır.

Deprem risklerini tanımlama amaçlı her çalışmada öne çıkan Zeytinburnu - Bakırköy aksı diğer yandan kentsel dokunun taşıdığı afet risklerine karşın kamu mülkiyetlerinin kamu yararı kavramına aykırı biçimde dönüştüğü önemli bir altbölgedir. Altbölge içerisinde bulunan özellikle kıyı mekânındaki kamu mülkiyetleri 2009 onanlı Çevre Düzeni Planı’nın kıyı mekânındaki kamu mülkiyetlerinin korunması hükmüne rağmen özelleştirme yaklaşımı ile kaybedilmiştir. Bu bölge içinde yer alan Ataköy Toplu Konut Alanı ise kimliği, yoğunluğu, kamusal alanların varlığı ve konumu, mekânsal nitelikleri ile 1950’li yılların sonundan günümüze kadar özelliklerini büyük oranda korumuştur. Ancak 1980’li yıllarda kıyı bölgelerinden başlayarak ve 2000’li yıllarda yoğunlaşarak konut alanları içinde yer alan kamusal mülkiyetlerin niteliklerini ve niceliklerini değiştiren, özelleştirme ve yapılaşmaya açma içerikli bir dönüşüm gözlenmiştir.

Değişen Planlama Sürecinde Kamu Mülkiyeti, Kamu Yararı ve Kamusal Alanlar

1985 yılına kadar plan yapma ve onama yetkisine sahip olan, merkezi yönetimin bu konuda uzmanlaşmış olan İller Bankası kurumu, plan yapma, yaptırma ve onama sürecinde kentlerin gelişim stratejilerinde baş aktör olmuştur. 3194 sayılı İmar Kanunu ile birlikte plan yapma, yaptırma ve onama yetkisinin merkezi yönetimden, yerel yönetimlere geçmesiyle İller Bankasının planlamadaki etkinliği azalmış, süreç içerisinde ise hemen her merkezi yönetim örgütüne plan yapma ve onama yetkisi verilerek planlama bütünlüğünden uzaklaşmış, yerelleşmiş planla-

Resim 1. 2000'li yılların başında Zeytinburnu - Bakırköy kıyı bandı (Öner M. vd, 2009).

ma yetkileri günümüzde sorgulanır içeriktedir.

1980'lerden sonra dünyada sermayenin serbest dolaşımı ile birlikte başlayan küreselleşme eğilimi ve sanayinin desantralizasyonu, boşalan bu alanlardaki rant odaklı dönüşüm, kamu mülkiyeti ve kamusal alanlara bakışı değiştirmiştir. Başta eğitim, sağlık olmak üzere bazı kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi ile birlikte kamu arazilerinin önceliğinin değiştiği, donatı odaklı kamu yararına kullanımının, rant odaklı ticari kullanımlara dönüştüğü bir süreç gözlenmiştir. Bu amaçla bütüncül planlama, yerini parçacıl planlamaya bırakmış, kaybedilen kamusal mülkiyetler koşutunda eşitlik ilkesi ile bağdaşmayan parsel ölçeğinde ayrıcalıklı imar hakları sağlanmıştır. Özel statü tanımlanarak bu alanlardaki planlama yetkisinin tekrar merkezi yönetime geçmesiyle İstanbul gibi sosyal donatı ölçütleri düşük yerleşme sistemleri için korunması önem taşıyan stratejik kamu mülkiyetleri, plan bütünlüğünü bozacak biçimde ticari kullanımlara ve özel mülkiyete dönüşmüştür. Kaybedilen açık alan niteliğinde kamusal mülkiyetler yanı sıra sosyal donatı alanı amaçlı kullanım potansiyeli taşıyan endüstri alanları ve kentsel hafıza mekânlarıdır.

Kamu mülkiyetindeki arazilerin bu niteliklerinin dışında kullanılması;

- Katılımcı ve şeffaf olmayan parsel ölçeğindeki plan kararları ile planlama bütünlüğünden uzaklaşma,

- Kentsel mekân ve yaşam kalitesinin düşürülmesi,
- Mevcut planlama kararları ve yapılaşma haklarının çok üzerinde yapılaşma koşullarına yönelik planlama kararları,
- Zaten yetersiz olan sosyal donatı alanları kaybı ve düşürülen sosyal donatı ölçütleri,
- İstanbul gibi yüksek doğal afet riskleri taşıyan bir yerleşmede yetersiz kamusal alanlar şemasını yönlendirmiştir.

Kamu mülkiyetlerinin dönüşümü özellikle rantın çok yüksek olduğu doğal felaketlerden en çok etkilenen kıyı kentlerinde, kıyı bölgelerinde görülmektedir. Bu bölgelerdeki kamu mülkiyetindeki alanların çevre koşullarına ve plan kararlarına, plan bütünlüğüne aykırı yüksek yoğunluklu yapılaşması, bu yapılaşmaların beraberinde getirdiği dolgu alanları ile kentin su ile ilişkisini olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Yanı sıra yaşanması muhtemel doğal felaketlerde daha fazla etkilenmeyi, sığınacak güvenli alan yoksunluğunu yönlendirmiştir. Özellikle yüksek yoğunluklu yerleşme dokusu ve içerdiği sorunlu zemin yapısı ile Bakırköy kıyısı mekân ve kıyı yerleşme dokusu için kamu mülkiyetindeki alanların varlığı yaşanabilir, su ile güçlü ve sürdürülebilir ilişkiler kurma şansı verirken, beklenen İstanbul depremine hazırlanma fırsatı da sunmaktadır. Ancak son on yıllarda, Bakırköy'de de kamu mülkiyetine yapılan özelleştirme ve imara açma içerikli olumsuz müdahaleler kent ve bölgenin kimliği yanı sıra sürdürülebilirlik ve yaşanabilirlik ölçütlerini, donatı standartları ile birlikte depremin yol açacağı olumsuz koşulları azaltma fırsatını etkileyecek bir biçimde mekânsal dönüşüme uğramıştır.

Zeytinburnu - Bakırköy Kıyı Bandı

Su ile kent arasında arayüz olan ve bu ilişkinin kurulmasında çok önemli olan kamu mülkiyetindeki arazilerin plan bütününden kopuk olarak ayrıcalıklı yapılaşma haklarıyla özel mülkiyete dönüşümünde Zeytinburnu - Bakırköy kıyı bandı da süreci tanımlayan örnek niteliğindedir. Bu alandaki kentsel kimliği deforme eden, yaşanabilirlik ölçütlerini düşüren ayrıcalıklı imar

Resim 2. Günümüz Bakırköy kıyısının denizden görünümü. (İstanbul Şehir Haritasından üretilmiştir.)

hakları içeren dönüşüm, dersler çıkarılmayı gerektiren, benzer alanlardaki kent parçalarının ileri dönemlerdeki gelişimi ile ilgili de kötü bir emsal oluşturmaktadır.

Kıyı bandı üzerinde yer alan Zeytinburnu Tank Fabrikası, Sümerbank, Eski Ataköy Plajı'ndan Ayamama Deresi'ne kadar olan kıyı şeridindeki 28 futbol sahası büyüklüğünde, büyük bir mahalle ölçeğindeki toplam 28 hektarlık bir alan özelleştirilerek imara açılmıştır. Kamusal mülkiyetten özel mülkiyete dönüşen bu alanda ticari kullanımlar hariç, Ataköy ölçeğinde üç mahalle nüfusunun eklenmiş, imar tüzmesine göre değerlendirildiğinde en az 13,5 ha büyüklüğünde bir alanın donatı alanı olarak ayrılması gereği ise es geçilmiştir. Öngörülen yapılaşma modelinde ise yapı bünyesinde her tür sosyal donatı alanı bulunmakta, ancak ederi ni ödeyebilenleri kullanabildiği alanlardır ve hiçbirisi kamusal alan niteliğinde değildir. Bir başka ifade ile uygulamalar ile sosyal donatı alanları kavramı da dönüştürülmüştür.

Kuş uçuşu yaklaşık 5 km. uzunluğunda bir kıyı bandı üzerinde yer alan kamu mülkiyetindeki arazilerin özel mülkiyete dönüşümü ile birlikte zaten yetersiz olan sosyal donatı alanları daha da azalmış, kıyı mekânı özelleşmiş, yitirilen kamusal alanların afet sonrası için kullanım potansiyeli de ortadan kaldırılmıştır. Kıyı mekânında yitirilen kamusal alanların kaybını dengeleyen bir içerikte yeni dolgu uygulamaları yapılarak doğal yapıya bir başka olumsuz yaklaşım sergilenmiştir. Özel mülkiyete dönüşen kamu mülkiyetinin büyüklüğü, 5 km. uzunluğundaki Zeytinburnu-Ayamama Deresi arasındaki mevcut kıyı dolgu alanının, Ataköy Marina ve Zeytinburnu Limanı hariç yarısından fazladır. Bu kapsamda kamu arazilerinin bölgenin kimliği, sürdürülebilir ve sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı ile birlikte, deprem gibi doğal felaketlerin olumsuz etkilerini giderici potansiyeli olmasına rağmen bu alanların özel mülkiyete dönüşmesi;

- Yetersiz olan donatı standartlarının daha da azalmasına,
- Yaşam kalitesinin düşmesine, kaliteli nesiller yetiştirme hedefinden uzaklaşmaya,
- Sürdürülebilirlik ve sağlıklı yaşam koşullarının ortadan kalkmasına,
- Kıyı bölgelerindeki kamu arazilerinin özel mülkiyete dönüşümünün, yeni dolgu alanlarını beraberinde getirdiği ve bu durumun kıyı ve deniz ekolojisi ile birlikte sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının olumsuz etkilenmesine,

- Kıyı gerisinde yaşayan nüfusun su, kıyı kullanımının ve ilişkisinin sınırlandırılmasına,
- Özellikle kıyı bölgelerinde kimliğin, kıyı silüetinin ve mekânsal kurgunun olumsuz etkilenmesine,
- Doğal afetlere açık kıyı bölgelerinin, afetlerden etkilenme risklerinin artmasına yol açmaktadır.

Ataköy Toplu Konut Alanı Mekânsal Kurgu, Kamu Mülkiyeti ve Kamu Alanlarının Anlamı ve Önemi

Adını Mustafa Kemal Atatürk'ten alan Ataköy ya da ilk adıyla Baruthane Projesi, Türkiye Emlak Kredi Bankasının İstanbul'un batı gelişim koridoru üzerinde 3.769.483 m² (yaklaşık 377 ha.) büyüklüğündeki bir araziye 27 Nisan 1955 tarihinde 60 milyon bedelle satın alması ile başlamıştır (Ellinci Yıl, 1973).

1950'ler İstanbul planlarında kentin yerleşim alanının kontrolü için stratejik önemi olduğu belirlenen alan, şehrin batı gelişim koridoru üzerinde yer almaktadır (Tanyeli, vd., 2015) ve Kennedy Caddesi (sahil yolu), Sirkeci-Florya banliyö hattı ile bölge kolay erişilebilir bir alana dönüşmüştür.

Ataköy Toplu Konut Alanı'nda İtalyan kent plancısı Luigi Piccinato danışmanlığında 13.09.1956 tarihinde başlayan planlama çalışmaları 15.09.1957 tarihinde Ataköy 1. Kısım'ın temelini atılması ile inşa sürecine dönüşmüştür.

Planlama İlkeleri

Çok partili siyasal hayatın ve hızlı göç sürecinin başladığı ve özel sektör eliyle sanayileşme stratejisinin benimsendiği, koşutunda da görmezden gelinen barınma sorunlarının çözümüne ilişkin yasadışı yapılaşmanın yaygınlaştığı 1950'li yılların ikinci yarısında barınma sorunlarına kısmen de olsa cevap vermek amaçlı yapılan toplu konut uygulamalarından Levent, Ataköy gibi toplu konut alanları farklı bir planlama yaklaşımı ile ele alınmıştır. Kemal Ahmet Arû, bu durumu "En sonunda IV. Levent'te dahiyane bir fikir geldi aklımıza; binaların bastığı alan o binanın mülküdür. Yani bastığı yerin dışına ilave yapı hakkı yoktur. Bu suretle tabanın dışına çıkamadılar. IV. Levent'te, bütün boş alanlar Belediye'nin..." (Arû, 1995) *şeklinde ifade etmiştir*. Ancak süreç içerisinde bu durumun da dönüştüğü, binaların alanın sit alanı ilanına kadar geçen dönemde çok büyük müdahaleler ve işlev değişikliği geçirdiği izlenmiştir.

Resim 3. Ataköy mahalleleri (Yöney, 2018).

Ataköy Toplu Konut Alanı'nda da alanı planlama ilkeleri bağlamında mevcut imar yönetmelikleri, ada/parsel düzeninden farklı, "yeni şehir" ilkesine uygun, tüm altyapı ve ticari, sosyokültürel vb. donatıları yatırımcı banka tarafından inşa edilerek ilgili idarelere devredilen ve yapıların ayak bastığı arsalar dışında kalan ortak alanları yerel idare denetimine bırakan farklı ve yenilikçi bir yaklaşım izlenmiştir. Bu uygulama modelinde kamusal amaçlı kullanımlara ilişkin terk söz konusu değildir ve bu konuda o dönem kamu kurumlarına güvenilmiştir. Fakat 2000 sonrası bu emanet edilen sosyal donatı amaçlı ayrılmış kamu mülkiyetleri satışa çıkarılmış, büyük ölçüde kaybedilmiş ve söz konusu güven yaklaşımı sorgulanır içeriktedir.

Resim 4. Ataköy Plajı. İnşa edildiğinde İstanbul halkının denizle buluştuğu, Avrupa'nın en modern plajlarından birisidir (URL 1).

Yerleşim düzeni 1956 yılındaki uluslararası plan ve proje yarışmasının ardından oluşturulan kavramsal yaklaşımla ve aynı dönemde Luigi Piccinato'nun İstanbul Belediyesine metropol için önerdiği geniş yeşil alanlarla birbirinden ayrılmış ve dönemin bir başka desteklenen sistemi araçlı yollarla birbirine bağlanmış, kıyı kenti kimliği taşıyan ve kıyısı ile yaşayan çok merkezli bir yerleşme modelidir. Bu bağlamda Ataköy Toplu Konut Alanı uydu kent kimliğinde, toplam 53 bin kişi için, 3-7 bin kişilik on mahalle olarak planlanmıştır.

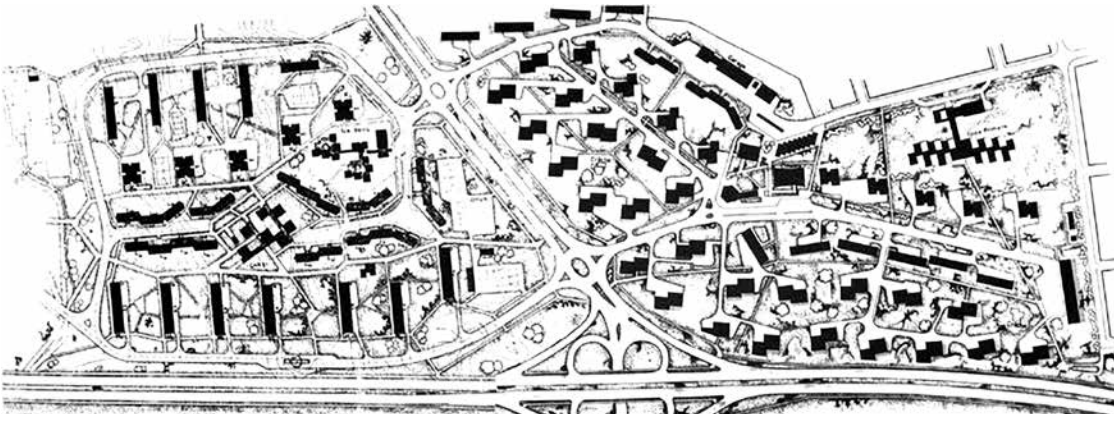
Kamusal Alanlar ve Ataköy

Ataköy Toplu Konut Alanı'nın tamamlanan ilk projesi, 1980'li yılların ikinci yarısında üzerine kıyı mekânında olmasıyla çokça eleştirilen İstanbul'un ilk AVM ve marinasının da yapıldığı bir kamusal alan olan plaj tesisleridir. Bakırköy kıyısından, Florya'ya kadar uzanan, bir ucunda Ataköy Plajı, diğer ucunda ise Florya Plajı yer alan kıyı mekânı batı yakasının en güzel kumsalları ve doğal mekânını oluşturuyordu. Günümüzde ise 2000 sonrası özelleştirme yaklaşımına konu edilen Ataköy Marina'dan başlayıp Ayamama Deresi'ne kadar plaj alanında çok yüksek yoğunluklu konut ve ticari kullanımlar inşa edilerek kıyı mekânı özel kullanıma dönüşmüş, ilave dolgu yapılmış, kıyıya erişim olanağı yok edilmiştir.

Bu kapsamda Bakırköy sahilinde, bir zamanlar insanların denize girdiği kıyı şeridinde Ataköy'ün üç mahallesi kadar bir konut nüfusu konumlandırılmış ve kıyı gerisinde yaşayan insanların suyla temasını sağlayan kamu mülkiyetleri, özel mülkiyete dönüştürülerek bu ilişki kesilmiştir (Resim 2).

Ataköy Plajı'nın hemen kuzey komşuluğunda Kennedy Caddesi'nin ayırdığı ilk mahalle olan Ataköy 1. Kısım, tanımlanan planlama ilkeleri bağlamında, blokların boyutları, yan yana geliş ilkeleri, birbiri ile olan ilişkilerine dayalı konumlarının, açık alanlar ile tanımladığı mekânların dengeli dağılımı, açık alanların sürekliliği, binaların güneş ışınlamı kazancını optimize edecek, birbirlerini gölgelemeyecek biçimde yönelişi ile özgün ve önemlidir. Tasarım ilkeleri sonradan inşa edilen diğer mahalleler arasında Ataköy 1. Kısım'ı ayrıcalıklı bir yere taşımaktadır.

Planlama ilkelerini sürdürülebilir kılmak için binaların parsel ile izdüşümünün (taban alanı) dışındaki alanlar kamusal alan olarak tanımlanmıştır. Kamu mülkiyeti olarak kamusal alana

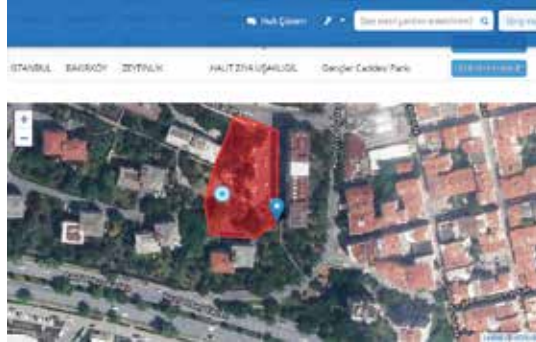
Resim 5. Ataköy 1. ve 2. Kısım vaziyet planı (Yöney, 2018:64).

dönüşen bu alanlar, 17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra daha da önem kazanarak “deprem toplanma alanı” statüsü kazanmıştır.

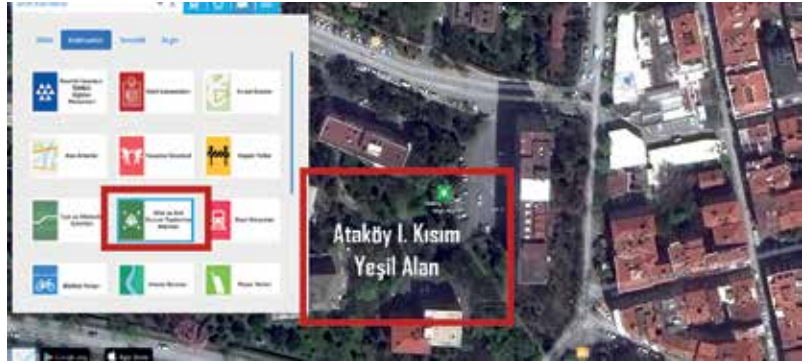
1959 yılında hazırlanan vaziyet planında “kreş alanı” olarak tanımlanan ve 1999 yılındaki Marmara depreminden sonra “deprem toplanma alanı” olan bloklar arasındaki kamusal alan olan orta avlu, 2004 yılında özel mülkiyete dönüşerek, önce h serbest gibi ayrıcalıklı imar hakları sağlanarak ticaret+konut işlevli planlanmış; bu plan mahkeme kararı ile iptal edilince de daha sonra konut işlevi tanımlanarak ve çevre yapılaşma koşullarına aykırı bir biçimde planlanarak yeniden yapılaşmaya konu olmuştur. Kamusal alana yaklaşım tamamen gelir odaklıdır ki bloklar arasındaki boşluklarda da boşluğun olarak sağladığı parseller tanımlanmış, yolla da ilişki kurmayan bu küçük metrekaireli parsel parçaları yaşayanlara ait dernek tarafından satın alınarak belediyeye terk edilmiştir. Uygulama, kamunun kamusal alanı paraya dönüştürme, satışa konu etme, özel mülkiyet sahiplerinin de satın alıp tekrar kamusal kullanıma özgüleme modeliyle, kamusal alana bakışta farklı bir içerik sunmaktadır (Resim 6).

Son yapılan düzenleme ile özelleştirme programına alınarak satılmış olan toplanma alanından ihdas edilerek üretilmiş parsel metrekaresi olarak da büyütülmüş, parselde yapılacak yapının metrekaresi (boyutları) ve çekme mesafeleri değişerek mevcut bloklar ile mesafesi de değişmiş, kentsel dokunun iklimlenme ölçütleri daha fazla kısıtlanmıştır. Son yapılan düzenleme ile bloklar arasında parseller (turuncu renkli) ise Ataköylüllerce satın alınarak kamuya terk edilmiş, üzerinde blok tanımlanmış toplanma alanına ait alan ise büyük olduğundan satın alınamamış, özel kişilere pazarlanmıştır.

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan deprem felaketinde “deprem toplanma alanlarının”; yaşanan ve afete dönüşen içerik, afet sonrası müdahale ve başa çıkma

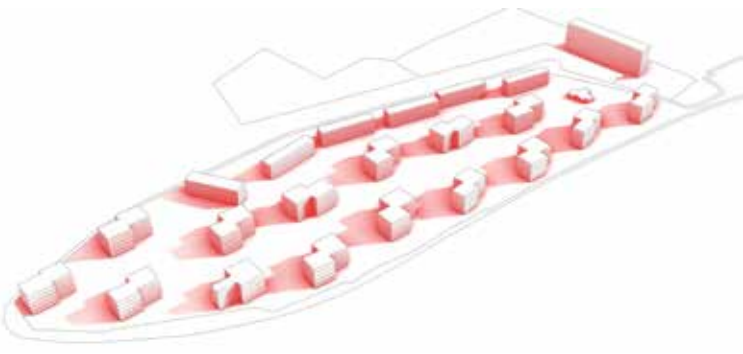
Resim 6. E-Devlet sistemi üzerinde tanımlı Deprem Toplanma Alanı (URL 2) ve imar planı değişikliği ile imara açılan “Ataköy 1. Kısım Yeşil Alan” isimli Afet ve Acil Durum Toplanma Alanı (URL 3).

Resim 7. Mevcut ve kamusal alan kayıplarını içeren öneri mülkiyet doku.

sürecindeki önemi bir kez daha gözlenmiştir. Bu alanlar toplanmanın yanında geçici barınma ve acil müdahale ekipmanlarının bulunduğu, kentsel mobilyaların deprem sonrası gereksinimlere dönüşme olanağı sunduğu ve belli bir süre açık alanda kalma talebine yönelik wc,

Resim 8. Ataköy 1. Kısım vaziyet planı. Yapılar ve açık alanlar arasındaki denge, gölgelenme durumu.

banyo, yemek, barınma, vb. gereksinimlere kendi içinde veya çevredeki erişilebilir deprem güvenli kamu yapıları ile birlikte kurgulanarak cevap vermesi gereken alanlardır. Depremsellik açısından benzeştirmiş gelişmiş ülkeler bu konuyu önemsemekte, “deprem toplanma alanı” kavramının da ötesine geçerek “deprem parkları” yapma çabasıdadır ve afet bilincini geliştirme amaçlı eğitim ve doğal afet risklerine uyum süreçlerini de tatbikatlarla sağlamayı başarmaktadır.

Bu bakımdan İstanbul gibi deprem riskinin yüksek olduğu ve yakın erimde gerçekleşmesi olası ve büyüklüğü ile ilgili tartışmaların gündemde olduğu deprem ve diğer doğal olaylarda “toplanma alanlarının” afetlerdeki rolü çok önemlidir. Ataköy ise zemin yapısı ve Marmara Denizi’nden geçen Kuzey Anadolu Fayı üzerinde meydana gelecek yakın erimli bir depremde yaklaşık 70 yıllık bina envanteri, deprem kaynağına yakın konumu, sahip olduğu kotlar nedeniyle yeraltı suyunun yüksek olması dolayısıyla taşıdığı sivilaşma ve tsunami riskleri bağlamında İstanbul ölçeğinde deprem risklerinin yüksek olduğu alanlardan biridir. Bu bağlamda deprem toplanma alanı olarak tanımlanan bu alanların açık alan

özelliklerinin korunması kamu yararına ve çok önemlidir. Tanımlanmaya çalışılan kamu yaklaşımının ise sorgulanması gerekmektedir.

Mevcut yapıların çevrelediği avlu (iç bahçe yüzeyi), kentsel boşluk, avluyu çevreleyen yapıların yaşam kalitesi ve çevresel nitelikleri açısından da çok önemlidir. Bu avluda, imar planlarında tarif edildiği biçimde bir yapının inşa edilmesi alt bölgenin yaşam standartları ile birlikte donatı standartlarının azalmasına, yoğunluğun artışına, sosyal donatı ölçütlerinin düşmesine neden olmakta, yakın çevredeki tek “deprem toplanma alanı” da yerine başka bir alan konulmayacak içerikte kaybedilmektedir. Kamusal alanın özelleşmesi ve koşutunda yapılan plan değişikliği, mevcut yargı kararlarının yanı sıra yakın çevredeki yapılar ile de biçim, ölçek ve konum açısından aykırılık oluşturmakta, mevcut dokuyu da bozan bir içerik taşımaktadır. Olumlu bir sınav vermediğimiz 50 bin kişiyi yitirip 800 bin yararlı ile sonuçlanan 2023 Maraş depremi sürecinde yaşanan deneyim kapsamında en çok sorgulanması gereken ise olası İstanbul depremine hazırlık sürecinde kentsel dönüşüm süreçleri ile yeterli etkinliği göstermeyen ve imar barışı gibi düzenlemelerle mevcut riskleri yasallaştıran kamu yaklaşımının diğer yandan da kamusal alan kayıplarını yönlendirmesidir.

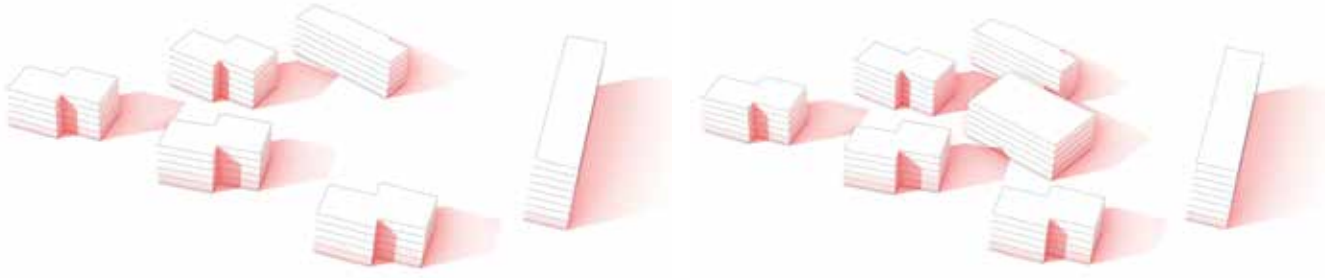
Sonsöz

Kamu mülkiyetlerinin, bu vasıfları değişmeden sürdürülebilirlik ilkeleri koşutunda kimliğini, yaşam standartlarını, çevre koşullarını koruyucu, iyileştirici, dengeli bir gelişmeyi teşvik edici özelliklerinin yanında, doğal afetlerin etkilerini azaltıcı, özellikle afet sonrası güvenli açık alan gereksinimine ilişkin bir boyutu da vardır. Ayrıca yaşananlar afet sonrası acil terk ettikleri, yıkılmış veya hasar gören konutları ile belli süre bağıni koparamamakta, yakın konumda bulunma gereksinimi duymaktadır. Bu açıdan ailenin bir aradalığını da sağlayan, afet sonrası buluşma senaryolarının hayata geçmesine olanak sağlayan toplanma alanları, özellikle rantın çok yüksek olduğu kıyı mekânında ve sosyal donatı ölçütlerinin yetersizlik, yoksunluk tanımladığı yerleşik alanlarda kamu mülkiyetlerinin kamusal amaçlı kullanımı bölgenin dengeli gelişmesi ve olası doğal afetlere hazırlanmasında önemli rol oynar.

Kıyı kenti kimliği kıyı mekânına erişim ve sahip olduğu kamusalılık ile hayata geçmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde kıyı mekânları başta olmak üzere yerleşmeler arasında kamusal alanları artırma yarışı, bu yarışta gösterilen başarı da sağlanan fonlardan daha çok

Resim 9. Bloklar arasında uygulamaya konu vaziyet planında tek katlı kreş alanı olarak tanımlanan ancak inşa edilmeyen kamusal alan daha sonra “deprem toplanma alanı” olarak tanımlanmış. 2004 yılında kamu alanının satılıp yapılaşmaya açılmasıyla konut alanına dönüşmüş, mahkeme kararıyla iptal edilen ve kamusal alan kaybını yönlendiren düzenleme, yakın dönemde yeniden yapılmıştır.

Resim 10. Plan değişikliği yapılarak bloklar arasında deprem toplanma alanı olarak tanımlanan boşluk yapıların güneşlenme, gölgelenme ve yönelişi düşünülerek planlanmıştır. Fakat deprem toplanma alanı olarak tanımlanan bloklar arasındaki mekânın yapılaşmasıyla birlikte hem toplanma alanı niteliğini kaybetmiş hem de blokların yönelişi ve güneşlenme durumunu olumsuz etkilemiştir.

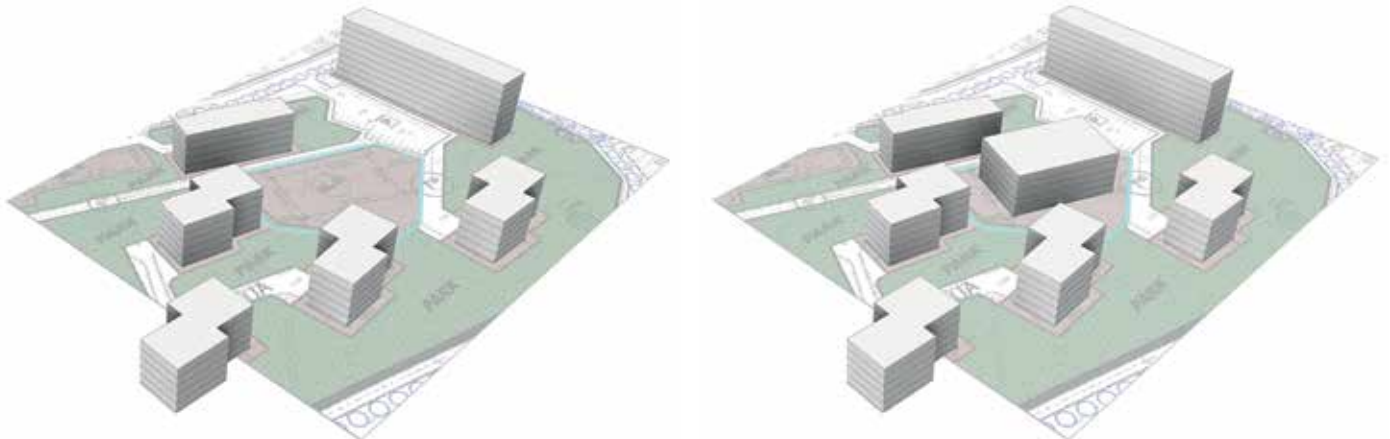
yararlanma olanağı sağlamaktadır. Bir deprem ülkesi olan ve sık aralıklarla birkaç saniyede binlerce kişiyi yitirdiğimiz ülkemizde, kamusal alan politikasının da planlara ve yargı kararlarına uygun, kamusal alanları korumak ve artırmak içerikli bir yaklaşım sergilenerek yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Doğal afetlere açık kıyı alanlarında, kamu arazilerinin bu potansiyelinin bir bütün içerisinde planlanıp değerlendirilmesi önemlidir. Ancak 1980'den itibaren sermayenin serbest dolaşımı ile başlayan parçacı plan anlayışı kamu arazilerinin kamusal amaçlı kullanımını olumsuz bir biçimde etkilemiş, kamusal alanların kaybı, doğal kaynakların tüketimi ve kirlenmesi hızlanmıştır. İstanbul kıyılarına bakıldığında kamu arazilerinin sadece %8'i kamusal kullanımlara ayrılırken, %92'si özel mülkiyete dönüşmüştür. Bu durum son derece yetersiz ve standartların çok altında olan donatı alanlarının standartlarının daha da azalmasına yol açmıştır.

Kaybedilen donatı alanı yerine, Marmara Denizi kıyılarını daha fazla doldurarak açık ve kapalı donatı alanları, dünyada bir benzeri olmayan büyüklüklerde ve deprem güvenliği sorunlu olan dolgu alanı üzerinde miting alanları yapmak, yaşadığımız ve yaşayacağımız doğal felaketlerin sonuçlarını daha da büyütecektir. Yerleşik alanda yitirilen kamusal alanlar bazen yapılan hatalı dolgu uygulamaları ile yine kıyı mekânının yeni sahiplerinin talepleri koşutunda dolgu alanları yaparak giderilmeye çalışılmakta-

dır. Dolgular ile su kaynağı, kendini temizleme olanağı olmayan, hapsedilmiş ve zamanla canlı yaşamın tüketildiği, yararlanma olanağında olunmayan kirlilik sorunları da yönlendirmektedir. Buradaki kamu yararı kaybı da kıyı kentinde yaşayıp suyun varlığını hissetmeyen yaşayanlar için bedele dönüştürülemez içeriktedir.

İmar tüzesinin gereği olarak her tür parselde %45 oranında bedelsiz düzenleme ortaklık payı alabilen kamu kurumu Zeytinburnu ile Bakırköy aksındaki kıyı bölgesinde yer alan kamu mülkiyetlerinin özel mülkiyete dönüşüm sürecinde var olan yapıli donatı alanları hariç 1 m² dahi donatı alanı ayrılmayan uygulamaları yönlendirmektedir. Bakırköy örneğinde izlediğimiz ve örneklenen yaklaşım kapsamında kaybedilen alanların büyük bir kısmı yasa ve yönetmeliklere göre yapılması mümkün olmayan kıyı şeridindedir. Kamusal alanların özelleştirilerek kaybı plan bütünlüğüne ve çevre yapılanma koşullarına aykırı, ayrıcalıklı yapılaşma hakları ve yoğun yapılaşmanın girdisi, gerisindeki alanların yaşam standartlarını olumsuz etkileyen, deprem güvenli yerleşme sistemi hedefine hizmet etmeyen içeriktedir. Yetersiz sosyal donatı alanlarının bulunduğu bölgede önceliklerin değiştirilerek yoğun bir yapılaşmayı teşvik eden, bölgenin yaşam koşullarını olumsuz etkileyen, olası doğal afet etkilerini büyütecek kamu arazilerinin özel mülkiyete dönüşmesi yerine parayı öncelemeyen, kamu yararını para ile ölçmeyen, kamusal alanları artırmak hedefli bir yaklaşım sergilenmesi gerek-

Şekil 11. Kazanılmış yargı kararlarına rağmen plan değişikliği yoluyla yeniden yapılaşmaya açılan ve kamusal alan kaybını içeren düzenlemenin öncesi ve hedeflenen geleceği.

tedir. Değişmesi gereken yaklaşım ise bir sistem sorunudur ve ancak yaşam çevresine, kamusal alanlara sahip çıkan yaşayanların kentlilik ve deprem bilinci koşutunda aşılabilecektir.

Ataköy örneğinde söz konusu olabilecek dönüşüm süreçlerinde yapıların aynı yerinde

Resim 12. Bloklar arasında deprem toplanma alanı olarak tanımlanan, mevcut ağaç dokusuyla doğal niteliğini koruyan ancak plan değişikliği yapılarak özel mülkiyete dönüşümü hedeflenen ve yapılaşmaya açılan alan.

Earthquake Assembly Areas as a Reflection of Public Area Policies and the Case of Ataköy

After the Maraş Earthquakes on February 6, 2023, the people in Istanbul, like the ones in all Turkey, once again started to face the risk of earthquakes, and have questioned the earthquake resistance of the residence, the ground structure, the earthquake assembly area, etc. In this process, which will continue for a while and the big data will be forgotten in the near future, the experiences through the earthquake have been perceived as important.

The size of the assembly areas in connection with the living population in case of natural disasters such as earthquakes, the equipment and design that can be transformed into different functions after the disaster and respond to urgent needs, the identity of a safe space that will not be affected by the restrictions, and the connection of the assembly area with the dwelling, since the connection with the houses continues for a while whether they are demolished or not. The message that a close location relationship is required was conveyed once again.

On the other hand, public interest in our country can also be defined by the change in the quality and quantity of public properties. Public interest is not a measurable concept and public spaces, and public properties must be protected in line with the need for a safe and quality life and space.

In this study, the importance of protecting public properties as open spaces in the Istanbul earthquake, which is expected, along with the public space policies that will affect the quality, identity, living standards and density of the region in the Zeytinburnu-Bakırköy coastline and the First Part of the Ataköy Mass Housing Area, results are discussed.

yapılması, açık alan dengesinin korunması için yapılan tanımlar doğrultusunda bu yapıların taban alanları parsel olarak tanımlanmış, vaziyet planında gösterilen sosyal donatı alanları ve bahçe yüzeyleri ise kamu elinde kalmıştır. Parsellerin; yapıların taban alanları dışındaki bahçe yüzeylerinin ve sosyal donatı amaçlı kullanım öngörülen deprem toplanma alanı gibi açık alanların planlama ilkelerine aykırı bir biçimde çevre ve şehircilikten sorumlu bir kamu kurumu tarafından yönlendirilen planlarla ve daha önce iptal içerikli yargı kararlarına rağmen ısrarla yapılaşmaya açılması ve paraya dönüştürülmesi koruma, kaliteli kentsel mekân ve dirençli kent hedefi ile örtüşmemektedir.

Ataköy yerleşmesinin ilk inşa edilen mahallesini olan, 1. Kısım, mülkiyet şeması, dengeli yapı ve açık alanlarıyla özel bir konuma sahiptir. Örneklenen uygulama modeli aynı zamanda sahiplilik şeması ile yere özgü özellikler de taşımakta; sadece bu niteliği ile bile tescile konu edilebilecek değerdedir. İstanbul deprem riskleri yüksek ve deprem sonrasında ilişkin sadece 4-5 milyon insanın enkazlardan etkileneceği senaryolar sunarken ülke olarak çalışmada örneklenen deprem toplanma alanlarının koruması ilkesinin de ötesine geçerek güvenli alanlarda, deprem bilincine de hizmet edecek, afet sonrası her türlü gereksinime cevap verebilen “deprem parkları” üretme çabası sergilenmelidir. [\[1\]](#)

Ali Kılıç, Dr. Öğretim Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Ercan Koç, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kaynaklar

- Arü, K. A. (1995) “Anılarda Mimarlık Özel Sayısı”, *Yapı*, s.9-47.
- Öner, M., Güvenç, M., Aslan, D., Derviş, P. (2009) *Tracing Istanbul from the air*, Ofset Yapımevi, İstanbul, s.163.
- Tanyeli, U., Baturayoglu, Y., Omay Polat, E., Salman, Y. (2015) *İstanbul Mimarlık Rehberi: Modern ve Çağdaş*, Yay. Haz.: A. Batur, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- Yakar, B. H., Koç, E., Kılıç, A. (2023) *İstanbul İli, Bakırköy İlçesi, Zeytinlik Mahallesi, Ataköy Turizm Merkezi, 564 Ada 1 Parselin, 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Kararları Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Teknik Rapor*, YTÜ, Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü, İstanbul
- Yöney, B. N. (2018) “Modern Bir Planlama Deneyimi: Ataköy, İstanbul”, *mimar.ist*, Sayı: 61, s.58-68.
- URL 1: herumuntortakrar.com/yazi/atakoy-7-binlerce-insanin-plaji-nasil-birilerinin-ozel-limani-oldu-atakoy-ve-sea-pearl/ (Erişim Tarihi: 04.05.2023)
- URL 2: <https://www.turkiye.gov.tr/afet-ve-acil-du-rum-yonetimi-acil-toplanma-alani-sorgulama?harita> (Erişim Tarihi: 20.03.2023).
- URL 3: <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr> (Erişim Tarihi 02.03.2023).

Türkiye Deprem Gerçeğinde Bilinmesi ve Yapılması Gerekenler

Zafer Kütüğ

Deprem, tarih boyunca şiddetli depremler yaşanmış ve yaşanacak olan, ülkemizin kaçınılmaz bir gerçeği. Ülkemizde çok iyi yetişmiş jeolog ve jeofizikçilerin çalışmaları sayesinde aktif fay hatları yakından izlenmektedir. Nasıl ki yayını geren bir okçunun ne zaman yayı bırakacağı belli olmadığı gibi; enerjinin biriktiği faylar da biliniyor ancak “ne zaman deprem olacağı” bilinmiyor. Bu bilgi bile bir bölgenin depreme hazırlıklı olmasına yeterlidir ki bilim adamlarımız zamanında uyarılarını yapmaktadırlar. Deprem için jeologlarımızın ve jeofizikçilerimizin yapabilecekleri bu kadardır, kendilerinden daha fazlası beklenemez. Öncesi ve sonrası ise inşaat mühendisleri ile mimarların sorumluluğundadır.

6 Şubat 2023’ten bugüne, depremin nasıl meydana geldiği ve yıkılan binaların görüntüleri üzerine konuşuldu. Herkesin odaklandığı konu beton dayanımı ki bu, parametrelerden sadece biri olup tek başına yeterli değildir. Zira çok eskiden inşa edilmiş, yani beton mukavemeti düşük binalar ya hasarsız ya da hafif hasarla depremi atlattırmıştır. Peki sorun nedir? Aşağıda hem meslektaşlarımızın hem de sektörle ilgisi olmayan, talep edici konumundaki insanlarımızın anlayabileceği basitlikte Osmaniye ve Malatya deprem bölgesinden edinilen tespitler ve yapılması gerekenler anlatılacaktır.

Öncelikle, en büyük yıkım, hasar ve can kayıplarının meydana geldiği yapılar, yeni yerleşime açılan bölgelerde meydana gelmiştir. Yoğun göç alan il ve ilçelerde tarım arazileri üzerinde yüksek ve ağır yapılar yükselmiştir. Bu esnada, Osmaniye-Düziçi örneğinde olduğu gibi, neredeyse fay hatlarının dibinde bile yüksek ve ağır binalar imal edilmiştir. Bir depremde iki majör etken vardır, deprem ivmesi ve titreşim frekansı.

Bina ne kadar “ağır” olursa Newton’un 2. yasası gereği etkileneceği deprem kuvveti F_d , o derece fazla olacaktır:

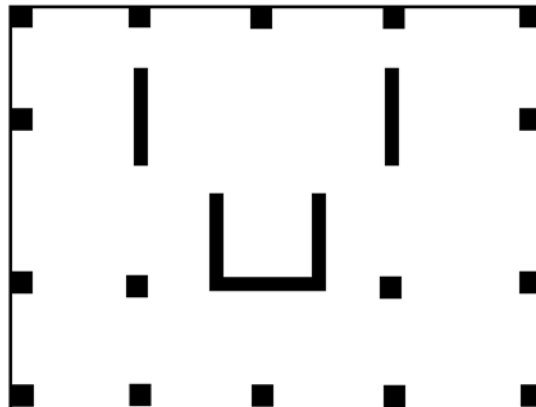
$$m=W/g, F_d=m a_d=W (a_d/g) = W S_g \quad (1)$$

Burada, m binanın kütlesi; a_d , depremde ortaya çıkan ivme; W , bina ağırlığı; g sabit yerçekimi ivmesi; S_g , deprem ivme spektrumudur,

yani depremde ortaya çıkan ivmenin sabit yerçekimi ivmesine oranı. Buradan kolayca ortaya çıkmaktadır ki **bina ağırlığı ne kadar artarsa depremde kolon ve perde sistemine etkiyecek kuvvetler de o oranda artacaktır**. Buradan çıkarılacak ders: **Binalarımızı gereğinden ağır yapmamalıyız**.

Bir bina nasıl gereğinden fazla ağır yapılır? Asmolen döşemeler yapıp kolonlar arasındaki esas kirişlerin, yüksek kiriş yerine yatık kiriş yapılmasıyla veya kiriş gibi çalışan mantar döşeme tipi kalın döşemeler seçilerek... Bu, statik değerlerin tutturulabilmesi açısından kat kat fazla donatı konulmasına ve yapının ağırlaşmasına neden olunurken aynı zamanda çok tehlikeli “zımbalama” etkisinin de ortaya çıkmasına yol açar. Unutmamalı ki döşemenin 1 cm kalın olması 100 m²’lik bir alanda 2,5 tonluk ilave bir ağırlık ortaya çıkmasına neden olur, yani iki binek otomobilini eve park etmek gibi düşünülebilir. Çözüm olarak, asmolen ve/veya kaset döşeme tipi döşemeler yapılabilir ve hatta tavsiye edilir ancak bunların kirişlerinin saplandığı ve kolonlar arasında olan esas kirişler yüksek kiriş olmalıdır (*Resim 1*). Böylelikle yapı hem hafif hem de çok daha mukavim hale getirilmiş olunur.

Resim 1. a. Asmolen döşemede yatık kiriş, b. Yüksek - tablalı kiriş

Resim 2. A1 tipi düzensizlik; döşeme ağırlık merkezi ile kolon-perde rijitlik merkezinin çakışmaması hali.

İkinci esas deprem etkisi ise frekans veya periyod olup bu biraz daha karışıktır. Doğadaki canlı-cansız her cismin bir doğal titreşim frekansı vardır. Eğer cisme dışarıdan doğal frekansına eşit veya çok yakın frekansta titreşimler uygulanırsa cisim **rezonansa** girer ve yıkılır. Deprem de bir dalga, yani titreşim hareketi ortaya çıkarır. Eğer binanın, üzerinde kurulduğu zeminin hâkim titreşim frekansı, binanın doğal titreşim frekansına yakın ise o bina büyük genlikli titreşimlere maruz kalacak, sonuçta ya yıkılacak ya da ağır hasar alacaktır. Detaylarına girmeden yüksek binalar kayalık zeminler üzerine kurulurken, 2-3 katlı evler alüvyonal-yumuşak zeminler üzerine inşa edilmelidir. Ancak yerleşim bölgeleri seçilirken bunlara hiç dikkat edilmemektedir. 1999 Gölcük-Adapazarı depreminde yıkılan binaların çoğu alüvyonal veya dolgu zeminler üzerinde olduğu fark edilmiş olmasına rağmen, son 2023 Kahramanmaraş-Hatay depreminde de görüldü ki yeni binaların yükseldiği yeni yerleşim bölgeleri de ya dere yataklarının, göletlerin kurutulmasıyla elde edilen araziler ya da sulak tarım arazileridir. Bunun yanında şiddetli bir depremin beklendiği İstanbul'da durum farklı değildir. Yüksek, ağır ve hatta stratejik öneme sahip binalar ya dere yataklarına ya da yumuşak zemin üzerine yapılmaktadır.

Buraya kadar anlatılmış olanların planlama aşamasında gözetilmesi, yapıların %60'ının depremden az hasarlı ya da hasarsız olarak çıkmasına yeterlidir. Bundan sonra değinilecek konular ise tasarımda, özellikle mimar meslektaşlarımız tarafından, dikkat edilmesi gereken hususlar olacaktır: **Yapı düzensizlikleri**.

Deprem yönetmeliklerinde, hesap esaslarına başlamadan önce yer alan, yapı düzensizlikleri iki gruba ayrılmaktadır: a) Planda düzensizlikler, b) Düşey doğrultuda düzensizlikler.

Planda düzensizlik (A tipi düzensizlikler), üç madde altında toplanmış olmakla birlikte en önemlisi A1-burulma düzensizliğidir. Burada tasarımcı (mimar), planda yapı döşe-

mesini ve kolon-perde konumlandırmasının simetrik olmasına dikkat etmesi yanında merdivenkovanı ve asansör çekirdeklerinin de simetri eksenleri üzerinde olmasına dikkat etmelidir. Yani döşeme ağırlık merkezi ile kolon ve perdelerin (asansör çekirdekleri ve merdivenkovanı dahil) ağırlık merkezi olan rijitlik merkezi çakıştırılmalıdır (*Resim 2*). Aksi halde deprem esnasında döşeme ileri geri hareket etmek yerine düzlemi içinde dönerek burulacaktır. Burulmaya ise hiçbir betonarme yapı dayanamaz; ya perdeler ağır hasar alır ya da kolonlar dağılarak yıkım gerçekleşir. Maa-lesef deprem bölgelerinde, asansörlerin bu kural gözetilmeksizin yerleştirilmesinden yeni yapılan binaların yıkıldığı veya ağır hasar aldığı görülmüştür.

Düşey doğrultuda düzensizlikler (B tipi düzensizlikler) ise binanın yüksekliği boyunca ortaya çıkabilecek düzensizliklerdir ve her biri büyük öneme sahiptir.

B1 tipi düzensizlik (**zayıf kat**): Bir katın perde, kolon ve duvar kesit alanlarının, komşu kattakilerin kesit alanlarından %80 oranından daha az olması durumu. Bu, kolon ve perde alanlarında büyük değişiklikler yapılması veya mevcut duvarların kaldırılması durumunda ortaya çıkan bir etkidir. Deprem esnasında binanın titreşimini büyük oranda azaltan duvarların asla kaldırılmaması gerekir. Duvarların kaldırılmasının belediye tadilat ruhsatı gerektirmediğini de hatırdan çıkarmayalım, bu acilen düzeltilmesi gereken yasal bir boşluktur.

Konu duvarlara gelmişken, zayıf kat ile doğrudan bir ilgisi olmamakla birlikte, duvarlarla ilgili olarak iki husustan bahsetmek gerekmektedir. Birincisi, cephe duvarlarının kolonlar arasında örülmemesi gibi bir akım olduğu görülmektedir (*Resim 3a*). Bunun sonucunda duvarların depremde binaya pozitif anlamda bir katkısı olmadığı gibi kolayca yola, bahçeye vb. insan ve araçların üzerine düşerek can ve mal kayıplarına neden olduğu Osmaniye ve Malatya incelemelerimizde görülmüştür (*Resim 3b, 3c*).

İkinci önemli husus ise duvar malzemesi olarak geleneksel tuğla veya gaz beton yerine “briket” kullanılması. Bu malzemenin kontrol edilebilir belli bir standardının olmaması, yük altında gevrek davranış gösterip dağılması yanında bina ağırlığını artırması göz ardı edilmeyecek etkenlerdir. Deprem bölgelerinde yapılan incelemelerde bu hususlar net olarak görülmüştür.

Resim 3. Duvarların kolonlar arasına örülmemesine ve bu durumun depremdaki davranışına ait örnekler (Osmaniye).

B2 tipi düzensizlik, (**yumuşak kat**): Komşu katlar arasında rijitlik düzensizliği diye tanımlanan yumuşak kat basitçe bir kat yüksekliğinin komşu katlara göre daha az veya yüksek olmasıdır. Hemen her depremde yıkılan, ağır hasar alan binaların %70-80'inin sebebi budur. Zemin kat genelde dükkân olarak yüksek (4-5 m) inşa edilerek yumuşak kat oluşumuna neden olunur (*Resim 4*). Buna bir de kolonların arasına duvar örülmemesi de (B1 tip düzensizlik-zayıf kat) eklendiğinde sonuç kaçınılmaz hale geliyor. Maalesef trafik yoğunluğunun olduğu yolların yanındaki binaların durumu böyledir. O nedenle ki deprem sonrasında yollar kapanacaktır.

B3 tipi düzensizlik (**kolon-perde düşey taşıyıcıların süreksizliği**): Deprem yönetmeliğimizde detaylı olarak şekillerle gösterildiği için burada detaylı anlatılmayacaktır. Ancak, kısaca kolon-perde kesilmemesi gerektiğini ve kolonların kirişler veya konsollar üzerine inşa edilmesi gerektiğini söylemek bile yeterli olacaktır. Bu kadar önemle yasaklanan söz konusu düzensizliklerin pratikte uygulandığı, örneklerde görülmektedir (*Resim 5*).

Sadece bu düzensizliklerin tasarım aşamasında göz önünde bulundurulması, yapılarımızın şiddetli bir depremde yıkılmayacağını, hafif hasarlarla can ve mal kayıplarının önüne geçileceğinin garantisidir.

Bunların yanında dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise **kısa kolonlardır**. Kısa kolon, binanın kolonları arasındaki duvarların tavana kadar örülmemesi veya pencere çerçevelerinin kolonlara dayandırılması ile etkin kolon boyunun kısaltılması anlamına gelmektedir (*Resim 6*). Deprem anında kısa kolonların kırılması olasılığı neredeyse %80-100'dür.

Bir binanın tasarım aşamasında, kaçınılması, yapılmaması gerekenlerin en önemlilerini sıraladık. Bunun yanında tasarımcı ve mühendis sadece müellifi olduğu binayı değil, çevresindeki zemin ve komşu binaları da göz önünde bulundurmalıdır. İstanbul gibi tepeler üzerine kurulmuş bir şehirde eğimli araziler üzerine inşaatlar yapılırken komşu binaların döşeme seviyeleri ile aynı olmasına dikkat edilmelidir. Aksi durumda deprem anında yatay hareket edecek olan döşemeler bu binaların kolonlarının kırılmasına neden olacaktır. Buna **çekileme etkisi** denilmektedir (*Resim 7*).

Fotoğraflardan da görüldüğü üzere, sakıncalı inşaatların çoğu, yeni binalardır. Anlatı-

lanlardan, neden yeni binaların depremde yıkıldığı ortaya çıkmaktadır. Ortada, tasarımından üretimine, denetimine kadar büyük bir bilgisizlik ve sorumsuzluk vardır. Halbuki bunlar, üniversitelerin inşaat ve mimarlık fakültelerinde standart (!) olarak okutulan “**depreme dayanıklı yapı tasarımı**” veya “**taşıyıcı sistem tasarımı**” derslerinin içerikleridir. Bu noktada çuvaldızı akademiye, kendimize batıracağız. TMMOB ve YÖK’ün çok ciddi olarak üniversitelerde depreme dayanıklı yapı tasarımı ve analizini içeren derslerin etkin

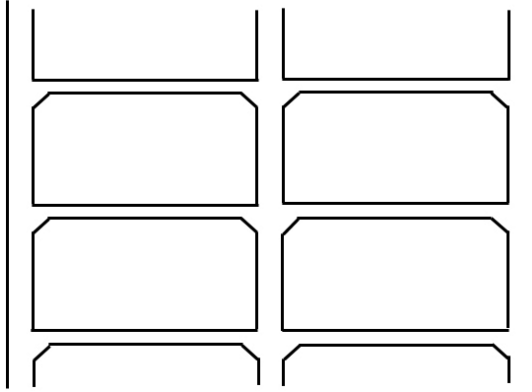
Resim 4. B1-zayıf kat ve B2-yumuşak kat oluşumlarına örnekler (İstanbul).

Resim 5. B3 tipi düzensizlik, kolon-perde düşey taşıyıcıların süreksizliğine örnekler (İstanbul).

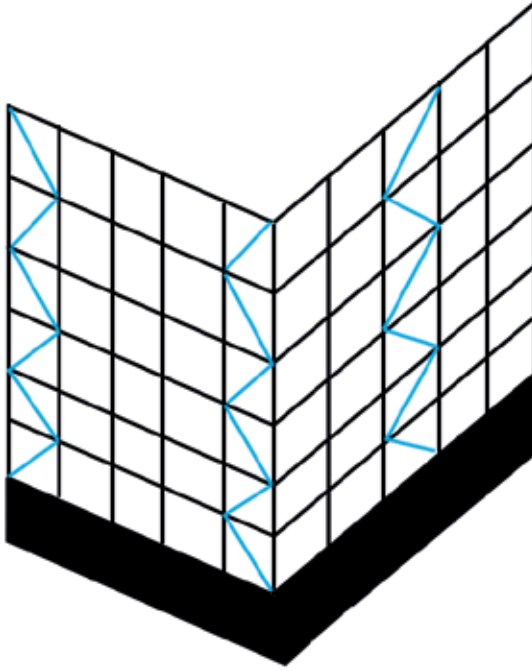
Resim 6. Kısa kolon oluşumuna örnekler (İstanbul).

Resim 7. Komşu katlar arası döşeme seviyesi farkı, çekileme etkisine örnek (İstanbul).

Resim 8. Guseli kolon-kiriş bağlantısı.

Resim 9. Çelik veya betonarme çapraz elemanlar kullanılarak depremde salınımın azaltılıp dayanımın artırılması.

biçimde verildiğini araştırması ve takip etmesi şarttır. Sadece derslerin verilmesi de yeterli değildir, **bağıl değerlendirme** denilen garabet bir değerlendirme sayesinde bilgisiz mühendis-mimar adaylarının derslerden geçmeleri önlenmelidir. İş arayan yeni mezunların en temel konuları bilmedikleri ve hatta kolon içine donatı bile yerleştiremedikleri haberleri, sektördeki meslektaşlarımızdan bizlere bildirilmektedir. Bu konuları hakkını

vererek işleyen üniversite ve fakülte sayısı maalesef iki elin parmaklarını geçmemektedir.

Son olarak, yaptığımız çalışmalardan yola çıkarak, **hafif** ve fakat **depreme dayanıklı**, deprem esnasında fazla titreşim-yer değiştirme yapmayacak yapıların tasarımı hakkında birkaç öneride bulunalım. Deprem anında en büyük zorlanmaların kolon-kiriş bağlantı noktalarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu zorlanmaların karşılanması için 1930-1960 yılları arasında yaygın olarak kullanılan bir tasarım uygulaması olan **guseli bağlantıların** yeniden hayata geçirilmesi yerinde olacaktır (*Resim 8*).

Bir diğer öneri ise titreşim esnasında döşemelerin yanal yer değiştirmelerini azaltmak hakkında olacaktır. Betonarme binalarda bunu sağlamak için perde sistemler yapılmaktadır. Bu ise binayı daha ağır hale getirmekte, daha fazla deprem kuvvetine maruz kalmasına neden olmaktadır. Depremlerde ahşap ve çelik yapıların betonarmeye göre daha dayanıklı olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni kolon-kiriş düğüm noktaları arasına çapraz-diagonal yerleştirilmesidir. Benzer bir uygulama betonarme binaların dış cephelerinde uygulamasının hem binanın ağırlığını azaltmaya hem de daha az sarsıntıya maruz kalınmasına yardımcı olduğu gösterilmiştir (*Resim 9*). Çaprazlar, çelik olduğu gibi betonarme de olabilmektedir.

Depremler yurdumuzda hep olmuştur ve daha şiddetlileri de olacaktır. Üzerimize düşen, akademi, belediye, tasarımcı mimar-mühendis, yapı denetim gibi sektör paydaşlarının depreme dayanıklı yapı tasarımı ve inşası konusunda bilgilerini devamlı surette artırmalarıdır. Depreme dayanıklı yapı konusunda uzmanlaşmak, bilgi üretmek sektör olarak hedefimiz olmalıdır. Bu gayret, hem depremlerde canlarını mallarını kaybetmiş insanlarımıza hem de tüm insanlığa bir borcumuzdur. **m**

Zafer Kütüğü, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Öğretim Üyesi

What need to be known and what to be done in earthquake reality of Turkey

Earthquake is a reality that must always be kept in mind in our country. Especially two groups of people always keep this in mind: Construction sector components such as architects, civil engineers, contractors, laborers, and the consumers. While the first group always thinks about building an "earthquake resistant building", the second group always questions whether the building is earthquake resistant or not. Moreover, the second group always demands it from the first group and has to know some information about it. In this article, with the knowledge from the '99 Gölcük and '23 Kahramanmaraş Earthquakes, it is simply explained how to design and build an earthquake resistant building and how to inspect existing buildings.

2000 Sonrası Türkiye Mekân Siyasetinde “Başka Türü” Mimarlık ve Planlama Pratikleri¹

Öncül Kırılgiç, Murat Cemal Yalçınan

2000’li yıllar, neoliberal kentleşmenin dünya metropollerini hızla dönüştürdüğü bir dönem olarak hatırlanacaktır. Mega projelerle birlikte büyük ölçekli kentsel dönüşüm ve yenileme faaliyetleri, kentleri mekânsal olduğu kadar ekonomik ve toplumsal olarak da dönüştürmekte; yeni ekonomik sektörleri, yaşam alanlarını ve biçimlerini metropollere tanıtırırken eskiye dair hemen her şeyi yok etmektedir. Bu sürecin mekânsal adaleti sarsan, toplumsal eşitsizlikleri artıran, ekolojik tahribatlara neden olan ve çok sayıda insanı yerinden eden yönleri de bilinmekte; neoliberal şehirciliğin, mülksüzleştirme ve çitleme yoluyla açtığı bu derin yaralar metropollerde giderek sıradanlaşmaktadır (Harvey, 2013; Merrifield, 2015). Dünya metropolleri açısından hiç de iç açıcı olmayan bu tablo içerisinde mimarlık ve planlama meslekleri; neoliberal kentleşmeye hızla angaje olmaları ve küresel kapitalizmin kent mekânının üretimi ve dönüşümünde kullandığı birer araç haline gelmeleri nedeniyle eleştirilmektedir (Swyngedouw vd., 2002).

Bu dönemde Türkiye’de de neoliberal şehircilik yerleşmiş, kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri ile mega projeler sıklaşmış, bu projeler çoğu zaman dışlayıcı söylemler ve baskıcı yöntemler ile hayata geçirilmiş, sonuçları itibarıyla de dünyadaki örnekleri gibi adaletsizlik, eşitsizlik ve ekolojik tahribata neden olmuş; mülksüzleştirme ve çitleme faaliyetlerini de aynen tekrarlamışlardır (Türkün ve Ünsal, 2014; Yalçınan vd., 2014). Bu projelerin çeşitli aşamalarında yer alan mimar ve plancılar, meslek etiği ve kamu yararı çerçevesinde çok sayıda tartışmaya konu olmaktadır (Akpinar ve Aysev, 2011; Baş, 2006). Öte yandan, Türkiye’de mimarlık ve planlama mesleklerinde düşük ücretli ve güvencesiz çalışma koşulları, işsizliğin ve hayal kırıklığının yaygınlaşması da bu döneme özgü tartışma konuları arasında yer almaktadır (Aykaç ve Sert, 2018; Penpecioglu ve Taşan-Kok, 2016).

Tüm bu olumsuz tabloya rağmen, 2000’lerin mimarlık ve planlama ortamında

yüzünü neoliberal politikaların yarattığı toplumsal mekânsal ve ekolojik sorunlara dönen, gündemine kent yoksulluğu, konut sorunu, çevrenin ve doğal kaynakların tahribatı, soylulaştırma ve yerinden etme projeleri, göç ve mültecilik gibi konuları alan pratikler de şekillenmiştir. Bu pratikler literatürde katılımcı (*participatory*), küçük ölçekli (*small-scale*), kendin yap (*do-it-yourself*), gerilla (*guerilla*), aktivist (*activist*) gibi tanımlamalarla ele alınmakta ve yoğun bir şekilde çalışılmaktadır (Cupers, 2014; Hou, 2020; Sager, 2016).

Mimarlık ve planlama alanlarında farklı coğrafyalarda kentsel meselelerle ilişki kuran eleştirel yaklaşımlar ve deneyimler, dünya genelinde toplumsal hareketlerin yükselişe geçtiği 1960’lı ve 70’li yıllara kadar geri gider. Bu dönemde kenti ve mekânı mercek altına alan tartışmalar, uzmanlık bilgisi ve disiplin sınırları üzerine tartışmaları derinleştirdiği gibi katılımcı, savunucu, radikal ve benzeri sıfatları da meslek alanlarımıza sokmuştur. 2000’li yıllarda ise kentlerde ve disiplinlerde yaşanan dönüşümlerle birlikte mimarlık ve planlamaya dönük arayışlar da dönüşerek devam etmekte ve şekillenmektedir. Bu anlamda, mega projeler ve kentsel dönüşüme karşı hareketler ile kent yoksulluğu ve konut sorununa dair mücadeleler dikkat çekicidir. Birkaç örnek verecek olursak, en kapsamlı ve geniş organizasyonlardan birisi, Londra’da kentsel meseleler ile planlama tartışmalarına alternatifler geliştirmek, neoliberal şehirciliğe geçit vermemek üzere çok farklı organizasyonların bir çatı örgütü gibi çalışan, mimarlık ve planlama uzmanlıklarından çokça destek alan ve Londra’daki üniversitelerin ilgili bölümleriyle de yakın ilişki içerisinde olan *Just Space* (Adil Mekân) isimli şemsiye örgüttür. Bu grup Alternatif Londra Planı gibi katılımcı süreçlerden bazı spesifik plan ve projelere karşı çıkışlara kadar çok sayıda faaliyetin örgütleyicisidir. Bir başka örnekte, Roma’da hızla artan evsizler nedeniyle 2012 yılında *Tsunami Tour* (Tsunami Turu) adlı bir kampanya doğar ve

boş binalar işgal edilmeye başlanır (Martínez López, 2019). Mimar ve plancıların da yer aldığı *Ev için Sosyal Meclis* (*Assemblea Sociale per la Casa-ASC*) ise işgal sonrası mekânsal ihtiyaçların giderilmesi için kolektif inşa atölyeleri düzenlemektedir (*Resim 1*). Diğer yandan, Atina’da Alexandras konut kompleksi mücadelesi de soylulaştırma ve yerinden etme süreçlerine karşı önemli bir deneyimdir (Stavrides, 2018:85-98). 1930’lu yıllarda inşa edilen ve dönemin önemli sosyal konut örneklerinden olan kompleksin yıkımı için devletin çeşitli girişimlerine karşı bölge sakinleri ve aktivistler uzun soluklu bir mücadele süreci örgütlerler. Bu mücadeleye dahil olan Atina Ulusal Teknik Üniversitesi (NTUA) Mimarlık Okulu’ndan akademisyenler ve öğrenciler de binaların tarihine saygı duyan ve sakinlerinin kullanımından dersler çıkaran bir iyileştirme planı hazırlamanın yanı sıra yapılı çevreye ve bölgedeki gündelik yaşama dair görsel ve yazılı pek çok verinin kamuoyuyla paylaşılmasına katkıda bulunurlar (*Resim 2*). Benzer örnekler dünyanın dört bir yanında, giderek artan sayıda gözlenmektedir.²

Resim 1. Ev için Sosyal Meclis’in re-biennale etkinliği (Kaynak: rebiennale.org).

Resim 2. Alexandras konut kompleksi (Kaynak: cngreece.gr).

Çalışmanın odağında, bu tür örneklerin mekân siyaseti³ ile ilişkisellik içerisinde değerlendirilmesi yer almaktadır. Planlama ve mimarlık mesleklerinin mekânla kurduğu ilişkiye dönük tartışmalar, Lefebvre’nin 70’li yıllarda ortaya koyduğu mekân kavramsallaştırması doğrultusunda farklı bir boyut kazanmıştır. Lefebvre, mekânın toplumsal ilişkilerden bağımsız düşünülmemeyeceğine ilişkin güçlü bir kavramsal çerçeve ile mimar ve plancıların uzmanlık bilgilerinin tarafsız olmadığını (1974/2014:70-72) dahası mekâna dair bilginin uzmanlık alanlarının mülkiyetine hapsedilemeyeceğini savunur (1974/2014:115). Lefebvre’nin kuramsal çerçevesine yeni güzergâhlar ekleyen Massey’e göre de mekân karşılıklı ilişkilerin ürünüdür; zaman ve toplumsal güç ilişkileri ile ilişkisellik içerisinde kavramsallaştırılarak farklılığın, çoğulluğun, çeşitliliğin varlığı üzerinden kabul edilmelidir (2005, 2016). Massey (2016) için mekânın kavramsallaştırılması konusu toplumsal güç ilişkilerinden, dolayısıyla siyasetten bağımsız düşünülmez: “En güçlü toplumsal mekân kavramsallaştırmalarından biri, onun toplumsal ilişkiler ve etkileşimler aracılığıyla kurulduğunu ve bundan dolayı her zaman her yerde iktidarın ifadesi ve aracı olduğunu teslim etmekten geçer.” (2016:37) Bu anlamda mekân siyaseti, mekânın siyaseti ve siyasetin mekânı şeklinde kurularak ağırlığın mekâna ya da siyasete verildiği düşünsel düzlemlerin ötesinde, mekânın ve siyasetin bir bütün olarak ele alınışını içerir. Massey, mekân literatüründe siyasetten arındırılmış mekân tanımlamalarını ve siyaset literatüründe mekânı statikleştiren yaklaşımları tartışmaya açarak, her iki durumun da mekânı siyasetten ve siyaset olasılığından mahrum etmek anlamına geldiğini söyler (1994:250). Tartışmanın devamında mekânın mutlak değil ilişkisel olduğunu vurgular (1994:261) ve mekânı, yerelden küresele tüm ölçeklerde toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin eşzamanlı bir arada varoluşu olarak, karşılıklı ilişkilerle inşa edilmiş olarak kavramsallaştırmamız gerektiğini belirtir (1994:264).

Çalışmanın kuramsal izleği de bu bağlamda, birbirini tamamlayan iki soru etrafında şekillenmektedir: Mimar ve plancılar, mekân siyasetini nasıl etkilemektedir? Mekân siyaseti, mimar ve plancıları nasıl etkilemektedir? Bu doğrultuda, 2000 sonrası Türkiye’de mimarlık ve planlamanın eleştirel pratiklerine örnek olarak seçilen gruplar aracılığıyla mimar ve plancı-

ların mekân siyasetiyle ilişkisi ele alınmaktadır. Başka Bir Atölye, Dayanışmacı Atölye, Düzce Umut Atölyesi, Herkes için Mimarlık Derneği, Mimar Meclisi ve Plankton Project grupları, 2000’li yıllar Türkiye mekân siyasetinde belirli bir etki alanı yaratmış mimarlık ve planlama pratiklerine sahiptir. Grupları ortaklaştıran bağlamın “başka türlü” mimarlık ve planlama arayışları olduğu görülmektedir. Bu gruplara ilişkin bilgiler, üyeleriyle yapılan derinlemesine görüşmeler, basılı ve dijital kaynaklar ile çeşitli çalışmalarda alınan katılımcı gözlem notlarına dayanmaktadır. Bu makalenin her iki yazarının da söz konusu gruplardan bir ya da birkaçı ile gönüllü çalışma geçmişi bulunduğu da altı çizilmelidir. Değerlendirme zemini ise 2000 sonrası Türkiye mekân siyaseti gündemleri ile kentsel muhalefet aktörlerinin kavramsal izleği içerisinde önemli yer tuttuğu yine bu çalışma kapsamında tespit edilen mücadele, dayanışma, kolektif kavramlarının grupların sözcük dağarcıklarındaki izleri sürülerek gerçekleştirilmektedir.

“Başka Türlü”: Mimarların ve Plancıların Mekân Siyasetine Etkisi

2000’li yıllarda mekân siyasetinin geldiği nokta mimarlık ve planlama disiplinlerini önemli derecede etkilerken, mekân siyasetinde mimar ve plancıların etkisi de giderek artmaktadır. Mimarlık ve planlama alanlarında 1960’lı ve 70’li yıllardan başlayarak günümüze gelen eleş-

tirel pratikler sayesinde mekânı korumayı, savunmayı hedefleyen ve kullanıcı toplulukları merkezine alarak örgütlenen deneyimler ortaya çıkmaktadır. Farklı coğrafyalarda gelişen çok sayıda pratik, mimar ve plancıların uzmanlık bilgileriyle mekân siyasetine dair gündemleri etkileyebildiklerini ve kentsel muhalefeti güçlendirebildiklerini, mekâna alternatif yaklaşımları ile siyaseten de farklı tartışma alanları açabildiklerini göstermektedir (Martínez López, 2019; Stavrides, 2017). 1980’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’de de neoliberal şehir-cilik hamlelerine, kentsel dönüşüm projeleri ve mega projelere karşı gelişen ve çeşitlenen bir kentsel muhalefet olduğu, bu muhalefetin zaman zaman karşı çıktıkları projeleri durdurdıkları ve/veya geciktirdikleri görülmektedir. Dönemin kentsel muhalif aktörleri arasında başta meslek odaları olmak üzere, mahalle örgütlenmeleri, sivil inisiyatifler ve kentsel ittifaklar⁴ bulunmaktadır (Yalçın ve Çavuşoğlu, 2011). Bu dönemde mimar ve plancılar kentsel muhalefet içerisinde aktif olarak yer almanın ötesinde, özellikle meslek odaları üzerinden, bu muhalif hareketlerin tetikleyicileri, çekici güçleri olmuşlardır. Kentsel muhalefetin 2000’lerde iyice çeşitlenen ve güçlenen yapısı, zaman içerisinde, Türkiye’de mimarlık ve planlamanın eleştirel pratiklerinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu grupların ortaklaştıkları nokta başka türlü bir mekân ve meslek alanı arayışlarıdır. Bir arayış vardır çünkü mimar ve

Resim 3. Dayanışmacı Atölye'nin de içinde yer aldığı Sulukule Atölyesi tarafından hazırlanan Sulukule Alternatif Projesi'nden örnek (sulukuleatolyesi.blogspot.com).

şehir plancıları ne mekâna dair alınan kararlardan ve bu kararların içinde alındıkları süreçlerden ne de bu mekânın üretilmesi sürecinden kendilerine biçilen rolden memnundur. Bu çalışma kapsamında ele alınan Başka Bir Atölye, Dayanışmacı Atölye, Düzce Umut Atölyesi, Herkes için Mimarlık Derneği, Mimar Meclisi ve Plankton Project⁵ grupları ilgilendikleri mekânsal meseleler çerçevesinde yarattıkları etki alanı bağlamında seçilmiş, bu grupların incelemesi üzerinden hem mimar ve şehir plançılarının yarattıkları gündem ve sundukları uzman bilgisi üzerinden mekân siyasetine etkileri, hem de mekân siyasetinin bu meslek alanlarına etkisi çözümlenmeye çalışılmıştır.

Dayanışmacı Atölye, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden bir grup öğretim elemanı ve öğrenci tarafından İstanbul’da kentsel dönüşüm baskısı altındaki mahallelerin verdiği mücadeleye bir anlamda uzman bilgisi ile destek olma amacıyla 2003 yılında kurulmuş, hızla farklı üniversitelere ve farklı disiplinlere yayılarak genişlemiş ve katılımcı, yaşayan mer-

kezli alternatif süreçler geliştirmeye çalışmıştır. Atölyenin çalışmaları, 2007’de *Gülsuyu-Güvensu Dayanışmacı Planlama Atölyesi* ve 2009’da *Sulukule Atölyesi* ile görünür hale gelmiştir. Katılımcı sayısı çalışmaların yoğunluğuna göre değişen grup, çalışmalarını açık çağrılı davetler aracılığıyla toplanan gönüllüler etrafında kurar. Grubun temel yaklaşımı, mahallelilerin öz örgütlülüğünü ve kapasitelerini güçlendirecek bilgileri mahalleliyle birlikte üreterek yine mahallelinin kullanımına sunmaktır. Bu anlamda katılımcı bilgi üretimi ile savunucu ve radikal planlama denemeleri grubun başlıca faaliyet alanını oluşturmaktadır. Dayanışmacı Atölye, faaliyetlerini uzunca bir süre Bir Umut Derneği çatısı altında sürdürmüş, ilgilendiği meseleye ve ihtiyaca göre genişleyen/daralan, gerektiğinde dernekten bağımsız hareket edebilen esnek bir yapıyı tercih etmiştir. Bu esnek yapı, burada ele alacağımız diğer bir grup olan Düzce Umut Atölyesi’nin kurulmasına da vesile olmuştur.

Herkes için Mimarlık Derneği, mimarlar ve mimarlık öğrencileri tarafından 2011 yılında kurulmuştur. Derneğin dört maddede sıralanan hedefleri “toplum yararını gözetten bir mimarlık için örnekler ortaya koymak” ifadesi ile başlamaktadır. İşleyiş biçimi ise “açık çağrılar ya da davetler yoluyla katılımcı süreçler” oluşturulması, çalışmalarda yer alanlar arasında “karşılıklı sorumluluğa dayalı yatay bir ilişki” kurulması ifadeleriyle tarif edilmektedir. Taksim Gezi Parkı’nı korumaya dönük etkinliklerde aktif olarak yer alan grup, Türkiye’nin farklı şehirlerinde atıl köy okullarının onarılması, kadınlara ve çocuklara hizmet edecek çok fonksiyonlu mekânların üretilmesi gibi konularda çalışmalarını sürdürmektedir. Grubun etki alanı oldukça geniştir ve çalışmalarını farklı katılımlara açık, esnek bir yapıyla kurgulamaktadır.

Düzce Umut Atölyesi, 1999 Marmara depremiyle evsiz kalan Düzceli kiracı depremzedelerin 13 yıl süren konut hakkı mücadeleleriyle dayanışmak için kurulmuştur. *Evsiz Depremzedeler Dayanışma ve Konut/Yapı Kooperatifi*’ni kuran ve konutlarının üretimini her aşamasında söz sahibi olmak isteyen depremzedelerle uzun yıllardır dayanışma içerisinde olan Bir Umut Derneği ve Dayanışmacı Atölye’nin 2015 yılında yaptığı açık çağrıyla farklı disiplinlerden insanlar bir araya gelmiştir. Düzce ve İstanbul’da gerçekleştirilen atölye çalışmalarıyla katılımcı bir tasarım süreci kurgulanarak 2016 yılında bütün detay işleriyle

Resim 4. Herkes için Mimarlık Derneği Yırca Sabunevi uygulama atölyesi, 2017 (herkesicinmimarlik.org).

Resim 5. Düzce Umut Atölyesi, Düzce Umut Evleri Vaziyet Planı Oyunu, 2015 (düzceumutatolyesi.wordpress.com).

birlikte mimari proje tamamlanmış ve inşaatı başlanmıştır. Grup, inşaatın ilk yıllarında katılımcı araçlar ve etkinlikler yoluyla süreci desteklemeye devam etmiş, sonrasında, faaliyetlerine ihtiyaç kalmadığı zaman dağılmıştır.⁶ *Düzce Umut Evleri* inşaatı tamamlanmaya yaklaşılmaktadır.

Başka Bir Atölye, 2015 yılında adını duyuran ve çalışmalarını mimarlık alanının sınırlarının ötesindeki kesişimlerle gerçekleştiren bir gruptur. Grubun kökleri Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Bölümüne ve Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kent Düşleri Atölyelerine uzanmaktadır. Çalışmaları arasında; araştırma faaliyetinin eleştirel hale getirilmesi yoluyla hazırlanan *Gölcük Mimari Miras* kitabı, *Haliç Dayanışması* için bilgi ve belge üretimleri, araştırmacı ve araştırılan hiyerarşisi dışında hiyerarşisiz bir kentsel araştırma süreç ve yönteminin kurgulandığı *Amed Kent Atölyesi* bulunmaktadır. Çeşitli kurumlarla, gruplarla ve kişilerle toplumsal cinsiyetten müştereklere pek çok konuda tartışma ve üretim zeminlerini genişlettikleri ortak çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Mimar Meclisi, 2015 yılında *Küçük Armutlu (FSM) Mahallesi Yerinde ve Yerlisiyle İyileştirme Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması* ile kurulmuştur. Yarışmanın tüm aşamaları, mimarlık alanının araçları ile Küçük Armutlu Mahallesi'nde kentsel dönüşüme karşı verilen örgütlü mücadeleyi güçlendirmeye yönelik olarak kurgulanmıştır. Kendini “mesleki hizmet ve düşünce üreten demokrat-ilerici-politik bir topluluk” olarak tanımlayan grup “kent ve barınma hakkına ulaşamayan, sosyal ve ekonomik olarak adaletsizliğin kısılcığında kalmış halk kesimi” için projeler önermekte, uygulamalar gerçekleştirmektedir. Çalışmalarına örnek olarak farklı gecekondu mahallelerindeki konutların ihtiyaca uygun olarak tasarlanması ve iyileştirilmesi, Hasan Ferit Gedik sokak tabelası tasarımı, Dilek Doğan Parkı tasarımı ve uygulaması verilebilir.

Plankton Project, İstanbul Teknik Üniversitesinde okuyan bir grup mimarlık ve şehir bölge planlama öğrencisinin Tunceli Ovacık'ta 2015 yılında *DURAKOvacık* projesine başlamaları ile kurulmuştur. Grup, küçük ölçeklerde gerçekleştirdikleri üretimleri, geliştirdikleri işbirlikleri ve yürüttükleri tartışmalar ile “mimarlığın imkânlarının ne olabileceği” sorusuna yanıt aramıştır. Plankton Project, işbirliği olarak tanımladıkları ortak üretimleri oldukça önemsemektedir. Örneğin Düzce Umut Evle-

ri'nde hayata geçen *AÇIKŞANTIYE*beşiköy projesini üretmiş, Tarihi Yedikule Bostanları Koruma Girişimi ile birlikte bostancılar için *BARA-KAYedikule* projesini gerçekleştirmiştir. Üyelerinin mezun olarak farklı yerlerde işe başlamaları ya da lisansüstü eğitim için yurtdışına gitmeleri gibi nedenlerle grubun çalışmaları ivme kaybetmiştir.

Görüldüğü gibi farklı gruplar farklı motivasyonlarla ve farklı ölçeklerdeki üretimleriyle mimarlık ve planlama alanlarında “başka türlü” ürün ve ilişkilerin var olabileceğini göstermiş; kurguladıkları ürün ve üretim ilişkileriyle mekân siyasetinde çok farklı pozisyonlardan çok farklı gündemlere etki edebilmişlerdir.

Mücadele, Dayanışma, Kolektif: Mekân Siyasetinin Mimar ve Plancılara Etkisi

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerin ve söz konusu grupların kendi paylaşımlarının öne çıkardığı 3 kavram; mücadele, dayanışma ve kolektif kavramlarıdır.

Resim 6. Başka Bir Atölye'nin Haliç Dayanışması için hazırladığı poster (baskabiratolye.com)

Resim 7. Mimar Meclisi, Küçük Armutlu Mahallesi'nde Kolektif İnşaat Atölyesi, 2016 (facebook.com/mimarmeclisi).

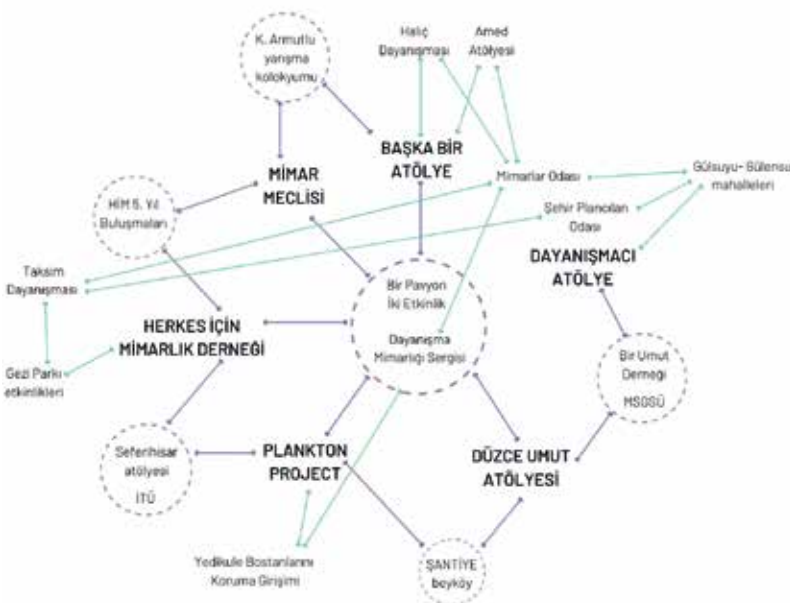

Resim 8. Plankton Project DURAKovacık projesi yapım aşaması, 2015 (arkitera.com).

2000’li yıllarda Türkiye’de mekân siyasetinde mücadele kavramı, mega projeler ve kentsel dönüşüm karşıtı mücadelelerden çevre mücadelelerine kadar farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Mücadele kavramı Dayanışmacı Atölye, Düzce Umut Atölyesi, Başka Bir Atölye ve Mimar Meclisi’nin sözcük dağarcığında doğrudan yer alırken, Herkes için Mimarlık Derneği ve Plankton Project, kavramla sınırlı ve/veya dolaylı ilişki kurmaktadır. Öte yandan mücadelenin anlamı gruplar için iki yönlüdür. Bu yönlerden ilki, mimarlık ve planlamanın araçlarıyla kentsel muhalefet aktörlerini güçlendirmeye dönüktür. İkincisi ise mimarlık ve planlama mesleklerinin mevcut pratiklerine dönük eleştirilerle şekillenen, üniversiteler ve meslek odaları da dahil olmak üzere, kurumlar eliyle üretilen formal mimar-

Resim 9. Grupların ilişkisel haritası.

GRUPLARIN İLİŞKİSEL HARİTASI

lık ve planlama anlayışlarıyla mücadeleye işaret etmektedir.

Dönemin mekân siyaseti dinamikleriyle ilişkilenen ve grupların sözcük dağarcığında bulunan bir diğer kavram ise dayanışmadır. Yardımlaşma, ortaklaşma gibi anlamlarıyla birlikte toplumsal ilişkilerin tesisiyle ilişkili düşünülebi- lecek olan dayanışma kavramı, gruplar açısından hem toplumun farklı kesimleriyle dayanışmaya hem de mesleki dayanışmaya referans vermektedir. Mekânın ve mekâna dair üretimlerin yarattığı ortaklığın, gruplar için toplumsal ve mesleki dayanışmaya dair kurucu öge olduğu görülmektedir. Bazı gruplar “küçük ölçek”, “mahalle ölçeği” gibi, özellikle çalışmayı tercih ettikleri mekânsal ölçekler olduğunu belirtmektedir. Bazı gruplar ise mekânsal ölçeklerle kendilerini sınırlandırmamaktadır. Ölçek çeşitliliği grupların özgün deneyimler ortaya çıkarmasını sağlamaktadır ancak çalışma yapılan ölçeğe özgü deneyimlerin farklı ölçeklere nasıl taşınabileceği konusu yeteri kadar tartışılmamaktadır.

Türkiye’de son yıllarda toplumsal hareketler alanında sık kullanılan kolektif kavramı da grupların sözcük dağarcıklarında yer bulmaktadır. Kavram, birlikte üretmeye işaret etmenin yanı sıra örgütlenmede ve karar alma mekanizmalarında demokrasiye ilişkin yeni arayışların da göstergesi haline gelmektedir. Bu arayışlar, dönemin kentsel muhalefetindeki tartışmalarla ve deneyimlerle de kimi paralellikler taşımaktadır. Öte yandan birlikte üretimin emek ve aidiyet konularında çeşitli açmazlar da içerdiği ortaya çıkmaktadır. Keza çoğu grupta örgütlenmek ya da gruplarının üye sayısını artırmak öncelik değildir ve üye/ katılımcı/ gönüllü sayıları esnek bırakılmaktadır. Grupların tümünde, çalışmaların merkezinde birkaç kişinin bulunduğu ve bu kişilerin bir nevi tutkal işlevi gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durumun, çalışmaların sürekliliğini sağlama konusunda olumsuzluklar yaratabildiği görülmektedir.

Değerlendirme

2000’li yıllarda mimarlık ve planlamanın eleştirel pratiklerinin deneyimleri, dünyanın farklı coğrafyalarında olduğu gibi Türkiye’de de mekân siyasetinin artan önemi doğrultusunda önemli tartışma başlıklarını ve potansiyelleri barındırmaktadır. Ele alınan grupların “başka türlü” bir mimarlık ve planlama arayışıyla çalışmalarını farklı toplumsal kesimlere dönük ola-

rak sürdürdükleri, yaklaşım ve yöntemlerinin ise çalışma konuları, ölçekleri ve ilgi alanlarındaki topluluklar özelinde farklılaştığı görülmektedir. Grupları ortaklaştıran en önemli özellik, disiplin sınırlarını aşan eleştirel çalışmalarıdır. Kimi grupların bünyesinde farklı disiplinlerden üyelerin/ gönüllülerin yer aldığı, kimi grupların da farklı disiplin alanlarıyla ortak çalışmalarda bulunmaya özel bir önem verdiği görülmektedir. Ayrıca mücadele, dayanışma ve kolektif kavramlarının grupların sözcük dağarcığındaki yerleri izlendiğinde; tartışmalarının ve pratiklerinin güncel toplumsal tartışmalarla ilişkilendiği, çeşitli toplumsal aktörlerle kesiştiği ve farklı alanların kavramsal dağarcığından beslendiği fark edilmektedir.

Öte yandan tüm grupların kentsel muhalefet aktörleriyle çeşitli ilişkiler kurmakla birlikte bağımsız kalmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bağımsız kalma tercihi her grubun kendi özgün nedenleri ile açıklanabilir ancak “başka türlü” ifadesinde ortaklaşan arayışlar, bu tercih konusunda da önemli bir ortaklık yaratmaktadır. “Başka türlü” arayışının, kimi gruplar için “başka bir dünya” özlemi ile birleşmekle birlikte, temel olarak mevcut mimarlık ve planlama pratiğine yönelik eleştirileri içerdiği görülmektedir. Gruplarda yer alan mimarların ve plancıların çoğunun eğitim hayatında başlayan sorgulamaları meslek hayatına da taşınmaktadır. Grupların bir kısmının kuruluşuna üniversitelerde öğrenciler ve/veya akademisyenler tarafından oluşturulan eleştirel zeminler vesile olmaktadır. Ancak grupların tümü; okullarda öğretilen, meslek pratiğinde beklenen, dolayısıyla meslek odaları gibi mesleki örgütlenmelere de yansıyan kimi mimarlık ve planlama yaklaşımlarını benimsememektedir.

Grupların gündemlerinde neoliberal kentleşmenin getirdiği mekânsal ve mesleki dönüşümler önemli bir yer tutmaktadır. Mesleklere dair sınırları ve iş bölümlerini hiyerarşik bulan, mimarlık ve planlama pratiğinin uzmanların egemenliğinde sürdürülmemesi gerektiğini savunan yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Grupların tümü için çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan ürünler kadar üretim sürecinin nasıl gerçekleştiği de son derece önemlidir. Tartışmalarında; üretim sürecine kullanıcıların/toplulukların katılımı, üretim sürecinde hiyerarşik ilişkiler kurulmaması, üretim süreci için gerekli emeğin nasıl verileceği gibi başlıklar bulunmaktadır. Grupların sürdürdükleri bu tartışmalar, mekânın yanı sıra akademi ve emek

alanlarına da ilişkin olarak 2000’li yıllara özgü krizlere yanıt üretme potansiyelini taşımaktadır.

Öte yandan grupların geliştirdikleri yöntemler ile “küçük ölçekli”, “mahalle ölçeği” gibi ifadelerle tanımlanan çalışma ölçekleri, mekân etrafında örülen mücadeleleri güçlendirme konusunda önemli potansiyellere sahiptir. Özellikle belirli bir mekân etrafında örülen mücadelelerin (örneğin Gezi Parkı direnişi, Haydarpaşa Dayanışması vb.) süreklilik gibi sorunlarına rağmen önemli bir örgütlülük kapasitesi sağladığı ve çeşitli kazanımlara sahip olduğu bilinmektedir. Bu mücadelelerde mimarlık ve planlamanın uzmanlık bilgisi; mekâna dair bilginin üretimi ve paylaşımının yanı sıra fiziksel mekâna dair önerileri ve müdahaleleriyle de önemli katkılar sağlamaktadır. Belirli bir mekân etrafında örgütlenen ve mücadele eden topluluklarla birlikte geliştirilen mimarlık ve planlama pratikleri; konut, ortak alan ve kent ölçeğine genişleyebilecek çeşitlilikte planlama, tasarım ve uygulama süreçlerinin kurgulanması için model olabilecek deneyimlere sahiptir. ■

Öncül Kırılgiç, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Murat Cemal Yalçın, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Notlar

1. Bu çalışma, MSGSÜ Şehircilik Doktora Programı’nda Prof. Dr. Murat Cemal Yalçın ve Doç. Dr. Begüm Özden Fırat danışmanlığında 2022 yılında tamamlanan “Başka Türlü”: 2000 Sonrası Mekân Siyasetinde Mimarlık ve Planlamanın Eleştirel Pratikleri başlıklı doktora tezinden derlenmiştir.
2. Dünyanın farklı coğrafyalarında farklı dönemlerde karşılaştığımız bu tür pratiklerin sadece fiziki mekâna odaklandıkları, tekil örnekler yaratmaktan öteye gidemedikleri, toplumsal güç ilişkilerini göz ardı ettikleri gibi eleştiriler de söz konusudur (Hancox, 2014; Hatherley, 2016; Namias, 2016).
3. Bu çalışma kapsamında mekân siyaseti ifadesi önemli bir alan kaplamakla birlikte ontolojik olarak tanımlanmasına ilişkin ayrıntılı bir tartışmaya odaklanılmamakta, kavram Massey’in kuramsal tartışmaları doğrultusunda kullanılmaktadır.
4. Kentsel ittifaklar kavramı spesifik neoliberal şehircilik projeleri karşısında meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve inisiyatifleri, akademisyenler, sanatçılar, vatandaşlar tarafından oluşturulan ve genelde ilgili projeye karşı çıkış dönemiyle sınırlı ömrü olan muhalif koalisyonları ifade etmektedir. Haydarpaşa Dayanışması ve Emek Bizim en çok bilinen örnekleridir.
5. Gruplar, kuruluş yılı sırasına göre aktarılmıştır. Gruplarla ilgili detaylı bilgi sağlayan tüm referanslara burada yer verilmemiştir ancak 2017 yılında TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından düzenlenen ve ele alınan grupların beşinin yer aldığı *Dayanışma Mimarlığı Sergisi* kitabının önemli bir kaynak olduğu belirtilmelidir.
6. Düzce Umur Atölyesi çalışmaları hakkında önemli tartışmalar açan bir kaynak olarak: Gümüş, H. (2017) *Toplumsal Mekân Üretiminde Müsterekleştirme Pratikleri: Düzce*

Umut Evleri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Kaynaklar

- Akpınar, İ. Y. ve Aysev, E. (2011) "Küreselleşen İstanbul'da Bir Sosyal Aktör Olarak Mimarın Rolü", *Dosya*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Sayı: 27, s.46-52.
- Aykaç, G. ve Sert, E. (2018) "Türkiye'de Mimarlığın Emek Süreçlerini Yeniden Tartışmak", *Moment Journal*, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sayı: 5(2), s.219-237.
- Baş, Y. (2006) "Planlama-Mimarlık İlişkisi Yeniden Tanımlanırken...", *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Sayı: 38, s.7-14.
- Cuppers, K. (2014) "Where is the social project?", *Journal of Architectural Education*, Vol. 68(1), s.6-8.
- Gümmüş, H. (2017) *Toplumsal Mekân Üretiminde Müsterekleştirme Pratikleri: Düzce Umut Evleri*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Hancox, D. (2014) "Enough Slum Porn: The Global North's Fetishisation of Poverty Architecture must End", *Architectural Record*: <https://www.architectural-review.com/essays/enough-slum-porn-the-global-norths-fetishisation-of-poverty-architecture-must-end> (Erişim Tarihi: 30.04.2022)
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hatherley, O. (2016) "The cult of self-build and do-it-yourself won't solve the housing crisis", *Dezeen*: <https://www.dezeen.com/2016/01/29/opinion-owen-hatherley-social-mass-housing-versus-self-build-idealism-walter-segal/> (Erişim Tarihi: 30.04.2022)
- Hou, J. (2020) "Guerrilla urbanism: urban design and the practices of resistance", *URBAN DESIGN International*, Vol. 25(2), s.117-125.
- Lefebvre, H. (2014) *Mekânın Üretimi*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Martínez López, M. A. (2019) "Framing Urban Movements, Contesting Global Capitalism and Liberal Democracy", *Contested Cities and Urban Activism*, Springer Singapore, s.25-45.
- Massey, D. (1994) *Politics and Space/Time. Space, Place, and Gender içinde* (s.249-272). University of Minnesota Press.
- Massey, D. (2005) *For Space*, SAGE Publications, London.
- Massey, D. (2016) "Radikal Demokrasiyi Mekân Üzerinden Düşünmek", *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 84, s.36-44.
- Merrifield, A. (2015) *Karşılaşma Siyaseti*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Namias, O. (2016) "Half a good home isn't enough", *Le Monde diplomatique*: <https://mondediplo.com/2016/04/14architecture> (Erişim Tarihi: 30.04.2022)

Penpecioglu, M. ve Taşan-Kok, T. (2016) "Alienated and politicized? Young planners' confrontation with entrepreneurial and authoritarian state intervention in urban development in Turkey", *European Planning Studies*, Vol. 24(6), s.1037-1055.

Sager, T. (2016) "Activist planning: a response to the woes of neo-liberalism?", *European Planning Studies*, Vol. 24(7), s.1262-1280.

Stavrides, S. (2017) "Brezilya Kent Hareketleri: Kenti Müsterek Olarak Yeniden İcat Etmek", *Herkesin Herkes İçin: Müsterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, s.234-250.

Stavrides, S. (2018) *Müsterek Mekânlar*, Metis Yayınları, İstanbul.

Swyngedouw, E., Moulaert, F. ve Rodriguez, A. (2002) "Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy", *Antipode*, Vol. 34(3), s.542-577.

Türkün, A. ve Ünsal, B., Ö. (2014) "Neoliberal Kentsel Dönüşüm-Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme", *Mülk, Mahal, İnsan - İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.17-42.

Yalçın, M. C., Çalıskan, C., Çalgın, K. ve Dünder, U. (2014) "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası", *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Yalçın, M. C. ve Çavuşoğlu, E. (2011) "Sulukule'den Arda Kalan: Yenileme Sürecinin Öğretileri ve Yenilikçi Muhalefet Pratikleri", *Toplumbilim Dergisi*, Sayı: 26, s.129-145.

"Another Way" of Architecture and Planning in Post 2000s Turkey Space Politics

The neoliberal urbanism of post 2000s brought agendas such as large-scale urban transformation and mega projects. In this period, architecture and planning, which quickly engaged with the neoliberal urbanism has been largely criticized. But still, there are significant critical practices of architecture and planning which turns its face to social and spatial inequality. This article aims to discuss the critical practices of architecture and planning in space politics with focusing to six groups in Turkey's post 2000s: Another Kind of Workshop, Solidarity Studio, Düzce Hope Studio, Architecture for All Association, The Assembly of Architects, and Plankton Project. They made an impact on architecture and planning with their critical practices which are beyond the commonly used methods of architecture and planning.

Dom Narkomfin: Katılımcı Mimarlıkta Bir Arketip

Murat Berk Evren

Sanayi devrimini takip eden süreçte küresel nüfus artışı ve birinci dünya savaşının getirdiği yıkım sonucunda ortaya çıkan konut talebi, dönemin mimar ve şehircileri için deneysel bir platform oluşturmaktadır. Bu dönemde kentler, konutun temel işlev olduğu bir dönüşüm ve gelişim sürecine girerken, nitelikli bir konut çevresi oluşturmak üzere çeşitli akımlar görülmektedir (Costa, 2019). Bu akımlardan biri olan *konstrüktivizm*, Ekim Devrimi sonrasında Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkarken çağdaş olduğu modernizm ile etkileşim içerisinde, barınmaya, gündelik hayata ilişkin çeşitli eylemleri içeren bir dizi program eklemektedir. Böylece gündelik hayat yeni sosyalist rejimin ideasına uygun olarak dönüşecek ve kolektif davranış kalıplarını teşvik eden bir toplumsal bilinç oluşturulacaktır. Kitlelerin barınma gereksiniminin karşılanmasında ve toplumsal bilincin oluşturulmasında katılımcı bir yaklaşım gösteren konstrüktivizm, metodolojik olarak modernizmden ayrılmaktadır.

Mimari tasarım sürecinde katılımcı yaklaşım, kimliği ve karakteri tanımlı bir kullanıcının, mekânsal beklenti ve ihtiyaçlarının doğrudan tasarımcıya ifade edilmesi, tasarımcının da bu beklenti ve ihtiyaçları değerlendirmesi ile gerçekleşmektedir. Katılımcı yaklaşımın öncelikli konusu, kullanıcının mekânsal performansının tanımlanması ve kullanıcının tasarım sürecinde etkinlik göstermesidir. Bu kapsamda, kullanıcının beklentilerini ortaya koyan, varsayıma dayanmayan, kimliği belirli, genelleştirilmemiş bir mimari tasarım süreci hedeflenmektedir.

Mimari tasarımda kullanıcı katılımı konusunda çağdaş yaklaşım, belirli bir kullanıcının *öznel algı ve deneyimlerinin değerlendirilmesiyle* gerçekleşmekte, böylece *tasarım sürecine doğrudan katılım* sağlanmaktadır (Hacıalibeyoğlu, 2014). Katılımcı yaklaşım, çeşitli yaşamsal arka plandan gelen kullanıcıların her birisi için çeşitlenen bir mimari kurgu oluşturmaktadır. Bu noktada mimari tasarım sürecinde kullanıcı katılımı, salt bir tipolojiye yaslanmaksızın, her bir kullanıcının mekânsal performans ve beklentile-

rine cevap verebilmeyi tartışan bir olgudur. Bununla birlikte, kullanıcı performansına ilişkin değerlendirmeler sonrasında, özellikle ekonomik kaygılarla, yapı elemanlarının optimize edildiği, mekânsal olarak esnek ve uyarlanabilir bir tipolojinin geliştirilmesi de katılımcı yaklaşımın kapsamına girmektedir. Bu doğrultuda çalışma, mimari tasarımda kullanıcının rolü ve günümüz konjonktüründe edildenden etken hale geçiş öyküsüne dair arketipik bir pratik, deneyim ve hafızanın izlerini ortaya koymayı ve bu bağlamda bir tartışma platformu yaratmayı amaçlamaktadır.

Arkaplan: Rusya'da Kentleşme Etkisinde İkamet Kültürü

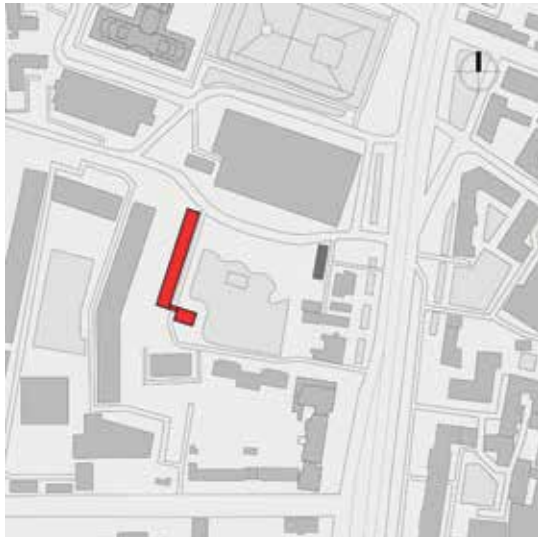
Rusya'da, 1917 Ekim Devrimi ile değişen rejimle birlikte başkentin St. Petersburg'dan Moskova'ya taşınmasının ardından yeni politik erk, sosyalist toplum ve kamu düzenini inşa etmek üzere endüstriyel gelişime öncelik verdi (Wheatcroft, Davies ve Cooper, 1986). Devrim öncesinde zaten mevcut olan ve devrimden sonra daha da hız kazanan endüstrileşmenin işlevsel olarak güçlü *infrastruktur* (ulaşım-iletişim-altyapı) örgüsünü gerektirmesi, üretici ve üretimi destekleyici konularda uzmanlaşmayı barındırması bağlamında kentle ilintili bir işlev olması, doğal olarak endüstrileşmenin kentlere entegre edilmesini gerektiriyordu (Harris ve Ullman, 2002). Bunun sonucunda ortaya çıkan işgücü açığının kente göç eden kırsal nüfus ile giderilmesi, kırdan kente *iş ve aş* beklentisiyle gerçekleşen kitle-sel göçlerin ülkenin tüm gelişim bölgelerinde, özellikle yeni başkentte ani bir konut talebi oluşturmaktadır. Bu dönemde *paylaşımlı kira evi* niteliğinde bir ikamet kültürü olan *kommuna*¹ devrim öncesi rejimden miras kalan bir kentsel ikamet biçimi olarak kullanılmaktadır. İçerisinde oda sayısınca ailenin barındığı, iki veya üç yatak odalı konvansiyonel apartman birimlerinde, sosyalizmin idealleri ile doğrudan çelişen, çoğu zaman tahammül edilemez yaşam koşulları ve sürekli bir sosyal çatışma dikkat çekmektedir (Kopp, 1985). Buna göre, ne arzu edilmeyen

yaşam koşullarına ev sahipliği yapan *kommunal-ka* kültürünün, ne de hızla üretilen geçici strük-türde barınakların konut sorununa çözüm getirebildiği bir konjonktür söz konusudur (Mikulenok, 2018). Ulusal çapta baş gösteren barınma krizinin çözümü için ise yeni bir yaklaşım gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuçta paylaşımlı ikamet deneyimi ve bunun getirdiği olumsuz koşullar, politik erkin desteği ve devrimin de rüzgârı ile hem bireysel hem sosyal beklentilerin karşılandığı, konut kullanıcısı için yaşanılabilir bir çevre yaratma çabasına dönüşmektedir. Bu yaklaşımın bir ürünü olan Dom Narkomfin, ideal sosyalist vatandaşın gündelik hayatını dönüştürecek olan *sosyal* ve *mimari bir deneyim* olarak ortaya çıkmaktadır

Resim 1, 2. Dom Narkomfin ve yakın çevre ilişkisi (Fotoğraf: Ginzburg Architects).

(Cathcart-Keays, 2015) (*Resim 1, 2*). Endüstri etkisinde hızlı kentleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan barınma krizi, yeni rejimin getirdiği ideolojik zemine rağmen özgün bir tasarım yaklaşımının jeneratörü olacaktır.

Çağdaş Mimarlar Birliği (OSA)

Devrim sonrasında 1920'li yıllar boyunca yaşanan sosyopolitik belirsizliğe karşın, yerel yönetimler tarafından açılan yarışmalar, bu dönemde barınmaya ilişkin kavramsal yaklaşımı ortaya koymaktadır (Movilla-Vega, 2020). 1922 yılında bu kapsamda düzenlenen bir yarışmada, Moskova'da gerçekleştirilecek işçi konutları için belirlenen programa göre, kulüp, anaokulu, oyun alanları, paylaşımlı mutfak ve yemekhane, banyo, çamaşırhane, revir gibi sosyal donatıların sağlanması beklenmektedir (Bliznakov, 1993). 1925 yılında düzenlenen bir diğer yarışmada ise aile üyeleri ve komşular arasında paylaşımın teşvik edilmesi ve kadınların gündelik hayatın meşguliyetinden özgürleştirilmesi amaçlanmaktadır (Kopp, 1970).

Bu dönemde Moisei Ginzburg'un liderlik ettiği konstrüktivist mimarlar, Çağdaş Mimarlar Birliği² (OSA) kurarak birliğin yayın organı olan *Çağdaş Mimarlık*³ dergisinde yeni yaşam biçimleri üzerine tartışmakta ve konut sorununa kamuoyunun dikkatini çekmektedirler.⁴ (*Resim 3*) Bu platformda, Sovyet kentinde barınma sorununun diyalektik bir süreçte çözümlenmesi amaçlanmakta ve konut kavramı yeniden tanımlanmaktadır (Gatsunaev, 2014). Gündelik hayatın organizasyonu ile ilgili meselelerin ve bunlara ilişkin çözümlerin de ilk kez ulusal platformda tartışıldığı görülmektedir (Khan-Magomedov, 1987) (*Resim 4*).

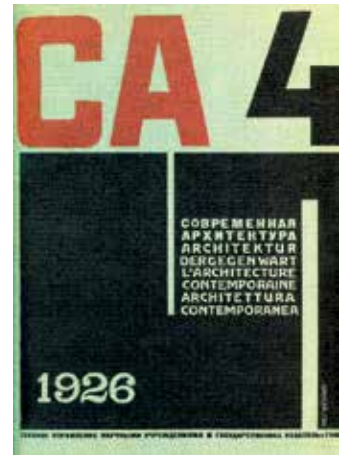
Bu doğrultuda Ginzburg, 1928 yılında Barshch, Vladimirov ve Pasternak ile birlikte, yeni rejime uygun yaşamın sağlanacağı, standardize konut tasarımları üretmek üzere Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yapı Komitesi (STROYKOM) tarafından görevlendirilmektedir.⁵ Sovyetler Birliği'nin tümünde uygulanacak konut tiplerinin geliştirilmesine ek olarak, çağdaş yapım tekniklerinin ve yapı malzemelerinin üretimi ve yapı işçilerinin eğitimi ekibin görevleri arasında bulunmaktadır (Cooke ve Kazus, 1992). Komitenin standardizasyon beklentisine karşın, Ginzburg, siyasi erkin mimari mekâna salt ideolojik müdahalesini benimsememektedir (Hudson, 1986). Ginzburg bu doğrultuda, OSA yaklaşımına ve kuramsal düşüncesine göre kullanıcı beklenti-

lerini doğrudan gözетerek, teknolojik, ideolojik ve ekonomik kısıtları, kullanıcı beklentileri ile optimize eden bir yaklaşım geliştirmektedir. Erken modernist yaklaşımın bir ürünü olan komün ev kavramını insancıl olmaması nedeniyle eleştirirken kolektif ev kavramını öne sürmektedir. Kolektif ev, komün evinden farklı olarak, konut kullanıcılarını kontrol etmeyi değil, mekânsal beklentileri ve ekonomik kısıtları optimize ederek, manipülatif bir biçimde toplumsal normu dönüştürmeyi amaçlamaktadır. OSA, ekonomik kaygılar nedeniyle konutun standardizasyonunun yarattığı *insanlıktan çıkma* tehlikesine, kullanıcının mekânsal beklentilerini değerlendirerek yanıt vermektedir. Tasarım süreci itibarıyla kolektif yaşama geçişi dikte etmeyen, teşvik eden yaklaşımın bir arayüzü olan Dom Narkomfin⁶ tasarımcı ve kullanıcı etkileşiminde kapsamlı bir eleştirel tartışmaya dayanmaktadır (Ginzburg, 1929).

Tasarım Metodolojisi: Bir Yarışma ve Bir Anket

OSA'ya göre temel tüketicisi çalışan kesim olan konut çevresi, halkın gündelik yaşamı üzerinden kurgulanarak yeni ideolojinin hedeflediği *üstün topluma* dönüşümü stimüle edecektir (Ginzburg, 1982). Dolayısıyla mimarlık, biçim ve üslubun ötesinde, kitlelerin eylemlerini yönlendirmeye kabil, manipülatif bir güç olarak görünmektedir. OSA, daha önceki başarısız stratejileri de değerlendirerek, bireyin en temel mahremiyet düzeyini inkâr eden komün yaşamını dikte etmek yerine, kolektif yaşamı teşvik etmek üzere kullanıcı görüşlerine yaslanan yeni bir mekânsal düzen önermektedir.

OSA tarafından oluşturulan sorunsal, konut gereksinimini karşılamaya yönelik ekonomik ve hızlı bir çözüm üretilmesine dayanmaktadır. 1926 tarihli *Çağdaş Mimarlık* dergisinde ilan edilen yarışmada, çalışan kesimden oluşan kullanıcılar arasında topluluk duygusu yaratacak mekânsal kurgunun oluşturulması hedeflenmektedir (Ginzburg, 1926a). Yeni ideolojik düzende kolektif yaşam ve barınma üzerine düşüncelerin tartışıldığı bir platform oluşturan yarışmada, toplumsal gereksinimler ve ekonomik gerçeklikler arasında denge kuran tasarım önerileri beklenmektedir. Yarışmada vurgulanan toplumsal ve ekonomik motivasyon, özel alanlara atfedilen işlevleri kamusal alanlara taşıyarak konut birimi içinde planlanan alanları minimize ederken, iç mekânda yaşam kalitesinin artırılmasını ve bunun sonucunda yapım ve işletme maliyetini düşürmeyi hedeflemektedir.⁷

Resim 3. Moisei Ginzburg (Fotoğraf: narkomfin.ru)

Resim 4. 1926 tarihli *Çağdaş Mimarlık* dergisi ön kapağı.

Tasarımın temel ölçütlerini oluşturmak amacıyla, biri kullanıcı beklentilerinin, diğeri yapı uzmanlarının tavsiyelerinin belirlenmesine yönelik iki anket yine 1926 tarihli *Çağdaş Mimarlık* dergisinde yayımlanmıştır (Ginzburg, 1926b). Konut kullanıcısının mekânsal beklentilerine yönelik olarak ilk anket altı soru içermektedir. Bu sorularla kullanıcıların gündelik hayatına ilişkin alışkanlıklarına, bu alışkanlıkların kolektifleşme potansiyeline, kadın ve çocukların toplumsal yaşamda rolüne, çalışan kesimin yaşam biçimine katkı sunacak olan görüş, öneri ve beklentileri elde edilmektedir. Uzmanların tavsiyelerine yönelik olan ikinci anket yedi soru içermektedir. Bu sorularla ise yapım teknikleri, yapı malzemesi, meslek, kat sayısı, asgari mekânsal ölçüler ve mekânsal gereksinimlerin belirlenmesi beklenmektedir (Resim 5).

Resim 5. 1926 tarihli *Çağdaş Mimarlık* dergisinde yayımlanan anket.

1927 tarihli *Çağdaş Mimarlık* dergisinde yayımlanan yanıtlar çoğunlukla gündelik hayatın dönüşümüne odaklanmaktadır (Ginzburg, 1927). Buna göre, iç mekânda paylaşımlı ve özel alanların ayrılması, kadınların çocuk bakımı ve gündelik ev işlerinden özgürleştirilerek topluma kazandırılması, eğitimin toplumsal ve mekânsal nitelikleri üzerine söylem geliştirilmektedir. Ayrıca konutun iç mekân organizasyonuna yönelik bir öneri, işlevsellik ve esneklik sağlamak üzere hafif ve sürgülü duvarlar veya katlanır yatak ve dolap dizisi içeren duvarlara değinmektedir. Mekân organizasyonunda böyle bir esnekliğin sağlanması için de betonarme çerçeve taşıyıcı sistemin kullanımı önerilmektedir.

Mimari Kurgu ve Tipoloji

Ginzburg ve ekibi, 1926 yarışmasında önerilen projeleri ve *Çağdaş Mimarlık* dergisinde yayımlanan anket değerlendirmelerini, Yapı Komitesinin beklentileri ile harmanlayarak altı tip ünite geliştirmiştir.⁸ Böylece farklı mahremiyet düzeyi gösteren ve toplumun yaşam-mekân arayüzünde biçimlenen tipolojik çeşitliliğin, tüm kolektif konut yerleşkelerini oluşturması hedeflenmektedir.

16 Mayıs 1928 tarihinde Komünist Parti Merkez Komitesi tarafından yayımlanan “Gündelik Hayatın Yeniden Yapılanmasına İlişkin Çalışmalar Üzerine” bildiride “bazı yoldaşların ayrı çocuk bakımı ve toplu yemek gibi araçları zorlayarak yeni günlük yaşam tarzları inşa etme” girişimlerine karşı uyarıda bulunmaktadır. Buna göre yeni gündelik yaşam mekânları, mevcut koşullar eksiksiz dikkate alınarak düzenlenmelidir. Gerçekleştirilmesi hiçbir durumda, hiçbir şekilde mümkün olmayan bir plan geliştirilmemelidir. Ginzburg ve arkadaşları, Yapı Komitesi ile devletin sağladığı yetki, kaynak ve korumayı kullanarak, bu devlet politikasına aykırı bir yaşam ve mekân arayüzü planlamaktadır. Bu kapsamda geliştirilen konut modellerini Kasım 1928 tarihinde devlet yetkilileri ile bazı kamu kurumlarının temsilcilerinin bulunduğu bir forumda, devlet politikasına aykırı olarak görünen amaçlarını üstü örtülü biçimde gerekçelendirerek savunmaktadırlar. Bu toplantıda Ginzburg ve arkadaşlarının önerilerine karşı gelişen olumsuz atmosfere rağmen, tipik modüllerin gerçek anlamda sınanması amacıyla sınırlı sayıda

modülün yerine uygun olarak projelendirilmesi-ne ve inşa edilmesine karar verilmiştir. Toplantının, daha katılımcı bir süreç oluşturan bir diğer önemli sonucuna göre, Ginzburg ve arkadaşlarının önerdiği tipik modüllerin yapısal özellikleri ve mekân kurgusunun son kullanıcıya uyum sağlayarak geliştirilmesi için, geniş katılımlı ve halka açık bir forumda tartışılmasına, bu tartışmaya bire bir ölçekli üretilmiş modelleri içeren bir serginin eşlik etmesine karar verilmektedir.⁹

Yapı Komitesi, konut üretiminin endüstriyel bir boyuta taşınmasını ve var olan kaynaklar ile daha fazla sayıda barınak sağlanmasını hedeflemektedir (STROYKOM, 1929). Yapı Komitesi, konut üretiminde *standart-rasyonel-ekonomik* bir çerçeveyi önceliklendirmesine rağmen Ginzburg, kitlesel konut üretimini kültürel devrim ve hane halkı özellikleri ile ilişkilendirerek standardizasyona alternatif bir yaklaşım oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre *bütün ülkeyi birbirinin aynı evlerin ürkütücü vasatlığıyla doldurmayı arzulayan* standardizasyon yaklaşımı eleştirilmektedir. Bu bağlamda standardizasyon, birbirinin replikası olan binaların üretilmesi ile değil, standartlaştırılmış bileşenlerin çok sayıda konfigürasyonu ile üretilen çeşitlilik olarak yeniden tanımlanmaktadır. Mekânsal ve konfigürasyonel çeşitlilik arayışına dayanan standardizasyon tanımı, yerin verilerine uygun bağlamsallık olasılıklarını da güçlendirmektedir.

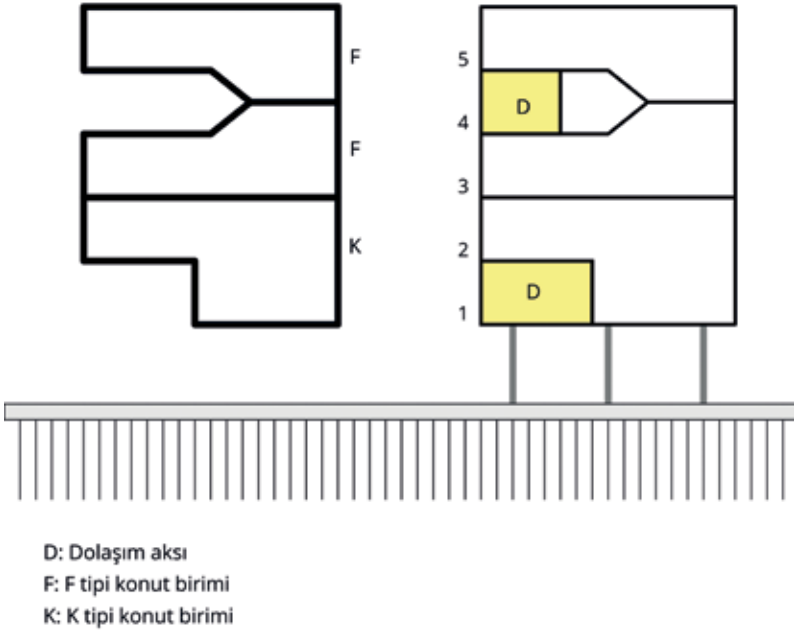
Ginzburg ve ekibi, ekonomik ve teknolojik gerçekliklerin gölgesinde, konut iç mekânını donatan elemanları tartışmaya açarak konutu kompakt biçimde yeniden boyutlandıran *existenzminimum* kavramını model almaktadır. Bu kapsamda, Ginzburg, 1926 yarışmasında işaret ettiği tasarım kriterlerini, STROYKOM ünitelerini sunduğu raporunda açıkça ifade etmektedir. Buna göre; mutfak rasyonel biçimde yeniden düzenlenmeli, standart kat yüksekliğinden kaynaklanan işlevsiz hacmin değerlendirilmesi için servis ve uyku alanları istiflenerek üst üste planlanmalı, cepheler karşılıklı iki yönde düzenlenerek iç mekânda sürekli havalandırma ve aydınlatma sağlanmalıdır (STROYKOM, 1929). Bu bağlamda geliştirilen tipik modüller, bina içinde dolaşım alanları ile bütünlük içermek üzere organize edilmektedir. A ve B tipleri, tek bir servis çekirdeğine açılan merkezi bir bina organizasyonu oluşturmaktadır. C, D ve F tipleri ise servis çekirdeklerinin yatay dolaşım holünün iki ucuna doğru yerleştirildiği ve çekirdeklerin arasında modüllerin dizildiği/istiflendiği bir bina organizasyonu oluşturmaktadır. E tipi ise giriş sahanlıkları, çekirdeksiz ve diyagonal bir dolaşım holüne

Resim 6. STROYKOM tip çalışmasında geliştirilen plan şemaları.

açılan modüllerin oluşturduğu bina organizasyonu ile dolaşım alanlarının düzenlenmesinde yenilikçi bir yaklaşımı temsil etmektedir (*Resim 6*).

Modüller konut tiplerinin geliştirilmesine, iç mekân donatılarının önceliklendirilmesine ve mekânsal ölçülerin rasyonelleştirilmesine dayanmaktadır. (*Minimum konut tasarımlarında yaşam alanları özüne indirgendiğinden, iç mekânın daha kompakt biçimde düzenlenmesi için servis alanlarını optimize etmek öncelik kazanmaktadır.*) Bu amaçla, Christine Frederick tarafından ilk defa geliştirilen ve 1926 yılında Margarette Schütte-Lihotzky tarafından Frankfurt Mutfağı tasarımında kullanılan *zaman/hareket diyagramları* referans oluşturmaktadır. Hane içi gündelik yaşamın ve bedensel performansın geniş kapsamlı ve sorgulayıcı bir çözümlemesi, geleneksel apartman şemasının rasyonelize edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda A tipi plan şeması, %10 daha küçük bir alanda, eşdeğer performansın sunulması ile geliştirilmektedir. B tipi şema ise servis mahallerinde tavan yüksekliği azaltılarak, iç mekân iki farklı kot üzerine yayılan iki platform olarak çözümlenmektedir. B tipi modüllerin yaşam ve servis mahallerinin düşey ekseninde şaşırtmalı olarak üst üste dizilmesi ile bina kütlesi oluşurken, A tipine göre %10 daha verimli bir iç mekân üretilmektedir. Buna göre A tipi modülde yalnızca *alan*, B tipi modülde ise bir bütün olarak *hacim* optimize edilmektedir. İç mekânı *alan* yerine *hacim* olarak değerlendiren yaklaşım, B tipinden itibaren geliştirilen tüm konut modüllerinin planlanmasını yönlendirmektedir. A tipi, konvansiyonel bir plan şeması ile 3 kişilik çekirdek aile için geliştirilen, tam bağımsız bir konut modülüdür. Aynı şema üzerinden, 3-4 kişilik çekirdek aile veya bekâr bireyler için geliştirilen B tipi, platform biçiminde düzenlenen modüllerin düşeyde hareketlenmesiyle hareketli kesitler üretmektedir. Buna göre uyku ve servis mahallerinin (mutfak, banyo, koridor) tavan yüksekliği 2,55 metreye düşürülürken, yaşam mahallerinin tavan yüksekliği artırılmaktadır. C ve E tipleri, servis alanları paylaşımlı olarak düzenlenen, iki hacimli, tek cepheli ve kompakt bir plan şeması ile çocuksuz çift veya bekâr bireyler (işçi ve öğrenciler) için geliştirilen ünitelerdir. Bu modüller birbirine bitişerek lineer bir bina kütlesi oluşturmaktadır. E tipi, devrim öncesine kadar uzanan paylaşımlı mekân düzenlemesi ve tek yönde işleyen cephelerine rağmen, çok sayıda tek kollu merdivenin art arda sıralanarak diyagonal bir dolaşım holü oluşturduğu, her modülün merdiven ara sahanlıkları ile bu hole bağlandığı

Resim 9. Kavramsal kesit ve kullanıcı ilişkileri.

D tipinde, asma katlı bir iç mekân kurgusu üzerinden yaşama ve uyuma hacimleri birbirinden ayrıştırılmaktadır. F tipinde, düşey doğrultuda istiflenen ve ikili gruplar oluşturan modüller arak katlı iç mekân kurgusu ile bina holüne bağlanmaktadır (*interlocking*). Böylece binanın iki farklı katı için yalnızca bir dolaşım holü, yarı açık bir galeri biçiminde düzenlenmektedir. Yaratıcı ve özgün biçimde çözümlenen bina organizasyonu, bina içinde işlevlendirilen hacimlerin oranını ve binanın maliyet etkinliğini artırmaktadır (Resim 7).

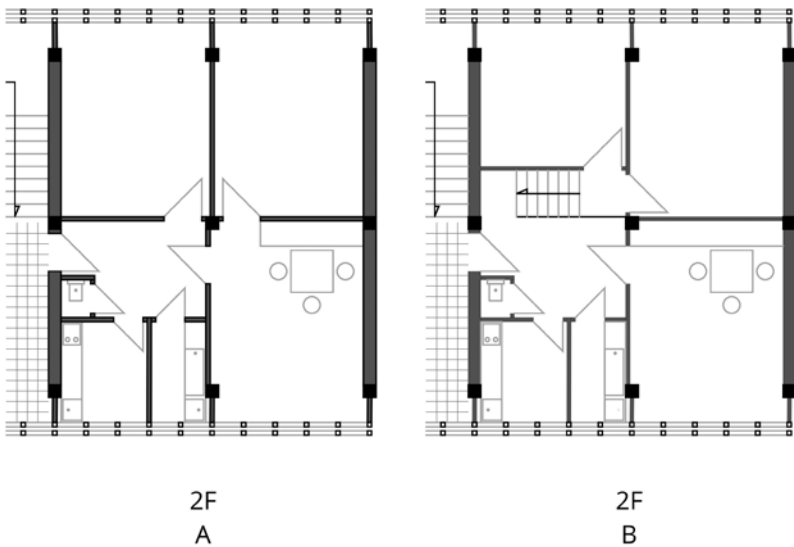
F tipi, diğer tiplerin yaslandığı mekânsal fikirleri geliştirirken, geleneksel yaşam pratiklerini ölçülü şekilde kolektif yaşama dönüştüren bir deneyim platformu oluşturmayı hedeflemektedir. Bu amaçla geliştirilen kurgu, bireyin veya ailenin (toplumsal beklentiler doğrultusunda) konuta tam bağımsız erişmesine, ancak gündelik hayata dokunan işlevlerle zenginleştirilen bir bina programının paylaşılmasına dayanmaktadır. Bu kurgunun maliyet etkin çerçevesinde, binanın döşeme alanı artırılmadan gerçekleştirilmesi; bina dolaşım alanlarının ve konut iç mekânını oluşturan mahallerin program ve boyutlarının yenilikçi bir bakış açısı ile optimize edilmesini gerektirmektedir.

STROYKOM tarafından önerilen A ve D tipi üniteler, Dom Narkomfin için kullanıcı bağlamı dikkate alınarak, sırasıyla 2F ve K tipi adı altında devşirilmektedir. Projenin mimari kurgusuna yön veren F tipi üniteler ise büyük ölçüde asıl öneriye sadık kalınarak uygulanmaktadır. Buna göre; tek hacimli 2F tipi, çocuksuz çekirdek aileler ve bekârlar için; iki hacimli F tipi, komünal yaşama aşına olan, çocuksuz aileler için; üç hacimli K tipi, geleneksel yaşam tarzını sürdüren, çocuklu aileler için programlanmaktadır. Konut iç mekânında verimli bir hacim organizasyonu temel ilke olarak görünürken, tavan yükseklikleri aktif ve pasif mekân ayırımına göre çeşitlenmektedir. Giriş holü, ıslak hacimler ve yatak odaları gibi pasif mekânlarda tavan yüksekliği 2,3 metre iken, çalışma, oturma, paylaşma gibi gündelik hayatın yoğunluğunu kapsayan eylemlerin gerçekleştiği aktif mekânlarda 3,6 veya 5,2 metredir (Resim 8). Düzensiz tavan yüksekliklerine sahip hacim organizasyonu ile beş katlı yapının yalnızca iki katında yatay sirkülasyon sağlanmaktadır (Resim 9).

2F tipi üniteler (75 m²), bir modül içinde iki bağımsız kullanıcı için programlanmaktadır. Her kullanıcı için ayrı birer oda ile paylaşımlı bir hol içerisinde mutfak ve banyoyu içermektedir. Burada önerilen paylaşımlı ikamet programı, kommunalka kültürü ile büyük oranda benzeşmektedir (Resim 10).

F tipi üniteler (36 m²), tek hacim içerisinde sadece bir yaşama ve uyuma mekânını, ayrıca ıslak hacim olarak tanımlı bir banyoyu içeren minimal modüllerdir. Bunlara ek olarak, komünal düşünce ve yaşamı tamamen sindirmiş olan kullanıcıların bile rutinin dışına çıkabilecekleri, zaman zaman yeme ve pişirme eylemleri için paylaşımlı blok dışına, yani kendi özel alanlarına yönelmesi ihtimali de tasarımcılar tarafından öngörülerek, programa bir de mutfakçık eklenmiştir. F tipi, uyku ve servis mahallerinde azaltılan, buna karşın yaşam mahallerinde artırılan tavan yüksekliği ile hareketli bir kesit üretmektedir. Kat kavramının silikleştiği bu şemaya göre, üst üste düzenlenen iki modülün giriş holünden bina dolaşım alanına erişilmektedir. Giriş holünden iç mekâna erişim, üst modül için

Resim 10. 2F tipi kat planı (Moisei Ginzburg, 1934).

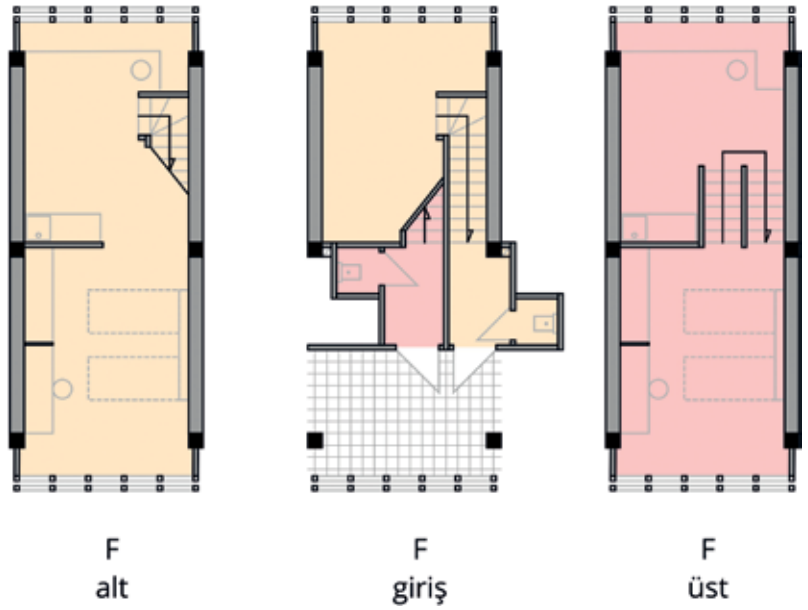

katın üçte birini tırmanan, alt modül için katın üçte ikisini inen bir merdiven ile sağlanmaktadır. F tipinde geliştirilen kompakt senaryoya göre tüm bina hacmi içinde, dolaşım alanları için ayrılan alan azaltılırken, konut iç mekânı, mahallerin kullanım sıklığına ve süresine göre boyut kazanmaktadır.¹⁰ (Resim 11)

K tipi üniteler (90 m²), geleneksel yaşam tarzını henüz terk etmeyen, nispeten daha geniş aileleri barındıracak bir programa göre tasarlanmıştır. F tipi ile benzeşen programa ek olarak, tanımlı iki yatak odası ve 4,5 m² bir mutfak içermektedir. Ek olarak yaşam bölümünde genişlik ve yükseklik artırılmıştır (Resim 12).

Paylaşım ve etkileşim, mimari mekân kurgusunda temel ilkeler olarak görünmektedir. Gündelik hayatın içindeki eylemleri konut biriminin dışına çıkararak geleneksel yaşam tarzına alışkın kullanıcıların kolektif yaşama geçişini teşvik ederek topluluk duygusu uyandırmayı hedeflemektedir. Baskın bir mahremiyet gerektirmeyen, kültürel ve rekreatif nitelik gösteren işlevler öncelikli olarak konut biriminin dışında önerilmektedir. Buna göre yeme-içme, pişirme, çamaşır, okuma mekânlarının paylaşımli olarak düzenlenmesiyle komşular arasında etkileşimin artırılarak topluluk duygusu yaratılması hedeflenmektedir (Bokov, 2015). Konut yapısında, cephe ve doğal ışıkla ilişki kuran yarı açık dolaşım alanları, topluluk duygusunu güçlendirmek üzere, konut birimlerinin dış dünyaya açıldığı bir sokak kurgusunu içermektedir (Resim 13).

Paylaşım ve etkileşim, hem kullanıcının hem ideolojinin beklentilerini karşılayacak bir seçeneklilik üzerinden sunulmaktadır. Gündelik hayata dair tüm eylemlerin gerçekleştirilmesinde, mahremiyet ve sükûnet beklentisiyle bireysel mekânların tercih edilmesi veya yeni ideolojik rejime uyum sağlamak üzere kolektif mekânların tercih edilmesi kullanıcının iradesine bırakılmaktadır. Buna göre kolektif yaşama geçiş, dikte edilmeksizin, kullanıcı eylemleriyle ilgili potansiyel tercihler, seçenekli ve ucu açık olarak mekânsallaşmaktadır. Örneğin konut birimleri içinde programlanan mutfakçık, bireysel gerçekleştirilecek *yeme-içme* eylemine olanak sağlarken, kullanıcı anlık tercihinin göre konut birimi içinde veya dışında, bireysel veya paylaşımli olarak eylem gerçekleştirecektir. Ayrıca konut birimi içerisindeki *uyuma* ve *yaşama* gibi temel mekânsal işlevler, açık planlı platformlar olarak tanımlanmakta, böylece kullanıcının mekânsal tercihi doğrultusunda esnek ve dönüşebilir bir mekân organizasyonu önerilmektedir (Resim 14).

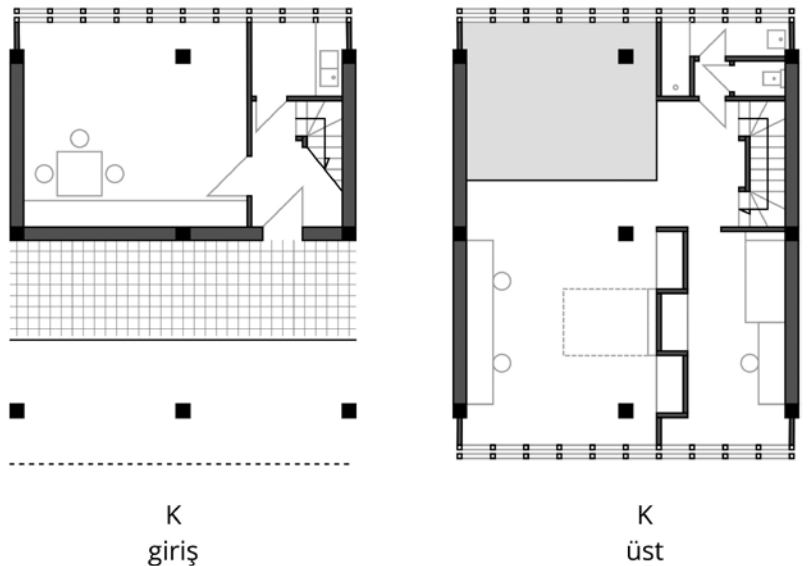
Resim 11. F tipi kat planı (Moisei Ginzburg, 1934).

OSA kolektif yaşamın fikirlerini yapı ekonomisi ve mekânsal beklentilerle optimize ederek, yeni ideolojinin topluma benimsetilmesinde katalizör olacak toplumsal *dönüştürücü*, toplumsal *yoğunlaştırıcı*, bir bağlam oluşturmaktadır (Khan-Magomedov, 1971). Bu bağlama göre paylaşımli ve özel hacimlerin kompozisyonu mimari kurguyu oluşturmaktadır. Paylaşımli hacimler, tüm yaşamsal işlevlerin olabildiğince etkileşimli olarak gerçekleştirilmesini, özel hacimler ise keskin bireysellik ve mahremiyet gerektiren işlevlerin gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Bununla birlikte optimizasyon düşüncesiyle konut birimlerinde görülen tipolojik yaklaşım, kullanıcıya *tipik ve standardize* bir yaşam biçimi değil, mekânsal deneyimlerinde geniş bir *çeşitlilik* ve *seçeneklilik* sunmaktadır.

Bir İdealin Yitimi

Lenin'e göre kadının gerçek özgürleşmesi, kurultuşu, gerçek komünizm, gündelik ev işlerine ve

Resim 12. K tipi ait planı (Moisei Ginzburg, 1934).

Resim 13. Dolaşım alanı olarak üst galeri (Fotoğraf: D. Grishkin).

Resim 14. F tipi iç mekânında açık plan kurgusu (Fotoğraf: Ginzburg Architects).

rutinlerine karşı tümüyle bir mücadele başladığı zaman başlar (Trotsky, 1973). Dolayısıyla çocukların ve özellikle de kadınların kendilerine sunulan toplumsal rolden sıyrılarak, özgürleşmeleri ve toplumsal birlikteliğe katılım sağlamaları yeni ideolojinin en önemli hedefi olarak görünmektedir (Crawford, 2014). Ancak Narkomfin'in arkasındaki tüm bu kolektif ve feminist fikirler binada yerleşimin ve yaşamın başlamasından kısa süre sonra, Stalinist rejimin mimarlık adına farklı vizyonu nedeniyle gözden düşmektedir (Cracraft ve Rowland, 2003). Rejimin iktidarını sağlamlaştırmasının ardından da özgürleştirici ve katılımcı izler taşıyan bu değerler *Trotskist* yaftasıyla reddedilirken, mimarlık hafızasında, bu değerleri taşıyan örnekler de yakın geçmişe kadar unutulmaya yüz tutmuştur. Zira Trotsky'ye (1923) göre

Resim 15. Konut yapısından kolektif yapıya geçiş (Fotoğraf: N. Melikova).

yarı feodal bir toplumun parçası olan Sovyetler Birliği vatandaşlarının yeni düzene adaptasyonu, idarenin dikte ettiği politika ile değil, gündelik hayatın içerisindeki alışkanlıkların değiştirilmesiyle gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda Ginzburg'un yaklaşımı toplumsal olarak daha katılımcı ve uzlaşmacı olmasına rağmen gelişen süreçte Stalin yönetiminde tüm bireyler komünist bir ütopyanın parçası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yeni toplumsal rejime geçiş süreci reddedilmekte ve dönüşüm sürecinde toplumun mekânsal beklentilerine kulak veren avangard mimari deneyim de kaynağını yitirmektedir.

Yapıda yaşamın başlangıcından yaklaşık iki yıl sonra mekânsal kullanıma ilişkin değerlendirmesini aktaran Ginzburg'a göre kullanıcılar yaşam biçimlerini tamamen değiştirmeye hazır görünmemektedir. Özellikle paylaşımlı olarak gerçekleştirilmesi gereken eylemlerden yeme-içme ve pişirmenin konut birimi içinde önerilen mutfakçıklarda sürdürüldüğünü ve paylaşımlı alanın nadiren bu eylem için kullanıldığını aktarmaktadır. Bu süreçte işlevini yitirmeye başlayan kolektif blok ticari eylemlere hizmet vermeye başlarken, zemin kotta kamusal geçirgenlik sağlayan galeri ise kapatılarak depoya dönüştürülmektedir. Buna göre kullanıcıların alışlagelen yaşam tarzlarını büyük oranda koruduğu görülürken, kullanıcı beklentileri doğrultusunda konut birimi içerisinde önerilen çözümlerin tercih edildiği, ideolojiyi destekleyici nitelikteki alternatif kullanım biçimlerinin benimsenmediği anlaşılmaktadır (Resim 15).

Konjonktürel Özgünlük

Mimarlıkta modernizmin beş temel ilkesini karakteristik olarak betimleyen ilk örneklerden olan Villa Savoye ve Weissenhof Estate (Le Corbusier) ile eşzamanlı inşa edilen Dom Narkomfin, CIAM üyesi olan Ginzburg'dan bekleneceği üzere, biçimsel özellikleri yönünden modernizmin beş temel ilkesini benimsemektedir (Resim 16). Dom Narkomfin, binanın pilotiler üzerinde yükseltilerek kütlenin estetik olarak hafifletilmesi (Resim 17a); geçirgenlik kazanan zemin kotun kamusal bir hareketliliğin parçası olması (Resim 17b); çerçeve taşıyıcı sistemin, taşıyıcı duvarların neden olduğu sınırları ortadan kaldırarak hem cephe tasarımında hem de iç mekân organizasyonunda esneklik sağlaması; bina cephesinin taşıyıcı sistemden arındırılmasıyla, binayı boylu boyunca kat eden bant pencerelerin gün ışığını iç mekâna eşit şekilde dağıtması (Resim 17c); çatının teras kurgusu ile bina kullanıcıları için bahçeye dönüş-

mesi gibi Le Corbusier tarafından betimlenen temel mimari öğelerin tümünü içermektedir (Le Corbusier, 1986) (*Resim 17d*).

Dom Narkomfin, modernizmin temel ilkelelerini yansıtmaya rağmen, modüler mekân kurgusu ve özgün hacim organizasyonu ile çağdaşlarına ve ardıllarına ilham vermektedir (Lanini ve Puccinelli, 2021; Hatherley, 2008). Binanın, yatay dolaşım alanlarına belirli kotlarda bağlanan modüllerin bir araya gelerek oluşturduğu oldukça hareketli kesitler, dönemi için oldukça yenilikçi bir potansiyel oluşturmaktadır. Bina içinde dolaşım alanlarının yoğunluğunu azaltarak iç mekân deneyimini zenginleştiren ve mekânın çevre etkileşimini artıran bu strateji ilerleyen süreçte Le Corbusier tarafından Unité d'Habitation tasarımlarında benimsenmektedir (Gregory, 2005). Her iki projenin, birbirine kenetlenen L kesitli modüllerin bir araya gelmesine ve kesişim noktasında binanın yatay dolaşım alanlarını oluşturmaya dayanan mekân kurgusu, Dom Narkomfin ve Unité d'Habitation arasındaki etkileşimi göstermektedir.¹¹ (*Resim 18*)

Biçim ve işlev düzleminde gelişen bu ortak çerçeveye rağmen, Le Corbusier ve Ginzburg arasındaki farklılaşma büyük ölçüde tasarımcı ve kullanıcı arasındaki ilişkiye ve konut kullanıcısının tasarım süreçleri üzerindeki etkinliğine bağlı olarak gelişmektedir. Le Corbusier için mimari mekân kurgusuna (organizasyon ve boyutlandırma) referans oluşturan model, antropometrik bir standart olan Modulor kavramıdır. İdeal beden düşüncesine göre boyutlandırılan Modulor (6 feet yani 1,83 metre boyunda bir erkek beden temsili), konutla ilişkili gündelik yaşam performansının mekânsal ölçülere dönüştürülmesini sağlamaktadır. Ancak, ideal beden düşüncesinden doğan bu modelin performans üzerine geliştirdiği stilize bakış açısı, öznel bir mekân deneyimi için potansiyel sunmamaktadır. Sonuç olarak, modüler mekân kurgusunun oluşturulmasında Le Corbusier, Modulor üzerinden genelleştirici bir yaklaşım benimserken, Ginzburg anketlere gelen geribildirimler üzerinden özelleşen, daha kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktadır.

1928 yılındaki kuruluşundan 1932'ye dek Uluslararası Modern Mimarlık Kongresinin (CIAM¹²) delegesi olan Moisei Ginzburg (Mumford, 2009), binayı bir makine, insanı da makinenin bir dişlisi olarak gören rasyonel modernizmin (Mumford, 2000) aksine ekonomik kaygıları insancıl bir bakışla harmanlamaktadır. Bu doğrultuda biçim, ışık, renk gibi bileşenlerin mekânı deneyimleyen kullanıcının

duyusal ve duygusal konforunu dikkate alan, kullanıcının konut çevresine ilişkin beklentilerine dayanan, bu beklentileri içerisinde bulunduğu politik koşullara göre optimize eden bir mekânsal kurgu geliştirmektedir. Ginzburg'un ulusal ölçekte kullanıcı beklentilerine kulak veren kolektif yaşam kurgusu, zengin bir sosyolojik temele dayanarak yalnızca ekonomik kaygılarla, standardizasyondan beslenen bir yapı üretim modelini benimseyen erken modernizmden özgünleşmektedir. Modernizmin ant-

Resim 16. Villa Savoye, Weissenhof Estate ve Dom Narkomfin.

Resim 17. Zemin kotta geçirgenlik ve hareketlilik. Cephede homojen aydınlık, teras çatıda işlevsellik. (Fotoğraf: N. Pokrovskaya, P. Novikov, N. Melikova)

ropometrik mekân organizasyonuna karşın Dom Narkomfin, salt barınma ihtiyacının ötesinde, yaşam tarzını gözetten bir deneyim olarak mimari tasarımda kullanıcı katılımı konusunda arketipik bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Ginzburg'un yaklaşımı her ne kadar tasarım süreçlerinde spesifik bir kullanıcısı bulunmaması nedeniyle çağdaş kullanıcı katılımı disiplininin ayrıışa da bireyin ve toplumun görüşleri doğrultusunda geliştirilen antropolojik bir mimari ve mekânsal kurgu oluşturmaktadır. Bu anlamda Avrupa'da toplu konut kavramına yaklaşımın *sosyolojik* bağlamını geliştirirken, özellikle kullanıcı performansına ve potansiyeline göre uyarlanabilen, yeni bir konut türüne, yeni bir tasarım yaklaşımına ilham vermektedir. Katılımcı yaklaşımın, gelişen süreçte Hassan Fathy, Jaap Bakema, John Habraken, Giancarlo de Carlo, Frans van der Werf gibi kuramcı ve uygulayıcı mimarların çabalarıyla, kullanıcının tasarım süreçlerinde tamamen aktif bir role büründüğü, *haute couture* bir tasarım yaklaşımına dönüştüğü görülmektedir. Günümüzde de ekonomik kaygılarla Alejandro Aravena tarafından önerilen kabuk tipolojisi, barınmayı *meta* olmaktan uzaklaştırarak, kullanıcı katılımında esnek tipolojik yaklaşımın çağdaş örneklerini sunmaktadır.

Narkomfin ve bağlamdaşı olan konstrüktivist örneklerin, içerdikleri tüm tasarım öğeleriyle yeniden hatırlanması, mimari tasarımda kullanıcı katılımı bağlamında derinlemesine değerlendirme fırsatı sağlayacak, günümüz konut çevresinde gündelik yaşamın mekânsal karşılığına ilişkin tartışmalara katkı sunacaktır. Böylece, mimari mekânı kullanıcıdan bağımsız, salt tipe indirgeyen çağdaş yapı endüstrisine de, mimari mekânın sadece ekonomik olmanın ötesinde,

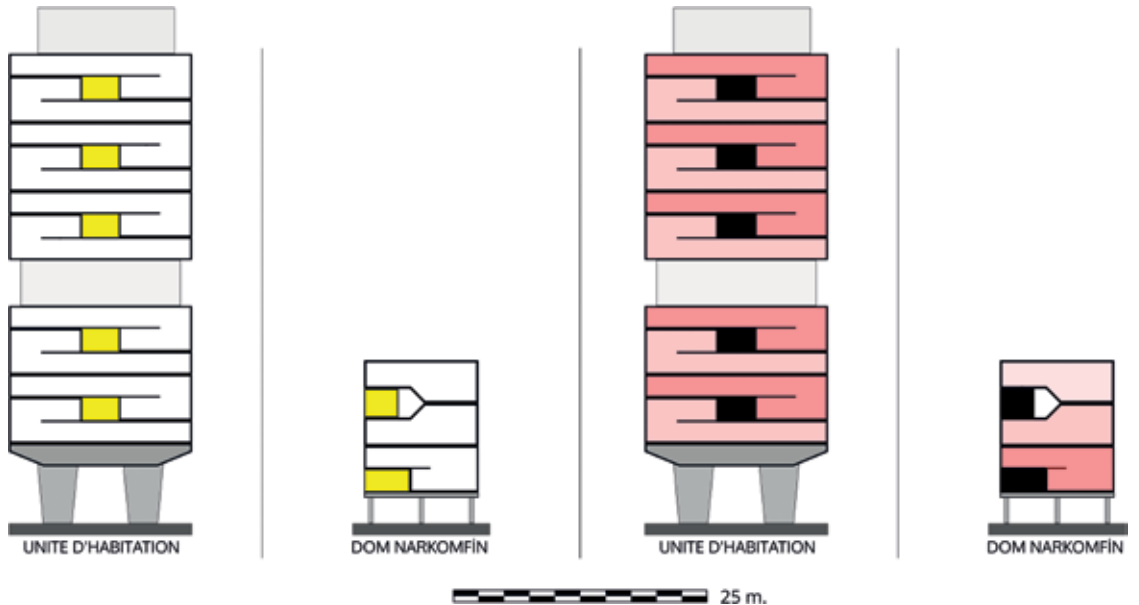
insan için olması gerektiğini hatırlatacak bir tartışma platformu oluşturulacaktır. **m**

*Çalışmada kaynakları belirtilerek kullanılan tüm şekil, diyagram ve çizimler, yazar tarafından kaynaklara bağlı olarak yeniden çizilmiştir.

Murat Berk Evren, YTÜ Bina Araştırma ve Planlama Doktora Programı

Notlar

1. Her bir odası bir aile tarafından meskûn edilen apartman dairelerini içermektedir. Kopp (1985) bu kira evlerinde bazen bir odada iki ailenin kaldığını aktarmaktadır.
2. Obedinenie Sovremennih Arkhitektorov.
3. *Çağdaş Mimarlık (Sovremenniaia Arkhitektura)* dergisi ilk olarak 1926 yılında yayımlanırken, mimarlık ve şehircilik alanında güncel gelişmeleri tartışan bir kapsam oluşturmaktadır.
4. Alexander Vesnin, Victor Vesnin ve Ivan Leonidov ile birlikte.
5. Ginzburg, ödünsüz yarışmada sunulan düşünceleri derleyerek çağdaş bir konut tipolojisi geliştirmek için yarışmanın diğer katılımcıları ve bazı çalışma arkadaşları ile birlikte geniş bir ekip oluşturmuştur. Moisei Ginzburg - Takım Başkanı (SA editörü, OSA üyesi, yarışma katılımcısı) Alexander Pasternak (OSA üyesi, yarışma katılımcısı) Vyatcheslav Vladimirov (OSA üyesi, yarışma katılımcısı) Mikhail Bartsch (OSA üyesi, mimar) Grigoriy Sum-Schik (mimar). Ekip, dönemin barınma sorununa karşı geliştirilen çözümlerin tasarım ve proje ortamından, prototipe dönüştürülmesinde kamu desteğini alarak kaynak sağlamak için 1928 yılında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yapı Komitesine (STROYKOM) başvuru yaparak, komite himayesinde çalışmak üzere kamu tarafından yetkilendirilmektedir.
6. Dom Narkomfin (Narodnyi Komissariat Finansov) Finans Bakanlığı çalışanları ve ailelerinin barınma gereksinimleri için gerçekleştirilmektedir (Buchli, 1998).
7. Bu amaçla, karşılıklı iki yönden cephe alan total bir hacim olarak düşünülen konut biriminde özel ve paylaşımlı alanlar, düşey doğrultuda birbirinden ayrılan platformlar olarak düzenlenmektedir. Belirli süreli kullanılan mutfak, banyo, yatak odası gibi mahaller hem alan hem de hacim olarak küçülürken, bu mahallerin tavan yükseklikleri azaltılmaktadır. Böylece, binanın karmaşık bir modülasyon içinde en verimli şekilde çözümlenmesi sağlanmaktadır.
8. STROYKOM ünitelerini kullanarak inşa edilen yalnızca altı proje bulunmaktadır. Dom Narkomfin, bunların arasında en önemlisi olarak görülürken, bu projenin kökenleri, *Çağdaş Mimarlık* dergisinde yayımlanan yarışmadaki çalışmalara dek uzanmaktadır (Crawford, 2014).

Resim 18. Dom Narkomfin ve Unité d'Habitation için tipik modüllerin benzer kompozisyonu.

9. *Çağdaş Mimarlık* dergisinin 1929 yılı birinci sayısından.
 10. F tipi, 48 m² döşeme alanı üzerinde planlanmaktadır. İç mekânda net tavan yüksekliği, yaşam alanları için 3,55 metre, uyku ve servis alanları için 2,40 metre ölçülerindedir.
 11. Dom Narkomfin inşaat aşamasında iken Moskova’da bulunan Le Corbusier, bu etkileşimden beslendiğini göstermektedir. Şantiye gezisinde binayı incelediği, daha sonra yayımlanan notlarından anlaşılmaktadır.
 12. Congrès International d’Architecture Moderne.

Kaynaklar

- Bliznakov, M. (1993) “Soviet Housing During the Experimental Years, 1918 to 1933”, *Russian Housing in the Modern Age: Design and Social History*, Eds.: William Brumfield ve Blair Ruble, : Woodrow Wilson Center Press, Washington DC, s.85-148.
- Bokov, A. (2015) “Rhythm and Other Elements: Analysis and Composition in Soviet Avant-Garde Architecture”, *Analytic Models in Architecture*, Ed.: Petit, Emmanuel, Yale School of Architecture, New Haven, CT, s.19-56.
- Buchli, V. (1998) “Moisei Ginzburg’s Narkomfin Communal House in Moscow: Contesting the Social and Material World”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 57(2), s.160-181, DOI: 10.2307/991377.
- Cathcart-Keays, A. (2015) “Moscow’s Narkomfin building: Soviet blueprint for collective living - a history of cities in 50 buildings, day 29”, *The Guardian*: <https://www.theguardian.com/cities/2015/may/05/all> [Erişim Tarihi: 9.10.2022]
- Cooke, C. ve Kazus, I. (1992) *Soviet Architectural Competitions, 1920s-1930s*, Phaidon Press, London.
- Costa, S. (2019) “Modern Housing and Duplex Apartments: Study of Discourses and Practices of a Typology”, *La Casa. Espacios Modernos, Modos de Habitar*, Ed.: Juan Calatrava-Escobar, Abada Editores, Madrid.
- Cracraft, J. ve Rowland, D. (2003) “The Rise and Fall of Stalinist Architecture”, *Architectures of Russian Identity: 1500 to the Present*, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Crawford, C. (2014) “The Innovative Potential of Scarcity in SA’s Comradely Competition for Communal Housing, 1927”, *ArchiDOCT*, 1(2), s.32-53.
- Hatherley, O. (2008) *Militant Modernism*, Zer0 Books, Winchester & Washington, s.55.
- Gatsunaev, K. N. (2014) “Narkomfin house as a monument of cultural heritage”, *Vestnik MGSU*, (7) s.7-17. DOI: 10.22227/1997-0935.2014.7.7-17
- Ginzburg, M. (1926a) “Tovarishcheskoye sorevnovaniye OSA na eskiznyy proyekt zhilogo doma trudyashchikh-sya” [“OSA’s Comradely Competition for Preliminary Design of Housing for Workers”], *Sovremennaya Arkhitektura* [Contemporary Architecture], (3).
- Ginzburg, M. (1926b) “Anketa SA” [“Survey”], *Sovremennaya Arkhitektura* [Contemporary Architecture], (4), s.109.
- Ginzburg, M. (1927) “Otvetu na anketu SA” [“Response to survey”], *Sovremennaya Arkhitektura* [Contemporary Architecture], (1), s.22.
- Ginzburg, M. (1929) “Slushali: Problemy tipizatsii zhil’ya RSFSR” [“Reading: The Problem of Housing Standardisation in the RSFSR”], *Sovremennaya Arkhitektura* [Contemporary Architecture], (1), s.4-6.
- Ginzburg, M. (1982) *Style and Epoch*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Gregory, R. (2005) “Outrage: State Modern?”, *The Architectural Review*: www.architectural-review.com/essays/outrage/outrage-state-modern [Erişim Tarihi: 09.10.2022]
- Hacılibeyoğlu, F. (2014) “Mimari Tasarım Sürecinde Katılım Sorunu ve Yaklaşımlar”, *Mimarlık*, (379), s.48-52.
- Harris, C. ve Ullman, E. (2002) “Kentin Doğası”, *20. Yüzyıl Kenti*, Der.: Ayten Alkan ve Bülent Duru, s.55-75, İmge Yayınevi, Ankara.
- Hudson, H. (1986) “The Social Condenser of Our Epoch: The Association of Contemporary Architects and the Creation of a New Way of Life in Revolutionary Russia”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 34(4), s.557-578.
- Khan-Magomedov, Selim Omarovich (1971) “Ginzburg 1892-1946”, *Building in the USSR (1917-1932)*, Ed.: Oleg Aleksandrovich Shvidkovski, Praeger, New York, NY, s.90-96.
- Khan-Magomedov, Selim Omarovich (1987) *Pioneers of Soviet Architecture: The Search for New Solutions in the 1920s and 1930s*, Thames and Hudson, London.
- Kopp, A. (1970) *Town and Revolution: Soviet Architecture and City Planning, 1917-1935*, George Braziller, New York, NY, s.145.
- Kopp, A. (1985) *Constructivist Architecture in the USSR*, Saint Martin’s Press, New York, NY.
- Lanini, L. ve Puccinelli, G. (2021) “La Seconda Vita Del Narkomfin” [“Narkomfin’s New Life”], *AGATHÓN – International Journal of Architecture, Art and Design*, (9), s.158-165, DOI: 10.19229/2464-9309/9.
- Le Corbusier (1986) *Towards a New Architecture*, Dover Publications, Mineola, NY.
- Mikulenok, J. (2018) “Housing Shortage in Soviet Russia in 1920s”, *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), s.147-156, DOI: 10.7596/taksad.v7i5.1751.
- Mumford, E. P. (2000) *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Movilla-Vega, D. (2020) “Housing and Revolution: From the Dom-Kommuna to the Transitional Type of Experimental House (1926-30)”, *Architectural Histories*, 8(1), s.1-16.
- Mumford, E. P. (2009) “CIAM and the Communist Bloc, 1928-59”, *The Journal of Architecture*, 14(2), s.237-254.
- STROYKOM Stroyelnaya Komissiya [Construction Commission] (1929) Tipovye proekty i konstruktivnyye zhilishchnogo stroitelstva, rekomenduemye na 1930 g. [Typical projects and designs of housing construction, recommended for 1930]. s.55-76 Gosudarstvennoye Tekhnicheskoye Izdatel’stvo, Moscow.
- Trotsky, L. (1973) *Problems of Everyday Life: Creating the Foundations for a New Society in Revolutionary Russia*, Pathfinder Press.
- Wheatcroft, S. G., Davies, R. W. ve Cooper, J. M. (1986) “Soviet Industrialization Reconsidered: Some Preliminary Conclusions about Economic Development between 1926 and 1941”, *The Economic History Review*, 39(2), s.264-294, DOI: 10.2307/2596153.

Dom Narkomfin: An Archetype in User Participatory Architecture

Today, housing production emerged as a phenomenon, especially in Turkish context, considering cost and function optimization instead of user identity and preference. In recent years, this phenomenon has evolved into an approach in which the user preference, which is the subject of architectural design, is defined specifically, and the user’s orientation, experience and feedback are transformed into the design input, as opposed to a designer oriented process. The user participatory approach in architectural design in which takes design inputs from a defined occupant of architectural space, established as a methodological approach especially since the 1960s. However, years before then, the archetype of the user participatory approach, emerged as a reaction to the anthropometric approach of modernism was established in the Soviet Union by the Union of Contemporary Architects (OSA) led by Moisei Ginzburg after the October Revolution. OSA develops a unique architectural methodology by addressing the housing problem that occupied the agenda in the 1920s. Dom Narkomfin, a rare product of this methodology, constitutes a primitive example of the user participatory approach, with its design process based on a national scale survey of the spatial expectations of residential occupants structured on interface between everyday life and architectural space of the period.

XVII. İstanbul Uluslararası Mimarlık ve Kent Filmleri Festivali
XVII. İstanbul International Architecture and Urban Films Festival
9-14 Ekim / October 2023

Belgesel ve Canlandırma Filmleri Yarışması
Documentary and Animation Films Competition

Son Katılım Tarihi / Deadline for Application
1 Ağustos / August 2023

tmmob mimarlar odası istanbul büyükşehir şubesi
utca chamber of architects of turkey istanbul metropolitan branch

www.archfilmfest.org

TÜRKİYE'NİN **EN UZUN** GARANTİLİ KLİMASI

Az elektrik
**MITSUBISHI
ELECTRIC**